

Francisco Ignacio Lardizabal

**TESTAMENTU ZARREKO
KONDAIRA EDO
HISTORIA**

Fitxategi hau “liburu-e” bildumako alea da,
liburu elektronikoen irakurgailurako prestatua.

Liburu gehiago eskuratzeko:

<http://armiarma.com/liburu-e>

Iturria: *Testamentu zarreko kondaira (I eta II)*,
Francisco Ignacio Lardizabal (Blanca Urgellen
edizioa). Euskal Editoreen Elkartea, 1995

<http://klasikoak.armiarma.com>

Egileari buruzko informazioa:

<http://zubitegia.armiarma.com/?i=733>

ITZ-AURREA

Nere euskaldun maiteak: Gizonaren gaiztakeriari ateak isteko, bide onenetatik bat, deritzat, Jaungoikoak gizonagatik egin duena, jakitea dala. Egiaz nor gizonaganako Jaungoikoaren amorioa ezagutzen duena, Jaungoikoak gizonaren alde egin izan dituen mirari andiak dakizkiena, jarriko da berari min ematen, eta kontra egiten, aren agindu santuak autsiaz? Guziz esker-gabea, eta dollora izan bear da, alako erantzupidea ain Ongille oparoarekin gordetzeko. Argatik Elizako guraso santuak beti leiatu izan dira, Jaun-Egilleaganako esker-ona Kristauen biotzetan sarerazotzen, begien aurrean ipintzen diezteela artu izan dituzten mesedeak, eta eskeñtzen diezten zori-onak: eta, ara emen, nere lanari ekiteko izan nuen eresia, agerturik. Itzkuntza guzietan dituzte beren liburuak, erakusten diezteenak, Jaungoikoak egin dituela, Eskritura Santak dion, gauza miragarriak: eta zuek ere, nere erritar maiteak, mesede au merezi zenduten, zeron begiakin guzia argiro zekusaten. Egia da, aita Fray Juan Antonio Ubillosek Apaiz Fleuriren esku-liburutxo bat, zenbat gertakari dakarzkiena, eman

zizuela, euskarara ederki itzulia; baña nai litzakean baño laburragoa da. Franziaiko Apaiz-Larregik ere, orain irurogeita amar urte diralarik, argitaratu zuen *Testamentu zarreko eta berriko Historiaren* izenarekin liburu luzeago bat, munduaren asieratik, Jesu-Kristo gure Jauna zerura igo zan arterañoako berriak zerbait zearoago eta zabalkiago ematen dituen; baña liburu onek ere, batetik Labort-euskarari ipiña, bestetik zuen artean txit urria eta bakana dalako, dezuten utsunea ez du, nai bezala, betetzen. Nik, bada, nere ez-jakiñari gogor egiñik, artu nuen, Gipuzkoako nere euskarari berri bat ipintzeko, eta argitaratzeko asmoa. Badakit, nere lanak uts andiak izango dituela; ala-ere, beste obeto egindako eta ezarritako bat eskuetatzen dezuten bitartean, Jaungoikoaren obra miragarrien berriak ugari emango dizkizuten, zeñak ikusita, zuen biotzak, arrizkoak ezbadira, artuko dute, ain Ongille onarekin leialak izateko gogo, nere nekearen saririk naiena izango dana. Jaungoikoari ala nai dakio- la, beraren onrarako, eta animaen onerako. Agur.

LENENGO IRAKURGAIA

1. Munduaren egitea

Jaungoikoak mundu au, eta emen diran gauza guziak ezer ezetik atera nai izan zituen. Sei egunean guzia egin zuen. Lenengoan zerua, lurra, urak, sua eta argia egin zituen. Bigarrenean firmamentu edo gañean daukagun estali urdin ori egin, eta onen gañeko urak beekoetatik berezitu edo apartatu zituen. Iru-garrenean beeko ur oiek batu, edo leku batera bildu zituen, eta leorra agertu zan; urai edo ur-lekuari deitu zion *itsasoa*, eta leorrari *lurra*. Gero lurrari belar, eta zuaitz mota guziak emanerazo ziozkan. Laugarrenean eguzkia, illargia eta izarrak egin zituen, argi-egin zezaten, eta oien ibillietatik egunak eta gauak, asteak, illak eta urteak zuzendu zitezen. Bostgarrenean Jainkoa gauza bizi gabekoetatik bizikorretara igaro zan; urai arraiak emanerazo ziezten: eta egun berean aireko egazti guziak ere egin zituen, eta nork bere antzekoa sortzeko indarra eman zien. Seigarrenean lurrari agindu zion, abere eta lur-gañean dabil-

tzan beste bizikari guziak eman zitzala, oiei ere beren gisa, edo antzekoak sortzeko eskua emanik.

Seigarren egun onetan egin ere zuen gizona, bere lanen atzena, eta guzietan beteena, zeñarentzat osterontzeko guziak egin zituen, eta doaitsuena, bere Egi-
llea ezagutzeko eta maitatzeko gai, bera bakarrik dalako. Lur zati bat artu, eta gorputza moldatu zuen; eta anima edo espiritu uts bat ezer-ezetik sorturik, gorputzari erantsi zion, eta gizona egiña gelditu zan. Zazpigarrenean Jainkoak ezer egiteari utzi zion, edo atsedan zuen.

Ona emen, itz bitan, munduaren egitea, eta asiera. Egite, eta asiera miragarria! *Zerua egin bedi*, Jainkoak dio, eta zerua egiten da. *Lurra egin bedi*, Jainkoak dio, eta lurra egiten da. *Egin bedi* indartsua! bada, onen bitartez zeru-lurrak, eta oietan diran gauza guziak sortzen dira. O Jainkoaren esku altsua, eta gizonen biotzak beretu bear litukeana!

Eskritura Santak, munduaren asieraren gañean itzegitean, ezdigu aingeruen aitamenik egiten; baña Elizaren guraso santuen iritzian, *argia egin bedi*, Jainkoak esan zuenean, espiritu oiek sortuak dira. Aingeruak, Jainkoak egin zituenean, onak ziran, eta batzuek beti onean iraun zuten; baña besteak, Jainkoa bera

bezala izan nai izan ziralako, gaiztotu ziran, eta Jainkoak infernuko su-leizean, Luzifer buru zutela, ondatu zituen. Jainkoak ordutik, aingeruak bezain izate eder eta doaitsuai emandako ain kastigu latz, eta gogorra-ekin erakutsi zigun, arrokeria edo andiustea zein gaizki artzen duen.

2. Adan lenengo gizona lurreko Paradisuan ipiña

Jainkoak zerua, lurra, itsasoa, eta beste gauza guziak ezer-ezetik atera, eta gizona bere antzera egin zuenean, *Paradisua* zeritzan lorategi edo baratza eder batean ipiñi zuen. Leku zoragarri onetan Adani Jainkoak atsegin-kontentuzko gauza guziak eskura eman ziozkan. Emen zorion guzian, eta neke gabe egongo zan, Jainkoak zerura aldatu bear zuen bitartean. Baña bere leialtasuna zenbaterañokea zan, ikusi nai izan zuen. Baratza onetan zuaitz edo arbola frutadun gozo ederren guziak arkitzen ziran, eta erdi-erdian bat, ona eta gaitzaren jakinduriako arbola zeritzana. Beste guzien frutak jateko eskubidea eman zion, baña erdiko onenik jatea zorrotz debekatu zion, esanaz, baldin

debeku au austen bazuen, bertatik eriotz-pean jarriko zala. Gero abere guziak aurrean ipiñi ziozkan, nori bere izena emateko, eta Adanek guziai zegokienarekin deitu zien.

Adanek biderik asko bazuen, bere Egille andiari leial izateko; Jaun eta Jabetzat ezagutzeko; atsegiñik gozoena aren mendean egoten zuela, adierazteko; eta zan guzia argandik zetorkiola, aitortzeko; baña itsutu zan, eta bere ondorengoan galmena ekarri zuen.

Adan Paradisuan bakarrik, eta bere antzeko iñor gabe zegoan, eta lo pisu batek artu zuen. Lo onetan zetzala, Jainkoak saiets-ezur bat atera zion, onen lekua aragiz beterik; eta ezur onekin lenengo emakumea egin zuen. Adan esnatu zanean, Jainkoak begietan ipiñi zion, eta ikusitakoan, esan zuen; au nere ezuraren ezurra, eta aragiaren aragia da; etorkizunean gizonak bere emazteagatik ait-amak utziko ditu, eta biak ezdira aragi bat baizik izango. Gero emakume oni Adanek deitu zion *Eba*. Jainkoak au ere doai eta bertute eder guziakin janzi zuen, baña Adani bezala, oni ere debekatu zion, izentatutako arbolatik jatea. Ara emen munduan lenengo izan zan ezkontza, eta gizon guzien iturburu, eta sustraia.

3. Adanen erorikoa

Adan, eta Eba Paradisuko naikera, eta atsegiñak gozatzen asi ziran bezain laster, etsaiak kriptura bi aien leialtasunari ekin zion; aien erru-eza edo inozen-ziari eraso zion. Bera espiritu utsa izanik, urgulleri edo arrokeriak galdu zuen: eta Adan, eta Eba lurrez eginak, Jainkoaren serbitzari, bera izan zan baño, leiala-goak izatea ezin eraman zuen; argatik artu zuen berai gerra emateko, eta lenbiziko gurasoetan oien ondore, eta etorkin guzia galtzeko asmoa. Onetarako, suge pistirik sotillenaz baliatu zan. Emazteagandik asi zan, au irabazten, errazago zala, uste bide zuelako. Zergatik, etsaiak sugearen aotik esan zion, zergatik Jainkoak agindu dizute Paradisuko arbolatik ez jateko? Ebak Jainkoari zor zion leialtasuna oso agertzeko, pozonizko galde oni belarriak itxi bearrean, erantzun zion, esanaz; Paradisuko arbolaen fruta mota guziak jaten ditugu; baño erdian dagoan arbolatik jatea, eta ukitzea debekatu digu, il ez gaitezen. Etzerate, ez, illko, etsaiak esan zion; Jainkoak badaki, fruta hura jaten dezuten egun beretik, zuen begiak zabalduko dirala,

eta Jainkoaren parekoak, eta ona eta gaitza dakizutenak izango zeratela.

Ebak fruta debekatuari begiratu zion, eta ikusirik, txit ederra, eta jateko ona zala, eskua luzatu zion, eta jan zuen: berebat artu , senarrari eman, eta oni ere janerazo zion. Jan zorigaiztokoa! mokadu negargarri, ainbeste ondamen ekarri zuena! Bereala biai begiak zabaldu zitzaiezen, ez ona eta gaitza, etsaiak eskeñi izan zien bezala, ikusteko; ezpada beren gaiztakeriarekin ekarri zituzten kalte, eta ondamenak ezagutze-ko. Beren buruak billosak edo larrugorrian ikusi, eta lotsatu ziran; eta lotsagarri au kendu naiez, piku-ondo batera joan, eta piku-ostoz gorputzak estali zituzten.

Adanen aldi onetako argaltasuna andia zan, bai; Jaunaren aginduak baño, emaztearen esanak indar geiago egin zion; eta debeku estu hura autsi naiago izan zuen, emazteari atsekaberik eman baño. Ordukoa da, Santuak ezin esan-alakoa deitzen dioten, bekatua; ordukoa da, ainbeste kalte ekarri zituena; ordukoa da, ondorengo jatorri guzia mendean artu zuen, bekatua; Adanen hume guziai eriotza ematen diena, eta gizona deabruaren azpiko egiten duena.

4. Adanen kastigua

Adan eta Eba bereala asi ziran beren eroriko kaltarkitsua ezagutzen, billosik ikusi ziranean: etzuten, alabañan, beren billostasuna ikusten, arteraño erru edo kulpa gabeak ziralako. Aingeruen garbitasuna bera zeukaten; aien gorputzak espirituaren mendean zeuden; gaitzik gogoan etzuten: argatik, erori orduko, lotsatu ziran, eta gorputzak piku-ostoz estali zituzten. Andik laster Adan eta Ebak Paradisuko baratzan Jainkoaren otsa entzun zuten; baña onekin, lenago bezala, poztu bearrean iges-egin nai izan zuten, eta beren buruak gordetzera egin zuten. Non zera? Jainkoak Adani galdetu zion. Adanek erantzun zion, etzala agertzera benturatzen, larrugorrian zegoalako. Jainkoak bere desobediencia arpegira eman zion, eta esan ere bai, bere billostasuna bekatu ark ezagutuera zioa. Adanek lanbide gaizto artatik garbitu naiez, gaizki-egia emazteari ezarri zion, esanaz, fruta debekatua onegandik artu zuela. Orduan Jainkoak emazteari galdetu zion, zertako ori egin dezu? Au ere orobat garbitu nai izan zan, sugeari errua egotzirik; eta erantzun zion; sugeak engañatu, eta jan nuen; baña onelako apuko eta aitzakiak Jainkoaren aurrean ezer

balio etzuten, bere lege santa ain argiro bein autsi ezkerro. Jainkoak sugea lenengo madarikatu zuen, oker aren iturburua zalako, esanaz; sabelaren gañean arrastaka ibilliko aiz, eta ere bizi guzian lurra jango den. Esan ere zion, emakumea engañatu zuen bezala, berari ere emakumeak burua noizbait lertuko ziola. Gero bere epai edo sentenzia bi errudun aien kontra eman zuen; esan zien, zer kastiguak beretu zituzten, zeintzuek orain ere gugan badiraute. Aurrena emazteari esan zion; oñaze eta arazoak askotu edo ugarituko dizkizut; miñez aurrak egingo dituzu; gizonaren mendeko izango zera, eta onek aginduko dizu. Bereala Adani ere esan zion, Jainkoaren otsari baño emaztearen esanari obeto jarraitu zitzaion ezkerro, lurra neketakoa izango zuela; elorrilarrak emango ziozkala; eta kopetako izerdiarekin ogia jango zuela, irten zan lur berera itzuli arteraño; zeren, esan zion, autsa zeran, eta auts biurtuko zeran. Jainkoak epai ikaragarri oiek eman, eta gero, abere-larruzko soñeko batzuekin Adan eta Eba janzirik, atsegiñezko leku Paradisu eder artatik kanpora bota zituen. Bereala Paradisuko atean Kerubin bat suzko ezpatarekin ipiñi zuen, biziaren arbolari kontu artzen.

Ona, bada, naikunde, eta atsegin guzien leku artatik gure lenengo gurasoak nola irten ziran, beste non-bait negar-malkorik samiñenak beren gaizki-egin zorigaiztokoagatik isurtzeko. Ordu hura ezkerro lurrak aientzat sastrakak baiziz etzuen, alde guzietatik bekatuaren siñale negargarriak, eta kastigu miñak agertzen zitzaiezen; orañago zeuzkaten ondasun ezin esan-alakoaz oroitzen ziran; eta beren leialtasun eskasak ekarri ziezten neke eta gaitzak non-nai ikusten zituzten: izaera batetik besterako desberdintza ezagutzen zuten; eta naigaberik andiena onek ematen zien. Eta berak galtzeaz gañera, ondorengo guziak ere ondatu, eta eriotz-pean ipiñi zituztela, baziekiten. Oroipen onek bi guraso aien biotzak illuntzen zituen; baña Jainko errukitsua kupitu zan, eta adierazo zien, munduak bere Zuzentzalle, eta Salbatzallea izango zuela, eta uste onekin, aien biotz illak poztu ziran; beren bekatuagatik negar egin zuten, Jainkoak barkatu zien, eta bere adiskidetasunera artu zituen. Geroko egunak, neke artean, eta izerdiarekin koipetutakogia janaz, munduan egin zituzten. Bizitza luzea izan zuten; bada, Adan bederatzi eun, eta ogeita amar urtean bizi izan zan; eta biak Jaunaren grazian il ziran.

5. Abelen eriotza

Adanen bekatuak laster erroak eman zituen. Adan eta Ebak, bekatu egin ezkerro izan zituzten seme-ala-baetatik lenengoa Cain zan, eta bigarrena Abel. Abel artzaia, eta Cain nekazaria ziran. Biak Jainkoari eskeñi edo ofrendak egiten ziozkaten, baña Jainkoak Abele-nak, bai, eta Cainenak etzituen ontzat artzen, Abelek bildotsik obenak, eta gizenenak eskeñtzen ziozkalako: eta Caine-k, berriz, bere abuztuetatik gitxi bat, eta au ere gogo gabe ematen ziolako. Gertakari onek Caini bere anaia Abelganako gorroto eta iguin bizia sortu zion, eta galtzeko asmoa artu zuen. Cainen pozonía Jainkoak ezaguturik, eta bere sustraiean sendatu naiez, esan zion, zergatik aserretzen zera, eta bekokia illuntzen dezu? Oraindik esan zion, ona egiten bazuen, bere saria izango zuela; bestela, berak bere gaiztake-riaren kastigua eramango zuela. Baña, ezin ikusia sar-tuta dagoan biotzarentzat ondo-esanak alperrik dira: zenbat geiago esan, ainbat aren indarra goragotzen da.

Jainkoaren deiak baño, Abelen ezin eramanak ematen zion damuak, Cainen biotzean geiago zez-

kean. Goazen kanpora, Caineke Abeli esan zion eguras-tu bat artzeko aitzakiarekin, baña bere gogo gaiztoa gordeta. Abel, berez paketsua, eta gaitz gabea izanik, gaitz-pensatu etzuen, eta alako asmo galdurik bere anaiagan uste izan gabe, jarraitu zitzaion. Etxetik zerbait aldegin zutenean, Caineke, bere anaiaren kontra altxatu, eta Abel il zuen. Lenbiziko odol-isurtze au egin, eta bereala Jainkoak Caini otsegin zion Anaia Abel non dezu? Ezdakik, Caineke eranzun zion. Zer bada? Ni nere anaiaren kontu-artzallea naiz, onen berriak emateko? Zer egin dezu? Berriz esan zion; zure anaiaren odola lurretik deadarrez dagokit. Jainkoak bere aserre bidezkoa agertu zion, esanaz; anaiaren odolarekin loitu zuen lurrean madarikatua izango zala, eta bizi-leku jakin gabeko arrotz bezala, eta beti igesi ibilli bearko zala. Cain, bada, bere biotzeko arra ezin kendu, eta eramanik, gurasoen etxetik irten, eta Edendik kanpoan, eguzkiaren sort-aldeko bazter batean bizi izan zan, arreba batekin, arteraño emakume atzeagorik munduan etzalako, ezkondata; eta ondore txit biurri eta gaiztoaren guraso eta aiton izan zan. Jainkoak ordutik erakutsi zigun, bera dala erru gabekoai egiten zaiezten bidegabekerien ordaintzalle eta kastigatzallea.

Adanek, Abel illa, eta Cain igesi joan zitzaionaz gañera, Seth zeritzan beste seme bat izan zuen. Onen ondorengoak luzaro Jainkoaren bildur andian bizi izan ziran; baña Cainen ondorengo neskatx ederrai on-iritzita, ezkontzaz nastu ziranean, gaiztotzen asi ziran. Gizonak munduan zabaltzen ziran eran, gaiztakeria ere berekin zeramaten, alako moduan, non, gizona sortua eta egiña Jainkoari damutu zitzaion, zeren mundu guzia gaiztakeria eta bekatuz betea ikusten zuen. Geroenean gizona eta onekin batean lurreko bizikor edo bizidun guziak ondatzeko asmoa artu zuen; baña mundu galdu onetan arkitu zuen Noe zeritzan erru gabeko gizon zuzen bat, zeñari begiratuta, bizidun guzietakoak gorde zituen, gero mundua berriz ere beren antzekoakin bete zezaten.

Munduaren asieratik, ugolde izugarri baten bitartez ondamen au egin zaneraño, milla, eta sei eun, berrogeita amasei urte igaro ziran. Denbora onetan, Adangandik Noegana amar belaun edo gizaldi izan ziran, guziak urte asko munduan egin zutenak. Ara zenbat.

Adanek, 930 urte egin zituen.

Sethen, 912.

Enosen, 905.

Cainanek, 910.

Malaleeleek, 895.

Jaredek, 962.

Henochek, 365.

Matusalenek, 969.

Lamethek, 777, eta

Noek, 950.

Eskritura Santak ez digu esaten, orduko gizonak zergatik ainbeste urtean bizi izaten ziran; baña Era-kusleak zenbait argibide gai onetan ematen dizkigute. Lenengo; mundua, Jainkoak ezer-ezetik egin, eta ainbeste gauza on ederrekin janzi ezkerro, giza-seme-eske zegoan; eta lendabiziko gizonak luzaro bizitzea on zan, lenbaitlen bizilariz bete zedin. Bigarrenengo; lurra berri eta garbia zegoan; ugoldeak gero utzi zion koipe gaiztorik etzeukan; eta ematen zituen jan-gauza guziak gaitz gabeko osasuntsuak ziran; eta oiek janaz batetik, eta aragi-gauza sendo, eta ardo gabe bestetik bizi ziran gizonak berandu zartzea eta erortzea, etzan zer miretsi. Irugarrenengo, denbora aietan etzan eskribatzen, eta mundu asi-berriaren, eta are geroko berriak ondorengoai emateko eta gogoan obeto idukitzeko, ezin bide obeagorik, aitonak seme, illoba, eta oien humeen humeakin itzegitea baño. Adan berreun

eta berrogeita bi urtean Matusalen seigarren oñeko illobarekin bizi izan zan. Matusalen bere illoba Noerekin seieun urtean. Argatik Noek mundu asi-berriaren gauzak jakiteko, etzeukan Matusalen bere aitonari aditu baizik, eta onek eman ziozkan, Adani ikasitako eran, eta berri aiek guziak gurasoetatik semeetara onela aldatuaz, luzaro, eskribuz ezarri artean, gorde ziran.

BIGARREN IRAKURGAIA

1. Noeren kutxa edo ontzia

Jainkoak, gizonen gaiztakeria ezin eraman-alako muga gabea, eta mundu guzia loikerian sartua, eta kutsutua zegoala ikusirik, orañago esan dan bezala, oso garbitzea erabaki zuenean, Noe gizon on eta serbitzari leialari esan zion, zer asmo zuen; baña bere ontasun eta zuzentasunagatik Noe berari, ondamen ark etziola ukituko, eta gordeko zuela. Onetarako agindu zion, kutxa, arka edo ontzi zurezko, kanpotik eta barrutik betunez igortzia, egin zezala. Zer neurri, eta gisakoa izan bear zan, erakutsi zion. Noek kutxa au egiten, urte asko igaro zituen. Bitarte onetan gizonak baziekiten zertako zan, eta guziak ondatzera zetorren ugoldea edo dilubioa zerk zekarren: baña onduaz Jainkoaren eskua atzeratu bearrean, beren gaiztakerian aurrera zijoazen; eta Jainkoaren esan, eta keñadarik etzuten ezertan artzen. Jainkoa kastigurako baño barkaziorako prestago zegoan, aien aldetik zerbait damutasun ikusi ezker; baña dei ondonaiez-

ko guziak alperrik ziran, eta merezi zuten zigorrada latza erori zitzaien.

Jainkoak agindu guzia Noek egin, eta kutxa bukatu zuenean, barrunen egongo ziran egunetarako bear ziran janariakin bete zuen: ugoldea asi zan aurreko zazpi egunetan kutxan sartu zituen abere edo animali-mota guziak, bakoitzetik pare bat, ar-emeak; eta Jaunari sakrifizioan eskeñtzen zitzaiozkan abere garbietatik, iru pareatu aldi, eta bat bakarka edo laguntzaka. Lan au berez nekeza badirudi ere, Jainkoak erraztu zion, kutxaren ate-aurrean guziak ipiñita. Noe atzenean, bere iru seme Sem, Cam, eta Jafet, eta lauren emazteakin kutxan sartu zan, eta urik sartu etzekion, Jainkoak kutxako atea itxi zion.

Noe bereakin kutxan sartu zaneko, euri-jasa izugarri batek eraso zion, eta berrogei egun, eta berrogei gauean atertu gabe iraun zuen. Euri-ur oiek bazter guzietara zabaldu ziran, eta mundua osotoro bete zuten. Mendirik altuenak ere zazpi kana, eta erdiz gorago estali ziran. Gizonak, lurreko abere eta pistiak, aireko egaztiak, guziak itz batean, ugolde izugarri artan galdu eta ondatu ziran. Kutxan gordeai bakar bakarrik bizia utzi zitzaien, denboraz mundua berriro bete zezaten.

Berrogei egunen buruan aterruna agertu zuen, baina eunda berrogeita hamar egunean urak gorak-berrik egin gabe, mundu guziaz estaltzen zutela, iratzen zuten. Egun oiek igarotakoan, aize andi bat irten, eta urak piskakak berrikatzen ari ziran. Emendik larrogeita zazpigarren egunean *Ararat* zeritzan Armeniakoa mendi garraia kutxa gelditu zuen. Hamar illabeteren buruan mendi-tontorrak agertu ziran. Onela berrogei egun igarotakoan Noek kutxaren leio bat idukita, behera bialdu zuen, eta etziztara itzuli. Gero usoa bialdu zuen, eta non oia ipiniarik arkitu bide etzuelako, kutxara bihurtu zuen. Andik zazpi egunera berriz ere usoa bialdu zuen, eta olibo-adar-ostoa berde-duna mokoan zuela itzuli zuen. Orduan Noek ezagutu zuen, urak berrikatu zirela; ala ere beste zazpi egunean itxendon zuen, eta irugarren aldian usoa bialdurik, etziztara geiago etorri.

Noek ikusi zuenean urak beren lekura joan, eta mundua txukatu zela, kutxan sartu zanelarik urte betetara, bere emazte, iru seme, eta iru erraiaekin irten zuen; lurreko eta aireko bizikorrak, kutxan iduki zituen guziaz, berrekin ateratzen zituen, eta nor bere erara munduan zabaltzen ziran. Kutxatik irten, eta lurrean jarri zutenean, aldatu bat egin, eta abere garbi zazpigarren banakatu

pareatu gabe aiek Jainkoari ofrendan eskeñi ziozkan, beraren esku oparotik artu zituen mesede andiakgatik esker onak emateko, eta bere aitormena erakusteko.

Jainkoak ofrenda hura txit onetsi edo estimatu zion, eta esan ere bai, gizonakgatik etzuela berriz mundua madarikatuko: mundua mundu dan artean ereite-itaiteak, otz-beroak, uda-neguak, gau-egunak elkarri jarraituko zitzaieztela. Gero Noe, bere emaztea, eta oien iru seme-errañak bedeinkatu zituen, eta esan zien, semeak sortu, ugaritu, eta mundua gizakumez bete zezatela. Kutxan egondako abere, pisti eta egaztiak oien mendean ipiñi zituen, eta Noeri esan zion, gogoak ziona, oiekin egin zezala; bada bere mendekoak zituela. Atzenean, igaro zuten ondamen latzik berriz ikusteko bildur gabe, lenagokoan bizirik gelditu ziran zortzi lagun aiek egon zitezen, Jainkoak esan zien, etzuela ugolderik geiago lurrera bialduko, eta bere itzaren sinisgarritzat ostrellaka eman zien, esanaz, zerua odeiez estaltzen danean, ostrellaka agertuko da, eta zuekin egin dedan batasunaz, orduan oroituko naiz.

2. Noeren mastia

Jainkoak, mundua gizakumez betetzeko, esan dan gisan, gorde zituen Noeren iru semeen artean bat izan zan, bere aitaren eta Jainkoaren madarikazioa bereganatu zuena. Ara nola. Noe kutxatik irten zanean, nekaritzari eman zitzaion, lenengo bekatua gizonak egin zuenean, kopetako izerdiarekin ogia jateko eman zion epaia betetzeko; baña laster ezagutu zuen, lurra elkorragoa, eta lenago bezain gozoa eta ugaria etzala. Ala ere, bere lanari etzion utzi. Beste gauza askoren artean masti bat ipiñi zuen. Gizon justu ark etzuen, noski, ardoaren indarrik ezagutzen; matsari zumua kendu, edan, orditu, eta loak artu zuen. Cam bere bigarren semea, lo zetzan lekura joan zitzaion, eta onestasunari ezdagokion erdi-agerian ikusi zuenean, estali bearrean, irten eta farra-irrian beste anaiai esan zien, aita nola zetzan; baña oiek albista onekin lotsaturik, kapa bat artu, eta begiak alboronz zituztela joan, eta begiratu ere gabe estali zuten.

Noek, esnatu, eta jakin zuenean, Camek zer egin zion, bere madarikazioa bota zion, ez bere buruan Cami kutxatik irten ondoan, Jainkoak bedeinkatua izan zalako, ezpada Camen laugarren seme Canaani; eta esan zion beste anaiaen mendeko izan bearko zala.

Gero Sem eta Jafet bedeinkatu zituen, eta adierazo zien, zer etorkizun andi zorigaiztoko, eta bukaera negargarriaren begira zeuden; zeintzuek denborarekin munduan, gero aitatuko dan bezala, ikusi izan ziran. Sem eta Jafetek Jainkoaren bedeinkazioa, Camek madarikazioa bezala, beretu zuten, gurasoa onratzen, eta onen argaltasuna estaltzen jakin zutelako; zeñak erakusten digute, zer begirune edo errespeto gurasoai zor diegun, eta zein bildurgarria dan gurasoai farra egitea, eta naigabeak ematea.

3. Babelko Dorrea

Noeren humeak zabalduaz zijoazen: eta eun urteren buruan ainbeste askotu edo ugaritu ziran, non elkargandik aldegin, banakatu, eta nor bere bazter jakiñean bizitu bearrean arkitu ziran. Ordea lanbide oni buru-eman baño lenago, elkarri esan zioten: Ots, uri bat egin dezagun, eta uri onetan zerurañoko Dorre bat, gure izena mundua mundu dan artean gordeko duena. Lanbide onetan ogeita amar urte igaro zituzten; eta Jainkoak oien arrokeria beeratu naiez, arteraño guziak izan zuten itzkuntza bakarra, bat batetan

nastu, eta bata besteari ezin adierazoz ipiñi zituen, eta lanari laga bearrean arkitu ziran; argatik uriari deitu zioten *Babilonia*, eta Dorreari *Babel*-koa, zeñak esan nai dute *nasmena* edo naspilla.

Denbora onetan etxejaun edo familiaetako buruak irurogeita amar ziran; zeintzuetatik bakoitzari bere itzkuntza berezi bestek etziekiena Jainkoak eman zien, eta beren arrokiariarekin beretu zuten elkar ezin adi-tua ikusirik, or-emen, mundu guzira, nor bere etxeko-akin, uste baño ere lenago, zabaldu bearrean arkitu ziran, eta ogia irabazteko bidea guziak sakabanatuta, artu zuten.

Eskritura santak ez digu esaten irurogeita amar itzkuntza oiek zein ziran, baña jakintsuen iritzian oietatik bat gure Euskera zan. Tubal, Noeren billoba, edo Noeren seme Jafeten semea bere etxekoakin etorri zan munduaren alderdi au gizakumez betetzera, eta Españan lur-egin zuenean, itzkuntza au emen sartu zan, eta geroz badirau, len Erreinu guzian bezala, orain bazter menditsu oietan baizik gordetzen ez bada ere.

Noek bere hume, eta ondorengoan banakatze au ikusi zuen; baita ugoldea mundura erakarri zuen gaiz-takeria berriz ere gizonetan sartu zala, eta bere atze-

neko urteetan min onekin bizi izan zan, eta bederatzi eun, eta berrogeita hamar urtekoa il zan, Jainkoa bere egunetan leialkiro serbituta. Bere aiton Adan, eta beste Patriarkak landu eta erabilli zuten lur-bazterren jaun eta jabetzat bere seme Sem utzi zuen.

IRUGARREN IRAKURGAIA

1. Abranen deia

Semek ere munduan sei eun urte egin zituen, eta bitarte onetan hume eta humeen hume asko ezagutu zituen. Oien artean batzuek gaizto-biurriak izan baziran ere, asko txit on-kontuzkoak, eta Jainko egiazkoaren sinismena, eta ezaguera-dunak ziran. Oiek, Jainkoak biotzera emandako berezko argiak edo *lege naturalak* erakusten ziena egiñaz, bizitutzen ziran. Oietan Jainkoak besterik ez bezalako bat arkitu zuen, *Abran* zeritzana, Tareren semea, eta Noeren billoba amaikagarren belaunekoa; zeña ugoldea izan zanetik irureun eta berrogeita amaikagarren urtean *Ur* zeritzan Kaldearren Urian, jaio zan.

Abran au, bada, bere emazte Sarairekin Mesopotamian bizi zala, Jainkoak bere asmoak agertu ziozkan, eta itzegin zion onela; zere erri eta etxetik berea-
la irten zaite, eta nik erakutsiko dizudan lekura atoz; ezin esan al-adiña jenderen guraso eta aiton egingo zaitut; eta zure izena ots andikoa izango da; eta

lurrean sortuko diran jende guziak zugan bedeinkatu-ko ditut: esan balio bezala, munduaren Salbatzallea zure odoletik jaioko da.

Jainkoaren ots oni leialkiro erantzunda, Abran bere emazte Sarai, eta illoba Lot, berekin zituela, gauza guziak utzirik, etxetik irten zan. Jainkoak bereala adierazo zion, Canaango lurra zala, arentzat aututa zeukana. Bazter au zan Adan, eta ondorengo Patriarkak bizi izan zirana, eta munduan lekurik eder eta gizenena. Bidean egun asko egiñik, Abran lur onetan sartu, eta Sikeneronz joan zan. Jainkoa berriz ere agertu zitzaion, eta esan zion; lur au zure ondorengoai eman-go diet. Bere Jaunari eskerrak emateko aldare bat egin, eta ofrendak eskeñi ziozkan. Emen zebillela, gosete andi bat sortu, eta Egiptoronz jatsi bearren arkitu zan: baña Erreinu onetara alderatu zanean, bil-durraz artu zuen, eta emazteari esan zion; badakit emakume ederra zerala, eta Ijitoak ikusten zaituzte-nean, esango dute; onen emaztea da; ni il, eta zu gor-deko zaituzte; esan ezazu, arren, nere arreba zerala, nik gaitzik izan ezdezadan, eta zugatik bizirik gelditu nadin. Abranek itzketa onekin etzuen gezurrik esan, zeren Hebrearren artean aide urrenai anai-arrebak deitzen zitzaien; eta badira diotenak, Sarai Abranen

illoba zala; baitaere Abran eta Sarai ama biren humeak baziran ere, aita bat zutela, eta sabel batekoak ez izan ezkero, ezkondu zitezkean; beintzat, jakintsu askok diote, artarako baimena Jainkoak eman izango ziela, ain ondore gogoangarria izateko aututa zeuden bi guraso aiei.

Esan eta egin; Abran Ejipton sartu zaneke, Sarairi begia ezarri zioten, eta bere edertasun andiari on-iritzirik, Faraoni (zeña zan Ejiptoko Erregeen izena) adierazo zioten, nola emakume eder bat agertu zan, eta bereala aurkeztu zioten, ezkondu zedin. Jainkoak Sarairen garbitasuna zaintzen zuen, eta Ijitoak artutako asmoa etzan egin. Erregiñatzako autuak ziran neskatx gazteak, sei illabetean usan-belar, eta olio gozoz igortziaz iduki oi zituzten, ederrago egin zitezen. Sarai ere, artarako zeukaten lekuan ipiñi zuten; eta Abran bitarte onetan naikera guzian bizi zan, iñork gaitzik egin, ez ezik, ondasun andiak ematen ziozkatela, Sarairen anaia zalakoan.

Denbora onetan Faraoni eta bere etxeari zauri eta neke andiak Saraigatik sortu zitzaiezen; eta Faraonek gaitz aien iturriaren aztarna eta zantzua nonbait izan zuen; eta Abrani otsegin, eta esan zion, zer egin didazu? Zergatik esan ez didazu, Sarai zure emaztea zala?

Zertako esan zidazun, arreba zenduela, berri onekin, nik nere emaztetzat artzeko, niri biderik eman gabe? Ots, bada, zere emaztea dalako ori ar-ezazu, eta zoaz emendik: eta laguntzalleak emanik, bere gauza guzia-kin bialdu zuen.

Faraonek, Jainko egiazkoaren aitormen gabea bazan ere, ezagutzen zuen, iñoren emaztearekin kutsutzea zein itsusi dan; argatik Abrani ainbeste espa agertu ziozkan, Sarai emaztea zuela, lenengotik esan etziolako. Abran, bada, aberastasun andiakin Ejiptotik irten, eta bere bazterreronz itzuli zan; eta Ejipton artutako mesedeen oroipenean, lenagoko aldarean Jaunari ofrenda berriak egin ziozkan.

Ikusi degu, Abran, Jainkoak agindu zion lekura, bere gauza guziak utzi, eta bere nai guzia Jaunaren eskuan ipiñi, eta joan zala. Bada, Jainkoak obediencia itsu au ordain askorekin saristatu zion; onela erakusten digula, Jainkoaren izenean artutako nekeak ez dirala aztuak izango.

2. Abran, eta Loten banakatzea

Abran, Sarai, eta Lot beren gauza guziakin Kanaango lurrera itzuli ziranean, lurrak landu, eta abereak larreatuaz bizimodua ateratzen asi ziran. Jainkoak osaba-illobai emandako ondasunak, batezere abereak, asko eta andiak ziran, eta elkarrekin bazkatu ezinean laster arkitu ziran. Lanbide onegatik Abran eta Loten artzaien artean despita eta elea batzuek sortu ziran: eta oiei lenengotik ateak itxi naiez, Lot illobari Abranek esan zion; ezda zure eta nere artean itz-trukatzerik bear, ez eta gure artzaietan ere; bada senideak gera: banakatu gaitezen: orra bazter guziak aukeran: zu ezkerrera bazoaz, ni eskuironz noa, eta zuk eskuia aututzen badezu, ni ezkerreronz joango naiz. Lotek bazter guziai begiratu, eta Jordango ibar zabal, begien zoragarria zan leku ederra beretzat artu, eta osabagandik aldegin zuen: eta artzaiak beren abereekin ibarrean ipiñirik, bera Sodoman jarri zan. Abran bereakin Kanaanen gelditu zan.

Abranek bere illoba uztea txit min eta damu zuen; baña baziekien, mirabeen artean sortutako despita eta ezdabaidak, indar artu ezkerro, nagusietarako zira-la; argatik gizon zuzen, Jaunaren bildurreko, eta etorkizun gaiztoai bideak ebaki nai zieztenak bezala, Loti bere gogoagertu zion.

Lotek osabagangik aldegin, eta laster Jainkoa Abrani agertu zitzaion, eta esan zion, begietan zeukan bazter eder hura berari, eta bere ondorengoai eman-go ziela; eta beste eskeñi asko eta andiak ere egin ziozkan. Gero andik Manbreko ibarrera aldatu zan, eta sei urte buruauste andirik gabe igaro zituen, zeren etxeko guziak bere ontasun, eta erakutsi onarekin aziak zeuzkan, eta etzioten atsekaberik ematen. Baña laster ikusi zuen, bere osaba onagandik illobak aldegi-tea, eta zer egiten zuen ondo begiratu gabe, Sodoma, gizonik gaiztoenak berekin zeuzkana, bizilekutzat artzea, Lotentzat zein kaltarkitsua izan zan.

3. Lot katibu erori, eta Abranek libratzen du

Bazter aietako Erregeak zerbaiten gañean elkar-ren arteko despita artu, eta nor berearekin irten naiez, alde batetik lau Errege jarri ziran, eta bestetik bost, eta oien artean Sodomakoa. Lau aiek bostai eraso zietenean, oiek ere arpegi eman nai izan zieten; baña Sodoma, eta Gomorrakoak, noski, ikaraturik, itzultzera egin bide zuten, eta bertan erori ziran, eta

beste irurak mendira iges-egin zuten. Garailariak Sodoma, eta Gomorran sartu, zegoan guzia artu, eta beren tokira biurtu ziran; eta beste askoren artean Lot ere katibu eraman zuten.

Ondamen onetatik iges-egin zuen batek, Loten berri mingarri au Abrani eraman zion; eta irureunda emezortzi serbitzari indartsu eta bulardetsuenak arturik, lau Errege garailariai gogor egiteko asmoan, bidera irten zitzaien. Sikengo ondoan atzitu zituen, eta alakorik uste etzutela zeuden lekuan, itsumustuan sartu, eta eraso zien, eta batzuek il, eta besteak igesi bialdu zituen. Zeramazkiten katibu eta ondasun guziak kendu ziezten, eta bere illoba Lot ere bere gauzakin libratu zuen. Berri gogoangarri au barreatu zanean bereala, Sodomako Errege berri, erasoan il zanaren semea, aurkeztu zitzaion, bere esker onak eman, eta eskuerakutsiak egitera.

Sodomako Erregearen arera onek Abrani poz eta atsegin andia eman zion: baña are andiagoa izan zuen Salengo Errege Melkisedeketik egin zionarekin. Salengo Errege au denbora berean Jainkoaren Apaiza zan; zeñak Jainkoari ogia eta ardoa ofrendaturik, Abran bedeinkatu zuen; eta Abranek bedeinkazio au begirune guziarekin artu, eta Jaunari bere gauza guzien

amarrena eskeñi zion; onekin erakusten zuela, Jainkoaren eskuetatik artutako mesedeai ondo erantzuten, zein leialak izan bear geran. Elizako gurasoak Melkisedek au, millata bederatzi eun urtez lenago Jesu Kristo gure Jauna siñale agerikoakin adierazo zuen iduri egiazkoenekotzat daukate.

Melkisedekin Abranen arteko lanbidea bukatu zanean bereala, Sodomako Erregea sartu zan, eta Abrani esan zion, etsaiaren eskuetatik libratu zituen personak emateko, eta gauza guziak beretzat gorde zitzala; baña etzuen ezer ere artu nai izan, eta Errege aiek, nor bere gauzakin gelditu ziran.

4. Agar-ekin Abranen ezkontza

Denbora onetan Abranek humerik etzuen. Berak eta bere emazteak gogoan zeukaten, Abranen ondorengoak itsasoko areak baño ugariagoak izango zirela, Jainkoak eman izan zien ustea: baña Sarai zarra, eta aurrak izateko urteetan igaroa zan; eta Saraik bere eziñari begiraturik, senarrari esan zion, etxean zeukaten neskatx Ijito Agar-ekin ezkondu zedilla.

Irakurleen jakiunderako emen esan bear da, gizonak emazte bat baizik ez izateko legea munduaren asieratik ipiñia dala. Ugoldea bitarteko milla eta geiago urtean lege au bere indarrean egon zan: baña ugolde ondoan, nai zuenak emazte bat baño geiago idukitzeko eskua Jainkoak eman zuen; dirudienez, mundua berriro jendez lenbaitlen betetzeagatik. Eskubide edo baimen onen bidez, dakusku, Abran, eta Jakob Patriarka guziz santuak ere emazte bi edo geiago izan zituztela. Gero ere askok au bera egin zuten, Jesu Kristo gure Jaunak, munduaren asieran bezala, nork bere bat baizik ez izateko legea bere oñera itzuli zuen arteraño.

Sarairen esanari on-iritzita, Jaunaren promesa betetzeko bere odoleko bat utzi naiez, Abran Agar-ekin ezkondu zan: baña on-bearrez artu zuen langai onek laster bere naigabe eta buruaustea eman ziozkan. Agar, nagusiak batetik onela onratuta, eta bestetik aurdun edo gorputz katibuarekin zegoala, ezagutu zuenean, ezin geiago arrotu zan, eta serbitzari eta mendeko bat zala azturik, asi zan asko iseka eta farra Sarairi, bere agortasun edo aurrik-eza arpegian emanaz, egiten. Onek ezin zituen Agar-en lotsagabekeriak eraman; eta senarrari beti espa eta kejuraka zego-

kion; uste zuen, alabañan, Agar-en esan-egin lotsa gaiztoko oiek ontzat ematen zituela. Baña Abranek uste txar onetatik bereala atera zuen, esanaz; zure mendean daukazu, eta berarekin, nai dezuna, egizu. Saraik eskubide onekin, Agar gogor artzen zuen, eta basoronz igesi joan zan. Agar baso-bazter batera zanean, aingeru batek esan zion, Nondik zatoz, eta nora zoaz? Nere etxeko-andre Sarairen bekoki illunaren igesi noa, Agar-ek erantzun zion. Ez ori, aingeruak esan zion; itzuli zaite, eta Sarairi umillatu zatzakio. Gero esan zion, sabelean zeukan semeari zer izen ipiñi: bai ta ere, seme onen etorkizuneko berri asko eman ziozkan, bere garaiean gertatu ziranak. Agar itzuli zan, eta lengo arrokeriak utzita, txit umillatua Saraik ikusi zuenean, arrera ona egin, eta arpegi argiarekin begiratzen zion. Egunak bete ziranean, Agar-ek Abrani eman zion seme bat, *Ismael* deitu zitzaiona.

5. Zirkunzisia

Abranek orduan larogeita sei urte zituen; eta andik amairugarren urtean Jainkoa berriz ere agertu

zitzaion, eta esan zion, anziñago arekin egindako batasun edo elkar-artzea, eta egin ziozkan promesak, berriztu nai zituela. Bere itzaldia egin eta atzenean esan zion; ondorengo askoren guraso izango zera; eta aurrerakoan etzatzu deituko *Abran*, ezpada *Abraham*. *Abranek* esan nai du, *Aitabitorea*, eta *Abrahamek aski-de* edo *askotza bitorearen Aita*. Jainkoak izen-trukatze onekin bigarren au adierazten zion; bada, esan zion; jendeen buruan ipiñiko zaitut, eta Erregeak zugandik irtengo dira. Ala gertatu zan; bada, bere odoletik ez bakarrik David, Salomon, eta beste Errege asko etorri ziran; baita Errege guzien Errege, Jesu Kristo gure Jauna ere.

Orduan Jainkoak bere erri berezi eta serbitzaritzat Abraham eta onen ondorea autu zituen; eta aukera onen siñaletzat *Zirkunzisia* eman zion; zeña zan, gizona dan edo ez, ezagutzen dan gorputzaren zatian ganibitaz ebaki bat egitea. Jainkoaren errikotzat, bada, bat idukitzeko, lege onen bidez zortzigarren egunean semea zirkunzidatu bear zan.

Agindu au ipiñi eta bereala emaztearen izena ere trukatu nai izan zuen; eta Abrahami esan zion; Sarai zure emazteari ez diozu *Sarai* deituko, ezpada *Sara*; eta bedeinkatuko det, eta beraren bitartez emango

dizut seme bat, bedeinkatuko dedana, eta jendeen aita izango dana, eta Erregeak bere odolean izango dituen. *Sara*ik esan nai du *Andrea*, eta *Sarak Prinze*-sa.

Abraham auzpez jarri zan, eta farraz zegoan, beregan ziola; eun urteko agureak semea izan, eta Sara larogeita amarrekoak aur-egin! Agindu zion, jaioko zitzaion semeari *Isaak* deitzeko. Gero Jainkoak agindu guzia, Abrahamek egin zuen. Ismael bere semea, eta bere etxeko guziak zirkunzidatu zituen. Zirkunzizio onek, orain bataioak bekatu jatorrizko edo orijinala barkatzeko duen indarra, zuen; eta Jainko egiazkoaren aitormena zuten guziak, Jesu Kristok bataioa ipiñi arteraño, gorde izan oi zuten.

Jainkoak Abrahamen leiala, eta agindua egiteko prestasuna ikusirik, eguerdi batean bere etxe-atarian eserita zegoala, iñoiz ere ez bezalako eran agertu zitzaion. Begiak luzatu zituen batean iru gizon bere ondan zutik ikusi zituen, eta ongi-etorria egitera joan zitzaien; eta auzpez jarriarik, esan zien, etzitezela aurrera joan; ura ekarriko zuela; eta oñak garbituta, arbola-pean atsedean zezatela; eta gero zer jana emango ziela, onekin zuzpertuta, bideari ekiteko. Abraham txit biotz andikoa zan, eta etzitzaion iñor,

berak ikusi ezkerro, arera ona egin gabe joaten; eta aldi onetan ere berezko oitura egin zuen. Iru gizon oiek bere eskeñi oparoa ontza artu, eta erantzun zioten, ziona egin zezala bada. Bereala Saragana sartu, eta agindu zion, su-auts-azpian erretako ogiak prestatu zitzala; beitegira bera joan, eta txal gizen guri bat arturik, morroi bati eman zion, egosteko. Txal eta ogi onela prestatuakin, koipea eta eznea arturik, iru gizonai eraman ziezten; eta arbola-pean aien ondoan jarri zan. Jan zutenean, galdetu zioten; Sara non dezu? Or, gelan, dago. Orduan Jainkoak iru gizon ziralako aien bitartez esan zion; berriz ni biurtzerako, Sara zure emazteak seme bat izango du. Sara ate-atzean itzketan au aditzen zegoanak, beregan farrari eman zion; eta Jainkoak Abrahami galdetu zion, Zertako Sara farraz dago, esanaz, zer, ni atsotu onek aur-egin bear det? Zer bada! Jainkoarentzat eziñik bada? Sara lotsatu zan, eta far-egiña ukatuaz garbitu nai izan zan, baña ezin zezakean.

Egon-aldia egin, eta iru gizonak Sodomaronz abiatu ziran; Abraham ere bai aiei zerraikiela, eta Jainkoak bidean esan zion, Sodoma, eta Gomorrako bekatuak gañez egin zutela, eta zegokien kastigua ematera zijola. Emen iruetatik bi aurrera joan, eta bat Abrahame-

kin gelditu zan; eta Abrahamek galdetu zion. Zer? ona gaiztoarekin ondatuko dezu, Jauna? Baldin berrogeita amar on arkitzen badira, barkatuko diezu? Jaunak erantzun zion; baldin berrogeita amar zuzen edo justu Sodoman arkitzen baditut, Uri guziari oiekgatik barkatuko diot. Abrahamek esan zuen, autsa eta erautsa baizik ez naizan onek nere Jaunari itzegingo diot; Zer egingo zenduke berrogeita bost justu baizik arkituko ezpaziñitu? Berrogeita bost justu arkitzen baditut, ez det Uria ondatuko. Eta zer berrogei baizik ezpadira? Ezta ere. Abraham zerraikion galdeak egiten, eta justuen zenbatezkoa gitxitzen. Atzenean galdetu zion: zer egingo zenduke amar baizik ez izatera? Amar aiei begiratuta, ez det ondatuko. Au esan, eta Jainkoak aldegin zuen, eta Abraham bere etxera edo dendara itzuli zan.

Jainkoaren ontasuna eta biotza zein andia dan! Emen ageri da, bekatariak kastigatzera ezin bestek daramala. Sodoma bezain Uri galdu eta gaiztoa ondartzetik Jauna atzeratuko zan, amar on utsak arkitu balira ere: eta Abrahamek galdetu balio, ea bostgatik edo gitxiagogatik barkatuko zion? Menturaz erantzungo zuen, baiez. Jainkoaren aurrerako anima on batek zenbat balio ote du! Jaunaren serbitzari leialak zenbat

ondasun eta mesede erriai ekarri ote ditzazkiekete!
Oiek ugaritzea berari nai dakiola bada.

6. Sodoma eta beste Urien ondamena

Abrahamgandik lenengo aldegin zuten bi aiek illunabarrean Sodomara bazijoazen. Lot, Abrahamen illo-ba, eta osaba bezala biotz onekoa eta ongillea, Uriko atean eserita zegoan; eta bi aiek ikusi zituenean, jaiki, eta joan zitzaien, eta auzpez jarririk, esan zien; jaunak, zuen serbitzari onen etxera, arren, atozte, eta atsedengo dezute, eta goizean bideari emango zatzaiozka. Ez, erantzun zioten, Urian geldituko gera. Lot berriz ere leiatsu zitzaien, eta geroenean berekin eramane zituen. Afaria prestaturik, jaten eman zien. Etzatera zijoazen aurrean, Uriko zar-gazteak elkar-arturik, etxea inguratu zuten. Loti otsegin, eta esan zioten illunabarrean zure etxe onetan sartutako gizon arrotzak non dituzu? ekarzkiguzu, ezagutu ditzagun. Lot etxetik irten, eta oien asmo galduai igerrita, erre-gutu zien, etzezatela alako gaiztakeriarik egin. Egin-al guziak egin zituen, gizon biurri aien biotzak biguntze-

ko, eta tzeratzeko; baña alperrik. Asi ziran indarrez sartzen. Ateak puskatzeko zorian zeuzkatela, bi gizonak Lot eskutik artu, barrura sartu, eta atea itxi zuten; eta etxe-inguruan aien eske zebiltzan guziak itsututa ipiñi zituzten, atea ere ezin topatu zutela. Orduan Loti bi aiek adierazo zioten, Jainkoak Uri hura ondatzera bialdutako aingeruak zirala, eta esan zioten, zereetakorik iñor emen badezu, bereala atera itzatzu; bada, Uria oso ondatzera goaz, zeren emengo bekatuak zerua aserretu duten. Lot etxetik irten, eta bere bi alabakin ezkontzeko zeuden sui-gaiak esan zien, zer gertatzera zijoan, eta irten zitezela; baña esana etzioten ezertan artu. biaramonean goiz aingeruak Loti leiatzen zitzaiozkan bere alabaekin lenbaitlen irteteko, besteakin batean ondatu etzitezzen. Onetan nagitxo zebiltzala ikusirik, aingeruak Lot, onen emazte, eta bi alabak eskutik oartzaka artu, eta Uriaz kanpora atera zituzten. Emen Loti esan zioten; zere burua gorde ezazu: ez atzera begiratu; ez inguru oietan gelditu; basora zoaz, besteakin ondatu etzaitezen. Lotek erre-gutu zien, utzi zizaiotela, ageri zan erri txiki Segor-en sartzen, emen bere burua gordetzeko; eta eman zioten baimenarekin Segor-era joan zan.

Zerua garbia zegoan txit; eguzkia orduan agertzen zan; eta tximista biziak zeriozkan odei batek zerua bat batetan estali zuen. Lurra idiki, eta su eta garrak botatzen zituen; eta odeietatik jatxi zan sufre eta suzko jasa ikaragarriak Sodoma, Gomorra, Adama, eta Seboingo erriak irazeki, eta osotoro erre, eta kiskaldu zituen, zer izan ziran aztarnarik ere utzi gabe. Etxe eder-galantak, lur-mami-gofoak, arbola ikusgarriak, eta Lot, bere bizi-lekutzat aututzera ipiñi zuten gañerako gauza zoragarri guziak emen erre ziran; eta urzulo zikin bat egiñik gelditu zan; zeñari geroztik *itsaso illa* deritza.

7. Loten emaztea gatz biurtua. Loten bekatua

Orainago esan da, Loti, eta bere lagunai agindu zitzaietela, ez atzera begiratzeko; baña Loten emazteak, debeku au autsirik, su eta garren ots izugarriak, eta erri aietako kiskalzio gogorak aditu zituenean, begiak itzuli zituen, eta o miragarria! leku berean gatz egiñik gelditu zan; eta era onetan bi milla urtez geroago ere zirauan. Ikasbide ona, munduko Sodoma gal-

duari, bein utzi ezkero, ez berriz begiratzeko, eta bekatuagana itzultzeko!

Biaramonean txit goiz Abraham jaikirik, bezperan Jainkoak itzegin zion lekura joan zan, eta lurretik zeruronz Sodoma eta bere inguruetan zebiltzan txinpart gorriak, eta odei guzia estaltzen zuten ke beltz illunak ikusi zituen. Ikusgarri min onen erdian atsekaberik andiena, bere illoba maite Lotek zer egin ote zuen, ezin igerriak ematen zion. Egia da, Jaunaren errukimentuan zuen uste osoak sinisterazotzen ziola, gañerakoen ondamenetik gordea izango zala; eta etzan gezurtatu. Lot, arestian esan dan bezala, aingeruen laguntzarekin ondamen artatik ondo irten zan: baña beste lanbide gaizto batean erori, eta bere osabari naigabe andia eman zion. Lotek, aingeruen lenengo esanera joan nai izan etzan basora joateko gogoa artu zuen, bere burua obeto gordetzeagatik; eta ara zanean, orditu ta bi alabakin bekatuan erori zan, eta izan zituen bi seme Moab eta Amon, zenbat buruauste eta neke Abrahamen ondoreari ekarri zietenak.

Abrahamek, bazter aietako bekatuakin, eta Loten etxeko naigabe eta ez-bearrakin izuturik, Gerararonz aldegin zuen, non gertatu zitzaion gitxi gora beera, Ejiptoko Erregearekin gertatua. Onara zanean, esan

zuen, Sara arreba zuela. Abimelek erri artako Erregeak jakinik, Sara zein ederra zan, ikusteko gogoarekin bere Jauregi edo etxera eramannerazo zuen. Baña Jainkoak gauaz ametsetan itzegin zion onela; illik gel dituko zera, baldin emakume orrekin kutsutzen bazera, zeren ezkondua dan. Erregeak erantzun zion, zer bada! Fede onean, eta ez-jakinëan dijoan kulpa gabeari bizia kenduko diozu? Gizon ark berak esan dit, Sara arreba zala, eta Sarak ere Abraham anaia duela: beraz dakusu, gaitzki egiteko asmorik ez nuela. Jainkoak Erregeari esan zion, zure fede onaren berri badet; argatik bekatutik gorde ere zaitut: senarrari bere emaztea itzuli zaiozu bada; bera Profeta bat da; zugatik erregutuko du, eta biziko zera: bestela jakin ezazu, zu eta zere etxeko guziak illko zeratela.

Jainkoaren esanarekin Abimelek ikaraturik, Abraham beregana erakarri, eta esan zion; zer egin didazu? Zer gaitz egin dizugu, bekatu ain izugarri bat niri eragin, eta ni nere Erreinu guziarekin ondatzeko bidean ipiñierazotzeko? Abrahamek erantzun zion; uste nuen, bazter oietan Jainkoaren bildurrik etzala, eta ni il eta emaztea beretu zezaten ikarak, esanerrazo zidan, arreba nuela; izatez ere, alaixen da: bada, ama biren humeak bagera ere, aita bat degu: beste-

tik, nere etxetik, Jainkoak agindu, eta irten nintzan ezkerre, Sara erreguturik neukan, arren, nere arreba zala esateko. Arreba deitzen dio, aita baten humeak ezbaziran ere, beintzat aide txit urrekoak ziralako, lenagoko irakurgaiean esan dan bezala. Abimelekek Abrahami eskuera kutsi eta erregalo andiak egin ziozkan: eta Saragandik aldegitean, oni ere esan zion; zure anaia dalakoari milla zillar diru eman diozkat, zeintzuekin oial bat erosiko dezu, zere burua estaltzeko, munduak jakin dezan, ezkondua zerala.

Jainkoak lege zarrean berean ere ezkonduen elkarganako leialtasuna zorrotzkiro agintzen zuen. Bada zer izango da Kristauen arteko ezkontza, Sakramentu izatera altxatu ezkerokoari zor zaiona? Zer kastiguak, gogoz baizik ez bada ere, batasun santa austeren duenak merezik ez ditu? Batagandik bestegandiko desberdintzari begira bekio, eta edozeñek ezagutuko du, onelako desleiala zein bildur izatekoa dan.

LAUGARREN IRAKURGAIA

1. Isaaken jaiotza

Arestiko gertalditik laster, Jainkoak Abrahami emandako itza bete zan. Sarak izan zuen seme bat, Jainkoak esan bezala, eta izentatutako denboran, *Isaak* zeritzana, eta zortzigarren egunean zirkunzidatu zuten. Abrahamek eun urte, eta Sarak larogeita amar zituzten, seme bedeinkazioko ainbeste aldiz promestutako au izan zutenean. Jaiotza onek gurasoai poz eta atsegin andia eman zien; eta Sarak bere bularrean azi zuen, titia kendu zion artean. Orduan Abrahamek oitura zan bezala, bere poza adierazteko, bazkari andi bat eman zuen; baña denboraz poz au samindu zitzaion. Beste emazte Agar-gandik izandako seme Ismaelek ogei urte bazituen, eta anaia gaztea ezin ikusiak artu zuen, eta noiz-nai zatitu eta zeatzen zuen: baziekien, alabañan, Isaak seme autua zala, eta noizbait aren buru izateko zegoala, eta min onek edozeñ gauza eragiten zion. Sarak, bein batean ikusirik, Ismaelek Isaak ezertan etzeukala, senarrari esan zion;

neskame ori bere semearekin etxetik bota ezazu; bada, katibuaren semeak, Isaak nerearekin ez du zure ondadean parterik izan bear. Sararen eskaera au Abrahami gogor egin zitzaion; Ismael ere, bigarren mallako emazteagandik izana bazan ere, berea zuen. Jainkoak esturasun onetan, zer egin, erakutsi zion. Egizu, bada, Jainkoak esan zion, Sarak diona egizu; eta Isakgandik irtengo da zure izena gordeko duena. Abraham beti prest zegoan, Jainkoaren esana egiteko. Biaramonean egun-sentian jaiki zan; ogi bat, eta ur-ontzi bat arturik, Agar-i sorbaldan ipiñi ziokan; Ismael eman zion; eta ama-semeak etxetik bota zituen.

2. Agar eta Ismaelen basora joatea

Agar eta Ismael Abrahamen etxetik irten, eta Farango mendi edo basoronz abiatu ziran. Mortu irazeki onetara ziranean, beroak easan, eta Ismael, ur gabez, egarriaz iltzeko zorian jarri zan. Agar-ek bere semea iltzen ikusteko biotzik etzuelako, au arbola-pe batean utzi, eta bazter batera aldegin zuen. Ismaelek ikusi zuenean ama negarrez eta aieskaz aldegiten,

zeruronz biotza jaso, eta bere aita Abrahamen Jainkoari eskatu zion, arren, artzaz kupitu zedilla. Jainkoak Ismaelen eskaria aditu zuen, eta Agar-i bialdu zion aingeru bat, ziotsana; Zertan zaude? Ez ikaratu; Jainak Ismaelen eskaria artu du: zoazkio, eta jakin ezazu, ondore andi baten buru eta aitatzat Jainkoak artua daukala. Agar-en begiak argitu ziran; eta aldamenean ikusi zuen iturri eder batetik ontzia urez bete, eta semeari edaten eman zion; onekin semea bizkortu, eta lenagoko indarretara zan. Ama-semeak ustegabe-ko laguntza onekin txit poztu, eta geroz luzaro basoan bizi izan ziran, semeak eizean biltzen zuena janaz. Amak denborarekin Ejiptotik neskatx bat ekarri, eta semea ezkondu zan, eta Jainkoak esan bezala, izan zituen seme eta oien hume asko, bazter zabal aien jabe egin, eta bizitu ziranak.

Ismael eta bere ama Agar Abrahamen etxetik irten ziran ezkerre, Abraham Geraran pake andian bizi zan. Bere ontasunarekin guzien gogoak beretzen zituen. Bere lan-egite, izerdi, eta kontu onarekin, urte gitxiren epean txit aberastu zan. Beste pozgarri askoren artean lenengo mallan Abraham eta Sarak beren semetxo Isaak zeukaten; onen aziera ona eta zuzena zan aien ardurarik andiena: eta semeak ere gurasoen

kontu onari ondo erantzun zion; eta arteraño izan zan gazterik ederrena, eta oiturarik obenetakoa, bear bada, zan.

3. Abrahamen eskeñtza edo sakrifizioa

Isaak zerbait azi zanean, Jainkoak Abrahamen obediencia ikusi naiez, agindu zion, bere seme maite au artu, eta berak esango zion mendi gañ batean eskeñi edo sakrifikatu zezala. Ofrenda edo sakrifizio au, gauza biziren bat il, sutan erre, eta austuaz egin oi zan. Guraso batentzat neke gogorreko lana zan; ala ere, Jainkoaren esana egiteagatik Abraham artara jarri zan. Baziendien, Jainkoak emana zuela, eta itzultzeko prest zegoan. Goiz batean, bada, egun sentia baño lenago jaiki, astoa tresnatu, sua egiteko bear zan egurra txikitu, eta bere seme Isaak, eta bi morroi arturik, iñori ere bere asmoa agertu gabe, Jainkoak izentatu zion mendironz abiatu zan. Irugarren egunean mendia ikusi zuenean, bere morroiai agindu zien, astoarekin mendi-ondoan egon zitezela; eta bera bere semearekin mendi-gañera igo, eta Jainkoa adoratutakoan, itzu-

liko zala. Astoari egurra kendu, eta semeari sorbaldan ipiñi zion; eta sua eta ganibita berak eskuan zituela, gañeronz bazijoazen. Bidean semeak aitari esan zion; Ene aita! sua eta egurra dakuskit, baña non da eskeñi edo sakrifikatu bear dana? Galde onek, naita-ez, Abrahamen biotza erdiratuko zuen: ezagutzen zuen, seme au il ezkerro, bere atsegin eta poz guzia galtzen zuela: ala ere, Jainkoaren agindua egitera, aita biotz onarekin zijoan; baita semea ere aitaren esanera, zer asmotan, edo zertara zijoan asko uste gabe. Abrahamek erantzun zion; Ene seme, bear dana Jainkoak eratuko du. Geroenean mendi-gañera igo ziran. Abrahamek aldare bat egin, eta egurrarekin prestatu zuen: semea lotu, eta egur-gañean ipiñi zuen; eta ganibita eskuan arturik, semeari lepoa ebakitzeko asmoan, besoa jaso zuen; eta golpea ezartzera zijoakion unean gauza arrigarria! aditu zuen Aingeruaren ots bat zio-tsana: Abraham, Abraham! Ona emen, guraso obeditu onek erantzun zion. Ez zure seme orri golperik ezarri, Aingeruak esan zion. Orain ezagutzen det Jainkoari bildur zatzaiola, eta zere seme bakarrari ere ez-diozula aren amorioagatik barkatu. Onetan Abrahamek begiak jaso, eta ikusi zuen alboan txikiro bat sasia adarretatik itsatsia. Bereala semea askatu, egur-

gañetik kendu, onen lekuan txikiroa ipiñi, il eta erre zuen, eta Jaunari eskeñi zion. Gero morroiak gelditu ziran mendi-ondora aita-semeak itzuli, eta emendik guziak etxera joan ziran.

Gertaera oni alde guzietatik begiratzen bazaio, ikusiko da, Isaak umilla, Galbarioko mendian gure Salbatzallearen irudi egiazkoa dala. Bere sorbaldan egurra zuela, *Moria*-ko mendira Isaak igo, eta esku-oñak loturik, aldarean ipiñia izan zan, Jaunari eskeñtzeko. Eta au bera Jesusekin ere gertatu zan; zeña bere sorbaldan gurutzea zuela, igo zan Galbarioko mendira (zeña dan Moriakoa bera), eta esku-oñak lotu, eta gurutzean ipiñi zuten, emen bizia uzteko. Beste gauza asko ere arkitu litezke emen, garbiro adieraziko liguketenak, Isaak, Jesusen antz egiazkoa, eta gizonaren onerako noizbait gertatuko zana, munduari erakusten ziona, zala.

4. Sararen eriotza

Abraham eta Sarak aurrak izateko denboraz kanpora izan zuten seme maite au Jainkoari ain oparo eskeñi, eta Jainkoak, esan dan bezala, itzuli zien ezke-

ro, bere gurasoen atsegin bizia izan zan. Baña Abrahamen biotzak laster izan zuen atsekabe min bat, berrari eta etxeko guziai negar andiak utzi zieztena. Sarak eunda ogeita zazpi urte zituen eta Isaakek ogeita amazpi, Jainkoak emakumea andi ari bere bizitza onaren saria ematera, atotsi edo beregana eramanzuenean. Sara il zanean, Abrahamek negar andiak egin, eta gero aren gorputz-illa lurpetzeko obia baten billan abiatu zan. Onetarako, Jainkoari lenago aldare bat egin izandako lekua nai zuen: eta Heten semeai joan zitzaien, esanaz; ni zuen artean arrotz eta erromes bat naiz; nere emazte zana lurpetzeko lekua indazute. Heten humeak txit arrera ona egin zioten, Jainkoaren Lenena edo Prinzipea deituaz; eta berak lurpetzen ziran lekuan onena zeritzana aututzeko eskua eman zioten. Abrahamek etzuen idoloazale aien gorputzen artean bere emaztearena ipiñi nai, eta agur andi bat egin, esker onak eman, eta gero esan zien, Efronekin bitartetza egin zezatela, bere lurrean zeukan bi ziskuko koba saltzez emateko. Efronek Abrahamen eskaera aditu zuenean bereala, jarri zan ematera, ez ordean saltzez, ziola; iñola ere ez da ori orrela egingo; ezpada lurruspe edo koba ori diru gabe arrezazu: baña Abrahamek etzuen nai ezer ere doan

artu, eta iñorekin zorretan egon. Geroenean Efron ipiñi zuen lur ark zenbat balio zuen esatera, eta lareun siklo, iru milla erreal bezalatsu, emanik, Abraham koba eta inguruko lurraz jabe-egin zan, non Sara bere emazte zana progu andiarekin obiatu zuen. Jaunari aldare bat noizbait egindako lekuan baizik, bere emazte zana ipiñi ez nai izatearekin Abrahamek erakusten digu, leku berezi, eta santutuetan illak lurpetzeko oitura zein anziñakoa eta gogoangarria dan.

5. Isaaken ezkontza

Abrahamek iru urte zeramazkien bere emazte maitea burutik ezin kenduz negarrez; eta bera ere zartu zan; eunda berrogei urte zeuzkan: Isaakek ere bai berrogei. Eta seme au ezkontzeko denbora zala pensatu, eta emazte bat eratzeko asmoa artu zuen; baña bera bizi zan Kanaango bazter aietako neskatzik etzuen nai, emengo jende guzia idolozealea, eta gaiztotua zegoalako. Bereala bere jaioterri eta aideetara begia ezarri zuen. Kanaanera joateko Mesopotamiatik irten zanean, etxean gelditu zan Nakor bere anaia, zeñaren ondorengoak askotu ziran, eta oien arteko

neskatx bat errañtzat nai zuen artu. Onetarako Eliecer, bere ondasunen kontu-artzalle edo maiordomoari agindu zion, Mesopotamiara joan, eta aren semearentzat neskatz bat autu zezala. Eliecer gameluetan eskuerakutsi andiak eta gauza on asko arturik, biderako prestatu zan: eta Nakor bizi zan erri Haranera illunabar batean alderatu zanean, zer egin edo nola aukeratu ezin pensatuz geratu zan putzu-ondo batean, nora erriko jendeak illunzeetan ur-eske irten oi ziran. Esturasun onetan zeruronz begiak jaso, eta Jaunari erregutu zion onela; Abraham nere nagusiaren Jauna, gaur ordu onetan lagun zadazu. Erriko alabak putzu onetara ur-eske etorriko dira: eta nik ura eskatu, eta neretzat, ez ezik, gameluentzat ere eskeñtzen didan huraixe izango da nere nagusi Isaaken emazteztat zuk autu dezuna. Eliezer-ek erregu au jaunari egin zionerako, Rebeka erritik irten, eta putzura ur-eske joan zan. Rebeka, Eskritura Santak dionez, neskatz eder, eta guziz ona zan; Melkaren seme Batuelen alaba; eta Melka, Abrahamen anaia Nakor-en emaztea: beragatik Isaaken lengusu baten humea eta Abrahamen odolekoa, zeña zan onek opa zuena. Rebeka au, bada, putzutik ura artu, eta etxeronz abiatzean, Eliezer irten zitzaion; eta edateko ur piska bat eskatu

zion: Rebekak bereala eta gogo guziarekin eman zion, eta gameluentzat eskeñi ere bai. Serbitzari leial ark Rebekaren egiñeratik ezagutu zuen, huraixe zala, Jainkoak aren nagusi gaztearen emaztetzarako zeukana. Gameluak ura edan zutenean Eliezer-ek berekin zeramazkien belarrietako, eta eskumuturretakoak eman ziozkan, eta galdetu zion; ea nor zan? eta bere aitaren etxean arentzat lekurik izango ote zan? Rebekak galde oiei erantzun zien, esanaz, Batuelen alaba zala eta arentzat eta aren gameluentzat bere aitaren etxean leku, eta zer jana izango zala. Au esan, eta bereala Rebeka etxera joan zan, zer gertatu zitzaion etxekoai esatera. Rebekaren anaia Labanek, arrebak zeramazkien edergarri eta apaindurak ikusi zitutenean, Eliezer-gana joan, eta erregutu zion, aren etxera sartu zedilla. Eliezer-ek, ara zanean, etxekoai esan zien, etzuela ezer ere ez jan, eta ez edango, zeraman egitekoaren berri aiei eman gabe. Asi zan, bada, itzegiten, eta esan zien, Abrahamen serbitzari bat zala; Jainkoak aren nagusiari ondasun andiak eman ziozkala, eta semea ezkondu naiean, ara aien artera emazte-gai billan bialdu zuela: Jainkoari biotzetik eskatu ziola, arren, berak izentatzen ziozkan siñale batzuen bitartez, Isaaken emaztetzarako zeukana adierazteko,

eta Jainkoak garbiro agertu ziola, Rebeka zala autua; eta onen eske zetorkiela.

Batuel eta Labanek ezaguturik, gauza au Jainkoa beraren lana zala, baimena eman zuten. Orduan Eliezer-ek bai Rebekari, bai onen ama eta aideai eskeñi ziezten emaitza eta eskuera kutsi andiak, nola ziran urre eta zillarrezko txarroak, janzi baliotsuak, eta beste gauza eder asko; eta bereala bazkari andi bat ipiñirik, poz eta atsegin artean jan zuten. Eliezer prestatu zan, biaramonean txit goiz irteteko, berri on au nagusiari ematera. Rebekaren aideen atsegiña zan Eliezer denbora geiagoan beren artean egoten, eta Rebeka egun batzuetan berakin idukitzen. Au Eliezer-i adierazo zioten; baña au lenbaitlen nagusiagana itzuli nai zan. Orduan Rebekari deitu eta galdetu zioten; ea gizon arekin joan nai zan? Eta erantzun zienean, baiez, gauza guziak bereala prestatu ziran, bideari ekiteko. Guraso eta alabak elkarri azken diosal gozoak egiñik, Eliezer eta Rebeka, mirabe asko ondorean zituztela, etxetik irten ziran, eta Abraham bizi zan errira urreratu ziranean, ikusi zuten Isaak arratsaldean egurastu bat bakarrean artzera irten zana. Isaak ere, jende-talde hura ikusi zuenean, beretaronz abiatu zan: eta Rebekak Eliezer-i galdetu zion; guganonz

datorren gizon ori nor degu? Eliezer-ek erantzun zion; orixe da nere nagusi gazte Isaak. Au entzundakoan, Rebeka lotsatu zan, eta bere burua oialez estali zuen; eta onela, guziak elkar jorik, bideari jarraitu zitzaiozkan. Bidean zijoazela, Eliezer-ek, bidajea gertatu zitzaion guzia Isaaki esan zion. Abrahamen etxera eldu ziranean, Rebeka ipiñi zuten Sara bere amagiarra izango zan, eta iru urtez lenago il zanaren gelan. Bereala Isaak Rebekarekin ezkondu zan, eta ain andia izan zan oni ark artu zion amorioa, non, Eskritura Santak dionez, amaren iltzeak emandako min andia gozatu zion, eta gertakari negargarri aren bidez zeramazkien pena guzietatik biotza oso argitu zitzaion.

Abraham etzebillen errañ-gai aberats, ezpada Jau-naren bildurrekoaren billan, argatik Jainkoak Sara bezain emakume ona Isaak bere seme maitearentzat eratu zion: guziai erakusten diela, gai onetan zer egin bear duten. Rebekak ere, Isaak ikustean bere burua estaltzearekin zer ikasi neskatz guziai ematen die. Zein ederra litzakean au bera ezkon-gai guziak egitea, ezkontzako Sakramentu Santuak biak lotu arteraño!

6. Esau eta Jakoben jaiotza. Abrahamen eriotza

Abrahamek, bere seme maitea bein ezkondu ezkeru, biotz guztik ondozengoz bat opa zuen, Jainkoak anziñago esana betetzeko, bere odolak iraun zezan; baña Jainkoak poz au Abrahami luzatu nai izan zion. Ogei urtean Rebekak etzuen aurrik izan. Bitarte onetan Isaak Jaunari beti erreguz zegokion, seme baten eske; eta Jainkoari eskari oiek ukitu zioten, eta Rebeka ogei urteren buruan aurdun arkitu zan. Berri onek alde batetik Rebeka poztutzen bazuen, bestetik biotza illuntzen zion. Aur-egiteko egunetara zanean, ezagutu zuen, sabelean bi aur zeuzkala; eta oiek elkarren kontra elean zebiltzala, oñaze miñak ematen zioten, alako moduan, non, aur aiek sortua, eta bere agortasun, edo aurrik-ezean ez geldituaz damu zuen. Ikusirik, bada, aur biak errailetan zerabilten despita, Jainkoari jarri zitzaion, gerra era ark zer esan nai zuen galdez; eta Jainkoak erantzun zion, sabelean zekarzkieen aur aiek, bi erri edo jende, bata bestearen kontra beti ibilliko ziranen buru izango zirala, eta zarrena gazteenaren mendean izan bearko zala.

Jaiotzeko egunak bete ziranean, Rebekak mundura bi seme eman zituen. Lenengo jaioa gorritarakoa eta illetsua zan, eta deitu zitzaion *Esau*. Bigarrena ere onen ondoren bereala, eta anaiaren orpoari zitxekala jaio zan, eta zeritzan *Jakob*.

Isaakek irurogei urte zituen, eta eunda irurogei Abrahamek, zeñak zarzaroan bere seme maitearen hume oiek ikusteko poza eta atsegiña izan zuen: baña amasei urteetara aur oiek eldu ziranean, Jainkoak gizon santu au atotsi edo beregana artu zuen, ain fede biziarekin beti billatu izan zituen ondasun betikoak gozatzeraz. Abrahamen bizitza txit ona izan zan; Jainkoaganako leialtasuna atzeneko asnasaraño gorde zuen: erbestean gizon arrotza bezala, Kanaango lurrean bizi izan bazan ere, bere erri Kaldeara itzuli bear zanik etzion beñere gogoak eman, Jainkoak ala aginduta, bere aide eta erria bein betiko utzi izan zituen ezkerre. Beti bizi izan zan, nondik eta nola Jainkoa obeto serbituko zuen, bere griña eta gogo guziak aren naierara ipiñita. Eramankizun andiak izan zituen: esturasun gogor latzetan arkitu zan: Sara bere emaztearen edertasunak, eta Lot bere illobari zion amorioak perill, eta galbide estuetan ipiñi izan zuten; baña Jainkoari kontuz jarraituaz, egiteko guzietan beti ondo

irten zan. Patriarka santu au eunda irurogeita ama-
bost urtekoa il zan, zarzaro doatsu bat izanik, eta bere
anima, bera baño lenago mundutik irtendako anima
justuen artean ipiñia izan zan. Isaak eta Ismael bere bi
semeak aita Abrahamen gorputza, Sararen ondoan,
Efroni erositako koban, progu andiarekin obiratu
zuten.

Aitagandik berrogeita bederatzi urtera, Isamael
semea ere eunda ogeita amazazpi urtekoa il zan.
Onek bere seme eta ondorengo asko ezagutu zituen,
zeintzuek amabi etxe edo familiaetan, nor bere burua-
rekin jarriarik, lur-bazter andiak landu eta erabilliaz,
bizi izaten ziran; eta Jainkoak Abrahami promestu zion
bezala, amabi lenen edo Prinzipe beren artean ezagu-
tu eta izan zituzten. Ismael bere etxekoen artean lur-
petua izan zan.

BOSTGARREN IRAKURGAIA

1. Esauk Jakobi lenen-izatea saltzen dio

Isaak eta Rebekak kontu andia zeukaten bere bi seme biroki Esau eta Jakob ondo azitzeko; baña aurtasunean ere, oraindik sabelean zeudela asitako despitata, eta elkar ezin artuari zerraizkion, eta argiro adierazten zuten, bata bestearekin egiteko, onak etzirala. Urteetan zerbait sartu ziranean, Esau osotoro eizeari eman zitzaion, eta basoz-baso zebillen. Jakobek griña bera etzuen; ezpada bere aitaren ondoan etxe-lanetan, eta abere-zai ibiltzea zan onen eresia.

Bein batean Esauk, basotik etxera txit nekatua, eta gosetua zetorrela, anaia Jakob txiliste edo lentejak deritzaten illar-motak jaten arkitu zuen; eta janari artatik zerbait eskatu zion. Bai, Jakobek erantzun zion; emango dizut, baldin lenbizi jaiotzeari darraizkion eskubide eta deretxak utzi nai badizkidazu. Gizonaren argaltasun itsua! Esau bereala artara jarri zan; itza

eman zion; eta anaiak emandako txiliste-illarrak jan, eta bere eizera itzuli zan.

Salera au Rebekak gogoan artu zuen, eta bi semeak sabelean zeuzkala, Jainkoak gazteenaren alde esana ere etzitzaion aztutzen; eta berri oiekin, beti Jakobganako eresi geiago zuen, eta amorio biziagoa agertzen zion. Isaak, berriz, Esauren gozakaitzkeriak atsekabe andia ematen bazioten ere, lenen-jaioa zalako, onengana etziñagoa zan. Onela bizi zirala, Kanaango alderdian gosete gogor bat sortu zalako, Isaak Ejiptora bere etxeakoakin jan billan joan bearrean arkitu zan. Bideari ekin zitzaion; baña Jainkoak bide-erdian geldierazo zion, esanaz, berak izentatzen zion tokian bizi izan zedilla, eta lagunduko ziola. Aita Abrahami egindako promes andi guziak berriztu ziozkan. Poz onekin Isaak Geraran gelditu zan. Emen artu zituen lur-erloetan azaroak erein eta abuztu onak izaten zituen. Jaunak bedeinkatu zuen, eta alako moduan aberastu zan, non, auzoak aren ona ezin eramanez, asi ziran esetsi edo persegitzen. Au ezaguturik, Jainkoak len itzegin zion tokira joan zan; eta Jainkoagandik arturik gaitzik egingo etzietelako itza, aldare bat egin, eta sakrifizioak eskeñi ziozkan, eta emen bertan bere bizilekua artu zuen. Urte batzuek pake onean igaro

ondoan, etxekoetan sortu zitzaion gauza bat txit nairgabe andia eman ziona. Esau seme zarrenak, berrogei urteetara eldu zanean, ezkontzeko asmoa artu zuen. Aitaren iritzia eta baimena artzea seme oni bazegokion, ain gauza pisuan ez utsegiteko; baña gazte berekoi onek etzion bere gogoari baizik ezeri begiratu, eta Isaak aita eta Abraham asabak bezala, bere odoleko Jainkoaren serbitzari bat emazte egin bearrean, Heten jatorriko bi neskatx idolozalerekin ezkondu zan; zeren bidez gurasoai atsekabe miña eman zien. Isaaken nairgabe au beregan itorik, bi errañak etxean artu zituen. Urte askoan oiekin bizi izan zan, bere egunen ondore-rako Esau oñordeko uzteko asmoan, semearen bidegabekeria guziak aztuta, zarrena zalako, eta bitarte onetan Esauk ere zarrenari zegokion eskualdia beti agertzen zuen.

2. Isaakek Jakob bedeinkatzen du

Isaak zartu zan, eta Patriarka santuak oitura zuten bezala, bere azken-bedeinkazioa semeari eman nai izan zion. Au bein eman ezker, bere kontra ezer egi-

terik etzegoan. Rebeka azkarra, Jainkoaren argiarekin zegoanak bezala, bere seme maite Jakobena gañera bedeinkazioa, eta onekin lenengotza ekartzeko modua egin zuen.

Isaakek, bada, bere seme Esauri egun batean deitu, eta esan zion; Ene seme! Dakusu zartu naizala, eta nere azken-eguna ez dakidala, zere armak artu, eta eizera zoaz, eta atzitzen dezuna, ekardazu, hura jandakoan, il baño lenago, bedeinkatu zaitzadan. Rebeka itzketa auzaditzen zegoanak, bereala beste seme Jakobi aditzera eman zion, aita zer egitera zijoan; eta agindu zion, auzt-taldera joan, eta bi antxume obena ekartzeko, ziotsala; nik antxume oiek zure aitaren gogora maneatu ditut, eta zuk eramango diozkazu, jan ondoan, bedeinkatu zaitzan. Lan auz Rebekari erraza zeritzan, ez orde Jakobi, eta semeak amari erantzun zion; bada kizu nere anaia Esau illetsua dala, eta ni ez. Nere aita kitzen badit, eta eza gutzen banau, bildur naiz, uste izan dezan, engañatu nai izan dedala, eta bedeinkazioaren orde madarikazioa neretu dezadan. Ene seme, Rebekak esan zion, madarikazio ori nere gañ izan bedi, eta nere esana zuk egizu: zoaz eta bi antxumeak ekartzkidazu. Semea kekarri, eta ama k gisatu zituen, aita k nai iza-

ten zuen eran. Amak semeari soñekorik obena janzie-
razo zion: eskuak eta lepoa antxume-larruz estali zioz-
kan: eta amak maneaturako antxumekia arturik, aita-
ri joan zitzaion, ziotsala; Ene aita! Isaakek erantzun
zion; Nor zaitut, ene seme? Jakobek erantzun zion; ni
Esau zure seme zarrena naiz: zuk esana egin det;
jaiki, eta eseri zaite, nere eiza jateko, gero zure
bedeinkazioa niri eman dizadazun. Isaakek etzuen
uste, ain laster Esau etorri zitekeanik, eta esan zion;
Nola, ene seme, orren laster eiza egin dezu? Semeak
erantzun zion; Jainkoak nai izan du. Orduan Isaakek
esan zion; atozkit, ene seme, ukitu dizazudan eta eza-
gutu tzaitzadan, Esau nere semea zu ote zeran. Jakob
urreratu zitzaion, eta Isaakek semearen eskuai ukitu
zienean, esan zuen; itza Jakobena da, bai, baña
eskuak Esaurenak dira. Gero galdetu zion, Esau nere
semea zera? Bai, ni naiz, semeak erantzun zion.
Bereala Isaakek esan zion; ene seme, eiza indazu, jan
eta gero bedeinkatu zaitzadan. Jan zuenean, aitag
esan zion, atoz ona, eta laztandu nazazu. Laztan artan
Jakoben soñekoen usai gozoa Isaakek ulertu edo sen-
titu zuenean, bere bedeinkazioa eman zion, esanaz;
Jainkoak zeruko intza eta lurreko koipearekin ogia eta
ardoa ugari eman dizazkizula; erriak serbitu, eta balle-

rak adora zaitzatela: zure anaiaen jaun izan zaite; eta zure amaren semeak zure aurrean makurtu bitez: zu madarikatzen zaituena, madarikatua izan bedi, eta zu bedeinkatzen zaituena, bedeinkazioz bete bedi. Onela Isaakek bere bedeinkazioa bukatu zuen. Jakob, badi-rudi, gezurretan zebillela, edo Esau zala esatean, gezurra zeriola; baña, San Agustinek dionez, itzketa hura gezurrezkoa etzan, ezpada misteriozko, gauza isill miragarriak adierazten zituen. Jakob larruz janzia jarri zan Jesu Kristo gizatasunez janzia, eta gure bekatuen pisua gañean artu zuena aditzera emateko.

Isaakek atzeneko itzak esan, eta Jakob irten orduko, Esau bere eizarekin agertu zan, eta aitari ondora joan, eta esan zion; jaiki zaite, ene aita, eta ni zure seme onek dakarzudan eiza jan ezazu, gero ni bedeinkatzeko. Nor zera, bada, zu? Aitak galdetu zion. Ni Esau zure seme nagusia naiz, Esauk erantzun zion. Isaakek, esan-al guzien gañean arriturik, galdetu zion; zein zan, bada, arestian, zu etorri baño lenago, eiza ekarri, eta janerazo didana? Nik bedeinkatu det, eta bedeinkatua izango da. Esauk, aitaren itzak entzun zituenean, aieska eta deadarrari eman zion, eta aitaren oñetan lur-jo zuen, esanaz; ene aita, zure bedeinkazioa, niri ere indazu. Aitak erantzun zion; zure anaia

somaz etorri, eta zure bedeinkazioa artu du. Orduan Esauk bere aoari anaiaren kontra espa andiak erasan ziozkan. Gogoratu zitzaion, lenen-izatea zein merke saldu zion; lanbide onetan bereansalera aren ondorea ikusten zuen, eta nolabait ere lengo utsegitea zuzendu naiez, aitari esan zion, ez ote dezu neretzat bedeinkaziorik gorde? Baña aitak erantzun zion, bere anaiaen buru eta nagusi Jakob ipiñi zuela, eta bein itz-eman ezkerro, ezin oñik atzeratu zezakeala. Zer bada? Esau leiatzen zitzaion, bedeinkazio bat baizik ezdezu? Arren, ni ere bedeinka nazazu. Semearen negar eta aieskak aitari biotza erdiratu zioten, eta semeari esan zion; lurreko gizentasunean eta zeruko intzean zure bedeinkazioa izango da. Gerran bizi eta zure anaiaren mendeko izango zera. Esauk, bedeinkazio au etzuen ontzat artu, anaiaren mendean izan bearko zala, aitak esan ziolako: ordutik azi eta sutu zitzaion, anaiari len eta beti gorde izan zion iguin eta gorroto bizia.

Jakobi aitarekin izan zuen lanbideak zer pensatu andia ematen zion; etzuen, alabañan, aitak gaitzat artzerik nai; eta Jakob aurkeztu baño lenago, Rebeka, gauza aren gidariak, Isaaki joan, eta esan zion, zergatik eta zeren bidez lan hura egin zan; aurgiteko zegoala, Jainkoak zer agertu zion, baita ere, beste gauza

asko, Isaakek arteraño etziekizkienak esan ziozkan; zeintzuek gizon santu ark aditu zituenean, Jaunari eskerrak eman, eta geroz Jakob bere ordeko nagusitzat ezagutu zuen.

3. Jakoben zurubia edo eskallera

Aitarekikoa Jakobek onela egin bazuen ere, ez ordea anaia Esauren aierkunea itzali. Onek geroago eta gorroto geiago zion, eta anaia iltzeko gogoia beregan zerabillen. Asmo galdu onezaz Rebeka oartu zan; eta bere seme kutuna begietatik uzteak naigabe andia ematen bazion ere, anaia biotz-gogordun aren eskuetatik gordetzeagatik, Jakobi esan zion, Mesopotamiara amaren anaia Labanen etxera joan, eta Esauren aserre eta iguina itzali artean, an egotea on zala. Gero senarrari ere, zer pensatzen zuen, esan zion, Jakoben ezkontza beren odoleko batekin, aitzakitzat emanik. Ziotsan, bada; Heten alabak bizitzez asperturik naukate, eta baldin Jakobek alderdi oietako bat emaztetzat artuko balu, ez nintzake biziko. Isaakek au adituta, Jakobi deitu zion, eta bere lengo bedeinkazio-

ak berrizturik, agindu zion, etzezala Kanaango neskatxik emazte egin, ezpada Mesopotamiara Batuel aitasabaren etxera joan, eta Laban osabaren alaba batekin ezkondu zedilla.

Jakob, bere anaia Esauren aierkuneari iges-egiteagatik, Bersabeetik irten, eta Laban bizi zan erri Harneronz abiatu zan. Bidean zijoala, illunabar batean Luzan zeritzan erri-ondoan gelditu zan atsedeten, eta burukotzat arri bat ipiñirik, loak artu zuen. Lo zetzala amets misteriozko bat egin zuen. Amets onetan ikusi zuen eskallera bat, ondoa edo oña lurrean, eta goia edo errematea zeruan zituena; eta Jaunaren aingeruak gora-beera eskallera onetan zebiltzan; eta Jainkoa bera eskallerari zitxekala zegoan, esanaz; ni naiz Abrahamen Jainko Jauna, eta Isaaken Jainkoa; zuri eta zure ondoreari lo zatzan lur ori emango dizutet; eta zure ondorea lurreko autsa bezain ugaria izango da. Munduaren lau aldeetara zabalduko zera; eta zugandik irtengo danak munduko guziak bedeinkatuko ditu. Ni neronek zuzaz non-nai kontu izango det; lur onetara itzuliko zaitut; eta esan dizudan guzia egin artean, zurekin izango nazu. Jakob esnatu zan, eta ikusi eta aditu zituen gauzakin arriturik, deadar egin zuen; Jainkoa da, bai, emen, eta nik ez niekien. Zein leku ikara-

garria au! Ezdago, ez, emen Jainkoaren etxea baizik, eta zeruko atea!

Jakobek, Jainkoagandik izan zuen ikusketa miraritsu onen oroipenerako, burupean iduki zuen arria artu, lurrean ipiñi, eta pillare bat egin zuen, eta olio igortzi. Eta ara emen, Jainkoaren izenean eta onran olio igortzitako lenbiziko aldea, zeñaren oitura Jainkoak geroago Moisesi agindu zion, eta Eliz-Ama Santak orain ere gordetzen du. Jakoben esnatu ondoko itzaiak erakusten digute, gure elizai zein begirune andia izan bear diegun. Bada, Jainkoak amets uts baten bitartez itzegin ziolako, leku hura Jaunaren etxetzat artu bazuen, egiaz eta menaz Jainkoa bera dagoan leku bedeinkatu oiekatik zer esango zuen? Patriarka santuaren itzakin aitortu dezagun, bada, Jainkoaren etxe eta zeruko ate egiazkoak oiek dirala; eta zor zaien begirune guzia beti gorde dizaiegun.

4. Jakoben joanera Haranera

Jakobek ezaguturik, Jaunak agertu ziozkan gauza andiakatik, zenbat zor zion, andik aurrera are obetago serbitzeko, eta aren onran al-egia egiteko itza

eman zion; eta Jainkoa bere alde zuela, eta lagunduko zion uste oso-osea arturik, Haraneronzko bidean jarri zan. Putzu-ondo batera alderatu zanean, ikusi zituen iru artalde, ura edateko ara bilduak. Jakob artzaietara urreratu, eta galdetu zien, ea nongoak ziran? eta erantzun ziotenean, Harangoak, galdetu zien, ea Laban, Nakor-en semea ezagutzen zuten? Bai, erantzun zioten, eta ara non dezun aren alaba Rakel ardiakin datorrena. Ardiai edanerazotzeko putzua, guziak bildu artean, arlosa andi batekin itxia egoten zan, eta Jakobek, Rakelen ardiak putzu-ondora ziranean, arria kendu, ardiai ura eman, eta Rakeli diosala egin zion. Bereala negarrez jarri zan; orain ezdakigu edo nai zuen guzia eratu zitzaiolako pozarekin, negar oiek ziran, edo bere lengusuari zer emanik etzuelako miñez; bada, jaunak erakusten ziona egiteko gogo eta asmo bizi-bizia baizik, ezer ere bere etxetik etzuen artu. Jakobek Rakeli adierazo zion, nor zan, eta Rakelek lasterrean etxera joan, eta Labani esan zion, zer ikusi zuen. Labanek aditu zuenean, bere arreba Rebekaren semea an zala, bidera irten zitzaion, eta laztan-emanik, etxera eraman zuen. Jakobek esan zion, bere gurasoen etxetik iges-egin, eta ara bearrean, zerk

ipíñi zuen, gañerako gertatu zitzaion guziarekin, eta Labanek txit begitarte eta arrera ona egin zion.

Labanen etxean illabete bazeraman etxe-lan eta neke guziai arpegi emanaz, Labanek galdetu zionean, ea doan aurrera servitu bear zuen, edo zer sari nai zuen? Labanek bi alaba, Lia eta Rakel, zituen. Lia beberea, edo begi-beraa zan, eta Rakel arpegi ederrekoa. Jakobek Rakel putzu-ondoan ikusi zuenetik, oniritzi zion, eta gogoan sartu zitzaion. Aita Labanek galde hura egin zionean, Jakobek erantzun zion, Rakel bere bigarren alaba emaztetzat emateagatik zazpi urtean serbituko zuela. Labanek bereala baiezkoa eman zion.

5. Jakoben ezkontza

Jakob ordu onetatik eramankizun, eta neke gogorren azpian, eta bere ontasuna zenbaterañokoa zan erakusteko bidean jarri zan. Zazpi urteak asi ziran; eta bitarte onetan osaba biotz gogordunak agintzen ziozkan neke latzak Jakobek ezertan etzeuzkan, Rakel maite zuelako; eta onekin ezkontzeko pozak azterazotzen ziozkan; baña bere usteak utsegin zion. Zazpi

urteen buruan Jakobek Labani Rakel eskatu zion; eztaiak egin zituzten: baña Laban salduak alaba zarrena utzi, eta gazteenarekin ezkontzeari ondo etzeritzalako, Rakelen ordeez eztaigauetan oietan Lia sartu zion. Jakob eguna zabaldu artean etzan oartu. Orduan aita-giarrabari espa andiak agertu ziozkan, zergatik engañatu zuen; baña Labanek otz-otzean erantzun zion, zarrena baño lenago gazteena ezkontzea oitura guzien kontra zala. Gero esan zion, eztaigastea, beintzat, igaro zezala, eta beste zazpi urteko morrontzagatik Rakel ere emango ziola. Jakobek Labani zerbait esateko biderik asko bazuen, saldukeria billau hura egin ziolako: baña naigabe guziak, itzik ere esan gabe, barrunen ito zituen, eta astearen zazpi egunak igarotakoan, Rakelekin ere ezkondu zan, beste zazpi urte Laban serbitzen egiteko itzean.

Jakobek Liari ezbezalako maitetasuna Rakeli beti izan zion; baña atsegin guziak berekin etzituen. Jainko on guzien Emalleak Liari bai, eta Rakeli etzion aurrik ematen. Liak denbora laburrean izan zituen lau seme, Ruben, Simeon, Levi eta Juda zeritzatenak. Rakelek ezin eraman zuen, berak ez, eta aizpak aurrak izatea; gauza onek naigabe andia ematen zion; eta senarrari espaka jarri zitzaion. Jakob santuak erantzuten zion,

aurrak izatea Jainkoaren eskuan zegoala, eta ezin ezer egin zitzaiokeala. Orduan Rakelek esan zion, Bala zeritzan bere neskamearekin ezkondu zedilla, eta onek ematen ziozkanak, bere semetzat artu, eta aziko zituela.

Denbora artan zerbait ondasun zuten gurasoak alabak ezkontzen zituztenean, bere kerako neskatz bana emateko oitura zuten. Labanek Liari Zelfa, eta Rakeli Bala zeritzatenak eman ziezten. Baita ere zillergi zan, len esan dan bezala, emazte bat baño geiago izatea: eta emazte nagusiak aurrik etzuenean, bere neskatz senarrari emaztetzat eman, onegandik jaioztzen ziran semeak beretzat artu, eta azitzen zituen. Oitura oni zerraikiola, Rakelek bere senarrari emaztetzat eman zion Bala serbitzaria, zeñagandik izan zituen bi seme, Dan eta Neptali zeritzatenak, eta Rakelek bere semetzat artu zituen. Liak ere, ikusirik semeak egiteari utzi ziola, senarrari emaztetzat eman zion bere neskame Zelfa, zeñak izan zituen bi seme, Gad eta Aser izena zutenak; eta Liak ere oiek biak beretzat artu zituen. Berriz ere, zenbait urte joan ondoan, Jainkoak Liari eman ziozkan bi seme, Isakar eta Zabulon, eta alaba bat, Dina zeritzana.

Urte asko bere agortasunean egin arren, Rakelek etzuen noizbait ama izateko ustea galtzen, eta Jainkoari beti eske zegokion. Geroenean ere iritxi zuen seme bat, *Jose* izena ipiñi zitzaiona; Jose ainbeste aldiz aita-tuko deguna; Jose mundua mundu dan artean ain ots-patsua izango dana. Rakel eta Jakob, ain denbora luzearen buruan seme au ikusi zutenean, txit poztu ziran; eta Rakelek bere pozarekin otsegin zuen; lotsa-bidetik Jainkoak atera nau. Jakobek ere zazpi urtean Rakelgatik artutako neke-pena guziak ontzat eman zituen.

Laban aitagiarrabaren etxean eta morrontzan Jakobek amalau urte zeramazkien. Bitartean len esan dan bezala, bere lau emazteetatik amaika seme eta alaba bat izan zituen. Onetan pensatu zuen Labanen mendetik irten, eta beretzat zerbait egiteko denbora zala; eta Kanaanera bere aitagana itzultzeko asmoa artu zuen. Onetarako, emazte, eta humeakin bere etxera biurtzeko baimena Labani eskatu zion: baña Labanek Jakob uztea min zuen, zeren ezaguturik zeukan, zerbitzari leial onen bitartez amalau urte aietan ondasunak txit ugaritu zitzaiozkala; eta galdetu zion, ea gero ere aren etxean egoteagatik zer nai zuen? Jakobek erantzun zion, etzuela ezer ere bear; gauza

bat esango ziola, eta au egin nai bazuen, berriz ere aren serbitzoan, eta abere-zai egongo zitzaiola. Jakobek gero esan zion; zure artaldeai ikusi bat eman, eta ardi nabar guziak banakatu edo apartatu itzatzu, eta kolore bateko, naiz oso zuriak, naiz oso beltzak nere kontura utzi zazkidazu, eta oietatik jaiotzen diran nabarrakgatik serbituko zaitut. Suiaren esanera Laban bereala jarri zan, zeren uste zuen, oso zuri edo oso beltzetatik nabar askorik ezin irten zitekeala. Ardi nabar guziak, bada, Labanek banakatu zituen, eta oiekin iru eguneko bidean joan zan, Jakoben kontura kolore batekoak utzita.

Jakobek zotz berde batzuek artu, eta unetik unera azala kendu zien, azala kendutako lekuan zuri eta gañerakoan berde gelditzen zirala. Zotz oiek ardiai, ar-emetzeko denboran aurrean ipintzen ziezten, eta arkume nabarrak sortzen ziran; eta guziak gisa oneta-koak irten etzitezen, banaka batzuek zotz oiek gabe umetzen zituen, gitxi bederik Labanentzat ere jaiotzeko.

Jakobi soldata emateko garaia eldu zanean, asi ziran arkume nabarrak kolore batekoetatik banakatzten, eta Labanek ikusi zuenean, zuri uts edo beltz utsak baño nabarrak askoz ere geiago zirala, etzi-

tzaion ondo erori: ala ere, Jakobi zegozkion guziak eman ziozkan, urrengo ume-aldian nabarrak Labanentzat, eta zuri uts edo beltz usak Jakobentzak izateko itzean. Jakobek urrengoan lenagokoa etzuen egin; ezpada ardiak umerazo zituen, argalen banaka batzuei baizik zotzak erakutsi gabe; eta berebat soldata emateko denbora eldu zanean, Labanek beretzat txit gitxi arkitu zituen, zeren argal aietatik bakarrik nabarrak sortu ziran, eta oiek ere txit argal-aiekatuak, eta gaitz-etsiak.

Urteak zijoazen onela, Labanek gaur batzuek, eta biar besteak beretzat aututzen. Atzenean ikusirik beti Jakob ondoena irten, eta aberastutzen zijoala, suiaren ona ezin eraman gaizto, eta aren gorroto biziak artu zuen. Jakobek igerritzen zion, eta kontuan zebillen. Onetan bein batean Jainkoari aditu zion, esaten; zure erri eta gurasoen etxera itzuli zaite, eta zurekin izango nazu. Jakob bereala jarri zan Jainkoaren esana egiteko; baña aurrean asko eragozpen jartzen zitzaizkan, Labanen ondotik iges-egiteko: ala ere, bi emazte Rakel eta Lia bera zegoan lekura atotsirik edo eramani, esan zien, zer asmo zuen, eta ea aiek ere jarriko ziran beren gurasoak eta etxea utzi, eta arekin batean joatera? Biak, baiez, erantzun zioten.

Bereala bi aizpak aurrena, eta Jakob urrena Hara-nera itzuli, eta al-zan isillena biderako prestamenak egin zituzten. Laban ardi-mozketan zan aldian, Jakob Mesopotamiatik irten zan, bere emazte, amaika semeak eta alaba, gañerako mirabe, ondasun eta gauza guziakin arturik. Rakelek ere bere aitaren idoloak isillik artu zituen, dala asko balio zutelako, dala bere aitaren etxetik Jainko gezurrezkoak aienatzeagatik.

6. Mesopotamiatik Jakob en igesak

Laban irugarren egunean oartu zan, Jakobek emazte, hume eta gauzakin iges-egin ziola, eta bere aideak baturik, ari zerraikiola, irten zan atzitzeko asmoan. Zazpigarren egunean eldu ziran, Jakob bere atsedena egiten gelditu zan Galaadko mendian ikustera. Illunak artu zituen Jakob eta Laban, nor bere lekuan etzauntzak eginda. Jakob Labani bildur zitzaion, baña uste oso betea zeukan, ara joateko agindu zion Jainkoak lagunduko ziola. Labanek, berriz, Jakob bere gauza guziakin atzitutzat zeukan. Onela

zeudela, Labanek ametsetan aditu zuen Jainkoaren ots bat, esaten ziona, ez Jakobi gaitzik egiteko. Dei onekin Labanen su guzia itzali zan. Biaramonean egun-sentian Jakobi ondora joan zitzaion, eta bere espasunak agertu ziozkan, ziotsala, ea zergatik aren isillik, katibuak baziran bezala, alabak eraman ziozkan, azken-agurra egin, eta alaba-illobak laztantzeko ere lekuri eman gabe? Ezagutu zezala gisa artan iges-egitea zein itsusi zan; eta eginbide onegatik merezi zuen kastigua ematea eskuan zeukala, baña Jainkoak eragotzi ziola gaitzik egitea, eta etziola egingo ere. Nork bere guraso eta aideen etxera itzuli nai izatea, bidezkoa zala: baña ea zergatik aren idoloak ostuta zeramazkien? Jakobek Labani espa oiek moduz aditu, eta erantzun zion, alabak kenduko ziozkan bil-durrak, isillik eta ari kontu-eman gabe, iges-eragin ziola: baña idolorik ostu etzuela. Au obeto sinitserazotzeko esan zion, berari edo bereetako iñori topatzen baziozkan, aiek zeuzkana, guzien aurrean il zezala. Jakobek etziekien, Rakelek zituenik. Jakoben eta bere emazte Lia, Bala, eta Zelfaren txaola edo etzauntzetan idolo billan Laban sartu zan, eta etzituen arkitu. Rakelenean ere sartu zan, baña emakumea argi onek gamelu baten tresna-pean gorde zituen, eta bera

gañean eseririk, aitari esan zion; ez, arren, gaitzat artu ni ez jaikitzea; bada ezin naiz, eta gaizki nago. Labanek idoloak billatzez asperturik, eta alabari, aitzakia au sinisturik, pakean utzi zion, eta arkituko etzituenez etsi zuen.

Jakobek orduan asko espa eta kejurakin aitagiarrabari eraso zion, ainbeste mesede artu, eta gero bera eta bereak lapur egiten izan zuen eskergabekeria arpegian emanaz. Gogoraerazo ziozkan, ogei urtean egin ziozkan serbitzo eta morrontzak; ugaritu ziozkan ondasunak; Jainkoagandik iritsi ziozkan mesedeak; eta oien truke beti gorde izan zion gogortasuna; eta lengoak asko, ez ezik, orain lapur egitearekin eman zion naigabe eta miña. Labanek espasun ain bidezko oiek ontzat artu ziozkan; eskatu zion, bien arteko pakeak bein betiko egin zitezela. Jakob artara jarri zan; eta biak adiskidetu ziran; elkarri gaitzik ez egiteko itz ziñeztua bata besteari eman zioten; arri-munto bat ipiñi zuten, bi alderdien muga izan zedin, eta bata bestearen kontra andik igarotzeko eskubiderik izan etzezan. Egun guzia adiskidetasun gozoan egin, eta biaramonean Laban, bere bi alaba, eta oien humeai laztan emanik, eta bedeinkaturik, Mesopotamiara bere erri Haranera bere lagunakin itzuli zan.

Jakobek ere bere bideari ekin zion, baña aitagiarrabaren gogortasuna bigundu, eta zion aierkunea itzalita, onen aldetik bildurrik ezbazuen ere, ogei urtez lenago etxetik irten zanean utzi zuen anaia Esaurenetik poz bera etzeraman. Baziekien, alabañan, onek hura iltzeko itza emana zeukala, eta berri onek itzutzen zuen, eta pensakizun andietan zeukan. Baña O Jainko andia! Etxetik igesi zijoala, aingeruak ametsetan agertu zitzaiozkan bezala, etxeronzkoan zeraman bildurra kentzeko ere ikusten ditu aingeru-samalda bera gordetzera irteten zaiozkanak, eta deadar egiten du; Jainkoaren egon-lekuak dira oiek: eta toki ari deitu zion, *Makanaim*, zeñak esan nai du *egonlekua*.

Esauk ogei urte aietan bere ondasunetan asko aurreratu zuen, eta aginte andia zeukan. Berri onek Jakob are geiago estututzen zuen: ala ere ikusi nai zuen ea zer arrera egiten zion? Mandatariak bialdu ziozkan, bere izenean agur egitera, eta adiskidetu ote zan jakitera. Mandatariak itzuli ziran, Esau, anaia Jakob alderatzen zitzaiola aditu bezain laster lareun gizon arturik, bidera zetorkiolako berriarekin. Gaztigu onek Jakoben biotza osoro il zuen. Seme, mirabe, eta serbitzariaz gañera berekin abere eta gauza asko zituen, isillik nora-nai joateko; argatik Esauri bere

asmoa adierazo nai izan zion. Ikusirik, bada, anaiaren lengo aierkuneak bazirauela, bere prestamenak artu zituen, anaiak erasotzen bazion ere. Bere jendea eta gauza guziak erdi bi egin zituen, esanaz, batzuek galtzen baziran, besteak, beintzat, gordeko zituela. Jakob Jainkoaren eskuetan jarria zegoan, eta lagunduko zion uste oso osoa zeukan; ala ere nork bere aldetik al-egaña egitea Jainkoak nai duela ziekielako, prestamen oiek artu zituen. Gero Jainkoari erreguz jarri zitzaion onela; Nere aita Abrahamen Jainkoa, eta nere aita Isaaken Jainkoa: «Zure errira itzuli zaite, eta on egingo dizut» esan zidazun orrek, nere anaia Esauren eskuetatik gorde nazazu, ama eta semeak il-oztu ez ditzan.

Erregu au egin ondoan, auntz-samaldak, artaldea, eta gamelu asko auturik, oiekin morroiak bialdu zituen Esauk zekarren bideronz, esanaz; nere aurretik zoazte; eta abere-taldeak bijoaz bat-banaka, edo batagandik besteagana zerbait bitarte edo une dutela. Lenengo zijoan morroiari esan zion; nere anaia Esau topatzen badezu, eta galdetzen badizu norena zera? nora zoaz? eo daramazun ori norena dezu? erantzun zaiozu; Jakob zure serbitzariak Esau nere Jaunari bialtzen diozkan emaitza edo erregaloak dira; eta bera ere

gure ondoren or dator. Bigarren morroiari ere agindu bera egin zion. Gau artan Jakob bertan gelditu zan. Biaramonean eguna baño lenago jaiki, eta bere bi emazte nagusi Rakel eta Lia, beste bi beeragokoak, amaika semeak eta alaba, eta zituen gauza guziak arturik, Jakobko ibaia igaro zuen, eta beste guziak aurrera bialdu, eta bera bakarrik gelditu zan.

7. Aingeruarekin Jakoben burruka

Egoera onetan, biotza zeruronz jasorik, Jainkoari laguntza berriro eskatu zion: eta gizonaren antzeko Aingeru bat agertu, eta itsatsi zitzaion. Jakob eta Aingerua burruka luzaro ibilli ziran, elkar ezin azpiratuz. Aingeruak ikusirik Jakobek zein gogor egiten zion, istar-zañean jo zuen, eta bereala igartu zitzaion; ala ere Jakobek etzion bere arerioari eskuetatik uzten. Orduan Aingeruak esan zion; utzi nazazu, egun sentia data. Ez, Jakobek erantzun zion, etzaitut utziko, bedeinkatzen ez nazun artean. Aingeruak galdetu zion, Nola deritzatzu? Jakob, erantzun zion. Etzera, bada, gaurgero Jakob deituko, ezpada *Israel*, Ainge-

ruak esan zion; zergatik, ze, baldin ain sendo eta irme Jainkoaren kontra eraso badezu, nola gizonak garaituko ezdituzu? Jakobek kontu hura norekin zuen jakin naiez, Aingeruari izena galdetu zion, baña Aingeruak erantzun zion; ea galde hura zertako egiten zuen? Orduan Aingerua Jakobek eskuetatik irten zan; bedeinkatu zuen; eta ezkutatu zitzaion. Jakob arri egiñik gelditu zan, Jaunari eskerrak ematen, esanaz; Jainkoa arpegiz-arpegi ikusi det; eta leku ari deitu zion *Fanuel*, au da, *Jainkoaren ikuskera*.

8. Jakob eta Esauren elkar ikustea

Eguzkia argitu zanean, Jakob Fanueldik bere etxe-koetaronz irten zan; istar-zaña igartu zitzaiolako, errenka zijoan; baña irme eta sendo, Aingeruarekin jazarra edo pelea izan zuen ezkerro. Andik laster ikusi zuen Esau lareun gizon armadunekin zertorkiona. Bereala etxeko guziak bere eran ipiñi zituen: lenengo Bala, eta Zelfa bi emazteak beren lau semeakin; gero Lia bere sei seme eta alabarekin; atzenean Rakel bere semetxo Jose eskutik zuela. Jakob guzien aurretik jarri

zan. Bi anaiak zerbait alderatu ziranean, Jakob bera, etxekoak atzean utzita, aurreratu zan; anaiari zazpi aldiz agur egin zion, unetik unera auzpez jarriaz, zeñaren umiltasuna Esauk ikusi zuenean, biotzak etzion gaitzik egiten utzi: besoak zabaldurik, Jakobi sartu zitzaion; eta biak laztan gozoak elkarri emanaz, luza-ro egon ziran, negar-malkoak zerieztela. Bitartean Jakobek emazte eta humeak eldu ziran, eta Esauri agur egin zioten, zeintzuek ikustearekin Esauk atsegin andia artu zuen.

Anaia onen biotz gogorra arkitu zan bat-batean bigundua, eta ain aier zitzaionaganako txit etziña. Aldaketa guzi au umiltasunak ekarri zuen; bada, Jakob eta bere etxekoak izan zutenarekin ain betero gogoan sartu zitzaiozkan, non, biotzik obenarekin begiratu zien. Anaia bien arteko adiskidetasuna egin, eta elkarrenak bezala bizi izateko itza bata besteari eman zioten. Jakobek zeramazkien emaitza eta eskuerakutsiak anaiari eskeñi ziozkan; zeintzuek artzera, nekez bederik, Esau ipiñi zuen. Onek agertu zion oraindik ibilli bearra zeukaten bidea elkarrekin egiteko eresia; baña Jakobek erantzun zion, emazte minberak, aur gaztetxoak, ardi eta bei umegiteko bete-beteak berekin zituela, eta baldin bidean geiegi nekatzen bazi-

tuen, egun batean illko zitzaiozkala: argatik Esau aurrera zijoala, eta bera ondoren ez-arian bere etxe-koai zegokien donarioan jarraituko zala. Jakobek etzizkan artu nai izan, bidean laguntzeko Esauk eskeñitako gizon-armadunak, esanaz, etzuela ezer ere, aren adiskidetasuna, eta ondo-naia baizik bear. Onenbestez Esau bere etxera Seir-era itzuli zan, anaiari itz poz eta atsegingarrienak emanik.

Orra nola Jakobek iges-egin zion, bizia kendu naiez zebilkion Esau bere anaiaren aserreari. Jakobek baziekien, oben edo kulpaz guzia Esauk zuela, eta ez berak; ala ere anaiaren kontra etorri zitzakiokean aierkune guziak bere gogotik kendu zituen, eta anaiaren bidegabekeriak azturik, artu zuen aren biotza umiltasunez irabazteko asmoa; bai osotoro irabazi ere, ikusi degun bezala, guztioi erakusten digula, lagunaren aserre eta suak itzaltzeko biderik obena umiltasuna dala, eta indarrak ezin duena, biguntasunak beti edo geienean iristen duela.

Jakob, ezdakigu zergatik, etzan Esa bizi zan tokira joan, ezpada Jordango zelaietara, non Sikemgo lurrean etxea egin, eta bere bizitza ipiñi zuen. Bazter eder aberats onetan zerbait denbora igaro, eta Salem zeritzan Kanaango Uri ondora aldatu zan. Emen erosi

zuen, eun urtez lenago bere asaba Abrahamek izan zuen lurra; aldare bat egin, eta Jaunari sakrifizioak eskeñi ziozkan, ustez emen luzaro bizitzeko asmoan; baña etxean gertatu zitzaion naigabe batek laster andik bialdu zuen.

9. Dinaren gertaera

Jakobek Dina zeritzan alaba bakarra zuen, eta au amasei urtekoa zala, Sikemera joan nai izan zan, ango emakumea eta oien janziak ikustera. Dinak etzuen, lanbide onetatik okerrik etorri bear zitzaionik uste; baña mirapilliak edo ikusi-naiak asko galtzen ditu, Dina aldi onetan bezala. Ango Errege Hemor-en seme Sikemek Israeltar neskatz gazte au errian ikusi zue-nean, gogoan sartu zitzaion, eta indarrez etxera eramanez, osotasuna galdu zion. Dina negarrez malkoak zeriozkala lotsaz bururik jasotzeko ere kemen gabe Sikemen zegoan. Galai ark Dinaren ego-
era mingarria eta negarrak ikusirik, poztu nai izan zuen; eta ezkontzeko itza ere eman zion. Onetarako aita Hemor-i baimena eskatu zion, gazte bien artean egindako okerra agertuaz.

Jakobek bere alabaren autsi-oso negargarria jakin zuen, bere semeak abere-zantzán ziralá, eta etxera zetozen artean isillik zegoan. Bitartean Hemor Sikemgo Erregea bere semearekin Jakobi joan zitzaion, bere erraintzarako alaba-eske. Ordurako Jakoben semeak ere etxeratu ziran; eta arrebari gertatua aditu zutenean, aserre bizi-bizian sartu ziran; baña su au agertu, ez ezik, Hemor eta bere semearen eskariak, eta eskeñtzak ontzat artzen zituztelako irudia egiñaz, erantzun zuten, baldin aien arreba emaztetzat artu nai bazuten, zirkunzidatu zitezela, aiei legeak agintzen zien bezala. Orduan Dina eta gañerako neskatxak ezkontzaz emango ziezteela: bestela, Jainko bat bera aitortzen etzutelako, bat-egin ezin zitezkeala. Jakoben semeak barrunen zerabilten asmoa ain ondo estali zuten, non, Sikemgo aita-semeak etzieten igerri, eta susmorik edo sospetxarik ere artu. Bereala errira joan eta jende guziari esan zioten, Israeltarrakin itzegin zutela; eta bi aldetakoak ezkontzaz elkartzea txit ondo zetorkiela; baña onetarako Israeltarren legeak agintzen zuena egin bear zala. Sikemtarrak gogo guziarekin artara jarri, eta gizonezko guziak zirkunzidatu ziran. Andik irugarren egunean, noiz eta zirkunzizioaren oñazeak surik andienean zeuden, eta ezerta-

rako ere gauza etziran, Jakob en seme Simeon eta Levi beren ezpatakin Sikemen sartu, eta gizon guziak, Errege eta bere semeari ere barkatu gabe, il-zituzten; eta arreba Dina berekin arturik, aitari eraman zioten. Beste semeak ere errian bereala sartu, zegoan gauza on guzia artu, gañerakoak ondatu, eta atzenean emakume eta aurrak katibu eraman zituzten.

Nork esango zuen Dina, bere aitaren etxetik Sikemgo emakumeak ikustera irtetean, bere mirapilliak ainbeste kalte eta gaitz ekarri bear zituela? Eba sagar ederra ikusiak galdu zuen, eta Dina ere bai, emakume batzuek ikusi naiak, zeña txit galbide andia da, ala gizonetan nola emakumeetan, eta iges-egin bear diona, galdu nai ez danak.

Langai negargarri oiek Jakobek aditu zituenean, biotza erdiratu zitzaion, eta erdi-nastua jarri zan. Bere alaba bakarra galdua! Bi seme gizon-illtzalle! gañerakoak lapur-ondatzalle! Zer pena Jakobentzat gaiztake-ria eta ez-bear oiek guziak etxean ikustea! Naigabe oiezaz gañera, an bazegoan, etorkizunak larritzen zuen, zeren ildakoen auzoak etorri, eta Sikemgoai egindako ilkintza eta kalteak ordaindu zitzazkiketean. Au gogoan zeukala, bere burua nola-ere-bait gorde-tzeko, katibu eraman zituzten emakume eta aurrak

beren abere eta gauza guziakin etxera itzultzeko eskubidea emanik, artu zuen nora etziekiela, iges-egitekoko asmoa.

Baña, Jainkoak bere serbitzari leial onezaz kontu zuen; agertu zitzaion; eta esan zion; Betelera zoaz; an bizi zaite; eta anaia Esauren igesi zebiltzala agertu zitzatzun Jainkoari aldare bat egiozu. Jakob bere etxe-ko guziakin bidean bereala jarri, eta Betelera joan zan, non Jainkoak berriz ere itz-egin zion; aitasaba Abrahami egindako eskeñi andiak berriztu ziozkan; eta itz-aldi onen oroipenerako arri-pilla bat egin, eta ardo-olioak bota ziozkan.

10. Rakelen iltzea

Udaberrian Beteldik irten, eta Efrataronz zijoala, naigabe andi bat izan zuen. Rakel aurgiteko bete-betea zegoan, ez ordea ustez, bidean gaizki ibilliko zala bildur izateko ainbat egunetan aurreratua. Baña, uts-egin zuen. Efratara baño lenago aur-miñak artu, eta mundura zuen seme bat, *Benjamin* zeritzana; eta aurgiteko neke-oñazeakin ama bereala il zan.

Ainbeste nai zion emaztearen iltzearekin Jakobek artu zuen pena, ezin bear bezala neurtu diteke. Seme berri bat ikusteak etzion arintzen. Bere negar guzien erdian, Efrataronzko bidean, gero Belen deitu zitzaion tokian, progu andiarekin lurpetu zuen; eta zerbait aztutzearren, nai zuen aldegin; baña, Benjamin jaio-berria bidean nola-nai erabiltzeko etzegoan; eta bi lanbide oiek nola-ere-bait zuzentzeko, Bala bere emaztearekin Benjamin Belenen utzi, eta bera gañerako seme eta etxekoakin aurreronz ordeka-zelai andi batera joan zan.

Jakob emen bizi zala, Ruben seme nagusia, Bala bere aitaren emazteaz lilluratu zan edo amorioa artu zion, eta Beleneran joanik, biak nastu ziran. Jakobi berri onek naigabe andia eman zion, baña beste era bat artean isillik zeukan. Zelai onetan abereak bazkatzten urte bete egin, eta gero Benjamin amaordekoaren besoan ibiltzeko adiña egin zanean, Manbrera joan zan, non arkitu zuen bere aita Isaak, ogeita amar urte aietan ikusi etzuen, ez ordea bere ama Rebeka, urte batzuez lenago il zalako. Isaak bere zarzaroan itsutua, eta eria zegoan, eta Rebeka il zitzaion ezkerre inondik ere poz gabe. Jakob eta Esau bi semeak antziña aldegin zioten, eta bere lasatze guzia Jakob noiz-

bait itzultzearekin zeukan. Ordu au bete zitzaion. Isaak-
ken bizi-lekuan Jakob sartu zan, eta biak laztandurik
luzaro egon ziran elkar ezin utziz. Gero bereala Jakob-
ek aurkeztu ziozkan bere seme guziak, zeintzuek
Isaakek atsegin andian bedeinkatu zituen, Semeak
etxetik irten zanetik arterañoako gertakari guziak, esan
ziozkan, eta aitak ezagutu zuen, bere ibilli guzietan
Jainkoak lagundu ziola.

Isaak txit zarra eta eroria zegoan; ala ere, bere
seme maitea eta onen humeak ikusteak biotza zabal-
du zion, eta beste amairu urtean bizi izanik, eunda
larogei urtekoa il zan. Ordurako Esau beste semea ere
inguratu zitzaion, eta anaia biak progu andia egin, eta
Abraham asabak erositako koban, ama Rebeka eta
Abraham eta Sara ait-amonaen ondoan Isaak lurpetu
zuten.

Esau eta Jakob bi anaiak adiskideturik, arestian
esan dan bezala, aitaren eriotzan elkarrekin zeuden.
Ala Esau nola Jakob txit aberatsak, eta abere eta
atzienda asko zeukaten, beragatik ezagutzen zuten,
ezin bata bestearekin izan zitezkeala, eta Esau berea-
kin Seir-era itzuli, eta Jakob berebat bereakin Kanaan-
go lurrean gelditu zan.

SEIGARREN IRAKURGAIA

1. Jose

Jakoben bizitza nekezkoa zala ezagutzeko adiña esan da; baña arterañokoen azkarriak geroko zeuden; Mesopotamian amabi seme eta alaba bat izan zituen, gisa onetan; Liagandik Ruben, Simeon, Lebi, Judas, Isakar, Zabulon, eta alaba Dina: Balagandik Dan eta Neptali: Zelfagandik Gad, eta Aser: eta Rakelgandik Jose, eta Benjamin geroago bidean jaioa. Mesopotamian izan zituenetan atzenekoa zuen Jose, zeñari, bere ontasunagatik, eta zarzaroan bere erreguakin Jainkoagandik iritsia zalako, txit asko nai zion, eta bere maitetasuna erakusteko, janzi nabar polit bat ere egin zion. Berezitze edo aukera-antz au anaiak gaizki eraman zuten, eta gorroto artu zioten. Jose amasei urtekoa zala, bere anaiak gaiztakeria itxusi bat egin, eta Jakob bere aitari salatu bearrean arkitu zan. Salaketa onek su geiago eman zion, besteak ez bezala, seme gazteena aitak maite izateak sortzen zuen ezin eramanari, eta aier zitzaiozkan. Andik laster Josek

amets batzuek izan, eta bere anaiai agertu ziezten. Begira zer amets egin dedan, anaiak esan zien. Iduritu zitzadan senide guziok soroan gari-bal edo sortak egiten genbiltzala, eta nere bala besteak baño andia-goia zala, eta zuenak nereari aguregiten ziotela. Anaiak erantzun zioten; zer, gure Errege izango ote aiz? Edo ire mendeko izan bear ote gaituk? Anaiaen aierkuneari errekin geiago emateko, Josek bigarren ametsa ere esan zien. Begira zer: iduritu zat eguzkiak, illargiak, eta amaika izarrek agur egiten zidatela. Amets onen berri aitari ere eman, eta aitak erantzun zion; amets orrek zer esan nai du? Zer bada? Nik nero-nek, zure amak, eta senideak lurrean adonatu bear zaitugu? Bi amets oiek senideen gorrotoa gañeztu zuten; geroz begi onez begiratzen etzioten, eta itz on bat ere ez esan. Ala ere aitak beregan zeramazkien, zer esan andiak zituztela, gogoan arturik.

2. Joserren salera

Andik ondoren Jakobek semeak Manbretik irten, eta Sikem-ingurura joan ziran, arreba Dinaren gertaeragatik utzitako larre gozo ugarietan ardi eta beste

abereai jaten ematera. Jose etxean aitarekin gelditu zan. Zerbait denbora semeen berri gabe aitak igarotakoan, Joseri agindu zion, anaiaetara joan, eta nola zeuden jakin zezala. Jose bereala prestatu, eta aitari laztan emanik, irten zan. Zein gitxi uste zuten ez aitak, eta ez semeak, ogeita geiago urtean elkar ikusi gabe egon bearko zirala! Jose Sikem-ondora joan zan; baña etzituen anaiak topatu. Or-emen billan zebillela, anaiaz galdetu zion gizon bati, zeñak erantzun zion, andik aldegin zutela; eta «Dotainera goazen» esaten aditu ziela. Jose ere Dotaineronz abiatu zan. Anaia au, besteak urrutitik ikusi zutenean, beetaronz zijoakiela, elkarri esan zioten; ara, ametslaria badator. Ots, il, eta putzu-zulo onetan bota dezagun; gero esango degu, pisti gaizto batek jan duela: orduan ikusiko degu, bere ametsak zer balio izan dioten. Ruben anaia zarrenak etzuen esan au ondo artu; aditu utsarekin izutu zan, eta besteen eskuetatik gordetzeko, alegin guzia egin zuen. Ez il, esaten zien, eta ez bere odolik isuri; ezpada ur gabeko putzu onetan sartu ezazute, emen berez ilko da, zuek zeron eskuak kutsutu gabe. Rubenek onela itzegiten zien, gero andik atera, eta aitari bialtzeko asmoan. Itzketa onetan anaiak ziardutela, Jose gizaxoa alakorik gaitz-pensatu gabe joan zitzaien.

Bereala eskuak ezarri ziozkaten; eta ez bere humeta-sunak, ez bere negarrak, ez aitak artu bear zuen nairgabea, aien biotz gogorak biguñtzeko adiña izan ziran. Bere janzia kendu, eta putzu-zulo agor batera bota zuten. Andik laster Isameltar mandazai batzuek alabearrez Ejiptoronz jaisten ziran: eta Judasek, anaia-ren negar triste eta garraxiakin errukiturik, besteai esan zien. Aur au emen iltzearekin zer aurreratzen degu? Beti gure anaia da; obe deritzat, mandazai oriei saltzea. Esan au ontzat artu, eta putzutik aterarik, eunda berrogeita amasei errealean mandazaiai saldu zieten, eta erosleak Ejiptora eramane zuten.

Anaia arrizko aiek beren lanbide makurra estaltzeko, antxume bat il, onen odolarekin Joseri kendutako janzia busti, eta aita Jakobi bialdu zioten, esanaz; janzi ori arkitu degu, zuk dakusun gisan: begira zure seme Joserena ote dan. Nork esan aldi onetako Jakobene biotz-erdiratzea! Ezagutzen det, bai, deadar egin zuen; nere seme maitearen soñekoa da au! Pizti gaizto batek nere semetxoa jan dit! Negarrari eman zion, ezin iñork poztu zuen eran. Beste semeak beren gaiztakeria kolkoan zeukatela, loseintxan joan zitzaiozkan, lasatzera, baña erantzuten zien, alperrik ari zirala;

beste munduan semearekin batu artean aren negarrak iraungo zutela.

Ona izatea asko da, munduan gorrotatua, eta gaizki ikusia izateko; mundua mundu dan artean ala gertatuko da. Jose ona eta zuzena zan; eta anaiaen gaiztakeriak ezin eraman zituelako, saltzerañoko gorrotoa eta aierkunea artu zioten: baña Jainkoak Joseren bitartez gauza andiak egin-asmo zituen, eta bizirik gorde zuen.

3. Tamar-ekin Judasen bekatua

Jakoben naigabeak bazirauen, eta lena arindu bearrean berri bat izan zuen. Judas bere bostgarren semeak etxetik iges-egin, zergatik iñork ere etziekiela, eta Odolango urira joan zan. Emen Sue kanaantarren alaba batekin ezkondu, eta izan zituen iru seme, Her, Onan, eta Sela. Judasek, seme zarrena adiñera zanean, Tamar zeritzan Kanaango neskatx batekin ezkondu zuen; baña bere astura lasai gaiztoakgatik Jainkoak il zuen, ondorengorik utzi gabe. Bigarren semea ere Tamar alargunarekin ezkondu zuen; baña

Onan ere lenagokoa bezain senar gaiztoa zan, ezkontzari zegokion garbitasuna gordetzeko; eta aurrik ez izateagatik, gaiztakeria zatar itsusietan erori izan zalako, anaiaren gisa ber-berean il zan. Abrahamen jatorrikoen artean emakume bat alargundutzen zanean, senar zanaren anaiarekin ezkondu oi zan, eta onegandik zituen semeak, lenengoaren izena eramatzen zuten. Judasek ikusirik, bi semeak adiñaren lorean il zitzaiozkala, eta irugarrenari au bera gertatu zekiokean bildurrez, Tamar-i esan zion, aitaren etxera joan, eta emen bizi zedilla, Sela irugarren semea zerbait azi eta indarretan sartu artean. Tamar-ek aitagiarrabaren esana egin zuen, eta bere aitaren etxera joan zan. Zerbait denboraren buruan Judas bera ere alargundu zan, eta emazte zanari progua egin, eta gero artu zuen Tamasera ardi-moxketara igotzeko asmoa. Tamar-ek asmo au lendanaz jakin zion; eta Sela azirren, ikusirik etziola senartzat ematen, bide-gurutze batean irten zitzaion alarguntzako soñekoen ordeztan, alaiak janzi, eta mantuarekin estalirik, ezagutu etzezan. Tamar-en lanbidea guziz gaiztoa, eta andre galdu batena zan, baña nai guziarekin irten zan. Judas sarean erori zan, norekin etziekiela, eta naste aren sarizat, erraztuna, eskumuturretakoa, eta bere maki-

Ila Tamar-i eman ziozkan, eta Tamar aitaren etxera itzuli zan. Iru illabeteren buruan Judasi esan zioten, Tamar aurgiteko zegoala, eta Judasek, aserre bizian sarturik, agindu zuen, eraman zizaiotela, erre zedin. Denbora artan onelako gaiztakerian erortzen ziran emakumeai suzko kastigu au emateko eskubidea Etxeetako buruak bazuten, ildakoai egiten zitzaien desleialkeriagatik. Aitagiarrabaren agindua Tamar-i esan zitzaion; baña Tamar etzan malmetitu, atzeratzeko bidea eskuan zeukalako. Urkamendira zeramatela, gauza batzuek aitagiarrabari bialtzeko baimena eskatu zuen; eta zeramazkienari esan zion, gauza oiek ematean, nere aitagiarrabari esaiozu; sabelean daukadana alaja oien jabeagandik det. Judasek bereala berekotzat ezagutu zituen; kontuan jauzi zan; aitortu zuen, Sela senartzat eman nai izan etziolako, gaiztakeria artara Tamar ekarri zuela, eta il gabe utzi zion. Bederatzi illabeteetan eman zituen bi seme biroki, Farez eta Zara deitu zitzaienak, zeñaen odoletik Jesu-Kristo gure Jauna etorri zan. Jakobek zarzaro mingarria zeraman, bere etxekoak alde guzietatik atekabea eta atsekabea ematen ziotelako. Jose ez beste hume guziak aitari negar-bide andiak eman ziozkaten; eta Jose ona, eta aitaren biotzeko maitea iltzat zeukan.

Baña Jakob bere atsekabe andiakin erdiratzen utzita, orain Jose salduari garraizkion.

4. Jose Ejipton

Ismaeltarrak Ejiptora eraman, eta Putifar soldaduen Agintari nagusiari saldu zioten. Bere gorputz eder egokiagatik batetik, lan guziak ondo egiteko modu eta erraen onagatik bestetik, eta guzien gañean Jainkoak artzaz zeukan kontuagatik, laster bere nagusiari gogoan sartu zitzaion; zeñak morroi onen zintzoa eta eraen onekoa ikusirik, etxeko gora beera, eta artu-eman guziaren kontua eman zion, eta nagusiak etzuen utsegin. Amar urteren buruan, etxea ondasunez betetzen zijoan denboran, Jose onaren garbitasuna irrisku andian arkitu zan. Etxekoandreari Joseganako amorio galdua sartu zitzaion, eta bere gogoa agertu, ez ezik, etzion egun bat ere pakean uzten; baña Josek etzion beñere lekuri ematen. Bein batean Jose bere egitekoetara gelara joan zanean, etxekoandrea sartu zitzaion, onez edo gaitzez berea egiteko asmoan. Beste aldietan bezala beartu zuen; baña Jose, oso-

toro izuturik, igesi irten zan, etxekoandarearen eskue-tan kapa utzita.

Emakume galdu onek, ikusirik etzuela nai zuenik egin, deadarrari eman zion; bere otsakin etxeko morroiak bildu zituen, eta negarrez arkitu zuten, ziola Ai ene senarraren zorigaiztokoa! berak katibu bat etxean artu zuen; txit leialtzat dauka; eta ezdaki makur bat dala. Lotsagabe onek galdu nai izandu nau, eta ni oska asi naizanean, kapa au utzi, eta iges-egin dit. Nagusia etxera zanean, emazte gaiztoa negarrez aurkeztu zitzaion, esanaz, morroi billau gaiztoak galdu nai izan zuela. Emakume galgarri onek ain ondo esana edertzen jakin zuen, non, berak egin nai zuen gaizta-keria Joseri egotzirik, guziak sinistu zioten. Geiago gabe, arearen esan utsarekin, Jose ziegan sartu, eta katez ondo lotuta, ipiñi zuten. Josek bere burua garbi-tzeko, Jainkoa beste lekuko edo testigurik etzeukan; baña arteraño gorde zuen Jainkoak, ziegan ere begira-tu zion.

Josek nagusiaren gogoa bezala, ziega-zai edo amabiarena ere laster beretu zuen, eta kateak kendu-rik, beste preso guzien kontua eman zion. Josek zie-gan urte bete zeraman denboran, Erregearen edontzi-zaia, eta okin-nagusia utsegiteen batzuekgatik bere-

bat sartu zituzten; eta oiek ere, besteak bezala, Jose-
ren kontura jarri ziran. Gau batean biak egin zuten
pensakizun andiak eman ziezten amets bana. Ara zer.
Edontzizai edo Koperoari iruditu zitzaion, ikusten
zuela mas-mordo bat lenbizi iru lorarekin; gero iru
bikorrekin; eta atzenean, iru bikor oiek eldutakoan
lertu, eta zumua Erregearen edanontzira bota zuela,
Erregeari edaten eskeñtzeko. Okin-nagusiari berriz
iruditu zitzaion, bere buru-gañean iru saski-irin zekarz-
kiela, eta oietatik goenenekoan, orrez egin-al zitez-
kean janari guziak zeramazkiela, eta txoriak etorri, eta
jaten ziotela. Biaramonean Joseri esan zioten, zer
amets egin zuten. Josek edontzizaiari esan zion; zu iru
egunen barruan lengo zure egitekora itzuliko zera.
Zure ametsak au esan nai du. Gauza bat eskatzen
dizute: lengo oñean jartzen zeranean, Josez aztu
gabe, errukitu zaitezela, ni ziega onetatik Faraoni ate-
raerazotzeko; bada, Ejiptora saltzez ekarria naiz, eta
emen bide gabe naukate. Okin-nagusiari esan zion; iru
egunen buruan Erregeak lepomoztuko zaitu; guru-
tzean zinzilika ipiñiko zaituzte, eta zure aragia egaz-
tiak jango dute. Zure ametsak au esan nai du. Egiaz,
Josek esan bezala, guzia gertatu zan. Okiña urkatu,
eta edontzizaia lengo egitekoetara joan zan; baña

edontzizaia Erregearen adiskidetasunera biurtu bazan ere, Josez etzan oroitu, eta au bere katibuan gelditu zan.

Andik bi urtera Faraonek berak izan zuen amets bat, iñork ezin asmatu zuena, eta buruauste andiak ematen ziozkana. Ara ametsa. Lotan ikusi zituen zazpi bei gizen-gizen Niloko ibaitik irteten, eta ur-ertzean jarri, eta jaten: bereala beste zazpi bei-me-argal, ezur-uts egiñak ibai beretik irten, eta lenbiziko zazpi gizenak iretsi edo tragatzen. Izu-ikaran esnatu, eta berriz ere loak-artu zuen: eta lo onetan ikusi zituen zazpi galburu eder mardul, lasto batetik zetozenak; eta gero beste zazpi zimur, lenbizikoen edertasun guzia itsusitzen zutenak. Orobat ikaratua esnatu zan. Biaramonean-goiz Erreinuko jakintsuak beregana erakarri zituen: baña iñor etzan, amets aiek zertara eman ziekienik. Orduan edontzizaia Josez oroitu zan, eta Erregeari esan zion; Ni esker gaiztoko bat naiz. Gero esan ziozkan, bera eta okin-nagusia ziegan zeudela, izan zituzten ametsak; eta zer esan nai zuten, Josek asmatu ziela. Andik irteten zanean aren alde al-egiña egiteko itza eman ziola; baña etziola bear zuenik egin, eta bein bera kateetatik irten ezkero, an gelditu zanaren konturik etzuela izan.

5. Joser en igotzea

Faraonek au aditu zuenean, bereala erakarri, eta bi ametsak esan ziozkan Joseri, zeñak erantzun zion; Bi amets oriek, Jauna, gauza bat bera esan nai dute. Zazpi bei gizenak, eta zazpi galburu beteak abuztu oneko zazpi urte, eta zazpi bei argal, eta zazpi galburu zimurrak abuztu gabeko beste zazpi urte adierazten dituzte. Orain, bada, Erregeak gizon jakintsu, eta ezertako bat autu beza, Ejiptoko bazter guzietan bere ordekoak eta eraentzalleak edo gobernatzalleak ipiñi, eta oien bitartez, datozen zazpi urteetan izaten diran laboreetatik bostgarrenak erosi, eta ondorengo zazpi ez-urteetarako ganbaraetan gorde ditzan. Onela Erreinuak, goseak ondatu gabe, iraungo du. Joser en esana Faraoni ondo erori zitzaion; eta lanbide artarako Jose bera baño obeago eta adituagorik ezin arkitu zitekeela pensaturik, agindu zion, Erreinu guziaren Buru eta Eraentzalle jarri zedilla; eta jende guzia aren esanera egongo zala. Bere eskualdi guziak eman ziozkan: eskuko erraztuna beatzean ipiñi zion; eta artzen zuen agintea adierazten zuten beste gauza asko ere eman

ziozkan; bere bigarren edo urreneko kotxean sartu zuen; eta atzenean agindu zuen, Joserren aurretik pregonari bat ibiltzeko, Joserren etorrera adierazten; eta ots au aditzen zuten lekuan, guziak belaunikatu zekizkiola, eta Ejipto guziko Buru, Nagusi edo Gobernatzalletzat ezagutu zezatela.

Josek anditasun eta eskualdi onetara igo zanean, ogeita hamar urte zituen. Lanari bereala ekin zion. Erreinuko bazter guzietara joan zan; bere ordeko eraentzalleak or-emen ipiñi, eta ganbara edo aletegiak egin zituen. Zazpi urte abuztu ugaria eman bear zutenak asi ziranean, Jose ere laboreak ganbaraetan sartzen asi zan. Zazpi urte on oiek bukatutakoan, berebat zazpi ez-urteak ere asi ziran. Jendea zer janik etzuela arkitu zanean, Faraon-i eske jarri zitzaiozkan, eta Faraonek erantzun zien; Josegana zoazte, eta berak esaten dizutena, egizute. Jendea Joseri joan zitzaion; ganbarak zabaldu zituen; eta bear zuten guzia txit merke ematen zien.

6. Joserren anaiaen joanera Ejiptora

Gosete izugarri au Ejipton, ez ezik, auzoetan ere sortu zan; beragatik Ejiptokoai bezala, atzerrietakoai ere Josek eskua luzatzen zien, eta zijoazkion guziak, eskatzen zutena, bere ganbaraetan arkitzen zuten. Kanaango alderdian ere gaitz au sortu zan; eta Jakob emen bizi zana, norabait eske joan bearrean arkitu zan. Barreatu zan, zer jana Ejipton saltzen zala; eta Jakobek Benjamin gaztea etxean utzi, eta beste amar semeak gari-eske Ejiptora bialdu zituen. Jakoben amar seme oiek beren anaia Joseri aurkeztu zitzaiozkan, eta bere aurrean belaunikatu ziran, ara zijoazkionak egin oi zuten bezala, zeñaren bidez anziñako ametsean Joseri iruditua egin zuten. Nor ziran, Josek bereala eza-gutu zituen; baña Benjamin anaiatxoa an ez ikusteak atsekabe andia eman zion, berari egiña bera Benjamini ere egin zioten bildurrak artu zuelako. Gogorkiro itzegiñaz, galdetu zien; ea nongoak ziran, edo nondik zetozen? Ea Ejiptora zertara joan ziran? Onelako galde zorrotzak Joserren aotik aditu zituztenean, beren anaia zutela oartu edo kontuan jauzi gabe, beren buruak garbitu nai izan zituzten, erantzunaz,etzutela Ejiptora asmo gaiztorik eraman; ezpada bakar-bakarrik beren diruarekin gari-eske zijoazela. Esan zioten, nola aita eta anaia gaztetxo bat etxean utzi zituzten; nola beste

bat ere izan zuten, baña etzala ageri. Au guzia egiaz esaten bazuten ere, Jose kezketan zegoan, eta karzelan sarerazo zituen. Irugarren egunean karzelatik atera zituen, eta esan zien, beretatik bat baituria edo prendatzat utzi, eta besteak etxera joan, eta anaia gaztea ekarri zizaiotela. Orduan oartzen ziran, anaia Joserekin zer egin zuten, eta elkarri ziotsaten; neke oiek guziak bidez daramazkigu, anaiaren negarrak aditu nai ez giñituelako. Ruben anaia zarrenak besteai esan zien; ez nizuten nik esan, anaiari ez gaitzik egiteko? Aren odola emen dabilkigu. Itzketa au, etzuten uste Josek aditzen zuenik, zeren Ijpto garbi-garbi, aien itzkuntza etziekienatzat zeukaten. Baña guzia aditzen zien, eta kupiturik, eta ezin beregan gorderik, bazter batera joan, eta negar-aldi luzea egin zuen. Gero itzuli zitzaien, eta esan zien, etxera joan zitezela, Benjamin zekarten artean Simeon an geldituta. Josek aldegin zuen, eta bere morroiai agindu zien, bederatzi anaiai zakuak gariz betetzeko, eta zakuetan nori bere dirua isillik ipiñtzeko. Morroiak onela egin zuten, eta anaiak tristura andian Kanaanera itzuli ziran.

Aitak bere ondoan ikusi zituenean, bereala jakin nai izan zuen, bide luze artan nola ibilli ziran. Semeak

erantzun zioten, angu Nagusiak txit zorrotz artu zituela; zure eta senide guzien galdeak egin, eta kontuak eskatu dizkigu, esan zioten aitari; eta gure esanak ez sinistu naiez, Simeon presondegian bere mendean gelditu du, esanaz, ez diola irteten utziko, eta guk ere ez degula aren aurrean berriz zer jarririk, alik eta Benjamin ari eraman arteraño. Au esan, eta asi ziran zakuak ustutzen, eta nork bere dirua zakuan arkitu zutenean, izu-ikara gorriak artu zituen. Jakoben biotza ere semeak emandako berriak erdiratu zuten; eta «Seme gabe utzi nazute» deadar egin zuen: Jose ilzan; Simeon katibu dago; eta orain berriz Benjamin eraman nai didazute? Semeak etzioten bere lasatualdia artu artean, itzik erantzun nai izan. Jakob zerbait berera zanean, Rubenek esan zion, Benjamin iguzu, eta nik itzuliko dizut. Ez orrelakorik, aitag erantzun zion, ez da, ez, nere semea zuekin joango; zeren ezbearren bat oni etorri ezkeru, onen miñez illa nintzake. Urtebetean semeak leiatu zitzaiozkan, baña beti alperrik; etzuen alabañan, bere Benjamin maitea begietatik kendu nai. Geroenean, Ejiptotik eramandako garia aitu, eta zer janik gabe arkitu ziranean, Jakobek semeai esan zien; Ejiptora zoazte, eta jatena ekartzute. Ori ezin daiteke, Judasek erantzun zion.

Gizon ark esan zigun, baldin anaia au ezpagenduen eramaten, il bearrak giñala. Iguzu, eta bereala joango gera; Benjamin nere kontura gelditzen da: nere biziak arenagatik erantzungo du. Jakobek, orduan, beste biderik etzegoala ikusirik, bere seme maitea eramateko baimena eman zien. Agindu zien, arkitu al-zitezkean eskuera kutsirik obena artu zitzatela, gizon ari emateko; zakueta eramandako dirua ere, itzuli zizaiotela, berriz erosteko bear zana rekin batean. Aita ansiatuak, bada, azken-agurra egin zien, osoro Jau naren eskueta jarri rik.

7. Bigarren joanera

Semeak Ejiptoronz abiatu ziran; eta Josek ikusteko tokira eldu ziran ean, bereala Benjamini begiak ezarri ziozkan, eta bidante oiek itzegin zizaioten baño lena go, etxeko kontuartzalle edo maiordomoari agindu zion, bazkari oñ bat ipiñi zezala, elkarrekin guziak jateko. Maiordomoak ongietorri andiarekin etxean sartu zituen; baño amar anaiak etxe artan arkitu ziran ean, ikaratu ziran, eta elkarri ziotsaten; zakueta eram an genduen diruagatik au egiten zagu: lapurtzat

erabiliko gaituzte: galduak gera. Esturasun onetan maiordomoari eskeratzean albora joan, eta asi zitzaiozkan beren buruak garbitzen, esanaz, diru aien berririk etzutela, zakuak ustutzean ikusi zituzten arteraño; aiek eta orain erosteko bear zutena berekin zutela; beren usteetan gaitz edo kulparik etzutela. Maiordomoak erantzun zien; pakea zuekin, ez ikaratu: zuen Jainkoak diru aiek zakuetan ipiñi zizkizuten. Gero ekarri zien katibu utzi zuten anaia Simeon, zeñari laz-tan gozoak eman, eta aien biotzak lasatu ziran. Maiordomoak gela eder batera eraman zituen, eta esan zien, itxedon zezatela, alik eta Nagusia eguerdian zetorren arteraño.

Ordua iritsi zanean, Jose sartu zitzaien, eta senide guziak belaunikaturik, agur egin, eta etxetik zeramaz-kiten eskuerakutsiak eskeñi ziozkatzen. Josek diosal txit lanotsua egin, eta gero galdetu zien; zuen aita zarra oraindik bizi dezute? ondo gelditu da? Bai, Jauna, erantzun zioten; zure serbitzari gure aita onik gelditu da. Au esan, eta berriz ere belaunikaturik agur egin zioten. Orduan Josek Benjamiri begiak ezarri, eta esan zuen; Jainkoak urruki zaitzala, ene seme. Au esan, eta biotza autsi eta malkoak begietara agertu zitzaiozkalako, alde egin zuen. Bere gelan sartu, eta

negarrari eman zion, eta negarrez urtutzen luzaro egon zan. Lasatu-aldia artu zuenean, irten zan, eta agindu zuen, maia ipintzeko. Senide guziak zarrenetik zarrenera esererazo zituen, eta bere eskuz jana ematen zien txit ugari, baña Benjamini beti besteai baño bost aldiz geiago. Senide guziak, zekustenarekin arri-turik, jan-edan zuten, eta Joserekin poz andian zeuden, nor zan ezagutu gabe. Bazkalondoan Jose jaiki eta maiordomoari agindu zion, aien zakuak gariz bete zitzala, eta lengo aldian bezala, nori bere dirua isillik zakura itzuli zizaiola; eta Benjaminenean Joseran edanontzi zillarrezkoa sartu zezala. Agindua maiordomoak egin zuen.

Biaramonean senide guziak elkarrekin aita ikusteko pozean bideari eman zitzaiozkan; baña etziekiten, zeren begira zeuden. Josek oraindik obeto ikusi nai zuen, arekin len egin zuten lanbide gaiztoaren damu egiazkoa ote zeukaten, edo ez. Uritik irten ziranean, maiordomoari Josek agindu zion, gizon aiei zerraikiela, eta esan zizaiela, zertako ona gaitzarekin ordaintzen dezute? Daramazuten edanontzia nere nagusiarena da. Maiordomoak bidean iritsi zituen, eta zorrotz itze-gin zien; baña senide guziak beren buruak garbitu naiez, zioten, etzutela bear etzan iñoren gauzarik, eta

menaz zebiltzala sinisterazotzeko, esan zioten; ontzi ori duenik gure artean bada, il bedi, eta besteok kati-bu geldituko gera. Ez, ez det orrenbeste nai, maiordomoak erantzun zien; asko da, hura daukana nerekin gelditzea; besteak beren bidean badijoazke. Bereala zakuak lurrera jautsi, eta nork berea zabaldurik, maiordomoak aztertu eta ikusi zituen, zarrenarenetik asi, eta gazteenarenañoko guziak, eta Benjamin gazteenarenearan edanontzia arkitu zuen.

Senide guziak lanbide hura ikusi zutenean soñekoak urratu, eta abereetan zakuak arturik, Josegana itzuli ziran, eta auzpez barkazio-eske jarri zitzaiozkan. Josek bekoki illunarekin artu zituen, esanaz; zergatik ori egin dezute? ez dakizute, gauza isillak asmatzen niri eramaten didanik iñor ez dala? Joseran aurrean guziak auzpezturik, isillik zeuden; eta Judasek guzien izenean, eta besteen artean nabarmendurik, esan zuen; zer gure Jaunari erantzun dizaiokegu? Guk oben-kulparik ezdegu; baña gauza bat dago, alakotzat egiten gaituena. Len guk gaizki egin giñion Jainkoak gisa onetan kastigatzen gaitu. Ara zure mendean non gauzkazun, bai gu, eta bai edanontzia zeukana. Ez ori, Josek erantzun zion; Edanontzia zeramana emen gelditu bedi; besteok zeron aitari zoazkiote.

Joseren esanak Judas ezin geiagoraño estutu zuen, eta erantzun zion; Jauna, itz bat esan nai dizut, eta ez aserretu. Lendabizian etorri giñanean, galdetu ziguzun Aitarik edo anaiarik badezute? Erantzun giñizun, aita zarra, eta anaia txiki zarzaroan jaio zitzaiona eta txit maite zuena genduzkala; eta esan ziguzun; onara ekardazute; ikusi nai det. Erantzun giñizun, gure aita, semetxo hura bere ondotik kendu ezkerro, illa gelditzen zala. Zuk esan ziguzun; ez badezute ekartzen, ez nere aurrean geiago jarri. Etxera joan giñan; zuk zer eskatzen zenduen, aitari esan giñion, eta berri onekin naigebeturik, luzaro etzigun eman nai izan. Atzenean zer jana aitu, eta goseak larritu ginduenean, aitak esan zigun; Ejiptora zoazte, eta gari piska bat erosi ezazute. Guk erantzun giñion, ezin onara anaia gazteena gabe etorri gintezkeala. Aita txit ansiatuak erantzun zigun; zuek dakizute, nere Rakel maiteak etzirala seme bi baizik eman; bat nere ondotik joan zan, eta esan zenduten pisti batek jan zuela, eta egundaño etzat agertu. Baldin orain au eramango bazendute, eta bidean ez-bearren bat izan, tristuran lurpetuko nazute. Orain, bada, Jauna, baldin gu aitagana joan, eta seme au gurekin ezbalijoa, miñaren miñez ilko litzake, eta gu zure serbitzariok aren ezu-

rrak penaz lurpera eramango giñituke. Ni nerau onen ordeztu zure mendeko izango naiz, itza emanik nagoan bezala; ni nerau emen geldituko naiz, eta Benjamin bere anaiakin dijoala. Ni bera gabe nere aita gizaxoagana ez noa, nere guraso ona iltzen ez ikusteagatik.

Ontaraño Josek, nekez bederik, bere Jauntasunari, eta inguruan zeuzkanai begiratuta, negar gabe iraun zuen; baña ezin geiagora zanean, an zeuden guziak irtenerazo zituen, eta gizon arrotz ziralako aiekin bera bakarrik gelditu zan. Orduan negar-artean ots andi batekin itz labur oiek doi-doi esan zituen: Jose ni naiz! Nere aita oraindik bizi da? Eta mututu zan. Anaiak ere izuturik, etzuten ezer esateko kemenik izan. Ijiptoak Joseren lantu eta negar-otsa aditu zutenean bereala igerri zioten, zergatik izango zan; baita laster Faraoni adierazo ere. Josek, berera edo kontura zanean, esan zien; ni naiz zuen anaia, zuek saldu ninduzutena. Ez ikaratu; zuen onerako zuen aurretik Jainkoak Ejiptora bialdu ninduen, eta Faraonen aita-ordeko eta Ejipto guziko Nagusi egin nau. Zoazkiote, eta nere aitari esaiozute; zure seme Jose bizi da; eta ara zer gatzigatzetzen dizun. Jainkoak Ejipto guziko Nagusi egin nau. Bere-bereala onara atoz. Gesengo alderdian biziko zera, eta nere ondoan egongo zerate zu zerori, zure

seme, eta oien humeak, abere, atzienda eta dezuten guziarekin. Zer jana nik emango dizut, eta zure etxea eta zure etxekorik ez da galduko; bada, beste bost urtean gosete gogorak iraun bear du. Esaiozute, bada, nere Jauntasuna eta Ejipton ikusi dezuten guzia. Zoazte bereala, eta ekardazute. Itz oiek esan, eta Benjamini beso biakin eldu zion, eta biak besarkaturik luzaro egon ziran laztanka, eta malkoak ugari zerietela. Beste senideak ere laztandu zituen, eta guziai negar egin zien. Ordurako Joserena anaiaen etor-berria etxe guzian barreatu zan, eta Faraon eta bere etxekoak ere txit poztu ziran. Faraonek bereala Joseri atotsi, eta esan zion; abereak gariz beteta, anaiak etxera bialdu zitzala eta aita bere aide guziakin erakarri zezala, eta bear zuten zer jan guzia berak emango ziela. Berebat agindu zion, Kanaandik Ejiptora gauza guziak aldatzeko bear ziran gurdiak ere eman zizaieztela.

Erregeak agindu guzia Josek egin zuen. Beste anaiai biña, eta Benjamini bost soñeko, eta diru eta eskuera kutsi andiak aitarentzat emanik, Kanaanera bialdu zituen. Aitaren etxera eldu ziran, eta guraso penatu onek Benjamin maitea ikustearekin eta Jose ustez illa, Ejipton Jauntasun andian bizi zalako berriarekin artuko zuen poza eta atsegiña nork esan?

Semeak etziran isillik luzaro egon; ikusi orduko elkarren leiean esan zioten: Zure seme Jose bizi da, eta Ejipto guzian agintzen duela, dago. Jakob albista onekin sortua, eta esaten ziotena, ezin sinisturik jarri zan. Semeak obeto sinisterazotzeko, Ejipton gertatu guzia, semearen agintea, eta anditasuna zearo esan ziozkaten; baña gauza oiek sinisteko aita uzkur zegoan. Atzenean, semeak bialtzen ziozkan gurdi, diru, eskuerakutsi edo erregaloak erakutsi ziozkatenean, poz eta atsegiñezko ots andi bat egin zuen, ziola; asko det, ene Jainkoa, baldin nere seme Jose oraindik bizi bazat. Joango natzaio, eta il baño lenago ikusiko det.

8. Jakoben jaiskera Ejiptora

Biderako prestamenak bereala egiñik, Jakob bere seme, illoba, mirabe, abere eta gauza guziakin Ejiptonz abiatu zan. Kanaango atzeneko mugara zanean, etzuen lur promestu hura Jainkoaren berri gabe utzi nai izan. Ofrendak egin ziozkan, eta erregutu zion, zer egin bear zuen, arren, erakusteko. Jainkoak Jakobi gauaz itzegin, eta esan zion; ez ikaratu; Ejiptora zoaz; eta erri andi baten buru an egingo zaitut. Zure begiak

Josek itxiko dizkizu; zure ondorea bere denboran andik atera, eta promestuta daukadan lur autu onetara ekarriko det.

Baimen onekin Jakob Ejiptora jatxi zan, irurogeita sei lagun berekin zituela. Joseri aurretik Judas bialdu zion, bazetorkiola esatera. Josek berri au artu zuenean bereala kotxean sartu, eta aitari bidera Gesenen irten zitzaion. Aldi onetan aita-semeen artean zer ikusi zan, esateko, bat begira egon bear litzake; eta ala ere, ogei urteren buruan iltzat zeukan semea aitak, eta ainbeste neke eta gora-beeraen ondoren aita semeak ikustarekin artuko zuten poza eta atsegiña, ez luke bear bezala eta bear adiña agertuko. Jose kotxetik irten, eta aitari kolkoan sartu zitzaion; asko laztan eta mosu eman ziozkan, zeriozkan malkoakin arpegia bustitzen ziola. Jakobek ere bere seme ain ona eta maitagarria besarkatu zuen, eta eskuetatik utzi gabe, esaten zion; ene seme, orain, bai, atsegiñez ilko naiz, zu ikusteko poza bein izan dedan ezkerro. Josek beste aide guziai bereala itzegin zien, eta egon-aldi gozo au egin zute-nean, Errege-etxera itzuli zan. Faraoni esan zion, aita bere seme eta etxeko guziakin etorri zitzaiola, eta Gesenen gelditu zala, Faraonek zer agintzen zien begira. Faraonek albista onekin txit atsegin andia artu

zuen; eta Josegandik etorri zitzaiozkan mesede eta onak gogoan zeuzkala adierazteko, esan zion; Ejipto guzia zerekin daukazu; bazterrik obena autu ezazu; eta Gesengo alderdian bizitzea gogo badute, eman zaiezu. Gero laster Josek aita zarra, eta bost anaia, beste guzien izenean, Faraoni aurkeztu ziozkan; eta bere oiekin itzuli zan Gesenera, non, abere eta atzien-daentzat txit toki ona eta erakoa zala ikusirik, beren bizi-lekuak egin, eta bizi izan ziran. Jose bere egiteko-etara biurtu zan, eta geroz bere ikusiak txit maiz ematen ziezten; eta goseteak iraun zuen ondorengo bost urteetan, ezeren ere ez-izanik etzuten izan, bear zan guzia Josek eratzen zielako.

9. Jakoben iltzea

Jakobek, Gesenen jarri zanean, eunda ogeita amar urte zituen, eta beste amazapi urtean bizi izan zan. Bitarte onetan bere semeetatik ondorengo asko sortu zitzaiozkan. Geroenean, bere bizi guziko neke gogor-rak alde batetik easanda, eta bestetik zartuta, bere laster-il-bearra ezagutu zuen, eta ezurrai bere gurasoen ondoan lurra eman naiez, Joseri deiturik, esan zion;

ez ni Ejipton lurpetu, ezpada gurasoak dautzan lekura eramango nazu. Onela egiteko itza Josek eman zion; baña ain laster aita ilko zitzaionik uste etzuelako, Errege-etxeko bere egitekoetara itzuli zan. Egun gitxiren epean aita txit gaizki zegoalako berria izan zuen, eta Manases eta Efrain bere bi semeak berekin arturik, aitari joan zitzaion. Jose ikusi zuenean, Jakob zerbait bizkortu zan, eta oiean eserita, Jainkoagandik ikasi izan zituen geroko berri on asko Joseri eman ziozkan. Manases eta Efrain bere semetzat artu zituen, eta beste semeakin seni-partean berdin sartzeko eskubidea eman zien, eta bedeinkatu zituen. Atzenean Jose-ri esan zion: dakusu, ene seme, nereak egin duela, iltzera noala. Jauna zurekin izango da, eta zure gurasoen lurrera eramango zaituzte.

Joserekin au egin, eta beste seme guziak ere bere ondora eraman zituen, eta nori bere etorkizuna edo patua, illunpean bederik, adierazo zion, eta aitaren esanak semeak txit kontuz artu zituzten, gero nork bere etxean gogoan idukitzeko. Atzenean Jakobek, len Joseri bakarrik bezala, guziai batean agindu zien, ilda-koan aren gorputz-illa Kanaanera eraman, eta gurasoen ondoan obiatu zezatela. Itzaldi au eginda, oiean zuzendu zan, eta lo-irudian jarriarik, iltzen zegoanen

antzik gabe, Jaunari kontu eman zion. Aita illa Josek ikusi zuenean, arpegiz-arpegi jarri zitzaion, laztandu zuen, negar-malkoz bustitzen zuela, eta begiak itxi ziozkan, Jainkoak lenagotik esanik zeukan bezala. Josek negar-aldia egin ondoan, gorputz-illa balsamatuera zuen, gero noizbait Kanaanera eramateko.

Jakoben il-berria Ejipto guzian barreatu zan, eta bere seme eta etxekoakin batean irurogeita amar egunez Ijiptoak Errege bera bezain progu andia eta miña egin zioten. Oien ondoren Faraonen baimenarekin Josek, bere anaia eta Erreinuko andizkiak zerraizkiola, aita zanaren gorputz-illa Kanaanera eraman, eta bere ait-ama Isaak eta Rebeka, eta asaba Abraham eta Sararen ondoan obiatu zuen, eta eraman zituen senide eta beste lagunakin Ejiptora itzuli zan.

10. Joserren iltzea

Aita il zitzaionean Jose berrogeita amasei urtekoa zan, eta gero ere beste berrogeita amalauean lenago-ko anditasun berean bizi izan zan, Erregeak eta beerragokoak txit asko nai ziotela, eta bere anaia eta oien ondorengoaz kontu eta ardura andia zuela. Baña zartu

zan, eta bere laster-il bearra ezagutu zuenean, anaiai esan zien; ni iltzen naizanean, Jainkoak ikusiko zaituzte, eta Abraham, Isaak, eta Jakobi promestutako lurre-ra emendik igoerazoko dizute. Orduan nere ezurak emen utzi gabe, zerokin eraman itzatzute. Au egiteko itza senide guziak eman zioten; eta andik laster eunda amar urtekoa il zan. Gorputz-illa balsamatu, eta ontzi batean sarturik, Israeltarrak Ejipton egon ziran bitartean begirune andiarekin gorde zuten; eta irten ziran, ibilli guzietan berekin erabilli, eta atzenean Kanaanen lurpetu zuten.

Joseren izaera asieratik atzeneara, guziz da miraritsua, eta zer esan andiak dauzkana. Aurtasunetik agertu zuen ontasunak aitaren biotza beretu zion; eta senideen gaiztakeriak ezin eramanak aitari salatu-erazo ziozkan; baña on-bearrez egindako lan onekin anaiaen gorrotoa irabazi zuen, eta saltzera ipiñi zituen. Ordea Jainkoaren kontra gizonen asmoak zer dira? Gizonak galdu nai izan zuten, baña Jainkoak zaintzen zuen. Neke batetik ondo irten orduko, emakume galdu baten gogo gaiztoari gogor egin bearrean arkitu zan. Aitaren etxean bezain Jainkoaren bildurrekoa Putifar-enean zan; argatik etxekoandre gizakoi lotsagabeari etzion lekuri eman; eta merezi zuen

sariaren ordeztu, ziega illuna eta kate lodiak artu zituen. Oietatik ere Jainko Kontuartzalle onak atera, eta Jauntasunik andienean ipiñi zuen; eta il arteraño izaera onetan iraun zuen. Aitortu bedi, bada, etzaiola on-egiña Jainkoari aztutzen; eta beste munduan, ez ezen, emen ere saristatzen, badakiela.

ZAZPIGARREN IRAKURGAIA

1. Ejiptoko katibutasuna

Jose Ejiptora joan zanean zegoan Erregea, eta onen ondorengoaren denboran, Jakob en semeak pake eta doatsuera andian bizi izan ziran: baña Jose il zane-tik laster, sartu zan beste Faraon bat, Jose iritsi edo ezagutu etzuen, eta bere aurrekoak artutako mese-deak aintzat etzeuzkana, zeñak asi zuen Jakob edo Israelen humeak larogeita amar urtean igaro bear zuten katibutasun negargarria. Urte gutxiren buruan Israelarrak asko ugaritu ziran: eta berri onekin, zer-bait egingo zioten bildurak Faraoni eman zion; eta bil-dur oni bideak isteko, Israelarrak ez-arian beeratzeko asmoak artu zituen. Israelarrak ugaritu dira, zion; eta azpiratu ditzagun, gerra bat sortzen bada, gure etsaiaetara joan ez ditezen. Israelarrak edozein lane-tan txit trebeak ziran, beragatik nai zituen bertan iduki, baña bururik goratu gabe. Lenbizi, gizon gogor batzuen kontura, bi erri egiten ipiñi zituen. Adrillu eta beste lur-lanak eragiten ziezteen, nola ordea? nekerik

gogorrenarekin, guziak auldu, makaldu, arpegiak oritu, eta ezur-uts egiteraño. Ala ere Israeltarrak ugaritzen zijoazen. Au ikusirik, Faraonek gizonari gogoak eman al-dizaiokean asmorik gaiztoena artu zuen. Israeltar emakumeai aurgiteko orduan laguntzen ziezten emagiñai agindu zien, sabeletik irten, eta bereala aur-seme guziak il zitzatela, alabak baizik biziarekin iñor utzi gabe. Aginte gogor au etzuten emagiñak egin nai izan, Jainkoari bildur zitzaiozkalako. Beren buruak lanbide artatik garbitzeko, erantzun zioten, ezen, Israelko emakumeak etzirala, Ijitoen antzeko iñoren bear ziranak, ezpada aiek joan orduko, aurrak jaiota zeudela. Aurtxo aienganako urrukimentu au Jainkoak ontzat artu zien, eta beren ondasunak ugaritu ere bai. Baña uko onek Faraon aserre bizian sartu zuen: eta Erriari agindu zion, Israeltarren aur guziak Niloko ibaiera botatzeko.

2. Moisesen jaiotza

Jakoben seme Leviren illoba Amram zeritzana, Jakobedekin ezkondu zan, eta bederatzi urteko alaba Maria eta biko seme Aaron zeuzkan. Faraonen Israel-

tarrak galdu-naia biziena zan egunetan, beste seme bat ere izan zuen, ea iru illabetean etxean gordeta zeukan. Geiago ezin zuenean, zumezko saskitxo batean sartu, eta ibai-ertzean kañabera-artean utzi zuen, aurra noratzen zuten, edo zer patu zuen ikusteko, Mariak kontu artzen ziola. Ala bearra! Faraonen alaba jatxi zan, ibaiean mainatzera; eta saskitxoa ikusi zuenean, neskameari erakarri zion, eta aurraren negarrak kupitu zuten, eta begira jarrita, esan zuen; Au Hebreotarren aurren bat da. Orduan arreba, azelotan zegoana, joan zitzaion, eta esan zion; nai dezu, nik billatu dizazudan iñude bat, aur orri bular-eman, eta ziko dizuna? Prinzesa biotz biguñekoak, baiez, esan zion; eta Maria bereala bere amagana joan, eta zer gertatzen zan, adierazo zion. Ama aurkeztu zitzaion Faraonen alabari, zeñak esan zion; aur ori artu eta azi ezazu: azitze-saria nik neronek emango dizut. Amak bere-bere semea artu zuen, besterik bazan bezala; eta azi zanean, Faraonen alabari eman zion; onek bere semetzat artu, eta deitu zion *Moises*, uretik aterea izan zalako; bada, Ejiptoko itzkuntzan *Moises-ekura* esan nai du. Geroz, berrogei urteko adiñera edo edadera artean, Faraonen etxean bizi izan zan, alik

eta Israeltarrak katibutasunetik ateratzeko lanean ari ziran arterako.

3. Moisesek Faraonen etxetik iges-egiten du

Orduan iritsi zela, igerri zionean, bere asmoak artu zituen. Lan andi onetarako autua zela, ezagutzeko argia Jainkoak eman zion; eta Erregearen etxean ondo eta naiera guziakin bazegoan ere, bere senide Israeltarretara joan, eta oiei laguntzeagatik, guziak utzi zituen. Onetarako aitortu zuen, Faraonen alabaren semea etzala, ezpada Jakobena odolekoa; eta Gesenera joan zela, bere anaiakin neketan bizitzera. Oiekin zegoan bein batean Ijipto bat ikusi zuen, Israel-tarra jotzen, eta ber lagunari laguntzera joan, Ijipto il, eta arepean sartu zuen. Moisesek baziekien, gauza hori egiteko eskubidea Jainkoak emanik zeukala, eta uste zuen, bere anaiak oien libratzalletzat eginbide onetatik ezagutuko zutela; baina etzuten ala artu. Biaramonean bi Israeltar elkarrekin despitan ikusi zituen, eta onez-onean esan zien; anaiak zerate, zergatik oriet elkarri egiten diozute? Oietatik batek esana ontzat artu

bearrean, erantzun zion, gurekin zer egiteko dek? ni ere atzoko Ijitoa bezala il nai nauk? Esan onek Moises izutu zuen, eta zion: nola nik atzo egin dedana zabaldu da?

Moisesek ezaguturik bizia galtzeko bidean zegoa-la, Ejiptotik irten, eta Madiango alderdira igesi joan zan. Emen iturri baten ondoan zegoaala, Jetro zeritzan ango apaizaren zazpi alaba ara joan ziran ardiai eda-nerazotzera. Ondoren zetozen artzai batzuek neska-txak gogorrean andik kendu nai izan zituzten, berenai aurrena edaten emateko; baña Moises neskatxen alde irten, eta lagundu zien. Neskatxak etxera ziranean aitari esan zioten, zer gertatu zitzaien; eta alabai mesede egin zien Ijitoa aitik ezagutu naiez, beregana eraman zuen; eta Jetro onen alaba Seforarekin Moises ezkondu zan, eta izan zituen bi seme Eliezer eta Ger-sam. Bitarte onetan Ejiptoko Israeltarrak egunetik egunera gaizkiago zijozen, eta neke geiago eraman bearrean.

4. Moisesi Jainkoaren agerkera

Egun batean aitagiarrabaren ardi-zantzan zebillela, Horebko mendira joan zan, eta ikusi zuen sasi bat, sua zeriona, eta erretzen etzana. Zer ote zan jakiteko, alderagotik begiratu nai izan zion; baña aditu zuen, esaten; ez onara urreratu; oñustu zaite, zeren lur au santa dan; Ni Abraham, Isaak, eta Jakoben Jainkoa naiz. Orduan Moisesek, Jainkoari begiratzera benturatzzen etzalako, arpegia estali zuen. Israelko semeak erruki ditut, Jainkoak esan zion, eta egin didaten otsak aditu dieztet; atoz; Faraongana bialdu bear zaitut, nere erria Ejiptotik ateratzera, gero bazter andi aberats batera eramateko. Moisesek baziekien zer lanetarako Jainkoak zeukan; ala ere, aditu zuenarekin larritu zan, eta uzkur zegoan alako lanbide bati ekiteko; eta erantzun zion; ni nor naiz Faraongana joan ,eta Israelko semeak Ejiptotik ateratzeko? Jainkoak erakutsi zion zer egin, eta Israelko zarrai zer esan; baña Moisesek erantzun zion; sinistuko ez didate. Kezka eta bildur oietatik bein betiko ateratzeagatik, eskuan zer dezu? Jainkoak galdetu zion. Zotz bat, Moisesek erantzun zion. Lurrera bota ezazu, esan zion. Egotzi zuen, eta suga biurtu zitzaion. Isasetik eldu zaiozu, gero esan zion. Eldu zion, eta zotz itzuli zan. Eskua kolkoan sar-ezazu, esan zion. Sartu zuen, eta ateratzean, legenez

Josia arkitu zuen. Berriz sartu, eta osotoro garbitua atera zuen. Jainkoak esan zion, baldin lenengoarekin sinisten ezbazioten, bigarrenarekin sinituko ziotela; eta au ere asko ezbazan, zer egin erakutsi zion. Gisa onetako itz-aldi luze bat egin, eta Jauna ezkutatu zitzaion.

Moises ardiakin aitagiarrabagana joan, eta bere anaiak Ejipton ikusteko eresia agertu zion; eta Jetrok baimena emanik, Moises Ejiptoronz abiatu zan; eta Horebko mendi-ondora zanean, Aaron Ejipton gelditu zitzaion anaia, laguntzat emateko Jainkoak autua zeukana, topatu zuen. Berrogei urte ziran Moises Ejiptotik irten, eta Kanaanen Jetro bere aitagiarrabarekin bizi zala, eta anaia biak elkar ikusi etzutela. Bereala batak besteari, bitarte luze onetan Ejipton eta Kanaanen gertatu zitzairen guziaren berri eman zioten. Moisesek batezere, Jainkoak arekin egin zituen mirari andiak, esan ziozkan, eta biak Gesenen elkarrekin sartu ziran.

Moises eta Aaronek Israelko zar guziak bildu, eta Moisesek bere gañ edo kontura zer lanbide zeukan esan zien. Esan au sinisterazotzeko, eskuko zotza suga biurtu zuen; suga au bereala zotz: gero eskua kolkoan sartu, eta legenez betea atera zuen. Berriz sartu, eta garbitu zuen; zeña Israeltarrak ikusirik,

sinistu zioten, Jainkoaren eskubideakin janzia zegoala; eta auzpezturik agur-egin edo adoratu zuten.

Moises eta Aaron Faraoni aurkeztu zitzaiozkan, eta esan zioten, Israelen Jainkoak ara zer dion; Nere jende-
deari utzi zaiozu joaten, baso mortuan ofrendak egin
dizazkidan. Faraon, itsumustuan egindako esakera
onekin, txit aserretu zan, eta erantzun zien, ea Jainkoa
nor zan, aren esana ark egiteko, eta Israeli uzteko? Ez
det, zion, ez det Jainko ori nik ezagutzen, eta ez diot
Israeli ere utziko, joaten. Oiek eta onelako beste
gauza asko, Jainkoari eta bere mandatariai etzegoz-
kienak erantzun, eta bere begietatik bialdu zituen,
eskatzen zuten baimena eman gabe.

Faraonek eskaera au txit gaizki artu zuen; eta
Israeltarrai ipiñitako kontuartzalleai agindu zien,
estuago artu zitzatela; bada, aisian zeudelako, eskae-
ra aiek egiten zituztela. Ipiñi zieten len ainbat adrillu
egunoro egin bearra, baña lastorik eta beste errekiñik
eman gabe, zeñaren billan or-emen neke andian
berak ibilli bear ziran: eta beren saila edo tarea ezin
egin zutenean, erasotzen zieten berriro, ezin geiago
eraman-al-eraño. Faraoni kejurakin joan zitzaiozkan;
alperrik ordean; etzien aditu. Gero Moisesi itzegin zio-
ten, onek neke berrian ipiñi zituela, arpegian emanaz.

Moises jende aren alde Jainkoari erreguka jarri zitzaion; eta Jainkoak agindu zion, berriz ere Faraoni itzegiteko.

Moises eta Aaron Faraoni bigarren aldian joan zitzaiozkan, eta lendabiziko eskaera bera egin zioten. Faraonek Jainkoaren partetik zijoazkion ezagungarri bat eskatu zien. Au aditu zutenean, Aaronek Moisesen zigorra artu, eta lurrera bota zuen, eta suga egin zan. Faraonek denbora artan erreinuan bazituen sorgin edo gaizkin batzuek, Jainkoaren mirari egiazkoak gezurtatu naiez, deabruarekin bat eginda, mirari-irudiak, edo milagro-antzak egiten zituztenak. Deitu zien sorgin oiei, zeñak beren zigorrak lurrera bota zituzten, eta iransuga egin ziran: baña Moisesen zigorretik sortu zan sugak besteak iretsi edo tragatu zituen, eta zigor itzuli zan. Faraon etzan onela ere bigundu. Sorgiñen zigorrak iransuga biurtzeari igerri bear zion, deabruaren lana zala; eta Moisesenak, bat bakarra izanik, beste guziak iretsitzeak adierazten zuen, Jainko egiazkoa noren aldetik zan; baña argia ikusteko itsutua zegoan; eta eskatzen zuen baimena Moisesi etzion eman; eta Moises irten zan, sorgin guziak lotsaz utzita.

5. Ejiptoko amar zauriak

Jainkoak ikusirik, mirari oiek etzerala asko izan, Faraonek Israeltarrai Ejiptotik irteten uzteko, Ejiptora bialdu zituen amar zauri izugarri, emen bat-banaka laburkiro azalduko diranak.

1. *Zauria*. Moises eta Aaron Faraoni irugarren aldian joan zitzaizkan; eta Jainkoaren izenean agindu zioten, Israeltarrai irteten uzteko. Faraonek ukatu zien. Moisesek esan, eta Aaronek eskuko zigorrarekin ura jo zuen, eta Ejiptoko ur guziak odol biurtu eta arrai guziak il ziran. Zazpi egunean urak onela iraun zuten. Bitartean Ijitoak, egarriak ilko ezbazituen, ibai ertze-tan zuloak egin zituzten, are-tartetik irteten zan ura edateko; baña au ere odoltsua zetorkien, eta egarriak beartuta, edaten zutenean, oñaze miñak artzen zituen. Sorgiñak ere lan onen antzeko zerbait egin zuten, ez ordea gezurrezkoak zirala ez igerritzeko eran. Zazpigarren egunean urak berera itzuli ziran: Faraonen biotza gogor zegoan, eta Moises eta Aaron ezer iritsi gabe gelditu ziran.

2. *Zauria*. Moises Faraoni laugarren aldian joan zitzaion; ez ordea eskatzen zuena Faraonek eman.

Orduan Moisesek esan, eta Aaronek ibaiko ura jo zuen, eta Ejipto guzia igelez estali zan. Erregearen etxe, gela, oi, mai, eta janarietan etzan igela baizik ikusten: au bera Erreinu guzian ere gertatzen zan. Zauri nazkagarri onek ainbeste estutu zituen, non, Faraon jarri zan Moises eta Aaroni eskatzera, zauri artatik, arren, atera zitzala, eta Israeltarrai utziko ziela irteten. Moisesek Jainkoari eskatu zion; eta igel guziak bereala il ziran; baña Faraon gogortu zan, eta etzien irteteko baimenik eman.

3. *Zauria*. Moisesek, oraingoan Faraoni aurkeztu gabe, Ejipto guzia estali zuen eltxo edo euli txiki mingarri gizon, abere, eta beste bizidun guziak ezin geia-gorano penatzen zituztenez. Ejiptoko auts guziak eltxo biurtu ziran; ea eltxozko odei belz batek Erreinu guzia illuntzen zuen. Emen sorgiñak arkitu ziran, Jainkoaren eskua zebillela, eta utzi bearko zitzaiela joaten, aitortu bearrean; baña Faraonen biotza arri egiñik zegoan, eta etzuen nai izan.

4. *Zauria*. Moises Faraoni bostgarren aldian joan zitzaionbaimen-eske; eta Faraonek ukatu zionean, euli andi pozonizkoak erakarri zituen, eta Erregearen etxetik Erreinuko bazterrik txikieneraño guziak euli oiekin bete ziran. Faraonek ikusirik, beren ozkada miña-

kin ukitu guzia pozoniturik uzten zutela, Moisesi eskatu zion, gaitz artatik libratu zitzala, eta utziko zuela joaten. Moisesek Jaunagandik mesede au iritsi zuen; ez ordea Faraonen baimena; bere itza jan zuen, eta biotza gogortu zitzaion.

5. *Zauria*. Moises Faraoni seigarren aldian joan zitzaion, eta Faraonek, lenengoetan bezala, ukatu zionean, sortu zuen kanpoetako abere guzietan gaitzantz gogor bat, zaldi, idi, bei, asto, gamelu, ardi, eta beste atzienda guziak il zituena. Gauza arrigarria! Ez len aitatu diran zauriak, ez oraingoak, eta ez gerokoak Israeltarrai ezertan ere ukitu zieten. Faraonek galdetu, eta jakin zuen, etzala Israelko abere bat bakarrik ere galdu, eta ala ere etzan bere biotza samurtu.

6. *Zauria*. Moises eta Aaron Faraoni zazpigarren aldian joan zitzaiozkan, eta Israel irteteko baimena aitatu gabe, Moisesek autsa artu, eta zeruronz bota zuen, eta une berean gizon eta etxeetako abere guziak bete ziran zauri nazkagarri, eta usai gaiztoko, min eta oñaze andiak ematen zieztenez. Eskritura Santak ezdigu esaten, zauri onek Faraoni ukitu zionik: beintzat, bere mendekoak zeramazkiten oñazeak ezertan artu gabe, aren biotzak betiko gogortasunean zirauen.

7. *Zauria.* Moises Faraoni zortzigarren aldian aurkeztu zitzaion baimen-eske: eta Faraonek ukatu zionean, eskuko zigorra altxatu zuen; zerua odei illunez bereala estali zan, eta turmoi, eta iñusturi izugarriak batetik, eta kazkabarra eta arria bestetik, asi ziran, sekulan alakorik Ejipton ikusi etzan eran. Kanpoan arkitu ziran gizon eta abereak il, landareak porrokatu, eta arbolak autsi ziran. Faraonek ikusgarri onekin izuturik, Moises eta Aaroni irugarren aldian deitu zien, bere gaizki-egina aitortu, eta eskatu zien, iñusturi eta arriabar gaizto aietatik libratu zitzatela, eta utziko ziela joaten. Moisesek Jainkoari erregutu zion, eta iñusturi eta besteak geratu ziran. Baña arestian emandako itza Faraoni damutu zitzaion, eta etzien utzi irteten.

8. *Zauria.* Moises eta Aaron Faraoni bederatzigarren aldian agertu zitzaiozkan, eta esan zioten: ara Hebreoarren Jainkoak zer dion: noizdaño nik agindua egin nai ezdezu? Nere erriari utzi zaiozu joaten, ofrendak egin dizazkidan: bestela, bazter guzietara biar larrapote edo langosta bialduko dizut, eta arriabarrak galdu etzuen, onek galduko du. Au eta onelako beste zenbat itz esan, eta Moisesek Faraonen ondotik aldegin zuen. Andik laster Moises eta Aaronek Faraonekin

beste itzaldi bat izan zuten; baña ez ezer atera; eta Faraonek begietatik kendu zituen. Orduan Moisesek bere makilla lurrean luzatu, eta sortu zan larrapote edo langosta deritzan pizti txezko samalda izugarri, Erreinu guzia, odei batek bezala, itzaldtu zuena, eta lenagoko zaurietatik geratutako arbola, belar, landare, orri, eta zegoan beste guzi-guzia ondatu eta arrasatu zuena. Egundano alakorik Ejipton etzan ikusi, eta ez ikusiko ere. Etxeak eta kanpoak, bazter eta leku guziak pizti gogaikarri onekin bete ziran. Gizonai ozka-egin, eta oñaze andiak ematen ziezten, eta asko iltzen ere baziran. Faraonek ondamen au ikusirik, Moises eta Aaroni deitu eta bere bekatua aitortu zuen, eta eskatu zien, arren, gaitz hura kendu zezatela. Moisesek Jaunari erregutu, eta bereala aize epel batek pizti guziak itsaso gorrira bota zituen, bat bakarrik ere Ejipto guzian utzi gabe; baña Faraon gogortu zan ,eta etzuen baimena eman.

9. *Zauria.* Moisesek, oraingoan Faraon-gana joan gabe, eskua zeruronz jaso zuen, eta Ejipto guzia illundu zan, ezer ere ageri etzala. Gau illun onek iru egu-nean iraun zuen. Ejipto guzian iñork ere, batak bestea etzuen ikusten. Illunak artutako leku eta eran, oñik ere aldatu gabe, egon ziran. Tximistaen antzeko argi

batzuek noizean bein irteten ziran, eta oien islara aurrean jartzen zitzaiezen abere zatar izugarri, eta ikusteko ikaragarriak, zeñak ez ikusteagatik begiak itxitzen zituzten. Piztien aieska eta garraxi tristeak aditzean, korde gabe gelditzen ziran. Itz batean Ejipto guziak infernu bizi bat zirudien. Iru egun negargarri oiek joan ziranean, Faraonek Moises eta Aaroni otsegin zien, eskatzen zuten baimena emango ziela, esatera; baña Moisesek etzion artu, bear zan eran ematen etziolako. Orduan Faraon berriz ere gogortu zan, eta esan zion, etzedilla aren begietan geiago jarri, eta baldin berriz bazijoakion, ilerazoko zuela. Moisesek erantzun zion: Ez det, ez, zure arpegia ostera ikusiko; baña begira Jainkoak zer dion: Gau-erdian abiatuko naiz Ejiptotik irteten, eta Ejiptoko seme zarren Faraonenetik beenekoeneraño guziak ilko dira; baita abereenak ere: eta Ejipto guzian altxatuko da, sekulan izan eta izango ere ezdan bezalako iskanbilla. Orduan zura serbitzari guziak jatxiko zazkit, lenbaitlen nere jendearekin irten nadilla, esatera. Au esan, eta Moises Faraonen aurretik txit aserretua irten zan.

10. *Zauria*. Oraindaño egindako alegin guziak etziran asko izan, Faraonen biotz burnizkoa biguntzeko: beti ukoan zegoan, Israeltarra bere mendetik irteten

uzteko, eta Jainkoak bialdu nai izan zion atzeneko zau-
ria, lenagokoen azkarria, eta Ijitoai negar andiak utzi
zieztana. Ara zer, eta nola. Moisesek agindu zuen,
Israelko gizon eta emakume zar eta gazte, andi eta
txiki guziak beren abere eta gauzakin Gesenen Rama-
sesko errian, eta inguruan bildu zitezela. Erakutsi
zien, zer egin guzia, esanaz: Etxe edo familia bakoit-
zako buruak illaren amarrean artuko dezute urte
barruko arkume mantxa gabeko bana, eta au ezin
bada, antxume bana; amalauean Jaunari eskeñi edo
sakrifikatuko diozute; eta onen odolarekin nork bere
etxeko ataburua eta alboak igortziko dituzute; arku-
meki au jango dezute, ez gordiña edo egosia, ezpada
errea: eta jan gabe ezer gelditzen bada, sutan dese-
gingo dezute: arkumeki onekin legami gabeko ogia,
eta urraza edo letxuga samiñak artuko dituzute: bitar-
tean bideko janziakin, zutik eta makillak eskuan ditu-
zutela, egongo zerate, noiz-nai abiatzeko prest. Gero
esan zien, gau onetan Jainkoak Ejiptoko seme zarren
guziak ilko zituela; baña arkume-odolez igortzitako
etxeai ukituko etziela. Gau gogoangarri au eldu
zanean, Moisesek esan zien bezala, Aingerua zerutik
jatxi, eta Ijitoen seme zarren guziak, bat bakarrik ere
utzi gabe, il zituen; eta abereenakin ere berebat egin

zuen. Ilkintza au asi zanean, etzan Ejipto guzian, iltzen zeuden semeen aieska eta garraxiak, eta semeak gabe gelditzen ziran gurasoen negar eta lantuak baik aditzen. Gau au tristeagoa eta mingarriagoa izan zedin, abereak ere orroi eta marru izugarriak egiñaz zebiltzan. Faraoni ere etzitzaion barkatu: bere seme nagusia serbitzari guzienakin batean il zan. Faraonek Moisesi ez geiago aren begietan jartzeko esan izan bazion ere, negargarri hura ikusirik, Moises eta Aaroni gau berean deitu, eta Israeltar guziak beren gauzakin irteteko baimena eman zien: eta Ijitoak ere alegiña egin zuten, bereala andik bialtzeko, guziak ilda gelditu zitezen bildurrez. Israeltarrak, ezertako ere leku gabe, erdi-orratua zeukaten iriña burusietan sorbal-dan artu, eta bideari ekin zitzaiozkan.

Biotzaren gogorra Faraonen biotza! Jaunak bere esku zorrotzarekin ainbeste aldiz ukitu bazion ere, gogor iraun zuen, bere eta bereen ondamena ekarri arteraño. Zenbat ote dira Faraoni darraizkionak, eta Jainkoak asko aldetara ukitu arren, beren bekatuan diardutenak, alik eta eriotzaren zigorradak betiko ondatzen dituen arteraño? Errege gogor argan dakus-kete, zer paturen begira dauden, Jaunaren dei biotz-onekoak ezertan artzen ez dituztenak.

ZORTZIGARREN IRAKURGAIA

1. Ejiptoko katibutasunetik Israeltarren irteera

Munduarien bi milla lareun eta ogeita emezortzigarren urtean, Jakob Ejiptora joan zanetik berreunda amabostgarrenean bere ondorengo guziak, larogeita amar urteko morrontza gogorra egin ondoan, Rameseko erritik irten ziran, Jainkoak promestu edo eskeñitako lurrera joateko. Sei eun milla bezalatsu ziran ogei urtez goitiko gizon sasoikoak, zarrak sartu gabe. Oiek, ogeiez beekoak, emakumeak, eta batu zitzaiezten bertako banaka batzuek egiten zuten iru milloiko kopurua edo zenbatea. Biaramonean egun-sentian, lji-toak beren illak lurpetzen ari ziran bitartean, Ejiptoko katibutasun gogorretik Israelko jendetza andi au Jainkoak atera zuen. Bidean abiatu ziran abereak aurrena, ogei urtez goitiko gizon armadunak urrena, eta atze-nean gañerakoak. Jose zanaren ezurrak etzitzaiozkan Moisesi aztu, eriotzako orduan agindu zuen bezala. Lenengo egunean Sokotera, eta bigarreanean Etamera

joan ziran. Jainkoak erakusten zien, nondik joan. Abia-
tu ziran ordutik, aurrean jarri zitzaien odei andi, egu-
naz itzal, eta gauaz argi egiten zien bat; eta odei au-
etzitzaiei begietatik kendu, alik eta Kanaango lur-
eskeñian jarri ziran arteraño. Etamdik Firairotera joan,
eta emen gelditu ziran. Faraoni esan ziotenean, Israel-
tarrak irten zirala, eta non zeuden, utziaz damutu, eta
Erreinuko gerrari guziak arturik, Israeltarreronz joan
zan, eta itsas-gorriaren ertzean topatu zituen. Israel-
tarrak biderik asko bazuten, Jainkoa beren alde zute-
la, eta lagunduko ziela ezagutzeko: baña alde batetik
itsasoa eta bestetik basomortua zituztela arkitu zira-
nean, erausiari eman zitzaiozkan, eta Moisesi esan
zioten; Ejipton ez ote zan gure diña lurpe, onara erio-
billan ekarri gabe? Moisesek zekusan, uste gitxiko
gizon aiek zein gaizki mintzatzen ziran; ala ere bildu-
rrak erasaten ziela pensatu, eta erantzun zien: ez ika-
ratu; orain aurrean dauzkazutenak ez dituzute berriz
ikusiko; Jainkoak zuekgatik egingo du, eta isillik zau-
dete. Agindu zien, bideari ekiteko; eta orduan, aurre-
tik zebilkien odeia, atzetik bien erdian jarri zan, eta
estali zituen, Faraon, eta bere jendeak ezin ikusi zitza-
keten eran.

2. Itxaso gorria

Ur-ertzera ziranean, Moisesek, zigorra jaso, eta ura jotzearekin bi aldeetara edo gora-beera erdiratu ziran, eta itxasoaren erdian bide leorra agertu zan. Bost orduko bidets berri au Israeltarrak gauaz igaro, eta goizeko iruretarako beste aldera iritsi ziran. Orduan Ejipto-aldeko itsas-bazterretik odeia kendu zanean, Faraon oartu zan, Israeltarrak igesi joan zitzaiozkala. Bereala orpoz-orpo zerraizkiela, itsasoaren erdian idikitako bidean sartu ziran. Faraon eta bereen kontra Jainkoaren esku itzaltsua emen agertu zan, bai. Israeltarren aldetik zegoan odeia bat-batetan lertu, eta bota zituen oñazkar eta iñusturi izugarriak ljiitoai zeramaten guzia ondatu, erre, eta kiskaldu zieten. Esturasun onetan deadar egiten zuten: Israeldik otsemazute; bada, Jainkoa onen alde eta gure kontra degu. Alperrik orde. Moisesek eskua itsasora luzatu, eta urezko mendi goien eta bean gelditu ziranak amildu, eta ljiito guziak ondatu, eta ito ziran. Faraon, bere Gortekoak, serbitzariak, gerrariak, zeramazkiten guriak, zaldiak, osotoro guzi-guzia itsasoan galdu zan, gizon bat bakarrik ere bere erritarrai, zer igaro zan

berria eramateko gelditu gabe. Israeltarrak itsasora begira jarri ziranean, ikusi zituzten Faraon eta bere lagunak gorputz-illak itsasoak ur-bazterrera botatuak, eta ezin esan-al gauza on kendu ziezteen. Jarri ziran Jaunari eskerrak ematen, Moises gizonakin, eta bere arreba Maria emakumeakin, kanzio gozo eder *Jaunari kantatu dizaio*gun asitzen dana aldizka kantatuaz.

3. Baso-mortuko sarrera

Biaramonean odeia aurrean jarri zitzaien, eta itsas-bazter gogoangarria utzirik, bideari eman zitzaiozkan; eta iru egunean ur gabe ibilli, eta Maran arkitu zuten; baña txit samiña eta edaten gaitza. Israeltarrak beren begiak ikusitako mirariak aztuta, asi ziran Moisesgatik gaizki-esaka, eta urik etzeukate-lako asaldatzen, ziotela: Zer edan bear degu? Moisesek zeruronz eskuak jaso, eta ikusi zuen egur bat, zeña urera bota, eta urak gezagozotu ziran eta Israel-tarrak nai anbat edan zuten. Maratik irten, eta baso-mortu edo eremuan batera eta bestera ibilli ziran, atsedeen-aldiak or-emen egiten zituztela. Ejiptotik irten zirala illabete zan, eta an artutako janak aitu zitzaiez-

tenean, Moises eta Aaronen kontra erausian asi ziran, esanaz: Oxalla Ejiptoko aragi-eltzeen ondoan geundenean, eta naiko ogia jaten genduenean il bagina! Zertako eremu onetara ekarri ginduzuten? Moises, eta Aaronek erantzun zieten ea zergatik erausi artan ziar-duten? Bada, itz aiek guziak ez aien, ezpada Jaunaren kontra zirala. Orduan Jainkoak odei eder batetik Moisesi esan zion, arratsaldean nai anbat aragi, eta biaramonean ogi, Israelko semeak izango zutela.

4. Mana

Esan eta egin; arratsaldean agertu zan gal-eper samalda txit andi, Israeltarrak zeuden tokia estali zuena; eta oiek erraz atsituta, naiera guzian jan zituzten. Biaramonean-goiz odeietatik erori zan intzaren antzeko gauza bat, *Mana* deitu ziotena. Au ikusi zute-nean, arriturik, elkarri galdetzen zioten: au zer da? Moisesek esan zien: au Jainkoak bialdu dizuten ogia da. Bereala Moisesek agindu, eta mana onetatik buru edo persona bakoitzarentzat lakari bana bildu zuten. Geroztik mana au larunbata edo zapatua ez beste egun guzietan erortzen zitzaien; egunean egunkoa

bildu bear zuten, eta ostiraletan bi eguneakoa, zeren larunbata ez-eguna zan; egunekoa baño geiago biltzen bazan, usteltzen zitzaien: eta goizean-goiz bildu bear zan, eguzkiak jo ezkeru urtutzen zalako. Janari gozo onekin Israeltarrak, eremuan igarotako berrogei urteetan, bazkatzen ziran: etzuten iñoiz ere onen utsunerik izan, alik eta lur promestuko gauzak jaten asi ziran arteraño. Jainkoak Israeltarrai eremuan bialdu zien zeruko janari onen oroipena ondorengoak egin zezaten, Jainkoak agindu, eta Moisesek lakari bat mana urrezko ontzi batean sartu eta gorde zuen, geroago egindako Tabernakuloan ipintzeko.

5. Horebko arkaitza

Aurretik zeukaten odeiak esaten zien, non gelditu edo nora joan. Egun batzuek egon-aldi onetan egin, eta Sinaiko eremuronz odeia abiatu zitzaien, eta Israeltarrak ere bai oni zerraizkiola: eta Horebko mendi-ondoan zegoan erri *Rafidin* zeritzanera ziran, gelditu ziran. Bañan Rafidinen urik etzeukatela-ko, Israeltarrak bereala Moisesi asi zitzaiozkan gaizki-esaka, eta mormorioz, ziotela: Zergatik Ejiptotik atera

gaituzu, emen egarriak iltzeko? Israeltarrak eskerga-bekeriaz betetzen zutenean, Moises Jainkoari jartzen zitzaion, zer egingo zuen galdez, edo aien itsumenaren barkazio-eske. Oraingoan ere ala egin zuen: eta Jainkoak zer egin erakutsirik, Israelko zarrakin Horebko mendira igo zan; eskuko makillarekin arkaitza jo zuen, eta sortu zan iturri ugari gozo, orduko egarria kendu, ez ezik, geroztik ibilli guzietan, ura ugari zan lekura joan ziran arteraño, berari zerraikiona.

6. Amalektarren gerra

Rafidinen zeudela, Amalektarrak etorri zitzaiezen, Israeltarrai gerra ematera. Moisesek, Josue bere serbitzari nagusienetakoari agindu zion, gizonik bulardetsuenak berekin artu, eta Amalektarrai gogor egiteko; eta garaipena iristeko bear zan guzia berak egingo zuela. Moisesen esana Josuek egin zuen, eta joan zan, arpegi ematera. Orduan Moises, berekin Aaron eta Hur arturik, igo zan mendi-tontor batera, nondik bi aldeetako gerrariak ageri ziran. Erasoasi zanean, Moisesek, makilla eskuetan zuela, zeruronz jaso zituen laguntza eta garaipen-eske, eta ikusi zuen,

eskuak gora zeuzkan bitartean, Israel geiago zala, eta beeratzen zituenean, Amalek. Onela bein batek eta bein besteak garaitzen zuen, eta geroago eta gogorrago ari ziran. Moisesek eskuak goronz iduki nai, baña nekatzen zitzaiozkanean, beeratzen zituen. Aaron eta Hurek au ezaguturik, arri batean esererazo zuten, eta biak beso banaetatik elduta, gisa onetan eskuak goronz zituela, eguzkia sartu artean iduki zuten, eta Israelek osotoro garaitu zuen. Jainkoak Moisesi agindu zion, gertaera au eskribatu zezala, Josueri esateko. Gero aldare bat egin, eta Jaunari eskerrak eman ziozkan.

Ikuskera atsegiñezko bat Moisesek emen izan zuen. Jetro aitagiarabak aditurik bere suia zer egitekoetan zebillen; Jainkoak zer eta zenbat mirari onen bitartez egiten zituen; bere alaba Sefora eta onen bi semeakin joan zitzaion Moisesi, zeñak bere emazte maitea eta semeak ikustearekin txit poz andia izan zuen: eta Israel guziak ere parte izan zezan, zar guziai bazkari andi bat eman zien. Jetrok eta Moisesek atzena ikusi ziran ezkeroko berriak elkarri eman ziozkatzen. Geroenean Jetrok ondo-esan, edo konseju onak eman, eta etxera itzuli zan, eta Sefora eta bi semeak Moisesekin gelditu ziran.

7. Sinaiko mendia

Ejiptotik irten ziranetik irugarren illeko iruan Rafidin utzi, eta odeia betiko beren gidari zutela, Sinaiko mortuan sartu ziran, eta beren etzauntzak emen egin zituzten. Mendi au zan, Jainkoak miraririk andienak egiteko autua zeukana. Moises bereala bakartu zan, Jaunari erregutzera: eta onetan zegoala, Jainkoak agindu zion, Israelko semeai gogoraerazotzeko, zer mirariakin Faraonen mendetik atera zituen; zer mese-deak geroztik ere egin ziezten, eta esateko, baldin aren aginduak gordetzen bazituzten, munduko guzien artean Jaunaren erri esleitua eta autua izango zirala. Moisesek jendeari adierazo ziozkan Jainkoak esandako gauza guziak, eta erantzun zuten, guzia egingo zutela. Oien prestamen au ikusirik, Jainkoak Moisesi, eta Moisesek Israeltarrai agindu zien, egun artan eta biamonean janziak garbitu zitzatela; zeren irugarren egunean ikusi bear zuten Jainkoa mendi artara jaisten: ordea, esan zien, etzutela mendira zer igo, eta ez bere mugai ukitu ere; bada, iñor mugan sartzen bazan, naiz gizona, naiz aberea, ilda geratuko zala.

Irugarren egunean goizean-goiz mendia odei illun batek artu zuen, eta asi ziran tximistak irteten, eta turmoia jotzen. Berebat aditzen zan tronpeta-soñu zorrotz bat, jendea mendironz alderatzeko, ziona: baña Israeltarrak izu-ikaraturik, etzuten zeuden leku-tik oñik aldatzeko biotzik izan, alik eta Moisesek mendi-ondoko zelaiera eramane zituen arteraño. Mendiari su eta kea zeriozkan; begiratze utsak ikaratzen zuen; eta turmoi eta tronpeta-soñua bat-batean isildu zan. Orduan Jainkoa mendi-gañetik asi zan itzegiten, jende guziak aditzen ziola; eta bere legeko amar agintente santuak bat-banaka esane zituen. Ara nola. Ni naiz zure Jaun Jainko Ejiptoko neke-petik atera zindudana. Ez dezu iñola-ere nere aurrean ni beste Jainkorik idukiko eta adoratuko. Ni naiz zure Jaun Jainko altsua, eta nere gloriaren Kontu-artzallea. Ez dezu zure Jaun Jainkoaren izena aotan artuko, zeren Jaunak ez duen onelakoa kastigu gabe utziko. Larunbat eguna santutu ezazu. Sei egunean lan guziak egingo dituzu: zazpigarrena zure Jaun Jainkoaren eguna da. Egun onetan ez dezute ez zuk, ez zure semeak, ez zure alabak, ez zure morroiak, ez zure neskameak, ez zure abereak, eta zure etxean bizi dan arrotzak lanik egingo. Zure ait-amak onra itzatzu, zure Jaun Jainkoak emango

dizun lurrean luzaro bizi izan zaitezzen. Ez dezu iñor ilko. Ez dezu aragizko bekaturik egingo. Ez dezu ostuko. Ez dezu zure lagun urkoagatik gezurrezko asmazio edo testimoniorik esango. Ez dezu zure lagun urkoaren etxea, ez emaztea, ez morroia, ez neskamea, ez idia, ez astoa, eta ez beste bere gauzarik gutzizatuko.

Jainkoa itzaldi onen ondoren isildu zan; eta tximistak, turmoiak, eta tronpeta-soñua, len bezala, berriro asi ziran. Mendia oraindik odeitua zegoan, eta garra eta kea zeriozkan. Jendeak, an egoteko biotz gabe, mendi ondotik aldegin zuen, Moisesi esanaz: zuk itze-
gin zaguzu, eta guk adituko dizugu. Au zioten, ain itzaltsu agertzen zan Jainkoarekin itzegiteak izutzen zituelako. Moisesek erantzun zien, etzutela zer ikaratu: Jauntasun andi arekin Jainkoa agertu nai izan zala, aien biotzetan bildur santua sartu, eta geiago okerrik egin etzezaten. Jendea urrutian gelditu, eta Moises sartu zan, Jainkoarekin itzegitera. Itzaldi onetan Jainkoak erakutsi ziozkan bere Erri autua nola eraendu, eta gañerako eginkizunak. Gero Moises jendeagana jatxi, eta Jainkoak erakutsi guzia esan zien. Jainkoak emandako lege eta ikasikizun guziak eskribatu zituen. Bereala mendi-ondoan aldare bat egin eta Jaunari ofrendak eskeñi ziozkan. Eskribatu zuen liburua irako-

rri zien; eta eman zioten, osotoro Jaunaren legea gordetzeko itza, laster autsi bazuten ere, ondoren ikusiko dan bezala.

8. Jaunaren gloria, eta bere legearen arlosak

Israeltarrak nor bere lekura itzuli ziran, eta Moises prestatu zan, berriz ere mendira igotzeko. Biaramonean bere serbitzari Josue arturik, mendironz abiatu zan: eta onen aldats batera ziranean, Jaunaren gloria mendi-gañean agertu zan. Ara nola. Mendia estaltzen zuen odei-tartetik altxatzen zan su eta gar-antz eder bat, Israeltar guziak beren lekutik ikusten zutena. Sei egunean Jaunaren gloriak mendian iraun zuen: bitartean Moises eta Josue bidean egon ziran, ez igo eta ez beeratu gabe: zazpigarrenean Jainkoak deitu, eta Moises igo zan, Josue aldatsean utzita, Jainkoarekin itzegitera; eta berrogei egun eta berrogei gauean an egon zan ,ezer jan eta ez edan gabe.

Itzaldi onetan Jainkoak Moisesi erakutsi zion, non, nola eta nork ofrendak eskeñi, eta beste eliz-gauzak egin bear ziozkan. Erakutsi zion eliza edo Tabernaku-

loa zer eratan egin bear zuen: atzenean eman ziozkan, bi arlosatan ezarrita, tximista eta iñusturi artean lenagoko egun batean ain anditasun arrigarriarekin Israeltarrai itzez esandako bere amar aginteak. Baña Israeltarren eskergaiztokoak eta artutako mesedeen azkorrak!

9. Urrezko txala

Moisesen mendiko egoerari luze iritzirik, aren anaia Aaronen kontra jaiki ziran, eta Jainko berriak eskatu ziozkaten, nori jarraitu izan zezaten, Moisesek zer egin zuen etziekitelako aitzakiarekin Aaronek etzuen eskaera oni gogor egiteko adiña kopeta izan, bere bizia galtzeko bidean jarrita ere egin bear zuen bezala. Arpegiz-arpegi ukatzeko biotz gabe, eta aieki-koa nola-ere-bait egin naiez, emango etziotelako ustean, emazte eta alabaen urrezko zirzillu edo belarrietakoak eskatu ziezten, oiekin Jainko bat egiteko; baña berak nai baño oparoagoak arkitu zituen. Eskatzen zituenak bertatik eman ziozkaten: eta oiek artu eta urrezko txal bat egin zuen; zeña Israeltarrak Jainkotzat ezagutu eta adoratu zuten. Biaramonean Jain-

ko oni ofrendak eskeñi, onen alabantzan jan-edan andiak artu, eta bere inguruan dantza eta jostaketa asko egin zituzten.

Israeltarrak onetan zebiltzan unean, Jainkoak Moisesi adierazo zion, zer egin zuten. Moises, berri onekin biotza illundurik, menditik jatxi zan, legearen bi arlo sak eskuan zituela. Mendi-aldatsean berrogei egunean itxedon zion Josuerekin batu zan; eta biak beeratu ziranean, Israeltarren pesta-ots eta dantza-soñuak aditu zituzten. Moisesek ikusi zituenean, bakarrik Jainko egiazkoari zor zaiozkan agur eta adorazioak, urrezko txal edo txekor bati ematen, berez gizonik mansoena eta paketsuena bazan ere, ezin eramane izan zuen, eta aserre santu batekin biotza irazekita, berekin zekarzkien Jaunaren legea eskribatuta zeukaten bi arlosak lurrera bota zituen, eta puskatu ziran, naiago zuela au egin, esker gaiztoko jende ari eman baño. Bereala txalagana joan, ipiñita zeukaten pillaretik artu, eta austu arteraño sutan iduki zuen. Gero autsak urera bota, eta Jainkotzat adoratatu zutenai ura bere autsakin edanerazo zien. Onen ondoren bereala aien artetik irten, eta zerbait aldegin zuenean, otsegin zien: baldin Jainkoarekin or iñor bada, betorkit. Dei onetara joan zitzaiozkan Leviren seme, txalari eman-

dako adorazioan kutsutu nai izan etziran guziak. Oiei Jainkoaren izenean agindu zien, ezpata bana eskuan arturik, besteak zeuden tokian sartu, eta joan-etorri bat egin zezatela, ezker-eskuira topatzen zuten guzia illaz. Egun onetan ogeita iru milla idolozaile il ziran. Jainkoak are geiago kastigatu nai izan zituen; baña Moisesen erreguak guziak ondatzetik aren esku altsua atzeratu zuen.

Lanbide negargarri onen ondoren bete bear zan, Moisesek zekarzkien legeko arlosak autsitzearekin utzi zuen utsunea. Jainkoak agindu zion, bada, berriz ere mendira igotzeko prestatu zedilla. Lenagokoen antzeko bi arlosa egin zituen, eta Sinaiko mendira gauaz iñor gabe igo zan. Jainkoa odei batean jatxi zitzaion, makurturik adoratu zuen, eta asi ziran itzegiten. Berrogei egun eta berrogei gau oraingo aldian ere igaro zituen, ezer jan eta ez edan gabe. Jainkoak aldi onetan ondorerako eginbide eta gauza asko erakutsi, eta bere legeko amar aginteak ere bi arlosaetan bere eskuz eskribatuak eman ziozkan. Moises, berrogei egun oiek igarota, menditik jatxi zan, bi arlosak berekin zituela; baña Aaron eta beste Israeltarrak ikusi zutenean, eguzkiak bezala argi egiten zuen arpegiarekin, etzuten urreratzeko kemen eta indarrik izan, eta

atzeron z abiatu ziran. Moisesek etziekien atzeratze au zertatik zetorren; etziekien bere arpegia eguzki bat egin zanik; eta otsegin zien zijoazkiela. Dei onetara Sinagogako nagusiarekin batean Aaron joan zitzaion, eta oiei itze gin zienean, besteak ere alderatu zitzaiozkan ,eta adierazo zien, Jainkoak mendian zer erakusi zion. Au egin, eta oial batekin arpegia estali zuen, eta oial au etzuen geroztik, Jainkoarekin itzegiteko baizik kentzen.

BEDERATZIGARREN IRAKURGAIA

1. Lenengo Tabernakuloa

Moisesek baso-mortuan edo eremuan Israeltarra-kin batean bere bizitza egiten asi, eta laster Tabernakulo edo eliza txiki bat eragin zuen, nora joan oi zan bere erreguak Jaunari egitera. Tabernakulo onetan ipiñi zituen mana gordeta zeukaten urrezko ontzia eta legeko bi arlosak. Emen bada, Jainkoarekin bere egonak eta itzaldiak egiten zituen, eta jende guzia, nor bere ataritik, begira zegokion, nola sartu eta irteten zan. Israeltarrak urrezko txala adoratzeko lotsagabekeria izan zutenean, arteraño guzien erdian ikuditzen zuten lekutik Jainkoaren aginduz atera, eta beste leku batera eraman zien; zeñaren aldaketa au Israeltarren-tzat kastigurik mingarriena izan zan.

Jainkoarekin bere egon-aldia egin zuen bein batean, Israeltarrai esan zien, Jainkoak mendian agindu ziozkan gauzak egiteko denbora zala, eta gauza oien artean Tabernakulo edo eliza bat zala, izan zeza-

ten, non Jaunari agur-egin edo zor zitzaion adorazioa eman: baña au eta oni zegozkion obrak, Jaunak erakutsi zion neurrietan eta eran egiteko, urre, zillar, eta beste gai asko bear zirala; eta bakoitzak, gogoak agintzen ziona, Jaunaren serbitzo andi artarako eman zezala. Israelko gizon eta emakumeak bereala eskeñi andiak egin zituzten, elkarren leiean emanaz apaindurarik baliotsuenak, urrezko erraztunak, belarrietako zirzilluak, eskuturretako edergarriak, urre eta zillarrrezko txarroak, arri begiragarriak, Setingo zur ederrak, eun meak, larru zuri-gorri ikusgarriak, eta onelako beste gauza asko, bat-banaka ezin esan ditezkeanak, alako moduan eta ugari, non, Moises arkitu zan, geiago ez eramateko agindu bearrean. Obra andi oiek bear bezala egiteko, Jainkoak, nor bere lanean, ezin obeto trebatu zituen, eta guzien buru eta maisutzat Beszel eta Oliab autu zituen, naiz urre, zillar eta kobrean, naiz arri, zur, eun eta oialean edozein lanmodu egiteko jakinduri betea ematen ziela. Moisesek bi oien eskuan ipiñi zituen, Israeltarrak ain oparo emandako gai guziak, eta txit ederki egin zituzten Jainkoak agindu ziozkan obra eta lan guziak. Oiek ziran Tabernakuloa, elkartasuneko sinisgaia edo testimonioa gordetzeko kutxa, urrezko kandeleroa, lurrin-

kaiak edo usanbelarrak erretzeko aldarea, ofrendak ipintzeko maia, eta beste txit kontu andiko gauza asko; zeintzuek Moisesek ikusitakoan, ontzat eman zituen, Jainkoak esan zion era bere-berean egiñak zeudelako.

2. Bigarren Tabernakuloa

Lenbiziko lana zan *Tabernakuloa*, zeña nolakoa zan emen esatea, bidezkoa da. Tabernakulo au zan eliza bat, Setingo zur iraunkorrez egiña: zur oiek barrutik eta kanpotik urrez estaliak, eta zillarrezko oñ sendoen gañean ipiñiak zeuden. Luzean amabost kana, zabalean sei, eta goibe edo alturan bost zituen. Tellatua edo estalia amar kortina ederki apainduak egiten zioten; eta tellatu onen gañean zuen larruzko beste estali bat, egualdi gaiztoetan busti gabe gordezkeo. Tabernakuloak bi zati edo gela zituen; lenengoak bederatzi kana, eta bigarren edo barrukoak sei zituen. Oni zeritzan *Leku guziz santua*. Emen elkarta-suneko kutxa eta propiziatorioa zeuden, eta Apaiz-nagusia bakarrik sartzen zan, eta au ere ez urtean bein baizik. Lenengo zatiari zeritzan *Leku santua*.

Emen urrezko kandeleroa, lurrinkaien aldarea, eta ofrendaen maia zeuden; eta apaizak sartzen ziran.

Tabernakuloa Jainkoak erakutsi bezala egin, eta ondoren bereala Kutxa ere egin zuten. Elkartasuneko kutxa zeritzan au zan Setingo zur irmoakin berebat egiña, eta kanpotik eta barrutik urrezko azalakin estalia. Luzean bost kana-laurden, zabalean iru kana-laurden, eta goibe edo alturan beste iru kana-laurden zituen. Kutxa au egin zan Jainkoaren legeko amar aginte, Jaunak berak eskribatuta zeuzkaten bi arlosak gordetzeko; zeñaren bidez Israeltarrak txit begirune andia zioten. Kutxa onen gañean zegoan *Propiziatorioa* edo mesede-tokia. Au zan urrezko baldi edo plan-txa, kutxa guzia estaltzen zuena; eta baldi onen bi ertzetan zeuden, elkarri begira, bi Kerubin eder, beren egoakin Jaunaren Gloriari egon-leku edo aulki guziz ikusgarria egiten ziotenak. Jainkoak emendik bere aginduak eman eta mesedeak egiten zituen. *Kandele-roa* zan urrezko abe andi bat, sei besanga berebat urrezkoak zituena. Besanga oietan ipintzen zitzaiozkan sei argi; eta abearen gaildur edo buruan zazpigarren, besteak baño gorago irteten zana. Jainkoak aginduta zeukan, jendeak kontu andia izan zezala, oliorik obena argi-ontzi oietarako eskeñi edo ofrendatzeko.

Zazpi argi oiek Apaiz nagusiak irazeki bear zituen, gau guzian Tabernakuloan argi egiteko. *Lurrinkaiak erre-tzeko aldarea* zan Setingo zurez egindako mai bat, goibe edo alturan kana bat, luzean kana-erdia, eta zabalean beste kana-erdia zana: guzia urrezko azalez estalia zegoan, eta gañeko ertz guzian urrezko baranda eder bat zeukan. Mai onetan inzensua eta beste urringai gozoak erretzen ziran. *Ofrendak ipintzeko maia* ere Setingo zurakin egiña zan. Luzean kanabete, zabalean kana-erdia, eta goibean iru kana-laurden zituen. Au ere urrez estalia, eta gañeko ertz guzian urrezko barandarekin apaindua zan. Mai onetan ipintzen ziran Israelko amabi etxe, Tribu edo familiak Jau-nari eskeñtzen ziozkaten amabi *Ogi Proposiziokoak* zeritzatenak. Ogi oiek iriñik obena, olioarekin orratuta, egiten ziran. Maiaren bi aldeetan seina urrezko ontzi estalkidunetan ipintzen ziran. Apaizak baizik ezin iñork jan zitzakean, eta oiek ere leku santuan baka-rrik, onela bere santutasuna adierazteko. Kutxak, kandeleroak, aldareak eta maiak alboetan urrezko erraz-tun bina zituzten, Setingo zurez egindako, eta urrez estalitako abeak sartu, eta bidean ibilli bear ziranean, sorbaldan erabilli zitzaten.

3. Ataria

Tabernakuloaren inguru guzian zegoan berrogeita amar kana luze, eta ogeita bost zabaleko atari, bost kana altuko irurogei pillarek egiten zutena; pillare oiek zillarrez estaliak, eta bronzeko oñen gañean ipiñiak zeuden; eta pillare-bitarte guzietan sare ederrak zabalduta, oietatik Jauna zegoan lekua ikusteko, eta bere Anditasuna alabatzeko eta bedeinkatzeko. Atari onetan, Tabernakuloaren ate-aurrean, zeuden *Garbi-ketako ontzi andia* edo *bronzeko itsasoa* ere zeritzana, eta sakrifiziorako bear ziran gauza guziak ipintzeko maia. Atariaz kanpotik estalpeak eginda, Israelko amabi Tribuak (gitxienaz iru milloi) beren eran eta lau alboetan egoten ziran, Tabernakuloa erdian zutela, Jainkoa bere Erri autu aren erdian zegoala adierazitzen bezala. Ikusgarri ederra egiaz, eta begira zegozkion guziak arrituko zituena!

4. Apaizak

Gauza guziak onela prestatuta, ofrendak eta beste lanak egiteko Eliz-gizonak ere bear ziran. Lanbide onetarako Leviren Tribua edo etxea zeukan Jainkoak autua, eta etxe onetan Aaron eta bere semeak izan ziran apaizatzarako esleituak, Aaron bera Apaiz-nagusi edo Aita santu zutela. Oien janziak ere beren egiteko andiari zegokion erakoak ziran, batezere Aita-santuarenak, zeñak txit kostu andiko eta misteriotuak ziran. Aita santuak bere egunoroko soñaren gañetik, beste zuri luze osoko edo joscura gabeko bat jazten zuen. Gero beste nabar bat, ertzetan ezkiltxo eta bola txiki elkarri zitxekatenakin apaindua. Onen gañean ipintzen zuen *Efod* zeritzan, urrez eta kolore askorekin edertutako janzi labur beso gabeko, zati bat bularrera, eta bestea bizkarrera erortzen zitzaiona. Besaburuetan zeramazkien bi bertiste edo esmeralda, urrean sartuak, eta Jakob en amabi semeen izenak, bakoitzean seina, eskribatuta zeuzkatenak. Bularrean zeraman Efodi urrezko bi katerekin erantsita, luze ainbat zabal zan kana laurdeneko baldi eder urrez josia, eta amabi arri baliotsurekin estalia. Arri bakoitzean Israelko amabi Tribuetatik baten izena zeukan, eta guzien erdian itz oiek: *Ikasikizuna* eta *Egia*, eta zeritzan *Bularrekoa* edo *Pektorala*. Buruan zeraman arizko txapela

luze bat, aurre-aldeetik bekokira urrezko baldi bat erortzen zitzaiona. Gisa onetan, Aita-santuak bezala, gañerako apaiz eta beste Eliz-gizonak ere beren janzi berezi txit baliotsuak zituzten.

Moisesek, bada, ikusi zituenean gauza guziak, Jainkoak erakutsi zion bezala egiñak, bedeinkatu zituen; baita Apaiz-nagusi Aaron ere konsagratu zuen, olio santuarekin eta ofrendaetako abereen odolarekin igortziaz. Berebat egin zuen beste Apaiz eta Lebitakin, zeñak asi ziran nor bere lekuan, Jaunari ofrendak eskeñtzen, eta beste eliz-lanak, Moisesek Jainkoari ikasita, erakutsi zien moduan, egiten. Aaron zan, Aita-santu bezala, leku guziz santuan sartu zitekeana. Leku santurako ziran beste apaiz asko aren ondorengoak; eta oiei laguntzeko, atzeragoko lebitak zeritza-tenak. Jainkoak berak Moisesi erakutsi zion, nork, eta nola, eta non agur-egin eta adorazioak eman; eta neurri oietatik irtetea txit zorrotzkiro debekatu zion, adierazoaz, etzegokion lanean sartzen zanari, bere esku altsuak laster ukituko ziola.

5. Nadab eta Abiud illak

Etzan luzaro egon bearrik izan, agindu au egiztatu ikusteko. Tabernakuloan Jainkoa inzensatu bearzanean, agindu zuen, artarako zan aldare gañean egindako su bedeinkatutik inzensu-ontzi edo inzenso-narioan ipiñi zedilla. Aaronen bi seme zarren Nadab, eta Abiudek agindu au ezertan artu gabe, beste su bat inzenso-narioan ipiñi, eta inzensatzen ari zirala, Tabernakuloan bertan ilda gelditu ziran. Tximista zirudien su bat Jainkoak bialdu, eta bi anaiak illotzik utzi zituen, gorputz eta janzietan ukitu eta imurtxi bat ere egin gabe. Moisesek, bat-batetako kastigu izugarri au ikusita, apaiz guziak kontuan ipiñi zituen, beren lanak, arren, ondo egiteko, beste ainbeste gertatu etzekieken. Gorputz-illak beren janziakin Tabernakulotik kanpora aterazo zituen; eta Aaron eta beste apaizak Tabernakulotik irtetea, eta naigabearen aditzerarik ematea debekatu zien, berak ere il, eta beste guzien gañera Jaunaren aserrea ekarri etzezaten, esanaz, negar egitea aiei etzegokiela, ezpada olioiz igortzi gabeko, eta eliz-lanetan etzeuden beste senide eta Israeltarrai.

Jainkoak Nadab eta Abiuden iltzearekin Eliz-gizonen utsegiteak zein gaizki artzen zituen erakutsi, eta gero egun oietan berebat adierazo zuen blasfematza-

Ile, edo aren Izen santua aotan zerabiltenai zien gorroto eta iguina. Bi Israeltar beren artean aserretu ziran, eta Jaunaren Izen santua batek aotan artu, eta gaizki itzegin zuen. Gaizki-esale au Moisesi eraman zioten, eta itsian sarerazo zien, Jaunak zer nai zuen jakin arte-raño. Moises Jainkoari galdez joan zitzaion, eta Jaunak agindu zion, Israeltarren artetik atera, eta arrika il zezatela. Ala egin zuten. Kastigu gogor onekin Jainkoak Israeltarrai erakutsi nai izan zien, zein andia eta miña zan bekatuarekin egiten zitzaion bidegabekeria, batezere mesederik andienak egiten ari zitzaiozkan egunetan; eta gero ere zein bildur izan bear ziran.

6. Sinako mendi ondotik irteera

Illabete eta geiago zan Tabernakuloa, eta oni zegozkion gauzak konsagratu, Jaunari ofrendak eta sakrifizioak eskeñi, eta Moisesek Jainkoagandik artutako lege eta ikasbideak egiten ari zirala, odeiak adierazo zienean, Sinako mendi gogoangarria utzi, eta lur promesturonz abiatzeko denbora bete zala.

Egiaz, Ejiptotik irten ziran bigarrren urteko bigarrren illaren ogeiean, Sinako mendi-ondoan amaika illabete eginda, gero odeia, itzal egiñaz egon zan Tabernakuloaren gañetik, aldatu zan bidean aurrena joan bear zan Judako Tribu edo etxea zegoan tokira. Aldaketa onekin ezagutu zuten, abiatzeko ordua zala, eta prestatu ziran. Nork bere estalpe, etzauntza eta beste gauzak bildu zituen, Tabernakuloa askatu edo desarmatu zuten: onen zati guziak Jainkoak erakutsita zeukan eran estali zituzten, bidean aberi eta kalterik izan etzezaten. Elkartasuneko kutxa santa, kandele-roa, maia eta aldareak berariaz ipiñitako agaetatik Eliz-gizonak sorbaldan artu, eta abiatu ziran, Moisesek beñere Kutxa santa bere ondotik utzi gabe. Ikusteko ederra, eta menturaz parerik munduan izan ezduena! Bi milloi eta geiago lagun, sei eun eta geiago milla armadunen artean zijoazen. Odeia anbat, jendea ere zijoan. Zar erori eta gazte bizkorrai, gizon sasoi oneko, eta sabelean edo besoan aurrak zituzten emakumeai, mutil guri-azi eta neskatx minberai, eri eta aurtxoai, itz batean, guziai zegokien donario ederrean zijoazen, odeia nora, aiek ara, lekuan-lekuan atsedentxoak, egiten zituztela. Gautu edo illuntzean, odeia lekuri obenean gelditzen zan; onekin aditzera emanaz, berak

ere non gelditu bear ziran. Egunaz itzal bezala, gauaz argi egiten zien. Janaz etzuten zer bururik autsi. Goi-zoro beren inguruan eroriko zitzaien mana gozoa bil-tzea asko zuten, naierara bazkatzeko. Ura beti sortzen zitzaien. Oñetakoak, soñekoak, oiak, eta beste gauzak kalte eta aberirik bidean etzuten. Guzien kontua Jainkoak zeukan, eta Israeltarrak bidaje miragarri onetan etzuten donario onean bideari jarraitu baizik. Ala ere baziran zenbat alper eta errazkeriari on-iritzita, gitxik nekatzen zituenak, eta lagunetatik aldegin, eta Jauna-ren kontra erausiari eman zitzaiozkanak; baña bat-batetan sortutako suak erre eta kiskaldu zituen.

Ibilli-aldi onen irugarren egunean illunabarrean odeia gelditu zan, ondorengo egunetan an bertan egon bearko ziran siñaleakin. Beragatik Tabernakuloa eta oni zegozkion gauzak ipiñi zituzten, egon-aldi luzeak egiteko oi zuten eran, eta jendeak ere Taberna-kuloaren inguruan estalpeak egin, eta gauzak ipiñi zituen.

Etzan orainago aitatu dan zerutik jatxitako sua oraindik osotoro itzali, berriz ere Jainkoari aserretzeko bideak ematen asi zitzaiozkanean. Israeltarrakin batean Ejiptotik irtendako zenbat arrotz aurrena, eta oien antzeko Israeltar eskergabeko batzuek urrena,

asi ziran adierazten, Ejiptotik irtenaz damuturik zeudela: ango aragiak, arraiak, baberrunak, kalabazak, porruak, tipulak, eta baratzuriak gogoratzen zitzaitezela; au esan eta negar egiten zuten. Moisesek bide gabeko negar eta espadasun oiek aditurik, eta zerutik egunoro zetorkien janari gozoa ezertan artu gabe, Ejiptoko ustel zatarren eresia agertzen zutela ikusirik, bere onetik irten zan, esanaz; ezin au nik onean eramandakoa det: jende onekin nik bakarrik ezin dezaket.

7. Sanedrinen ipiñera

Jainkoa jende onen kontra aserretu, eta Moises errukitu zitzaion, eta esan zion, irurogeita hamar gizon elduenak autu zitzala; bere eginkizun andi guzietan laguntzeko; eta emendik dator Jesu-Kristoren egunetan *Sanedrin* zeritzan batzarra, zeñak, Moises buruzkaria langai andien guziak erabakitzen zituen. Gero Moisesi esan zion, mana miraritsuari eskerrik ematen etzioten ezkerro, biaramonean Ejiptoko aragi-zaleai bialduko ziela gogoak ondo asetzeko, eta aspertzeko adiña aragi. Esan eta egin; biaramonean ego-aize batek itsasoaz beste aldetik gal-eper samalda izuga-

rriak eraman ziezten, eta Israeltarren inguru guzian zabaldurik, or-emen zebiltzan, buruetan alde-aldean ukitzen zietela, aisa atzitzeko eran. Egazti-samalda aiek ikusi zituztenean, nor bere estalpeetatik irten, eta egun artan, arratsaldean, eta biaramonean nai guzia atzitu zuten. Ondorengo illabetean bizi izan ziran, gorde zituzten gal-eparren aragia janaz, Jainkoak Moisesi esan bezala, gogaitu eta goragaletzeraño. Baña oraindik etzitzaien ortzetatik aragi-kutsua kendu, Jainkoak, zeruko janariaren truke Ejiptoko zatarrak eskatzen zituzten esker gaiztoko aiek, eriotza bat-batetakoarekin kastigatu zituenean.

8. Aaron eta Mariaren espak, edo kejurak

Geraldi onetan illabete egin, eta Haserotera joan ziran. Emen, nonbait orainago ikusi zituzten zigorrada gogorak gogoan zeuzkatelako, etziran mormorio eta gaizki-esateari lekuri ematera benturatu: baña ala ere Moisesi etzitzaiozkan naigabeak aitu. Aaron eta Maria asi ziran beren anaia Moisesen kontra gaizki itzegiten, Moisesen emazteagandik oña arturik. Ema-

kume au bere senarraren eskualdi andiak, eta Jainkoak egiten ziozkan mesedeak ikusita, bear baño geiago, noski, arrotu zan: eta Maria eta Aaronek ezin eramenez, esan zioten: Zer bada? Jainkoak Moisesi bakarrik itzezin ote dio? ezdigu guri ere itzezin? Moisesen kontra ere itzezin izango zuten, zeren uste zuten emaztearen arrokeria etzuela bear bezala itzaltzen. Itzketa onetan Maria geiena nabarmenduko zan; beintzat, kastigurik gogorrena berari etorri zitzaion. Moises lurreko gizonik paketsuena eta gozoena izanik, etzuen itzik aterako, baña bere alde Jainkoa irten zitzaion. Iru senideak Jainkoak Tabernakuloronz deitu zituen, odei batean jatxi zitzairen, eta atean edo sarrean jarririk, adierazo zien, Moises, aiek ez bezalakoa, eta bere serbitzarietan leialena zala; argatik arpegiz-arpegi, eta besteri ez bezala itzegiten ziola. Zergatik, bada, esan zien, zergatik etzerate ikaratu nere serbitzari Moisesen kontra itzegiten? Au esan, eta aserre bizian aldegin zien. Odeia ere ezkutatu zan, eta Maria legenez edo lepraz josia arkitu zan.

Aaronek bere arreba ain nazkagarri ikusi zuenean, Moisesi korrika joan zitzaion, egin zioten txarkeriaren barkazio-eske, eta esatera, arren, Jainkoarekikoa egin zezala, lenbaitlen arreba sendatzeko; bada, denbora

gitxian gorputzaren erdia gaitzak jan ziola. Moisesek bere arrebagatik Jaunari erregutu zion; baña Jainkoak gaitzari geiago jateko indarra kendu bazion ere, etzion orduan bereala legenarra osotoro garbitu nai izan; eta jende artetik bazter batera bota zuten, besteak kutsutu etzitzan, eta lotsa gaizto onetan zazpi egunez egon bear izan zan. Kastigu izugarri, guziak zekusten onek, Mariaren arrokeria beeratu zuen; Aaroni begiak betiko argitu ziozkan, eta gañerakoak kontuan ipiñi zituen, asko balio izan ezbazuen ere gaitz-ikuste guzien azkor aientzat. Aaron eta Mariak etzuten geroztik itz bat ere anaia Moisesen kontra esan, eta bear zan begirunea-ekin beti begiratu izan zioten. Mariak zazpi egun egin zituen legenarrez josia, eta beragatik baztertua. Bitartean Israeltarrak iñora gabe geldi egon ziran; eta egun oien buruan garbitu zanean, beretara artu zuten, eta odeiak adierazo zien, abiatzeko garaia zala.

Zein kaltegarria dan iñoren ona ezin eramana! Bi senide oiek zekusten Moises beren anaia Jainkoak mesedez betea; onore au aiei ere iristen zitzaien; baña anaiaren nagusitasuna ezin eramanik, erausiari eman zitzaiozkan, Jainkoari aserrera eta kastigu lotsagarri hura bialtzera ipintzeraño. Eta Moisesek txarkeria au gogoan artu zien? Zein gitxi! Aientzat

barkazio Jaunari berak eskatu zion, erakusten digula
besteren bidegabekeriak nola artu bear ditugun.

9. Kanaango berri-ekartzalleak

Laugarren illaren bigarren egunean, odeiari zerraizkiola, Haserotik irten, eta arratsalde berean Kanaango mugako Retma zeritzan lekura joan ziran. Lur promestu artan sartzeko atzeneko prestamenak Jainkoak emen artu nai izan zituen; baña Israeltar azkorrak Jaunaren itzak eta laguntza ezer gitxian zeuzkaten, eta ango berriak lendanaz artu bear zirala, esan zuten. Eskaera au Jainkoari etzitzai ondo erori; aserretu zan: ala ere Moisesi agindu zion; amabi gizon zarren, amabi Tribu edo etxeetatik bana, Kanaango lurrera bialdu zitzala, ango berriak ekartzera. Moise-sek ala egin zuen; amabiak, bada, bialdu zituen, agin-durik, ondo begira zezatela, zer lur, eta zer gizon-modu ziran an bizi ziranak; zer erri eta nola itsiak zeu-den; lurra aberatsa eta ugaria ote zan. Oiek eta one-lako beste enkargu asko emanik, atzenean esan zien, ango zenbait jan-gauza ekarri zitzatela. Mandatari

oiek esana zintzoro egin zuten. Kanaan guzia naierara ikusi zuten: opa ziran berri guziak artu zituzten. Lanbide onetarako, beren aurrekoak lur artan bizi izan ziran, ango itzkuntza ikasia eta semeai zerbait erakutsia, txit ondo etorri zitzaien; eta beren kontura artutako lana ustez egin zutenean, beretaronz itzuli ziran, berekin arturik piku andiak, mingrana edo granada ederrak, eta beste gauza asko: eta guzien azkarria zan mats-mordo izugarri bat, zeña agatzar batean ipiñita, bi gizonen artean eramane zuten.

Lanbide onetan berrogei egun egin zituzten; eta beren tokira itzuli ziran, Moises, Aaron eta Israeltar guziaz erakutsi ziezteen, zekarzkiten mats-mordo eta beste gauzak, ziotela, ea zer izango zan alako garauak eta frutak ematen zituen lurra? Moises guziak baño geiago ikusgarri aiekin arritu zan; baño denbora berean atsekabe andia izan zuen, bi ez, besteak esan ziotenean, zorionekoak zirala, an sartu ezker; ordea ezin zitekean asmoa zala, erri asko zeudelako irmo eta sendo itsiak; eta gizon txit indartsuak gordetzen zituztenak. An ikusi ditugu, zioten, Enaken jatorriko gizon portitz izugarriak, zeintzuen parean euliak giñirudien, eta begiratze utsak biotzik sendoenak ikaratzten zituen. Ate eta sarrera guziak itsiak daude, eta

İñondik ere ezin dezakegu biderik idiki. Berri oiek artu-takoan, Israeltarrak asi ziran beti bezala gaizki-esaka, eta asaldatzen. Orduan Kaleb eta Josue beste amarrekin Kanaanen izan ziranak, esan oiek gezurtatu nai izan zituzten, ziotela, alakorik etzala; bide gabeko itz-keta eta ikaratu-naiak zirala; ara joatea erabaki zezatela, eta jabe egingo zirala; eta ogi-zerra bat jan bezain erraz eta aisa guzia menderatuko zutela: bada, Jainkoa beren alde izan ezkeru, iñoren bear etzirala. Bi oien esan-alak ezer etziran, beste amarrai arpegi emateko, zeintzuek deadar egiten zuten, ikusia ikusirik, lur artzaz jabetzea ezin zezaketen lana zala.

Atzenean Israeltarren artean mormorio andi bat sortu zan; negarrari eman zitzaiozkan, Moises eta Aaroni esanaz, obe zutela Ejipton il baziran, edo beren ezurrak baso-mortuan utzi, ezen, ez lur artara joanda, berak ganibitaen aoan il, eta emazte eta humeak kati-bu gelditu. Elkarri esan ere bazioten: Buru berri bat artu dezagun, eta Ejiptora goazen. Moises eta Aaronek au entzun zutenean, Israelko guzien aurrean auzpeztu ziran, eta Kaleb eta Josuek jende asaldatu hura gozatu eta paketzeko, lengo al-egiañak berritu zituzten; baña alperrik. Berriru deadarrari eman, eta arrika erasotzeko asmoak artu zituzten. Onetan zebiltzala,

Jaunaren Gloria Tabernakuloaren gañean agertu zan. Itzal egiñaz oi zegoan odeia sutu zan, adierazten zuela Jainkoaren aserre santua esker gaiztoko aien kontra, eta oso ondatu nai zituelako antza. Israeltarren griña zan, gaiztakeriaren bat eginda, Jainkoak ez-ikusi egi-ten zienean, lotsagebetuagotzekoa, eta bere eskuak zerbait ukitzen zienean buruak makurtzekoa. Orain ere griña oni zerraizkiola, ikusi zutenean odei sutu txingarrak zeriozkana, orduko aien otsak, kea bezala, desegin ziran, eta nor bere tokira ezkutatu zan.

AMARGARREN IRAKURGAIA

1. Jainkoak Israel ondatu nai, eta Moisesek atzeratzen du

Jainkoak ikusirik, esker gaiztoko jende arekin etze-goala ezer egiterik, erabaki zuen atzen-ondamena bialtzea. Moisesi esan zion, bada, izurrite batekin jo, eta ondatu bear zuela; baña bera jende hura baño andiago eta sendoagoaren buru egingo zuela. Jaunaren esan onek Moisesi biotza illundu zion. Gaiztakeria eta gaiztakeria baizik jende ark egiten ezbazuen ere, Gidari andi onek asko nai zion, eta bide onera zuzentzea zan bere eresi guzia: argatik Jaunari berriro aren alde erreguka jarri zitzaion, eta esaten zion, Ijitoak ikusi zutela, zer eta zenbat mirarien bitartez Ejiptotik mortu artaraño, ekarri zituen; eta baldin Kanaango lur anziñatik gurasoai eskeñi eta agindutakoan sartzen ezbaziran, esango zutela, sartu ezin, eta eremuan il zituela, eta onelako beste milla erausi eta berriketa erabilliko zituztela. Atzenean berriz eta berriz ere

eskatu zion, arren, bere errukimentu andiari begiratu-ta, beren bekatua barkatu zizaiela.

Moises serbitzari leial onen erregua jaunari erraie-tan sartu zitzaion, eta eranzun zion: jende onen beka-tua zur erreguakgatik barkatua dago: baña esan zion, bere Anditasuna eta mirariak Ejipton eta eremuan ikusi arren, aren esanik egin nai izan ez, eta beraren kontra itzegin zutenetatik etzala bat ere lur eskeñian sartuko. Esan egiezu, bada, zion: zuen gorputz-illak bakardade onetan geratuko dira; ogei urtez gorako nigatik gaizki-esaka egon zeratenok, etzerate bizileku-tzat eman nai nizuten lurrean sartuko; baña bai, etsaien eskuetan utzi bildur ziñaten zuen semetxoak, zuek on-iritzi etziñioten bazterra ikusi dezaten. Zuen semeak baso-mortuan or-emen ibilliko dira, gurasoen gorputzak lurrak jan ditzan artean. Esana egingo det: bakardade onetan auldu eta ilko dira.

Moisesek esan zienean, Jainkoak zer itzegin zion, negarrari eman zitzaiozkan: ezagutu zuten, zigorrada hura ondo irabazia zutela, baña Jauna etzan atzeratu; zer egin, erabakia zegoan. Lenbiziko jo zituenak ziran amar berri-ekartzalle, jendeari asaldaerazo zioten aiek, zeintzuek guzien aurrean ill-otzik gelditu ziran. Kolpe izugarri au emanda, uste izan zitekean, Jauna-

ren esku itzaltsua geldituko zala, bat-batetako eriotzarik geiago eman gabe; baña ez; asalatu aiek berak beren iltzea aurreratu zuten. Lenago bildurri bezala, gero ausardia geiegirekin Kanaanera joan naienean agertu ziran. Jainkoak Moisesen bitartez aginduta, len sartu nai izan etziranak, gero Jaunak nai etzuela, eta Moisesek gogor egiten ziela, indarrez sartu nai izan ziran; baña bereala etsimenarekin arkitu ziran. Sartzten asi bezain laster, Amalektar eta Kanaangoen eskuetan asko milla gizon il ziran, igesari eman zitzaiozkan elbarri eta baldartu banaka batzuek baizik bizirik gelditu gabe. Orra zer dakarren Jaunaren laguntza bere alde ez izanak! Gertaera ikaragarri onek negar andiak eragin zituen, eta guzien biotzetan izurikara gogorra sartu zuen. Egun batzuek artu zituzten, elbarri igeslari aien zauriak sendatzeko, eta naigabez eta penaz beterik, baso-mortuaren biotzera itzuli bear izan ziran, bakardade illun artan beren egunak igaro, eta milloi bat eta geiago lagun Kanaango lur atsegiñezkoaren mugaraño joan, eta sartzeko eskua gaiztakeriakin galdu zutenak, ezurak uztera.

Mingarria zan menaz, Jainkoak ainbeste mirarien erdian Ejiptoko morrontzarik gogorrenetik atera, ain bide luzean lagundu, eta beren guraso antziñakoai

eskeñitako lur eder aren ateetara ezkerro, sartu gabe itzuli bearra. Zergatik ote? Jainkoagan uste eta esperantzarik artzen etzutelako. Gogo gaiztoz bederik, eremuaren erdira biuru ziran bada.

2. Jaieko langillearen kastigua

Israeltarrak ogeita emezortzi urte eremuaren erdian igaro zituzten. Bitarte luze onetako gora-beerak eta gertaerak esatea erraz ez da. Eskritura Santak lenbizi esaten diguna, jai-egun bateko langillearen kastigua da. Israeltarrak Moises eta Aaroni gizon bat eraman zioten, esanaz, jai-egunean egur-biltzen arkitu zutela. Itsian sartu zuten, eta gizon oni zer egin etziekitelako, Moisesek Jaunari galdetu zion, ea zer egin bear zitzaion: eta Jainkoak erantzun zion, beren bizilekutik kanpora eraman, eta arrika il zezatela. Ala egin zuten. Egikera onekin Israeltarrak erakutsi zuten Jaunaren lege santa gordenaia, gauza guzietan izan balute, Moises beren buruak etzuen ainbeste eraman-kizun izango; baña onekin eman zioten pozak, etzuen luzaro iraun: bada, egun gitxiren buruan, arteraño izan zituen naigabe guzien azkarria, sortu zizaion.

Jainkoak ipiñiak ziran Moises Israeltarren libratzalle eta buru, eta Aaron Moisesen laguntzalle eta Aita-santu; au gauza jakiña, eta mirari askoren bitartez Israelen ikasia zan: baña leku guzietako gaitz agindunaia an ere bazan; eta Kore, Datan, Abiron eta Han beste berreunda berrogeita amar lagun, nagusientzuen artean egiñik, Moises eta Aaronen kontra jaiki ziran. Datan eta Abironek Moisesi nagusitza berentzat kendu nai zioten, ziotela; Nork jende oni agintzeko eskua eman dizu? Oraindañokoa asko da bada: zu ere, besteak bezala, aginte gabe izan zaite. Korek apaizatzat Aaroni kenduta, beretzat nai zuen, hura ere Levi-ren jatorria zalako; bada, zioten, odol onetako guziak santutuak zirala.

Moisesek asaldatze au ikusirik, Jaunari auzpez jarri zitzaion eskatzen, esturasun artatik, arren, atera zezala. Jainkoak eskea aditu zion, eta uste oso-osoarekin jaiki zanean, aurrean etzuen iñor ikusi, Kore bere berreunda berrogeita amar lagunekin baizik. Datan eta Abiron berenarekin irteteko lagun geiago egitera joanak ziran; eta Han etzan osteratzen agertu. Orduan Moisesek Kore eta bere lagunai esan zien, biaramonean ikusiko zutela, Jainkoarenak edo langintza artarako Jainkoak autuak zein ziran. Zu, Kore, eta lagunok,

esan zien, inzensu-ontziak eskuan artu, eta Jaunaren aurrean, inzensua suan ipiñi ezazute, eta berak esango du, santuak zein diran.

Moisesek ezagueran sarerazo naiez, alegiñak egin zituen: Kore eta bere lagunai berriz ere itzezin zien, esanaz; ea Jainkoak Tabernakuloan bere serbitzoak egiteko, eta jende guziaren aurrean egoteko autuak izatea ezer gitxian zeukaten?

Zer? Jainkoak bere ondoraño sartzeko eskua eman dizute, apaizatza bera ere gero zerendu naiez ibiltzeko, eta Jaunaren beraren kontra altxatzeko? Zein da Aaron, zuek gaizki-esaka erabiltzeko? Baña egin-al oiek alperrik ziran. Korek indarrez nai guzia egin uste zuen; beragatik gortua zegoan, Moisesen ondo-esanak aditzeko.

Moisesek etsirik, etzuela Kore eta bere lagunakin ezer egiten, Dan eta Abironi beren egonlekuetara mandatariak, bialdu ziezten esatera, etorri zekizkiola, eta aien eskaeraren gañean elkarrekin itzegingo zutela; baña gaztigua etzioten ezertan artu. Ez goaz, erantzun zuten. Moisesi gitxi deritza eznea eta eztia zeriozkan Ejiptoko lurretik emen baso-mortuan iltzeko ateratzea, bere mendean ezbagauzka? Ez goaz, ez. Jainkoagandik artutako mesede guziak oñ-pean artzen

zituen erantzueraz lotsagabe onek; Ejipton izan zuten morrontza gogorrari eznea eta ezia deitzen zion erantzueraz onek, Moisesen biotz goxoa osotoro lastu zuen; baña etzuen besterik egin, ezpada Jaunaren eskuetan bere ustea ipiñi, eta berriz ere Kore eta bere lagunak joan zitzairen, eta esan zion, len itzegiña egiteko prestatu zitezela. Biaramonean Moises bere anaia Aaronekin Tabernakuloaren atarira joan zan; baita Kore ere bere lagunakin. Beste asko ere an bildu ziran, batzuek ikusmirara, eta besteak asalatu aiei premia bazan, laguntzera.

3. Kore, Datan, Abiron, eta lagunen ondamena

Jainkoa bereala adierazo zan. Tabernakuloari itzal egiten zion odeia bat-batetan agertu zan, argia eta tximistak zeriozkala, eta ots batek Moises eta Aaroni esan zion, billera artatik aldegin zezatela, beste guziak ondatuak izan zitezen. Moises eta Aaron auzpe jarri, eta Jaunari eskatu zioten, etzitzala batzuek besteakgatik galdu. Jainkoak orduan Moisesi agindu zion, Kore, Datan eta Abironen bizilekuetatik jende

guziak kentzeko. Israelko gizon elduenak berekin Moisesek artu, eta joan zan, Jainkoaren esana egitera. Datan eta Abironen estalpe-ondoan jarri, eta zer gertatzen zan ikusi naiez, ara joan ziran guziai esan zien, andik aldegin zezatela, ezeri ere ukitu gabe, angoakin batean galdu etzitezen. Atze guziak bereala igesegin zuten, eta Datan eta Abiron beren etxe-atarietan jarri ziran, iñor bazijoakien gogor egiteko asmoan: baña auzia etzuten Moisesekin, ezpada Jainkoarekin. Datan eta Abironen oñ-peko lurra, ots izugarri bat egiñaz idiki, eta bizi-bizirik ondatu ziran berak, beren emazteak, seme-alabak, mirabe, abere, etxe... itz batean, zegozkien guziak, eta etzan Israelen aien aitamenik geiago egin. Ingurukoak ondamen izugarri au ikusi zutenean, igesari eman zitzaiozkan, nora eta nola etziekitela, lurrak jan zitzan bildurrez. Zer negargarria ainbeste lagun beren oben-kulpaz galtzea! Baña Jau-naren esku zuzena etzan onetan gelditu. Moises bereala Tabernakulora joan zan: eta Aaron eta beste apaizai bakarrik zegokien inzensatzeko langintzan, Kore eta bere lagunak asi ziranean, Kore lurrak iretsi edo tragatu zuen, etasu izugarri bat-batetan sortu zanak, bere berreunda berrogei ta amar lagunak kiskaldu zituen. Gero Eleazar, Aaronen semeak, gorputz

ikaztuen artean zeuden inzensu-ontziak artu, eta ategañ batean josi zituen, Kore eta bere lagunai gertatua gogoan izan zezaten, eta etzegokion eliz-lanetan sartu nai zuen beste edozein eskarmentatu zedin.

Kastigu izugarri oiek, Israelko guziak ikusi zituzten: eta berriz alakorik ez etortzeko bideak itsi bearrean, Moises eta Aaronen kontra itzegiteari berriro ekin zioten. Biaramonean bi anaia oiek Tabernakuloaren atarira joan ziran, eta Aaron eliz-lanetan asteko bere apaiz-soñekoak janzirik zegoala, aurreko egunean ildakoen aide eta adiskideak elkar-artu, eta Moises eta Aaronen kontra deadarrari eman zitzaiozkan, ziotela; gure anaiaen borreroak zuek zerate, eta geratuko etzerate alik eta Jakoben atzeneko odola isuri arteraño. Aide eta adiskideetatik gañerakoetara ere iskanbilla zabaldu zan; nondik-nai etzetorren otsa eta deadarra baizik: eta Moises eta Aaron igesi Tabernakuloan sartu, eta Jaunaren eskuetan jarri ziran.

Emen sartu orduko, odeiak estali zuen, eta Jainkoaren aserrea agertu zan. Moises eta Aaronek ezagutu zuten, jende gaizto arentzat gauza onik etzala. Jainkari bein eta berriz eskatu zioten, arren, jende aren errukimentua izan zezala: baña Jainkoak etzien adi-tzen. Moisesek, bada, igerririk atarian zerbait bazala,

auzpez zeuden lekuan Aaroni esan zion; jaiki zaite, inzensu-ontzian sua ipiñi, eta jende ari zoazkio, suaren erdian sar-zaite, eta beraren alde Jaunari eska-zaiozu. Aaron bere apaiz-janziakin, inzensu-ontzi eskuan zuela, irten zan, eta jende guzia ikusi zuen, su eta gar zeriola; il eta bizien erdian sartu eta sua itzali zuen; baña ordurako amalau milla eta zazpireun lagun kiskaldu ziran.

4. Aaronen zigorra

Esan diran gertaera negargarriakin Jainkoak garbi-ro adierazo bazuen ere, apaizetako autuak Aaron eta bere humeak zirala, are obeto ezagutu zedin, sinisgarri berri bat eman nai izan zuen. Moisesi agindu zion, Israelko amabi Tribuetako nagusi edo Prinzipeen eskuetatik amabi zigor artu zitzala, eta nori bere nagusiaren izena ipiñi zizaiola: bere Tribukoarenarekin au bera egin zezala: zigor oiek Tabernakulora elkartasuneko kutxa-aurrera eraman zitzala, eta apai-zatzarako autua zegoanaren zigorra loretuko zala. Moisesek Jainkoak agindu guzia egin zuen: eta iñork zer esanik izan etzezan, gau guzian kontuartzalle asko

zai egon ziran. Biaramonean Moises, guziak zekustela, Tabernakuloan sartu zan, eta Aaronen zigorra bakarririk arkitu zuen ostoz janzia eta lorez betea. Zigorguziak atera, eta nori berea eman zion, eta eraman zituzten: baña Aaronena Jainkoaren aginduz Kutxa santan gorde zan, beti jakin zedin, apaiz-izatea Aaron eta bere jatorkiari zegokiela. San Ambrosioren iritzian zigor onek, Kutxa santan egon zan denbora luze guzian, bere ostoa, lorea, eta garauakin iraun zuen.

5. Israeltarren Kanaan-ondora itzultzea. Mariaren eriotza

Israeltarrak ikusi zituzten kastigu ikaragarriakin, noizbait bear da, zerbait zentzatu ziran; ezdakigu, beintzat, eremuan bizi izan ziran beste ogeita amazazpi urte eta geiagoan, iskanbilla berririk ipiñi zutenik. Bitartean Kanaango lur gozoa ezertzat artu etzuten geienak, iltzen zijoazen. Onela, Jaunaren itza betetzeko ordua, bazetorren: eta Ejiptotik irten ziranetik berrogeigarren urteko lenengo illean, Kades zeritzan Kanaango muga-ondora itzuli ziran. Moisesek emen naigabe andi bat izan zuen; bada, Maria bere arreba

maitea il zitzaion. Moisesek iltze onekin zer atsekabea artuko zuen ezagutzeko, ezdago begiratu baizik, bere neke eta ibillera gogor guzietan zein lagun ona izan zuen. Eriotzatik Mariak gorde zuen, saskitxoan sarturik ibai ondoan ipiñita: bere ama egiazkoa iñudetzat Mariak eratu zion; Ejiptoko neke guzietan Maria jarraitu, eta katibutasun gogorrean Mariak lagundu zion: ytsaso gorria igaro zutenean, Jaunari eskerrak ematen eta alabatzen, emakume guzien buruan Maria jarri zan: bera izan zan Igarta edo Profeta, Jainkoak gauza isill asko agertzen ziozkana, eta gaizki-esale batzuen artean bizita, anaiaren kontra bein zerbait esan bazuen ere, umiltasun andiarkin kastigua nozitu zuena: Maria izan zan, bada, donzellatasuneko bizi-modu garbia lenbizi artu zuena: eta atzenean bere bi anaiaen eskuetan eunda ogeita amar urtekoa il zan, santa bezala.

Moisesek atsekabe andi onen ondoren, etzuen izan ariñagoa, Kadesen Israeltarrak berriro eman ziotena. Len-lengo erausi eta gaizki-esateak berriztu zituzten. Zertako Ejiptotik ekarri ginduzun, Moisesi ziotsaten, ez pikurik, ez matsik, ez mingranarik izaten dan, eta urik ere ematen ez duen lur elkor onetara? Moises eta Aaron, espadasun eta kejura oiek entzun

zituztenean, Tabernakuloan sartu, eta auzpezturik, Jaunari ur-eske jarri zitzaiozkan, onekin aseta, isildu zitezen. Jainkoak entzun zien, eta Moisesi agindu zion, zigorra artu, eta jende guzia bildu zezala: gero berak eta Aaronek, arriari, guziak zekustela, itzegiteko, eta ura agertuko zala. Moisesek, bada, ainbeste mirari egindako makilla Kutxa santaren ondotik arturik, aurrean zeukan arria, bi aldiz jo zuen, eta ur gozo ugarriak eman zituen iturri bat sortu zan, eta asetzeroño edan zuten.

Onekin orduko oien erausiak isildu ziran; baña Moisesek Jainkoaren begietan egin zuen utsegite bat, bi anaiai txit garesti irten zitzaiena. Jainkoak, bakarrik esan zien, arriari itzegiteko, ez jotzekorik: baña bein, ez ezik, birretan ere, beingoan urik eman etzuelako, jo zuten, eta Jainkoak etzien ondo artu, zeren adierazten zuten, itzegite utsarekin ura sortuko zanik etzutela uste. Gero Jainkoak esan zien, zergatik aren agindua, ark esan bezala, egin etzuten, lur gozo anziñatik eskeñian, etzirala sartuko. Berri mingarria! Israeltarren bi gidari aiek, Ejiptoko katibutasunetik ateratzeko lana beren kontura eman zitzaien ezkerro, izan zituzten neke eta eramankizun guziak arintzen ziezten, noiz-bait ereatsegiñetako lur gozo artan sartuko ziralako

pozak: eta orain, ara gabe ilko zirala, Jaunaren bera-
ren aotik entzuteak, bi anaia aien biotzak osotoro
illundu zituen: ala ere Jaunaren esanari burua umilkiro
makurturik, arterañoako leialtasun berarekin beren lan-
bideari jarraitu zitzaiozkan.

6. Aaronen Eriotza

Moisesek eunda ogei urte zituen, eta Aaronek iru
geiago, lur eskeñian sartuko etziran berria artu zute-
nean. Albista au Aaronen aldetik laster egiztatu zan.
Israeltarrak Kadesen iru illabete luzeak egin zituzten;
laugarrenean Moserara Hor-ko mendi-ondora aldatu
ziran. Emen zeudela, Ejiptotik irten ziran berrogeiga-
rren urteko bostgarren illaren lenengo egunean, Jain-
koak Moisesi esan zion, Aaron eta onen seme Eleaza-
rekin Hor-ko mendira igo zedilla, eta apaiz-soñekoak
Aaroni kendurik, Eleazari jazteko, eta Aaron an il bear
zala. Moisesentzat bere anaiaren iltzea naigabe andia
zan: ala ere, Jainkoak agindu ziona egin zuen: eta
Aaronek, ezbazuen ere, ez bere osasunean, ez bere
indarretan, eriotza berealakoaren aztarnarik ezagu-
tzen, Jaunaren esana gogoan artu, eta atzen-orduari

pake onean itxedon zion. Moisesek soñekoak aitari eranzi, eta semeari janzi ziozkanean, bereala anaia eta semearen eskuetan Aaron il zan. Eunda ogeita iru urtekoa zan; oietatik larogeita iru Ejiptoko morrontza gogorrear, eta beste berrogeiak Aita-santu-lanetan, eta bere jende maiteari on-egiten igaro zituen. Moises baño zarragoa bazan ere, anaiari beti nagusitzat begiratu izan zion. Anaia il zitzaionean, Eleazar Apaiz berriarekin Moises errira jatxi zan; eta Israeltarrak Aaronen il-berria artu zutenean, negar-malko miñak isuri zituzten, eta ogeita amar eguneko progua egin zioten. Mendi berean, zegokion onorearekin gorputz-illa lurpetua izan zan.

7. Aradko Erregea, eta bere ondamena

Israeltarrak Moseran bazeuden, bideari ekiteko odeiak noiz adieraziko zien begira, izu-ikara gogorra auzoetan zabaltzen zutela. Artu bear zuten lur edo bazter aietako Erregeai, alako jendetza eta ainbeste armadun ateetan idukitzeak, buruausterik asko ematen zien. Geiena bildurtzen zana, Aradko Erregea zan,

zeren bere erreinua zan, Israeltarrak arkitzen ziran lekutik lenengo zegoana. Errege onek, bada, etsai portitz ura bere ataritik kendu naiez, alda-aurrea arturik, Israeltarrai eraso zien, alako gauzarik gogoan etzeukaten garaiean, eta lenengo sarreran goiartu zien edo benzutu zituen, eta zenbat banaka atzitu ere bai. Orduan Israelek Jaunari, Kananeoan erriak osotaro ondatzeko itza, eman zion, baldin aren eskuan ipintzen bazituen. Jainkoak eskeñtza au ondo artu zien: erabakita zeukan, alabañan, Kanaan biurriaren ondore guzia galtzea, Sem, Abraham, Isaak, Jakob, eta oien ondorengo Israeltarrai, Sem asabaren aldetik legeztu eta bidez zegokien lurraz jabetu, eta besterenean bizi ziralako.

Egiaz, Israeltarrak Jaunaren laguntza berekin zutelako uste osoarekin, Arad eta bere jendeari berriro eraso zieten; eta Errege bera il, eta bideko erri guziak erre zituzten.

Andik egun batzuetara, odeiak abian ipiñi zituen, eta Seir-ko mendiak-beera Itsaso gorrirontz joan ziran, or-emen ibilli batzuek egiten zituztela; baña zeramazkiten bideak, opa zuten lekurako laburrenak ez bide ziralako, len-lengo erausi eta gaizki-esateak berriztu zituzten. Zertako Ejiptotik eremuan iltzera ekarri gin-

duzun? Moisesi zerasaten. Emen ez ogirik, ez urik dago, egunoroko mana aulak gogoan jo gaitu. Moisesek etzuen uste, ainbeste aldiz kastigatuta, gero erausi oiek berritzerik; baña Israeltarren griña zertara zan ikusia zegoan. Ala ere, aldi onetan artu zuten zigorradarekin, noski, zentzatu ziran, edo len-lengo murmuratzalle guziak il ziralako, edo berriak osotoro izutuak gelditu ziralako; etziran, beintzat, geiago erausietara.

8. Sugezko kastigua

Jainkoak, bada, mingaň gaizto aien kastigurako bialdu zituen, sua zerioten suge-taldeak, zeintzuen miztoak ukitzen zutena, kiskaldu eta illik geratzen zan. Ikusirik, epe laburrean guziak iltzera zijoazela, Moisesi joan zitzaiozkan, esanaz; Jainkoaren eta zure kontra itzegiten, gaizki egin degu. Moises Jaunari aurrean jarri zitzaion jende damutu onen alde barkazio-eske, eta Jaunak bere eskaria entzun zion. Agindu zion, metalezko suge bat egin zezala; eta suge aukusten zuten guziak, beste pozonizko aiek ukituta egon arren, sendatuko zirala. Moisesek ala egin, eta nondik-nai ikusten zan leku erpin batean ipiñi zuen:

eta berari begiratu utsarekin, ozkatu eta zauritu guziak sendatzen ziran. Zer ordea? Metala urtu eta sugea egin bitartean, lur eskeñian sartuko etzerala, Jainkoak ogeita emezortzi urtez lenago esan zien guzi-guziak, il ziran, Jaunaren esana zearo betetzen zala, eta orduko gaiztakerian kutsutu gabeak, eta geroztik jaioak bakarrik gelditzen zirala.

Zein egoki, leku erpin batean ipiñitako sugearekin, Jainkoak lenagotik adierazo zuen, noizbait gurutzean goratua izango zan munduaren Sendatzallea! Suge ura ikusiak, suge pozonizkoen ozkada guziak gorputzetan sendatzearekin, erakutsi zitzazkigun, Jesus gurutzekoak gure animaetan egingo zituen sendatze miragarriak. Israeltarrak etzioten, zer esan nai zuen, igerri: baña geroz ikusi zanarekin, garbiro ezagutu zan, zertako zan.

AMAIKAGARREN IRAKURGAIA

1. Balaan Profeta

Bete bide zan, Israeltarrak beren lur eskeñira joateko, Jainkoak erabakita zeukan ordua: irten ziran, beintzat, odeiak ala erakutsirik, ainbeste lagun illak uzten zituzten leku gogoangarri onetatik. Laster arkitu ziran, Hesebongo Errege Sehoni eta Basango Ogi arpegi eman bearrean, zeintzuek beren jende guziarekin batallan il, eta bi erreinuen jabe Israeltarrak geratu ziran. Balak Moabko Erregeak ikusirik, bi aurrekoai Israeltarrakin zein gaizki joan zitzaien, bildurtu zan, eta etsi zuen, arentzat ere patu bera zegoala, Madiantarrakin elkar-artzen ezbazuen. Esturasun onetan, bada, Madiantarrai bere asmoa agertu zien. Madiantarrak zeukaten azti ots andiko bat, *Balaan* zeritzana, zeñak Madiantarren usteetan, naiz bedeinkatzeko, naiz madarikatzeko eskua bazuen. Balak eta Madiantarrak, bada, baturik, Balaan aztiaria gaztigatu zioten, baldin Ejiptotik irtendako jendedi bildurgarri hura madarikatzen bazuen, eskuerautsi andiak emango

ziozkatela. Balaan diruzalegia zan, ain era ona nola-nai galtzeko; baña ikaratzen zan, Jainkoagandik ain-beste laguntza artutako jendea madarikatzen, eta mandatariai esan zien, gau bat itxedon zezatela, Jainkoak zer nai zuen jakin artean. Biaramonean esan zien, Jainkoak hura aiekin joaterik etzuela nai. Bi Erregeak ezezko au artu zutenean, eskaera berarekin mandatari andizkiagoak berriro bialdu ziozkaten: baña Balaanek bigarrengean erantzun zien, urrezko eta zillarrezko etxe bat ematen bazioten ere, Jaunaren itzik ezin autsi zezakeala: ala ere, gau artan egon zitezela, eta zer egin, Jainkoari galdetuko ziola. Balaanek baziekien, Jainkoak zer nai zuen; baña galdez jarri zitzaion, menturaz bere gogora erantzuten ote zion. Jainkoak utzi zion, bada, nai zuena egin zezan, eta diruak biotza beretu zion.

2. Balaanen astoa

Biaramonean-goiz mandatariai esan zien, bazijoa-la, eta gaztigu onekin Erregeagana aurreratu zitezela. Balaan bere asto-gañean donario andiarekin bazijoan, eta bidera irten zitzaion aingeru bat, Balaanek ikusten

etzuena, astoak bai ordea; eta ezpatarekin aurrean jarrita, bidea isten ziolako, astoa bidetik zearkatu zan, eta korrikari eman zion. Balaanek joka zuzendu nai izan zuen, baña alperrik; eta paret-arte bat igarotzean, aingerua berriz ere aurkez-aurke jarri zitzaion, eta ezin bestean, astoa etzan zan, eta Balaanek are geiago jotzen zuen. Orduan Jainkoak, oi-ez bezalako, eta menturaz bestetan aditu ez dan miraria egin zuen. Astoari itza eman zion, eta astoa nagusiari itzegiten jarri zitzaion, ziotsala; zer egin dizut? zertako jotzen nazu? Balaanek, gizonarekin itzketan bazegoan bezala, erantzun zion: zergatik merezi dekan. Orduan Balaanen begiak zabaldu ziran, eta ikusi zuen bidea isten zuen aingerua. Balaan auzpez jarri zan, eta bere gaizki-egia ezagutu zuen, eta aingeruari esan zion, Jainkoak nai etzuen ezkerre, etzala aurreronz joango. Zoaz oriekin, aingeruak erantzun zion: begira, ordea, esan, nik erakusten dizudana baizik. Balaan aztia Balak Errege eta bere lagunak txit ondo artu zuten; eta lenbaitlen Israeltarrak madarikatuak ikusteagatik, eramane zuten mendi-gañ batera, emendik bere madarikazioa ezarri zizaien; baña Balaan, aingeruak erakutsi ziozkan esanetatik, etzan irten: madarikatu ordean, bedeinkatu zituen. Gero etorkizun asko, bere

begiakin ikusiak bezala asmatu zituen. Balak Erregea Balaanen kontra txit aserretu zan, eta agindutako eskuera kutsi eta sari andiak ere etzizkan eman nai izan, eta Balaan batere gabe utsik gelditu zan.

Balaan diruzalea aberasteagatik edozein gauza egingo zuena zan: ala ere, Jainkoak eskua nola lotua ez daukan, etorkizunak asmatzeko doaia, onai baizik ez emateko; oi ezbadu ere, doai au oni eman zion, eta doai onen bitartez, geroko urte eta denboraetan gertatuko ziran gauzak asmatu zituen. Au Jainko egiazkoaren izenean eta eskubidearekin egin zuen; baña deabrua lo etzegoan, eta madarikatzeko eskurik izan etzuen ezkerre, eragin zion beste gauza bat, Israeltarrai ondamen andia eman ziena.

3. Balaanen erakutsi gaiztoa

Balaanek, bada, Balak Erregeari esan zion, Israeltarrek arrotzakin artu-eman guzia, batezere erlejioko gauzaetan, eta emakume atzeakin adiskide izatea, debekatua zeukatela; eta auzo bildurgarri argandik lasatu nai bazuen, Moab eta Madianen arkitu al-zitezkean emakumerik ederrenak, ondo apainduta, aiek

zebiltzan, edo ikusi zitzaketen lekura bialdu zitzala. Au egin ezkerro, laster kutsutuko zirala, eta Jainkoak esku-tik utziko ziela, eta Jainkoaren laguntza gabe arkitzen ziranean, aisa ondatuko zituela. Moabko Erregeak erakutsi biurri au egin zuen; eta Israeltarrak sarean laster erori ziran. Emakume eder aiek, zerbait saltzeko aitzakiarekin, Israeleronz joan ziran; Israeltarrai beren jolas eta dantzaetara deitu zieten; Israeltarrak emakume aien edertasuna ikusirik, adiskidetasunak egin zituzten; itsutu eta lilluraturik, lasaikerian nastu ziran; eta atzenean Moabko jainko gezurrezko Beelfegori, egiazkoari bakarrik zor zaion adorazioa, eman zioten. Moab eta Madiangoak Israelko bizilekuetan sartu ziran, eta naste galgarri au Tabernakuloaren ondoraño zabaldu zan.

4. Gaiztakeria onen kastigua

Orduan Jainko guziz aserretuak Moisesi esan zion, Israelko lenen edo Prinzipe guziak eguzkitan zinzilika ipiñi zitzala. Jaunak agindu au, noski, eman zuen, edo berak kutsutu ziralako, edo besteak kutsutzea, bear bezala eragotzi etzutelako. Onezaz gañera agindu

zion, Israelko Juezai esateko, nork bere lagun urko, gaiztakeria artan kutsutua, il zezala. Moises eta beste Israeltar onak negarrez zeuden, ilkintza gogor oni begira. Bitartean, Zانبri zeritzan Israeltar bat, guziak zekustela, borda-urde batean sartuta, Madiango Andizki edo Prinzipe baten alaba Kozbirekin bekatu egiten jarri zitzaien; eta Apaiz-nagusi Eleazaren seme Fineesek, lotsagabekeria ez-aditu au ikusirik, ganibita artu, eta biak lurrari, zetzaten leku berean, josi ziozkan. Fineesek emandako kastigu onekin Jaunaren aserrea itzali zan, eta iltzeari utzi zitzaion; baña ordurako ganibitaetan eta zinzilika ogeita lau milla il ziran.

Onekin Israeltarrak, beren gaiztakeriari zegokion kastigua, artu zuten; ez ordea, oiei bekatu eragin zieten Moab eta Madiantarrak. Jainkoak, bada, Moisesi agindu zion, Madiantarra beren zigorrada eman zizaiela, egin eta eragin zituzten bekatuakgatik. Eskritura Santak ez dio Moabkoai, Madiantarra bezala, ezer egiteko Moisesi agindu zionik; lan au, nonbait, geroko utzi zuen. Baña Jainkoaren aginduz, Moisesek lenago jakin nai izan zuen, Kanaango lurra irabaztera joateko, Israelek zenbat armadun zeuzkan, eta ikusi zuen, seieunda bat milla, zazpireun eta ogeita amar zeudela, guziak gizon indartsuak, eta sasoirik obene-

koak. Lan au eginda, gero Jainkoak Moisesi esan zion, Abaringo mendi-gañera igo zedilla; eta ara zanean, erakutsi zion, Israeltarrai eman bear zien atsegiñeta-ko lur gozo ura; baña esan zion, Singo eremuan arriari itzegiteko baizik esan ez, eta jotzearekin egin zuen utsegiteagatik, an sartu gabe, il, eta bere anaia Aaronen ondora joango zala. Berri onek Moisesi min andia eman zion: baña bere gaizki-egia ezagutu zuen, eta gogo guziarekin Jaunari jarri zitzaion, artzaz egin nai zuena artzera. Geroz illabeteko bizia zeukan, eta bitarte au Israel bere lekura joateko zuzemenak egi-ten igaro zuen.

5. Josueren aukera. Madiantarren zigorrada

Zuzemen oietatik bat bere ordeko bat uztea zan, artzai gabeko ardiak bezala, geratu etzitezen. Jaunari, bada, eskatu zion, arren, eginkizun au ondo beteko zuen bat, autu zezala. Jainkoak Josue esleitu zuen. Au Moisesen adiskiderik zarrena, lagunik maiteena, serbitzarik leialena, eta agintaririk adituena zan: eta onelako doaiez janzitako ordekoa uzten zuela, jakiteak, bio-

tza zabaldu zion, zeren bere jende maitea ondo nai zuen ikusi, eta onen ondo-izatea, baziekien, buru eta nagusiagan zegoala. Josuek orduan larogeita amairu urte zituen: bizi guzia Moisesen ondoan egin zuen; beragatik Israeltarrak eta oien griñak ezagutzen zituen. Moisesek bada, esan zion, pozik iltzen zala, alako oñordekoa utzita. Erakutsi zion, gero bere jendearekin nola eta zer egin bear zuen. Itzaldi luze bat gauza oietan eginda, Moises Tabernakuloan sartu zan, Jaunari bere bizia eskeñtzera; baña Jainkoak agindu zion, il baño lenago, Madiantarrak kastigatu zitzala. Au egiteko, amabi milla gizon armadunekin Finees bialdu zuen: Fineesek Madiango Erregeai eraso zien, jende txit askoz geiagorekin agertu bazitzaiozkan ere, eta guziak osotoro ondatu zituen. Bost Erregeak il ziran; oien artean, Israeltarrarekin bekatuan zegoala, Fineesek il zuen neskatx lotsa galduko aren aita: baita Balaan azti biurri Madiango alabak bialerazotzearekin, ainbeste kalte negargarri Israelen eragin zuena ere. Errietan arkitutako abere, bizitza-gauza, eta gañerako guziak artu zituzten. Ganibita epallea emakumeetaraño ere iritsi zan; bada, gizonik ezagutu gabeko neskatx garbi eta aurrak baizik, etzan bizirik iñor gelditu. Lanbide au gogorra bide zan; baña ondo irabazia,

zeren berak izan ziran, Israeltarrai ainbeste gaiztake-
ria eragin ziezteenak. Egun gitxiren epean bukatutako
gerra baterako Israeltarrak ondasun andien jabe egin
ziran; bada, berekin eraman zituzten seieunda iruro-
geita amabost milla ardi; irurogeita amabi milla idi;
irurogeita bat milla asto, zeintzuetatik erdiak Moise-
sek eman ziezten Madianen izan ziran gerrariai; eta
beste erdiak beren lekuetan geratu ziran gañerakoai,
Tabernakulorako eta Eliz-gizonentzat zati txiki bat
gordeta. Urre, zillar, janzi, eta onelako beste gauza
guziak gerrariantzat gelditu ziran. Gizonakin ibilli
gabeko emakume, eta neskatz gaztetxoetatik ere
ogeita amabi milla katibu eraman zituzten. Gauza arri-
garria! Ainbeste gizon il, ainbeste emakume katibu
artu, ainbeste diru, urre eta zillarrezko gauza, eta
abere beretu, eta berak gizon bat bakarrik ere etzuten
galdu, zeñaren berria Finees eta bere lagunak poz
andiarekin Moisesi eman zioten, denbora berean bela-
rrietakoetan, erraztunetan, eta beste edergarrietan
artutako urrea Jaunaren etxerako eskeñiaz. Moisesek
eskeñtza oiek gogotik artu zituen, eta Eleazar Apaiz-
nagusia eman ziozkan; eta milloi bat, irureun eta
berrogei milla erreal balio zuten. Eskeñtza maitaga-
rria, eta Jaunaren txit gogokoa, gerrariak beren odola-

rekin irabazita, berentzat gorde zitzaketen gauzaetatik egiña zalako!

6. Moisesek irabazitako lurren erdiratzea; onen atzeneko ondo-esanak

Madiantarra beren kastigua eman zitzaienean, Moisesek, arteraño irabazitako lurak, bidezkoena zeritzanai eman ziezten, Josueri erakutsiaz, geroz irabazten zituztenak, nola erdiratu bear zituen. Bere ilbearra bazetorkion, eta Israeltar guziak bere ondora bildurik, begiratu zien, eta Jainkoak Sinako mendian bere lege santa agertu zienean, ogei urtez gora zuenik, etzuen Josue eta Kaleb baizik iñor bizirik arkitu; gañerakoak illak ziran: eta oraingoak orduan gazteak ziralako, Jaunaren esan guziak berriztu nai izan ziezten, jakiñean egon zitezen. Esan ziezten, Ejiptotik irten ziranetik arteraño mirari andiak, Jainkoaren eskuetatik artutako mesedeak, izan ziozkaten eskergabekeriak; Jaunak ipiñi ziezten aginteak, zeñak gordezten bazituzten, zer bedeinkazioak beretuko zituzten; bestela madarikazio gogorrak azpian artuko

zituela. Erakutsi zien zearo, gero egin bear zuten guzia, zorionekoak izateko; eta oien artean bat zan kanaantarrakin ez errukirik izatea, zeña bete etzutela-ko, ezin esan-al kalte ondoreak izan zuen.

Lenago amargarren orrian esanda, Noeren seme Kamek bere aitarekin zer egin zuen; nola onen seme Kanaan Jainkoak madarikatu zuen. Kanaan au, eta onen ondorengoak beti gaizto-biurri Jainko egiazkoaren lege gabeak izan ziran, eta oiek zeukaten Adan eta beste Patriarkak landu izan zuten munduko lurrik gozoena eta obena, eta Israeltarrak Jainkoaren aginduz orain artu bear zutena. Moises, Israeltarren griña eta oitura ziekizkiena bezala, bildur zan, etzutela oiekin gauza onik egingo; kastigatu bearrean, bat-egin, eta Jainko onari utzirik, aien gezurrezkoetara jarriko zirala. Argatik etzan aspertzen, esatez, arren, etzeztela jende onekin kupidarik izan: bestela, galduak zirala. Oiek eta onelako beste erakutsi eta ondo-esan asko egiten egun batzuek igarotakoan, guziai berriztuerazo zien, Jaunari leialak izateko len-lenago emandako itza: bedeinkatu zituen: Tribu bakoitzari nori bere ondorengo patua adierazo zion. Egin zuen *Deuteronomioa* deritzan liburua, zeñetan Jaunaren lege santa berriro ezarri zuen, eta Apaizai agindu zien,

elkartasuneko kutxaren ondoan ipiñi zezatela, eta zazpi urtetik zazpi urtera jende guziari irakurri zizaio-tela; eta onekin bere lanbide andiari buru-eman zion.

7. Moisesen eriotza

Onetan zegoala, Jainkoak agindu zion, Neboko mendira igo zedilla, Israelko semeai emango zien Kanaango lurra ikustera, eta emen ilko zala. Jaunaren agindu au artu zuenean, bereala prestatu zan iltzeko. Jende guzia berriro bere ingurura bilduerazo zuen, eta illoba Eleazar Apaiz-nagusia, eta bere ikasle eta oñordeko Josue alboetan zituela, Israelko bere seme mai-teai agur betikoa egin zien. Gero Eleazar eta Josuerekin mendira joan zan. Jainkoak Kanaango lurra erakutsi zion, esanaz: orra Abraham, Isaak eta Jakobi promestu edo eskeñi nien lurra: zure begiakin dakusu, baña etzera sartuko. Jainkoak itz oiek esandakoan, Moises eunda ogei urteko adiñean, ez bere indarretan aultasunik, ez begietan illuntasunik, ez ortzetan utsunerik, ezagutu gabe, Eleazar eta Josueren eskuetan ilzan.

Bereala, gorputza lurpetzeko bear ziran prestame-nak egin zituzten: baña Jainkoak lan au mundukoai kendu zien, zerutarrai emateko. Aingeru San Migelek Moabko muga-pean lurra eman zion; ordea zein toki-tan, egundaño ez da jakin: Jainkoak, nonbait, isillik gorde nai izan zuen ainbeste mirari egin izan zituen gorputza ikusita, Jainko egiazkoari bakarrik zor zaion agur-ona Israeltarrak eman etzitzaioten.

Moisesen doai andiak bat-banaka esateko, denbo-ra luzea bearko litzake: asko da, bada, esatea, bere jaiotzatik il arterañoeko guzian besterik ez bezalakoa izan zala: Jainkoak Moisesi eta Moisesek Jainkoari, bi adiskidek elkarri bezala, arpegiz-arpegi itzegiten zio-tela. Israeltarrak negar andiak egin ziozkaten, eta ogeita amar egunean proguan ibilli ziran. Egun oiek bukatu ziranean, Josue aren oñordekoak asi zuen, Jainkoak Abrahami bosteunda berrogeita sei urtez lenago agindutako Kanaango lurra beretzeko lana, laster ikusiko degun bezala.

AMABIGARREN IRAKURGAIA

1. Josuek zelatariak Jerikora bialtzen ditu

Moises il zanean, bere ordeko Josueri Jainkoak esan zion: Nere serbitzari Moises il da; zu prestatu zaite, Jordango ibaia igaro, eta zu eta zure jendea lur promestura joateko: nik neronek zuzaz kontu izango det: bizkortu zaite: nere serbitzari Moisesek utzi dizun legea, autsi gabe gorde ezazu, eta guzia ondo irtengo zatzu; ez bildurrik izan: nora-nai zoazela, Jainko zure Jauna zerekin izango dezu. Josuek, Jaunaren agindu au artuta, bereala Israeltarrai adierazo zien, Jordango ibaia iru egunen barruan igaro bear zutela, lur promestuan sartzeko, eta egun batzuetako janarekin prestatu zitezela. Gero zelatariak bialdu zituen, ibaiaz beste aldetik zegoan Jerikoko uria, zer eratan itsia zegoan, an bizi ziranak zer asmotan zeuden, eta zegokien beste guzia jakitera. Zelatari oiek al-zan isillena joan, eta Rahaben etxean sartu ziran: baña ango Erregeak bi oien berri bereala izan zuen, eta eske gizonak

bialdu zituen; alperrik ordea. Rahab emakume galdua-
ren izenekoa zan: ala ere, edo bere bizitza gaiztoa
utzita zeukalako, edo Jainkoak ordu artan biotzean
ukitu ziolako, Israeltarrai, beintzat, txit arrera ona egin
zien. Ganbaran liño-pe batean ezkutatu zituen: eta
oien billan zijoazen Erregearen mandatariak etxe
guzian begiratuta, ezer topatu gabe itzuli ziranean, bi
Israeltarrai leiotik soka batekin jatsierazo zien, zeren
bere etxea uriaren ertzean zegoan, beragatik artara-
ko txit era onean; eta beren tokira bialdu zituen, nai
zituzten berri guziak emanda. Mesede bat bakarra
eskatu zien: urian sartzen ziranean, artzaz, eta aren
etxekoaz oroitu zitezela.

2. Jordango ibaiaren igarotzea

Zelatari oiek Josuegana bigarren gauean itzuli
ziran: zearo esan zioten, zer gertatu zitzaien, nola
iges-egin zuten; nork lagundu zien; ongille oni zer itz
eman zioten, gañerako beste berri guziakin. Atzenean
esan zioten, jende guzia bildurrez arri-egiñik zegoala,
eta aisa sartu eta jabetuko zirala. Josueek bereala,
Israeltarrak bildu, eta esan zien, zelatariak zer albista-

kin etorri zitzaiozkan, eta guziak pozak artuta, biarmonean-goiz Jordango ibaiera-bidean jarri ziran. Arratsalde berean ibai-ondora eldu, eta emen irugarren eguneraño egon ziran. Orduan ibaia igarotzeari eman zioten, Jainkoak Josueri erakutsi zion eran. Ara nola. Apaizak Kutxa santa sorbaldaetan zeramaten. Urrena Tabernakuloaren zati edo puskakin Lebita edo Elizgizon beeragokoak zerraizkien. Gero legua laurden batez atzerago seieunda geiago milla gerra-gizon noiz-nai etsaiari erasotzeko prest zijoazen, eta oien artean lenengo edo buruan, Moisesek irabazitako lurra eman zien aietatik berrogei milla. Gerrarien ondoren elbarri, emakume, eta aurrak beren bizitzagauza eta abereakin zijoazen. Jordango ibaia txit bizia, eta neurrietatik irtena zetorren, marsoko illa izanik, mendietako elurrak urtu ziralako. Apaizak ibaiean sartu, eta oñak busti zituzten bezain laster, garaiko urak aitz bat egiñik geratu, eta beekoak itsasoronz joan ziran, ibaiean bide zabal ederra uzten zutela. Apaizak Kutxa santarekin, eta Lebitak Tabernakuloarekin ibai-erdira ziranean, emen gelditu, eta egon ziran, alik eta soldadu-taldea eta beste jende guziak beren bizitza eta abereakin ibai guzia igaro arteraño. Guzitara iru milloi lagun baziran. Ibaia igaro zutenean

Josuek agindu zuen, amabi Tribuetako gizon banak Apaizen oñetatik arri gogor bana artu, eta jendea zegoan aldera eraman zitzatela, eta Israeltar guziai esan zien, beren humeak edo ondorengoak galdetzen zutenean, arri aiek zertako ziran? erantzun zezatela, Jainkoak ibaiaren erdian bidea nola idiki zien adierazteko, ibaiaren erditik atera, eta an ipiñiak zirala. Berebat agindu zuen, beste amabi arri andi kanpotik eraman, eta Apaizen atsedeen-leku berean ipintzeko, leor-teak urak txikituta, arri aiek ondorengoak zekuskite-nean, gogoratu zitezen, ibaiaren erdian Jainkoak bidea Israeltarrai idikitzearekin egin izan zien mesede andia. Lan oiek eginda, Apaizak Kutxa santarekin jende guziaren aurrean jarri ziran, Tabernakulo-dunak eta amabi arriak zeramazkitenak ondoren zituztela: eta oiek leorrera orduko, geldi zeuden urak amildu, eta ibai guzia len-lenago bezala estali zuten. Joan ziran, Jerikora legua bat bide zegoan tokiraño, non gelditu eta estalpeak ipiñi zituzten, geroko egunetan an ego-teko. Ibitik ateratako amabi arriak Josuek emen ipiñierazo zituen, eta berriz ere esan zien, beren humeai zer erantzun bear zieten, zertako ziran galdetzen zutenean. Josuek nai zuen, Jainkoaren eskuetatik artutako mesede miraritsuak, beti gogoan iduki zitzaten.

3. Zirkunzisiaoa, eta Pazkoaren berritzea

Israeltarrak beretzera zijoazen bazter aietako Erregeak, zer izu-ikarak artu zituen esatea, erraz ez da. Indar andiak zeuzkaten: baña zertako ziran Jainkoak alako mirariak egiñaz, aurrean jarri zitzaien auzo bildurgarri batentzat? Errege aien bildur au Josuek gogoan zeukala, bete nai izan zituen bi agindu edo eginkizun, aspaldian utzita zeudenak, Zirkunzisiaoa eta Pazkoa. Jainkoak Abrahami esan zionez, jaiota zortzigarren egunean, zirkunzisiaoa egin bear zan: baña dala sendatu artean geldi egon bear zalako, eta eremuan bizi izan ziran denboran, ordu jakiñik edo berenik etzutelako, dala beste bideren batez, etzan, beintzat, Ejiptotik irten ezkerro, agindu au egin. Beragatik Josue eta Kaleb ez, beste guziak zirkunzidatu gabe zeuden; eta egon aldi onetan egin ziran; zeñaren bidez leku oni deitu zioten *Galgal*.

Beste eginkizuna Pazkoa zan. Israeltarrak Ejiptoko katibutasunetik irten ziranean, lenengoa egin zan: geroztik etzan egin, Sinako mendi-ondoan zeudela,

bein baizik. Oraingo gizonik geienak zer zan ere etziekiten. Pazkoa lenengo illaren amalaugarren egunean asten zan: eta nola Israeltarrak egun onek Jerikoko ondoan artu zituen, Josuek egin nai izan zuen, Jainkoak aginduta zeukan bezala. Jaunari arkumeak eskeñi zitzaiozkan, eta orranz gabeko ogiarekin jan zituzten. Galburu-metatxoa ere, legeak zion eran, eskeñi bazitzaion, eta zegozkion beste gauzak egin ziran; eta Pazko onek zazpi egunean iraun zuen.

4. Manaren aitzea

Gauza arrigarri bat egun oietan gertatu zan. Israeltarrak galburuak Jaunari eskeñi, eta lur artako gariarekin egindako ogia, jaten asi ziran ezkerro, etzetorkien, eremuan igaro zituzten berrogei urteetan, egunoro jatsi zitzaien mana janari gozo hura. Jainkoak onekin Israeltarrai adierazo bide zien, promestutako lurrean bein sartu ziran ezkerro, etzutela zer uste izan, arteraño bezala zer jana zerutik bialduko zienik; ezpada berak lur artan billatu bearko zutela. Josue ere iritzi onetakoa izan zan, eta bere lanbideari ekiten, bereala asi zan.

5. Jerikoren ondamena

Eraso bear zioten lenbiziko erria zan, andik ordu beteko bidera zegoan Jeriko, Kanaan guzian erri-itsirik sendoena, murru lodiz ingurutua, eta soldadu-talde andiak gordetzen zutena. Emen bizi ziranak kontuan zeuden, Israeltarrak lenbizian berai erasoko zizaietela etsirik. Josuek ere langai andi onetan ondo irteteko prestamenak artu zituen: baña ezertan ibilli baño lenago, nola zegoan, bere begiakin ikusi naiean, iñorgabe bakar-bakarrik Jerikoko ondora joan zan, begiratzera, eta onetan zebillela, aurkez-aurke jarri zitzaion, gizona zalako bat, eskuan ezpata zuela. Josue batere bildurtu gabe ondoratu zitzaion, eta galdetu zion ea etsaia edo bereetakoa zan? eta erantzun zion, ez batzuen eta ez besteena zala, ezpada Jaunaren soldadi edo ejerzituko Lenena edo Prinzipea. Josuek auiditu zuenean, auzpeztu, eta Jainkoari agur andia egin zion. Aingeru Prinzipe onek agindu zion, oñustu zedilla, leku santuan arkitzen zalako. Erri hura bere gauza guziakin artzeko ustea eman zion: onetarako zer egin erakutsi, eta Aingeruak aldegin zuen. Josuek, bada,

jende guziari aditzera eman zion, zer gertatu zitzaion, eta nola Aingeruak erakutsi zion, Jeriko beretzeko zer egin bear zuten. Biaramonean-goiz prestatu, eta egiteko onetan asi ziran. Ara nola. Armadun guziak aurretik jarri ziran: aien ondoren zazpi Apaiz tronpeta-soñua joaz: gero lau Apaizek Kutxa santa sorbaldan zeramaten: eta atzenean gañerako jende guzia zerrai-kien. Gisa onetan jarrita, lenengo egunean jira bat Jerikoko uri guziari eman zioten, tronpeta-soñua beste otsik egin gabe, guziak isillik, eta uria ingurututakoan, beren estalpeetan gelditu ziran. Sei egunean au bera egin zuten, egunoro jira bat bakarra emanaz; baña zazpigarrenean zazpi inguru eman zioten, aldian-aldian urreragotuaz, eta tronpeta-otsa ere goratuaz. Zazpigarrenean uria jotzeraño alderatu ziran; eta tronpeta-otsarekin batean, jende guziak deadar eta argamaxa izugarriari emanik, uria isten zuten orma eta murru guziak asi ziran erortzen, eta bereala ondatu ziran. Orduan Israeltarrak ezpata eta ganibitakin sartu, eta Errege eta mendekoak, ganadu eta abere guziak il zituzten, ezer ere bizidunik utzi gabe. Baña uri artako gauzarik artzea Josuek zorrotzkiro debekatu zien, eta zegoan guzia, uriarekin batean, bertan erre eta kiskaldu zan. Bakarrik urrea, zillarra, kobrea eta

burnia gorde ziran Jaunaren ondasuntegirako. Uria ikustera joandako mandatariak gorde zituen emakume Rahabi eman zitzaion itza, Josuek gogoan zeukan, eta bi mandatari aiek bialdu ziozkan etxera, eta ongi-llle au bere guraso, senide, aide eta ondasun guziakin atera, eta beste guziak bezala ondatzetik, gorde zuten. Gero Josuek uri doakabe au madarikatu zuen, esanaz; iñor berritzen asten bazan, seme zarrena il zekiola. Madarikazio eta birau au txit indar andikoa izan zan: bada, denbora gitxiren epean, onen aldame-
nean beste uri bat izen berekoa egin bazan ere, bera-
ren oruan bosteunda geiago urtean etzan astera iñor benturatu: eta gero ere Hiel zeritzanak egin nai izan zuelako, il zitzaion bere seme zarrena lenengo, eta gero gañerakoak, alik eta guziak il zitzaiozkan artera-
ño, bere setarekin irten nai izan zalako.

6. Akanen zigorrada

Josue Jerikoz jabetu zanean, gizonak bialdu zituen, Hai zeritzan urreneko erria ezagutzera. Berria ekarri zioten, erri hura artzen gaitz etzala, eta jende arma-
dun guzia gabe ere, menderatuko zala. Uste oso one-

tan iru milla gizon bakarrak bialdu zituen; baña bere gogoaren kontra guzia irten zitzaion. Haitarrak indar egiñik, Israeltarrai eraso, abarrakitu, eta Sabaringo ibarreraño atzera erazo zituzten, zenbat Israeltar bidean illik utzita. Uste gabeko gertaera onek Josueri biotza illundu zion. Kutxa santaren aurrean Israelko gizon andi eta zarrakin auzpez jarri zan, eta arratsalderaña onela egon ziran. Zer? Josuek Jainkoari esan zion: zer esango det, ene Jauna, Israel etsaiak igesi bialdu duela ikusita? kanaantar eta beste guziak jakingo dute; gure kontra batuko dira; ingurutuko gaituzte, eta gure izena betiko galduko digute. Eta zure yzen andiaz zer izango da? Itz oietan zegoala, Jainkoak erantzun zion, Israelek gaizki bat egin zuela; aien artean bezala norbait, Jaunaren esana autsi eta Jeriko-ko urian zerbait artuta, gorde zuena; eta gaizkille oni zegokion kastigua eman artean, etzala Israelekin izango.

Biaramonean-goiz Josuek jende guzia bilduerazo zuen: Jainkoak ala erakusita, zotz egin zuten, nor zan jakiteko: Judako Tribuari erori zitzaion: gero Tribu one-tako etxe bati: eta atzenean Akan zeritzanari. Josuek gizon au bereala artu zuen, eta esan zion; ene seme, ez niri ezer ukatu; esan zadazu, zer egin dezun.

Orduan Akanek erantzun zion: Jaunaren kontra gaizki egin det: kapa gorri ederra, zenbat zillar diru, eta urrezati bat ikusita, oien eresia etorri zitzadan; artu eta nere etzauntzan gordeta dauzkat. Akanen txalara joan ziran, eta Akanek esandako gauza guziak an arkitu zituzten. Josuek ikusi zituenean, bereala Akan bera, bere hume, abere, ondasun, eta txala bera, zeuzkan gauza guziakin arerazo zituen; Akoren larrañera eraman, eta Akan arrikatu zuten, eta atzenean bera eta bere gauza guziak erre eta kiskaldu zituzten.

7. Hairen ondamena

Kastigu onekin Jainkoaren aserrea itzali zan, eta Josueri esan zion, etzedilla ikaratu; Haiko erria artuko zuela; eta ango Errege eta besteak eskura emango ziozkala, Jerikoko Errege eta urikoakin egiña, aiekin ere egin zezan. Josuek, bada, ogeita amar milla gizon bikañ erriaren alde batera gauaz bialdu zituen, agindurik, gordeta egon zitezela, ark siñalea eman arteraño, eta orduan errian sartu, eta guzia erre zezatela. Biaramonean gañerako armadun guziakin bera joan zan, beste aldetik erriari erasotzera. Haiko Erregeak

ikusi zuenean, etsaia alderatzen, bere jendearekin bidera irten zitzaion, gogor egiteko asmoan. Josue orduan eremuronz itzuli zan, igesi zijoalako antzean, eta berak eta etsaiak erritik zerbait aldegin zutenean, jaso zuen eskuko brokela, zeña aurreko gauean gordeta zeuden ogeita amar milla gizon aiek ikusi zutenean, errian sartu ziran, eta su eman zioten. Josueren ondoren joandako Errege eta bere soldaduak erria sutan eta kea zeriola ikusi zutenean, itzuli nai izan ziran, sua itzali, eta erriko jendeari laguntzera: baña su-emalleak bidera irten zitzaiezten, eta oiek aurretik, eta Josuek bere jendearekin atzetik eraso zieten ain gogorkiro, non, guziak il ziran, bat bakarra ere bizirik gelditu gabe. Bereala Israeltarrak errian sartu, eta erriko guziak ere il zituzten. Gero ango gauzak beren artean, Jainkoak Josueri esan bezala, erdiratzeko arturik, erriari alde guzietatik su eman, eta osotoro auts egin zan. Modu onetan Israeltarrak beren izen on, eta onorearekin gelditu ziran, eta Akanek lotsa gorrian bizia galdu zuen, bere lapurretarekin Israeltarrai ainbeste kalte ekarri zieztelako.

8. Gabaontarren gezurra

Kanaango Erregeak, beren auzo Jeriko eta Haiko Erregeen patu gaiztoa, eta Josueren egunoroko aurre-rapen miragarriak ikusi zituztenean, elkarganatu ziran, eta beren indar guziak bildu zituzten, Israeltarrai arpegi emateko. Baña besteak onetan zebiltzala, Gabaontarrak etzuten aiekin bat-egin nai izan; ezagutzen zuten, alabañan, Israeltarren kontra gogor egiterik etzegoala; eta besteen kontu gabe, zetorkien zigorrada gogorrari aldegiñik, beren buruak bizirik gordezeko modua egin zuten. Ara nola. Gabaongo uria txit sendoa, eta Haikoa baño ere indartsuagoa zan: beste iru erri andi ere mendean zeuzkan. Haitik Gabaonera bost legua bide baizik etzegoan, eta Israeltarrak lenbi-zi erasoko ziotena. Lau errietako biztanleak, bada, bildu ziran, eta Josueri mandatariak bialdu ziozkaten, pakean eta adiskide izan nai zirala, adieraztera: baño mandatarari oiek kontu andia izan bear zuten, Josueri esateko, bazter urrutietakoak zirala, eta ez Kanaangoak, zeren baziekiten Josuek arteraño etzuela Kanaango lurrian iñor ere bizirik utzi, Rahab Jerikoko emakume hura bere etxekoakin baizik. Gezur au Josueri sinisterazotzeko, ogi erre-zar kaskartuak, ardo-zagi zulatu eta arabatuak, soñeko eta oñetako urratuak

eraman zituzten. Gisa onetan Josueri aurkeztu zitzaiozkan, esanaz, Israeltarrakin pakean bizi nai zira-la: aien mirari andiak entzunda, bazter urrutietatik zetoze-la. Josue lenengoan uzkur zegoan, aien esanera jartzeko: baña leiatu zitzaiozkan berriz eta berriz ere, eta esan zioten: etxetik irten giñanean ogi erre-berri bero-beroak artu giñituen, eta begira orain, zein gogor-rak dauden; zagiak ere akatsik etzuten, eta arabatu bear izan ditugu: soñeko eta oñetakoak eginda berea-lakoak ziran, eta orain ara nola urratuak dauden. Josuek eta, onek bezala, beste agintariak ere, uzkurta-sun geiagori gaizki iritzirik, Gabaontarren esan gezu-rrezkoak sinistu zituzten, eta Kanaanez kanpokoak ziralakoan, Josuek adiskide izateko itz ziñeztua edo juramentuaren azpikoa eman zien, eta Gabaontarrak etxera itzuli ziran.

Iru egunen barruan Gabaontarren gezurra eta sal-dukeria ezagutu zuten. Lanbide onek Josue eta gañe-rakoai naigabe andia eman zien, zeren bildur ziran, etorkizun gaiztoak ekarri zitza-n. Israeltarrak beren gogoz Gabaongo, eta beste iru errietako jende guzia ilko zuten; baña Josuek eragotzi zien, esanaz, bein emandako itza gorde bear zala. Josue bera Gabaonta-rrai joan zitzaien, eta txit arrera ona egin zioten.

Gezur ura arpegira eman zien; baña erantzun zioten, bildurrak eaulkierazo ziela: baziekitela, alabañan, bazter aien jabe egin, eta osotoro ondatuko zituztela, eta beren buruak gorde naiez, gezurra asmatu zutela: ala ere, bere eskuan jartzen zirala. Josuek bere itza gogotan zeukala, esan zien, etzituela ilko: ordea Israelko jendearen eta Jaunaren aldarearen serbitzoan bizi izan bearko zirala, bear zan egurra egiñaz, eta ura ekarriaz. Onekin Josuek Israeltarren erausiak, eta Gabaontarrak il-naiak isildu zituen.

9. Eguzkiaren gelditzea

Gabaongo uria nola Jerusalendik urrean zegoan, emengo Errege Adonisedeki Gabaontarrak Josueren mendean jarriak min eman zion, eta erasotzeko asmoak artu zituen: ezagutzen zuen, alabañan, auzo batek egin zuena, besteak ere egin zezaketela, pakean utzi ezkerro. Gabaon uri andientsu eta jende indartsua gorde-lari zuena zan, eta au artzearekin, Israeltarrai Jerusalemenerako bidea zerbait katibutzen zien, eta denbora berean Gabaontarrak ere kastigatu nai zituen. Langai onetan nai bezala irteteko, auzoetako lau Erregeri

mandatariak bialdu ziezten, eskatzen ziela, arren, beren soldadu-taldeakin lagundu zizaiotela, zeren lan au guzien onean izango zan. Lau Erregeak Jerusalem-goarekin batu ziran, eta Gabaoneronz joanik, ingurutu eta itxi zuten. Gabaontarrak ain estu eta galtzeko bidean arkitu ziranean, Josueri Galgalara gaztigatu zioten nola zeuden, eta bost Errege aien indarra ezin gogor egin zizaieketela, baldin ezbazien bere-bereala laguntzen. Josue, bere serbitzari berri oiei on-egitea-gatik, prestatu zan laguntzeko, lenago Jainkoari baimena eskaturik. Gabaonera bere jendearekin gauaz joan zan; biaramoneko egun-sentian bost Erregeai itsumustuan eraso zien, eta Gabaonen ondoan asko gizon il zituen: gañerakoak erri itxi batzuetara igesi zijoazela, arritzar-jasa andi batek artu, eta lau orduko bidean kalte andiak egin ziezten. Ala ere bost Erregeak eramandako jendea ugaria izanik, Josueren gani-bitak, eta zerutik jatxitako arri-abarrak ukitu gabeko asko bizirik gelditu, eta bazter guzietara zabaldu ziran. Josuek nai zituen guziak bein betiko ondatu, baña zeukan baño egun-argi geiago bear zuen, igesi zebiltzanak, gauaren babesean gorde gabe, atzitzeko. Estura larri onetan, Josueren sinismen andiari baizik iñori gogoak emango etziona, egin zuen: eguzkiari

agindu zion, bere bidean gelditu zedilla, eta eguzkiak Josueren esana egin zuen. Josuek eguzkia ikusi zuenean bere esanera geldituta, osotoro arriturik, jarri zan mesede ez-aditu onegatik Jaunari eskerrak ematen. Onetan zegoala, eraman zioten berria, bost Erregeak Mazedako leize-zulo batean gordeta arkitu zituztela. Bereala agindu zuen, arriakin leizeko ataka ondo itxi zedilla, eta emen ipiñirik nork kontu-egin, gañerako guziak igeslarien ondoren joan ziran. Egun bat osoan eguzkia geldi egon zan; bitarte onetan Israeltarak, banaka batzuek ez beste etsai guziak, atzitu eta il zituzten, eta beren lekuetara itzuli ziran, bat bakarrik ere bereetakorik ez il, eta odol-tantarik ere isuri gabe. Josuek bere lana egin zuenean, bada, eguzkiak bere ibilliari eman zion; eta alakorik berriz ez gero, eta ez lenago ikusi da. Gauean jendeari atsedena eman, eta biaramonean Josuek leize-zuloan gordeta zeuzkan bost Errege aiek ilerazo, eta ipiñi zituen bost agatan zinzilika, non egun guzian egon ziran, eta illunabarrean eratsirik, eraman zituzten ezkutatu nai izan ziran leize-zulora, eta emen arriz ondo itxita, ondorengo urteetan egon ziran.

Egun onetan berean Mazedako uriari eraso eta arturik, Errege eta gañerako guziak il zituen. Beste

erri sendo asko eta Erregeakin berebat geroko egunetan egin zuen; eta erasotako guziak garaiturik, itzuli zan Galgarara, non negu hura igaro zuen, egin ziezten ainbeste mesedeen truke, Jaunari eskerrak emanaz.

Kastigu gogor oiek Josuek egiten zituen, bazter aietakoak ezagueran sartuta, Jainko egiazkoagana jarri zitezen, edo izuturik, berena etzuten lekutik iges-egin zezaten, idolozaiekin kutsutzeko, Israeltarrai biderik eman gabe. Jainkoak lur promestu hura garbi-ro gorde nai zuen; eta Josuek Jainkoaren gogoko berri baziekien; argatik etzuen iñor ere bizirik uzten.

10. Josueren beste garaipenak

Kanaango Errege, Israeltarrai gogor egiteko elkar-artu zutenak, ikusirik Josueren garaipen miragarriak, eta amaika Errege beren lagunak illak, izutu zitezkean; baña etzuten etsitzen, eta beren indar guziz andi paregabekoetan ustea ipiñita, Josue beartu zuten, udaberrian gerrara irtetera. Josue prestatu zan, eta bereala jakiñik, etsaiak zein lekutan erasotzeko asmoa zuten, isill-isillik abiatu zan, itsumustuan bidera irteteko ustean. Etsaietara urreratu zanean, Jainko-

ak bizkortu zuen, esanaz, etzuela zer bildurrik izan: biaramonean guziak eskura emango ziozkala, nai zuena egiteko. Ala gertatu zan. Gitxiena alakorik uste zuten garaiean sartu zitzaien, eta Errege elkar-artuak osotoro ondatuta, gizakume guzia il, eta gurdi eta gañerako gerrako tresna guziak erre zituen; eta ondamen onen bitartez, Kanaango bazter geienen jabe bereala egin zan. Erraz ez da esatea, zenbat izan ziran etsai galduak, eta uri artuak. Zerbait ere ezagutzeko, asko da jakitea, sei urteren buruan ogeita bederatzi Errege eskuratu, eta il zituela.

Josuek ikusirik, Kanaan geiena beretu zuela, eta pakea ematen zitzaiola, uste izan zuen, Israelko Tribuai, nori bere zatia, emateko ordua etorri zala, arte-raño guziak batean bezala, geroztik bakoitzak berea zaindu, eta etsaiari arpegi eman zizaion. Asi ziran zotz egiten, eta Tribu batzuei beren zatiak emanik, gañerakoakikoa beste egun batean egiteko utzi zuten.

11. Galgalatik Silora Kutxa santaren aldatzea

Lenago esan da, Kanaango lurrean sartuta, berea-
la Kutxa santarekin Tabernakuloa, gero Galgala deitu
zitzaion lekuan, ipiñi zutela, eta onen inguruan, oi
bezala, bizitokiak egin zituztela. Zazpi urtean Kutxa
santa emen egon zan, eta Israeltarrak etsaiai eraso-
aldiak egin ondoren, onara itzultzen ziran atsedetera.
Baña Galgala izanik Kanaango ertz bat, Josuek pensa-
tu zuen, egokiago zala Kutxa santa Kanaan en erdi-
erdian egotea, Israeltar guziak erosoago joan zitezen,
eta beren lanak aisago egin zitzaten. Silo auturik,
Kutxa santarekin Tabernakuloa aldatu zuten, eta
gerozko lareun urtean gitxi gora-beera emen egon
zan.

12. Kanaan en banatzea, eta partitzea

Silon zeudela, buru-eman nai izan zioten arestian
aitatu dan, Kanaango lurra Tribu guzien artean bana-
tzeari. Onetarako neurtzalleak alderdi guzietara bial-
du, eta amabi puska egiñik, Jakoben amar seme
Ruben, Gad, Juda, Benjamin, Simeon, Zabulon, Isakar,
Aser, Neptali eta Danen, eta Jose amaikagarrenaren bi

seme Efrain, eta Manasesen etxeak edo ondoreak bana artu zuten; eta zati oiei guziai, nori bere buru edo iturriaren izena eman zioten, eta geroz izen onekin ezagutu izan ziran.

Jakoben semeetatik Lebiren ondorea bakarrik bazter berezi edo jakin gabe geratu zan: ala ere, besteak bezain ondo, edo obeto: bada, gañerakoak gauza guzien amarrenak, eta lenbizi edo primiziak zor ziozkaten, eta beste artubide askorekin batean, berrogeita zortzi erri, beren barrutiakin Kanaan guzian, ormen banaiatu edo zabalduak, bere-bereak zituen. Kaleb, Josueren lagun maiteak ere, zatitxo bat artu zuen, bere leialtasunagatik Jainkoak agindu zion eran. Bakarrik Josue guzien buru, eta ainbeste nekerekin guzientzat adiña irabazi zuena, ezer gabe gelditzen zan, eta bere gogoz etzuen egundaño eskatuko ere: baña Israeltarrak, berandu bederik, oroitu ziran, Jainkoak aginduta zeukala, Josueri bere saria emateko eta naieneneko bazter bat eskeñi zioten, eta autu zuen Efraingo Tribuan zegoan *Tamnath-Saraa* zeritzan erri txiki ezer-ez bat, ezagutu zedin, bere eresi bakarra lanbide guzietan Jainkoaren esana egitea izan zala. Josuek aukera au egin zuen, Silotik gertuan zegoalako,

eta bere bizileku onetatik Jaunaren etxera noiz-nai eroso joan zitekealako.

13. Josueren eriotza

Urte batzuek Israeltarrak pakean bazeramakiten, nork bere alderdian, eta Josue egunetan aurrera zijoan. Au ezaguturik, Israelko Prinzipe, agintari, eta beste gizon elduenak bere ondora erakarri, eta esan zien: Zartu naiz, nere egunak badijoaz. Dakusute, Jainkoak zuen alde zenbat egin duen: lur andiak menderatu dituzute: ala ere, oraindik bazter txiki batzuetan zer egin badaukazute: Jainkoak oiek ere zuen eskuetan ipiñiko ditu, agindurik zauzkaten bezala; baña bere esanak kontuz egitzatzute. Gero beste egun batean Israelko guziak beregana bildu, eta Moisesek denbora batean bezala, erakutsi zien, Jainkoa ondo serbitzeko zer egin bear zuten: ala egiteko itza eman zioten, eta atzenean guziai agur betikoa egin zien. Andik laster Sikemen il zan, eta Tanat-Saraan berak prestatutako obian lur-eman zitzaion. Israeltarrak, ainbeste garaipen irabazi zituen buru eta agintari bati zegokion progua, egin zioten. Il zanean eunda amar

urte zituen. Ejipton jaio, eta berrogeita amairu urte egin zituen: beste berrogei eremuan: sei Kanaango lurra beretzen, eta atzenekoak pakean, eta Israelta-rrai erakutsi onak egiten, eta gauzak zuzentzen.

14. Joserren ezurren lurpetzea. Eleazaren eriotza

Denboratsu onetan Joserren ezurak ere Sikem-ondoan lurpetuak izan ziran. Lenago esan da, Patriarka andi onek bere anaiai agindu ziela, kontu izateko, bere ezurak Kanaanera eramane, eta emen lurpetzez. Il zanean gorputz-illa balsamatu, eta gorde zuten, Ejipton egon ziran bitartean. Moisesek , Ejiptotik irten ezker, beti berekin erabilli zuen: eta Moises il zanean, Josue jabe egin zan: Galgalan iduki zuen, eta Kanaan menderatu zuenean, Sikem-ondora aldatu, eta aita Jakobek etxeko illak ipintzeko Hemor-en semeai erositako lurrean obiratu zuen.

Israeltarrak Josueri egin zioten proguko ogeita amar egunak igaro baño lenago, Apaiz andi Eleazar ere il zitzaien. Au Aaronen semea, eta Israelko bigarren Apaiz-nagusia zan. Eginkizun andi guzietan

Josuerekin beti ibilli izan zan, eta Finees bere semea oñordeko utzi zuen. Gabaat zeritzan, errian lurpetu zuten.

AMAIRUGARREN IRAKURGAIA

1. Israelko eraena edo gubernua

Josueren eriotzarekin Israelek aldaketa andiak izan zituen. Josuek etzuen oñordekorik utzi, ezpada Israeltarrak eraendu edo gubernatu bear ziran, Jainkoak antziñatik Moisesen bitartez erakutsirik zeukan eran. Ala nola. Kanaan guzia amabi puska egin zan: oiek eman zitzaiezten amabi Tribu edo amabi etxe, Jakoben amabi semeen zenekoai. Erri bakoitzak zuen batzar bat, gizonik zarrenak egiten zutena; eta erriko lanak oien kontura zeuden. Tribu bakoitzak erri andientsu batean berebat zuen bere batzarra, zeñetan gizonik elduenak eta etxeetako buruak sartzen ziran: batzar onetan Tribu guziko egitekoak erabakitzen ziran. Tribu guzien burua zegoan Tabernakuloa eta Kutxa santa egoteko, Jainkoak aututzen zuen lekuan. Emen zegoan irurogeita amar gizon zar eta elduak, Apaiz-andia buru zala, egiten zuten batzar nagusia. Tribuetan bukatu ezin zitezkean despita eta

auziak, batzar nagusi onetan erabakitzen ziran. Baita ere emendik irteten ziran Israel guziaren onerako ziran aginte eta eginbearrak. Premia zanean, edo egiteko andiren batzuek sortzen ziranean, Tribuetako Prinzipe edo zarrak, Apaiz-andia nagusi zutela, Erriburu onetan bildu oi ziran, eta ezin erraz erabaki zitekean lanean, Jainkoari, beren Jaun eta Erregeari beza-la, galdetzen zioten.

2. Zenbat bazterren menderatzea

Modu onetan, bada, Josue il zanean, Israel gelditu zan. Buruzari jakintsu, eta biotz andiko onek kanaan-tar geienak menderatu zituen; baña banaka batzuek or-emen menderatzaka geratu zitzaiozkan, eta Tribu bakoitzak, bere lurrean zeuzkanak, galdu bear zituen, Jainkoak esanda zeukan eran, Israelko semeak garbi-garbi gelditzeko. Egiteko oni nork asiera emango zion erabakitzeko, batzar andia bildu zan, eta esan zuen, Judako Tribuari lenena zegokiola. Prestaturik, bada, bereala, Beneko uriari eraso zioten; eskuratu zuten; eta emen arkitu ziran guziak il zituzten. Errege Adoni-

bezekek kanpora iges-egin zuen; baña ondoren jarraiturik, atzitu zuten. Bertatik il zezaketen, Josuek bere aldian ainbesterekin egin izan zuen bezala; baña Jainkoak au zeukan, nerekicho, aukeratua, onen bidez bere zuzentasun andia agertzeko. Oñ eta eskuetako beatz-punta guziak ebaki zitzaiozkan, eta Adonibezekek, bere burua erreki onetan ikusi zuenean, esan zuen: lege eta bidezkoa da egin didatena: irurogeita amar Erregeri nik neronek au bera egin diet, eta nere maipeko papurrak biltzen iduki ditut. Nik iñorekin egin nuena, Jainkoak nerekin egin du. Jerusalem erasotze-ra joan ziranean, berekin eramane zuten, eta an il zan.

Jerusalen ere, Jebus-ko gaztelua ez, beste guzia arturik, an arkitu ziranak il, eta uria bera erre zuten. Jerusalemekin bezala, beste erri asko menderatu zituztenakin ere egin zuten.

3. Israeltarrak idolo-zaletzen dira

Lanak oraindañokoan ondo zijoazen. Jainkoa Israeltarren alde beti agertzen zan. Egunetik egunera zerbait irabazten zuten; baña denbora berean kaltebi-

de andiak gñera zetozien. Jainkoak Ejipton eginda-ko mirariak aurtasunean eta gaztetan ikusi zituztenak, illak ziran, eta gero eremuan egindakoak ikusi izan zituztenak ere, erioak bazeramakien. Zar beneragarri oiek kontu eta ardura zintzoarekin Jainkoaren esanak eta aginduak berak gorde, eta besteai gordeerazo oi ziezteen; baña oiek gitxitu, eta mirari aien oroipena ere atzendutzero zan. Gazteak asi ziran, Jainkoari zor zitzaion esker-ona, ezertan ez artzen, eta aren esanak egiteko zabartzen. Idolozale guziak, Jainkoak aginduta zeukan bezala, ondatu bearrean, laguntzat artu, eta berakin bizitzen ziran: zar banaka aiek gaiztakeria onen kontra alperrik otsegiten zuten: oien ondo-esanak baño gazte zoroak geiago zezaketen.

Zarren esanak ezer egin etzutenean, Jainkoak beste bide bat artu zuen, zentzatzen ote ziran ikusteko. Israel guzia Silon zegoan bein batean, Aingeru bat agertu zitzaien, eta gogoraerazo zien, nola Jainkoak Ejiptotik atera, eta Kanaango lur gozoan sartu zituen, aien antziñako gurasoi agindu zien bezala: zer batasun egin zuen, aiekin beti izateko; baña egin zuela, aiek kanaantarrakin ez kutsutzeko itzean. Eta au onela izanik ea zergatik Jaunaren esana austen zuten? Gisa onetan Aingeruak beren gaizki-egiña arpegira

eman, eta aldegin zien. Israeltarrak okerra ezagutu zuten; negarrari eman zioten, eta egin-al guziak egin zituzten, Jaunaren aserrea itzaltzeko. Damu au aldi onetan egiazkoa izan zan: bada, geroz gizaldi ark iraun zuen artean, Jainkoari leialkiro jarraitu zitzaiozkan.

Baña etorri zan beste berri bat, Jaunaren mirari andiak ikusi etzituena, eta gaiztakeriari osotoro eman zitzaiona. Ez bakarrik kanaantar idolozealekin artu-emanetan ibilli, eta adiskidetasunak egin, ezen, seme-alabak ere elkarri eman ziezteen, eta Israelko semeak idolozealeen alabakin, eta oien semeak aien alabakin ezkondu ziran; eta naste onetatik etorri zan, Israeltarrak, Jainko egiazkoa utzirik, gezurrezkoak artu eta adoratzea.

Jainkoa, Israelarren esker beltza, eta gaiztakeria ikusirik, itz eta keñadaetatik egiñetara igaro zan. Zemaia edo amenazakin zentzatu nai izan etziranak, ipiñi zituen Mesopotamiako Errege Txusan Rasatainen eskuetan, zeñaren mende lotsagarrian, izanik berak Erregeai agintzekoak, bizi bear izan ziran zortzi urtez, gaiztakerian igaro zituzten lenagoko zortzien truke. Katibutasun onetan zeramaten bizitza negargarri eta neketako onak, begiak idiki ziezten; gaizki-egiña eza-

gutu zuten, eta biotz osotik Jainkoagana barkazio-eske itzuli ziran. Orduan Jainkoa bere erri maiteaz errukiturik, Israeltarrai eman zien, Txusanen mendetik nork atera, eta au izan zan Israelko lenengo Jueza *Otoniel* zeritzana.

4. Israelko Juezen eraenmentua, edo gubernua

Lenago esan da, Josue il ezkerro, Israeltarrak nola eraendutzen edo gubernatzen ziran, beren arteko guraso eta gizonik elduenak buru zituztela, eta Jainkoa beste Errege eta Jaunik etzutela. Gero ere etzuten iñoren bearrik izango, baldin Jainkoaren esanak zuzen gorde izan bazituzten; baña esan oiek austen zituztelako, Jainkoak eskutik uzten zituen, eta bereala iñoren mende gogorrean erortzen ziran. Gisa onetako nekeetan arkitu ziran batean, Jainkoa asi zan, *Juezak* deitu zitzaizen libratzalleak Israeli ematen. Juez oiek Israelen eskualdi andia zuten eta bere aginteak bizi guzian irauten zuen. Bat iltzen zanean, bestea ipintzeko kontua, Jainkoak zeukan. Irureun urtean Juez oiekin izan ziran: bitartean gora-beera asko izan zuten; baña asi

gaitezen denbora onetan izan zituzten amabostai bat-banaka ukitzen.

5. Otoniel, lenengo Jueza

Arestian aitatu diran kanaantarrekiko gerran, Israelkoak zebiltzala, artu zuten Dabirko uria eskuratzeko asmoa. Kaleb, guzien buru egiten bide zuenak, otsegin zuen, Dabiren lenbizi sartu eta ondatzen zue-nari, bere alaba Axa emaztetzat emango ziola. Etzan geiagoren bearrik, gizonik bioztunenak elkarren leiean eskeñtzeko. Otoniel, Kaleb beraren illoba, urian lenbizi sartu zan, eta saritzat Axa emazte egin zuen. Jainkoak Otoniel au lenengo Jueztzat Israeli eman zion, eta Txusani eraso, il, eta jende guzia ondaturik, Israel-tarrak zortzi urteko mendetasun gogorretik atera, eta pakean ipiñi zituen, eta geroz Otonielen egunetan Jainkoaren bildurrean bizi izan ziran.

6. Aod bigarren Jueza

Israeltarrak asi ziran jainko gezurrezkoak adoratzen, eta Eglon Moabko Erregeak, beste auzoetako askok lagunduta, azpian artu zituen, eta onen mende nekagarrian emezortzi urte zeramazkiten, Jainkoa errukitu, eta Aod bigarren Jueza agertu zienean. Aodek Israeltarren izaera eta nekeak ezin eramanez, Egloni gelara joan zitzaion, eta zeraman ganibita sabelean sartuta, illik utzi zuen. Bereala iñor oartu baño lenago, igesari eman zion. Gero Israelko gerra-riak berekin artuta, etsai guziai eraso zien, eta etzuen atsedean, alik eta guziak il arteraño. Aod bizi izan zan egunetan, Israeltarrak beti geroz Jainko egiazkoari leialak izan zitzaiozkan.

7. Sangar, irugarren Jueza

Irugarren Juez onek Israelen etsaia arpegi eman zien, batezere filistintarrai, zeintzuetakoak arre-ortz batekin seieun il zituen. Au bizi izan zan artean, Israel-tarrak Jainko egiazkoari jarraitu zitzaiozkan; baño ilda laster, idoloai agur-egin eta iñoren mendean erori ziran. Israeltarrentzat ezer ere lotsagarriagorik etzan, kanaantar baten azpian egotea baño; baño Jainkoak

esan izan zien bezala, Kanaango guziak lenengotik ez ondatuarekin, etsai galgarri oni eman zioten burua goratzeko bidea eta lekua; eta Jainkoak oiek berak billatzen zituen, aien gaiztakeriari zegokion kastigua emateko. Josuek il zituen Errege aietako baten odoleko Jabin zeritzan batek, soldadu-talde andi bat egin, eta Kanaango Erregearen izena artu zuen. Onek zeukan agintari txit aditu Sisara zeritzana, zeñaren kontura bere jende andia ipiñirik, Israeltarrai eraso zien bederatzieun gurdi-sega berekin zituela, eta bereala menderatu zituen, eta morrontzarik gogorreanean ogei urtez iduki ere bai. Bitarte luze onetan eraman zituzten neke-penak, etziran asko izan, aiek zentzatzeko. Ala ere baziran Jainkoari bildur zitzaiozkan zenbait on; eta Jainkoa errukitu zan, eta emakume bat libratzalletzat eman zien.

8. Debora, Barak-ekin laugarren Jueza

Jainkoak eman zionean, bada, Deborari aditzera, Israeltarrak, arkitzen ziran neke-petik aren bidez atera nai zituela, prestatu zan, Sisara eta bere jendeari era-

sotzeko. Onetarako Baraki gaztigatu zion, nola Jainkoak Barak agintzaritzat aututa zeukan, eta ark gatzigatzzen ziona, egin zezala. Baña Barak, bildurrez, etzan Debora gabe joan nai izan: eta amar milla armadun arturik, biak Taborko mendira igo ziran. Sisarak aukakin zuenean, bederatzieun gurdi sega zorrotzez beteak, eta gerrari guziak arturik, Barak zegoan alde-ronz joan zan. Baña Barak bere amar millakin aurkeztu zitzaionean, etzuen biotzik izan, gogor egiteko, eta egin-al guzian igesari eman zitzaion: Barak bederatzieun gurdiaz jabetu, eta soldadu guziak, bat bakarrik ere utzi gabe, il zituen.

Sisara igesi zijoala, Haberen emazte Jahel zeritzanak ikusita, bidera irten zitzaion, eta bere txaoan sarerazo zion. Bideko nekeak aulduta, eta egarriak easan ziolako, ur piska bat eskatu zuen, eta Jahelek kaiku bat ezne emanik, mantuarekin estali zuen. Sisarak esan zion, atean jarri zedilla, eta iñork galdetzen bazion, barruan zein zegoan, erantzuteko, iñor etzegoala, eta eznez ase-beteta, loak-artu zuen. Oraindano Jahelek egin zuen guzia, igeslari errukarri bati on egitea zan, zeren biotza erdiratu zion, ain erreki txarrean Sisara bat ikusteak; eta onen Errege Jabin, Jahelel aitarekin pakean zegoan. Baña pensatu zuen, Jain-

ko egiazkoaren etsai bildurgarri baten bizia eskuan zeukala, eta au galtzearekin, Israeltarrai gaitz geiago egiteko bideak itxiko ziozkala. Orrez ostean baziendien, kanaantarra zalako, Jainkoak aginduta zeukanez, iltzea merezi zuena zala. Gogoak eman zion, bada, lo zetzan bitartean, il bear zuela. Ilze bat artu, eta malluarekin llotokian sartu zion, eta lurrari josita Sisa-ra ipiñi zuen.

Barak orpoz-orpo zerraikionak ikusi zuenean, bere etsai portitz hura emakume baten eskuetan ilda, eza-gutu zuen, Debora gabe Jabinen kontra irten nai izan etzaneko bere ezereza. Aitortu zuen, Jaunaren eskua ibilli zala; Jaunari eskerrak eman ziozkaten, eta etsai guziak igesi joan ziran, buru aditu hura gabe arkitu ziranean.

Garaipen onen geroko ogei urteetan Barak eta Deborak Israelko jendea zaindu, eta ezagueran iduki zuten, Jainko egiazkoa baizik aitortzen eta adoratzeko etzuela. Bi oiek il ziran, eta Israeltarrak beren gaiztakeria jakiñari bereala eman zitzaiozkan, eta Jainkoari aserrererazo zioten. Kastiguz Madiantarren eskuetan erori, eta zazpi urtez mendetasun gogorrean bizi izan ziran. Bitarte onetan gose andiak igaro bear izan zituzten: bada, Madiantarrak udaberrian abuztoak sasoi

eta arorik obenean zeuden egunetan, joan, eta guzia oñ-petu eta soiltzen zuten, eta topatzen zuten abere guzia ere berekin zeramaten, ezer ere Israeltarri utzi gabe. Atzenerako ainbeste ondamen, eta onek zekarren gosetea ezin eramanik, mendietara iges-egin, eta gorde-lekuak eginda, bizitzera beartu ziran. Noizbait bear da, ezagueran sartu ziran; gaizki-egiña aitortu zuten; eta Jaunari errukimentu-eske jarri zitzaiozkan. Jainkoa kupitu zan, eta bostgarren Jueza bialdu zien.

9. Jedeon, bostgarren jueza

Madiantarren atzaparretatik gariak gordetzeko asmoan, *Jedeon* larrañean garbiketan ziardun bein batean, Aingeru bat aurkeztu zitzaion, Madianen mendetik Israel ateratzeko, Jainkoak hura aututzen zuela, esatera. Jedeonek etzuen alako berririk artu uste; eta osotoro arriturik, Aingeruari agertu zion bere etxearen beeratasuna, eta izate umilla, adierazten ziola, alako lanbide baten kontua artzea, ari etzegokiola. Ni zurekin izango nazu, Aingeruak erantzun zion, eta Madianguzia, gizon bat bakarra balitz bezala, zuk ondatuko dezu. Jedeonek Aingeruari siñale bat eskatu zion, nor

zan ezagutzeko, eta, arren, etzezala andik aldegin, zerbait ekarri eta eman artean. Aingeruak, emen itxedongo dizut, erantzun zionean, Jedeon bereala etxera joan, antxume bat egosi, eta salda eltze batean ipiñi zuen; gero legami gabeko ogiak egin zituen, eta guziak Aingeruari arte-pe batera eraman ziozkan. Aingeruak agindu zion, aragia eta ogiak arri-gañean ipiñi zitzala, eta salda oietara isuri zezala. Jedeonek ala egin zuen; eta Aingeruak eskuko zigorrarekin arriari ukitu zionean, irten zan suak, guzia desegin zuen, eta Aingerua aienatu edo ezkutatu zan.

Ai ene! Jedeonek deadar egin zuen, itzegin ziona Aingerua zala, ezagutu zuenean. Israeltarrak sinisturik oi zeuden, Aingerua bein ikusi ezkerokoa, bereala il bear zala; eta bildur onek Jedeoni biotza mindu eta lastu zion. Baña Jainkoak bereala poztu zuen, esanaz, etzedilla estutu; etzala ilko. Agindu zion, Baal idoloaren aldarea desegiteko; onen inguruko zuaiztia ebakitzeko, eta emengo egurra, sua sortu zitzaion arriaren gañean egin zuen aldarean, erretzeko, eta bi zezen, bat zazpi urtekoa, eskeñtzeko.

Jedeon bildurtzen zuen, bere erritarrak jainkotzat zeukaten, Baalen idoloari egindako aldarea egunaz, guziak zekustela, botatzeak; eta amar morroi arturik,

gauaz joan, eta Jainkoak esana egin zuen. Biaramo-
nean Baalen aldarea lur-joa ikusi zutenean, abiatu
ziran, nork egin ote zuen, galdez; eta jakin zutenean,
Jedeon zala, Joas bere aitari seme-eske aserre bizioan
joan zitzaiozkan, beren jainkoari egin zion bidegabe-
keriagatik il bear zutelata. Joasek etzien eman nai
izan, esanaz, gaizkille aren kastigua Baal beraren kon-
tura utzi zezatela, eta jainkoa bazan, bere izen onaren
alde irtengo zala. Isekazko edo burlazko esan onekin
gizon sutsu aiek palakatu zituen, eta Jedeon iltzeko
artu zuten asmoari, utzi zioten.

Jedeonek ikusi zuenean, bere erritarren jainko
Baalen aldarea lur-jotzeko izan zuen biotza eta atre-
benzia, zein ondo irten zitzaion, eta zer pensatu
andiak eman zieztela, al-egin guzia egin zuen, bere
senide, etxeko eta aide guziak Jainko egiazkoagana
itzultzeko; eta egun gitxiren epean bere lanbiderako
lagunik obenak oiek zituen. Bitarte onetan Madiantar,
Amalektar, eta beste asko zebiltzan, lenagoko urtee-
tan oi bezala, Israeltarrai erasotzeko asmoan, eta
eunda ogeita amabost milla gizon, abere eta ganaduz
ondo ornituak, Jordango ibaia igaro zuten, eta Jezrael-
ko ibarrean estalpeak egin zituzten, Israel guzira
andik zabaltzeko; baña Israeltarrak etziran lenak,

ezpada beren gaiztakeria ezaguturik, Jaunaren errukimentua irabaziak.

Zeruko argiz Jedeon beterik, eta Jaunaren laguntzaren ustearekin sendoturik, gerrako tronpetari soñueragin zion, eta auzoetara ere mandatariak jendeeske bialdu zituen, eta egun gitxiren epean ogeita amabi milla gizon gerrari bildu zitzaiozkan. Oiek guziak etsaiari arpegi emateko gizonez-gizon gitxi ziran; baña Jainkoaren laguntzak gizonen utsunea bete bear zuen. Au berekin zuela sinisteko siñaleak, lenagotik artuta zeuzkan; ala ere bere ezerezari eta beeratasunari begiraturik, aldats egiten zitzaion, lanbide artarako Jainkoak autua zala, uste izateko, eta uzkur zegoan. Kezka guziak, bada, berak utzi, eta gerrari aiek ala zala, zekusaten, zeruronz begiak goratu, eta Jaunari siñale berri bat eskatu zion. Ara nola. Ille-zati bat larrañean ipiñiko det, Jaunari esan zion, eta gaueko intzak illea busti, eta inguruko lurra leoruzten badu, ezagutuko det, nere bitartez Israel gordeko dezula. Jedeonek, bada, ille-zatia gauean larrañean utzi, eta biaramonean arkitu zuen, berak eskatu bezala. Eskuakin illea estutu, eta isuri zitzaion zumua kati-llu batera artu zuen.

Onekin ere, obeto jakin-eresia etzitzaion osotoro bete, eta Moisesek beste aldi batean bezala, kontrara ikusi nai izan zuen. Jainkoari eskatu zion, ille-zatia leor, eta ingurua intzez bustia gelditu zedilla. Jaunak au ere egin zion. Biaramonean larrañera joan, eta arkitu zituen illea leor-leor, eta inguru guziak bustiak. Orduan osotoro ezagutu eta sinistu zuen, bera zala Israel libratzeko autua.

10. Madiantarren ondamena

Urrengo gauean, bada, joan zan bere ogeita amabi milla gizonakin, eunda ogeita amabost milla Madiantar zeuden ondora, erasotzeko asmoan. Jainkoak Jedeonen ustea ikusi nai izan zuen, eta esan zion: Soldadu asko dauzkazu: Madian ez da zure eskuan jarriko, Israel arrotu ez dedin, eta esan ez dezan; nere indarrez libratu nintzan. Guziai esan egiezu, zer diodan: bildur dan ikaratia itzuli bedi: eta ogeita bi milla gizon itzuli ziran, amar milla bakarrak Jedeonekin geldituta. Jedeonek igeste andi au ikusi arren, etzan batere ikaratu, eta prest zegoan, zituen banakakin erasotzeko. Jainkoak, berriz ere, ikusi nai izan zuen, zer uste zeu-

kan, eta esan zion: oraindik soldadu asko dauzkazu: urera eraman itzatzu; eta nik agintzen diodana, zerekin bijoa, eta besteak itzuli bitez. Jedeonek bere amar milla gizonak ur-ondora eraman zituen, eta Jainkoak esan zion: Zakurren erara ura miazkatzen dutenak, alde batean ipiñiko dituzu, eta ura edateko belaunikatzen diranak, bestean. Irureun izan ziran, ura eskuan artuta, miazkatu zutenak, eta gañerakoak, edateko, makurtu ziran. Orduan Jainkoak esaan zion, irureun aiek asko zituela, Madiantarra erasotzeko, eta besteak beren etzauntzaetara itzuli zitezela.

Jaunaren esanera Jedeon osotoro jarririk, eta uzkurtasun guzia utzirik, prestatu zan, irureun gizonekin etsaiari erasotzeko. Urrengo gauean Jainkoak esan zion, Madiantarrak zeuden ibarrera jatxi zedilla, eta bakarrik bildurtzen bazan, Fara bere morroia artu zezala, eta Madiantarrak zer zioten adituta, bioztundu eta bizkortuko zala. Jedeonek, Madiantarren alderonz joan, eta ikusi zituen gizonak eulia abaraskan, eta gameluak area itsas-baztarrena bezala. Bati alderatu zitzaion, eta entzun zion, lagunari esaten: amets egin det, eta iruditu zat, su-azpian erretako garagar-ogi bat Madiantarreronz amilka zetorrela, eta etzauntzara eldu zanean, jo nauela, eta osotoro nasturik, lurrera

naizala. Lagunak esan zion; amets orrek ez du beste gauzarik adierazten, ezpada Jedeonen ezpata, zeren Jaunak Madian bere jendearekin aren eskuetan ipiñi duen.

Jedeonek ametsa entzun zuenean, Jainkoa adortu zuen: bereetara itzuli zan, eta esan zien: ea jaiki laster; bada, Jaunak Madiantarrak gure eskuan ipiñi dizkigu. Irureun gizonak iru saldotan banatu zituen: bakoitzari tronpeta, eltze uts, eta argi bana eman, eta esan zien, berak zer egiten zuen, aiek ere egin zeza-tela. Jedeon eun gizonekin Madiantarren ertz batera alderatu zan: beste berreunak ere bi ertzetan jarri ziran, eunda ogeita amabost milla gizon Madiangoak erdian artzen zituztela. Gau-erdian Jedeonek tronpeta jo zuen: eta beste guziak ere bai: eltze-joka bereala asi ziran, ots izugarri, arteraño alakorik iñongo gerran entzun etzan erakoa, egiten zutela. Eltzeak autsi zitzaiozkatenean, eltzeetan zeramazkiten argiak ezker-eskuan, eta tronpetak eskuian zituztela, al-zan otsik andiena eragin, eta zerrauten deadarka: *Jainko-aren eta Jedeonen ezpata*. Onik etzerabilten, eta gero baño gero ziarduten ots andiagoak egiten bein tronpetarekin, bein deadarka, argiak txit gora zituztela.

Gau illunaren erdian, deadar-artetik irteten zana beste argi gabe, eta alde guzietatik jotzen zitzaien tronpeta-soñu ikaragarria, eta *Jainkoaren eta Jedeonen ezpata* beste itzik entzuten etzutela, Madiantarrak arkitu ziranean, jarri ziran, non zeuden, zer gertatzen zitzaien, eta zer egin etziekitela. Igesi abiatu ziran; elkar jotzen zuten; eta etsaia zalako ustean, nork bere laguna, topatutako lekuan iltzen zuen. Gau guzia egun-sentiraño ilkintza negargarri onetan eramane zuten; eta ordu gitxiren barruan Israelko bazter ederra Madiantarren odolez gorritua gelditu zan, Israeltarren ukitu bat bakarra ere gabe.

Eguna zabaldu zanean, bizirik geratuak bazekusten ere, irureun beste etsairik inguruan etzutela, gauean sartu zitzaien laborriak, etzien uzten leku batean egoten, eta egun-argiari eskerrak emanaz, alde guzietaronz igesi zabaldu ziran, Jordango ibaia lenbaitlen igaro naiez estropezuka, beren errietan bizia gordetzeko. Baña Jaunaren ardura zintzoa! Jedeonek etxera bialdutako ogeita amaika milla eta geiago gizon bildurti aiek, jakin zutenean, Madiantarrak igesi zer buruzpide txarrean zijoazen, bidera irten, eta abarrakitu zituzten. Jedeonek bere irureunekin, argiak utzita, ezpatak arturik, igeslariari orpoz-orpo jarraitu

zitzaien; auzoetara ere bereala gaztigatu zuen, ibaia-
ren urme-uneak, ordurik galdu gabe, artu zitzaten, eta
guzien artean, eunda ogeita amabost millaetatik,
ibaia igaro zuten amabost milla ez, beste guzi-guziak
ondatu, eta il zituzten. Efraintar urme-uneak artzera
aurkez-aurke irten zitzaieztenak, Madiango lau Erre-
geetatik bi, Oreb eta Zeb, bat arkaitz-pean, eta bestea
dolare batean topatu, eta biak il zituzten, eta buruak
Jedeoni eraman ziozkaten.

Jedeonek begia iges-egin zioten amabost milla
aietara zeukan: eta beraí erasotzeko, etzuen artu nai
izan bere lenagoko irureun gizonak baizik, zeintzuek,
bat ere galdu gabe, osorik gelditu zitzaiozkan. Baña
nekeak eta goseak txit aulduta zeuden, berriro ekite-
ko: eta oiek zerbait zuzpertzu naiez, Sokot eta Fanue-
len zer jana eskatu zuen; ordea bi erri oietako esker
gaiztokoak, ez eman, ezen, isekaz bete zuten. Labur-
tasun eta lotsagabekeria au, ainbeste mesede eginda
gero, ikusirik, irureunak ipiñi zituen etsaiaren ondo-
ren, ezer artu gabe, aulkeri guzian, egun hura pozik
igarotzera. Etsaiak zeuden tokira gauaz, iñor oartu
gabe, sartu zan; itsumustuan eraso zien; eta ezpataz
josi, eta guziak ondatu zituen; eta Zebek eta Salmana
Madiango beste bi Erregeak ere atzitu zituen.

Biaramonean atzeman edo atzituakin atzerako bidea artu zuen, eta urrengo egunean, eguzkia baño lenago, Sokoten ondoan zegoan. Emen sartu zan, eta orainago ogi-eske jarri zitzaienean, egin zioten isekak-gatik irurogeita amazazpi gizon andientsuen aragiak lar eta arantzakin orraztu, eta zeaerazo zituen. Gero Fanuelera joan ,eta aren bildurrez gazteluan gorde ziran erriko buruzai guziak il zituzten. Atzenean bi erri oiei zegokien kastigua emanda, bereala Madiango bi Erregeak il zituen; eta Israel guzia pakean, eta etsaien bildur gabe gelditu zan.

Lanbide oiek guziak egin zituenean, Efra bere erri-ra itzuli zan, irureun gizon leial aiek berekin zituela. Israelko andizkiak aurkeztu zitzaiozkan, ongiatorria egitera, eta Israel guziari ekarri ziozkan mesedeakgatik eskerrak ematera. Berak iritsitako garaipenak ain andiak izanik, Errege egin nai izan zuten; baña etzien utzi, esanaz, Jainkoa beste Erregerik etzezatela artu. Ala ere, uste izan etzezaten, aien eskeñi oparoa aintzat artzen etzuela, esan zien, etsaiari kendutako belarrietakoak emateko. Bereala kapa bat lurrean zabaldu, eta eman ziozkaten belarrietakoak, ez ezik, urrezko, eta sedazko beste edergarri asko, berreunda ogeita emezortzi milla erreal balio zutenak ere. Bere-

tzat ezer nai etzuen, eta gai oiekin *Efod* eder bat egin, eta bere etxean ipiñi zuen.

Geroko urteak Israelko Juezaren eginkizunak ondo betetzen, eta Israeltarrak Jainkoa zuzen serbitzeko, al-egiñak egiten, igaro zituen. Israel berrogei urtean eraendu zuen, eta Efra bere errian il zan, irurogeita amar seme utzirik. Israeltar onak, beren libratzalle gogoangarriari zegokion eran, negar andiak eta proguluzea egin ziozkaten.

11. Abimelek, seigarren Jueza

Jedeon bizi izan zan artean, Israeltarrak Jainkoari bildur izan zitzaiozkan; baña il bezain laster, gizon andi onen ondo-esanak aztu, idolo-zaletu, eta Jainko egiazkoari utzirik, artakotzat Baal artu zuten, eta egikera onekin ain ondore negargarriak ekarri zituzten. Arestian esan da, Jedeonek irurogeita amar seme utzi zituela; zeñak aitaren izen ona gordetzen zuten, kutsutu gabe: baña oiezaz landara, zorigaitzean izan zuen bigarren mallako emazte Sikemtar bategan ere beste bat, Abimelek zeritzana, eta Israelko seigarren Jueza. Bere aita ilda, seme zorigaiztoko onek Israelta-

rrai igerri zienean idoloetara griñatuak, uste izan zuen, beretzat zerbait egiteko aldia orduan zala. Sike-mera joan, eta bere amaren senideai buruan sartu zien, obe zutela, batek aginduak izatea, Jedeonen beste irurogeita amarren mendean egotea baño; eta ipiñi zituen, Sikemgo guziai bere alde itzegitera. Oiek entzun zutenean, ango odolekoa eta jatorria zala, Erregetzarako begia ezarri zioten, eta Baalen elizako dirutza andi bat eman zioten; zeñarekin zenbait gizon galdu erosi, eta oiekin aitaren etxera joan zan. Ingurutu zuten, eta Joatan anaia gazteena ez, beste senide guziak atziturik, arri-gañ batean il zituen. Irurogeita bederatzi senide anaia batek ilda ikusteak, bazter guziak izutu zituen, eta arri-egiñik gelditu ziran; baña aginte-naiez biotza beteta zeukan Abimelek biurriari, ezer gitxi zitzaion, ainbeste odol isuriagatik.

Gogortasun paregabe au eginda, bereala Sikemera itzuli zan, sari-eske bazijoan bezala, eta Sikemtararak alako gizon galdu bat igundu bearrean, arte-pe batera bildu, eta Erregetzat artu zuten. Joatan bizirik gelditu zan anaia bakar ark berri au aditu zuenean, Sikemdik urrean zegoan Garizinko mendira igo, eta oska asi zitzaien, itz-estaliakin arpegira emanaz, aren aitagandik artutako mesedeak, irurogeita bederatzi

seme il ziozkan bat Errege egitearekin, zein gaizki ordaintzen zituzten. Esan zien, bazeritzaten ondo egin zutela, poztu zitezela; baña gaizki egin bazuten, Abimelek berak galdu zitzala. Oiek eta beste gauza asko esan, eta Abimeleken igesi Barara joan zan.

Abimelekek Israelko agintean iru urte egin zituen; eta Sikemtarrak asi ziran, Abimeleki eta bere lagun Sikemgo buruai gorrotoz eta iguiñaz begiratzen: eta gizon odolgiro hura begietatik bein betiko kentzeko, gizonak bidean isillik ipiñi zituzten, Efrandik Sikemeronz zetorrenean, itsumustuan artu, eta il zezaten; baña Abimelekek, zertan zebiltzan oartu, eta berak aurrea artu zien. Sikemera joan, indarrez sartu, biztanle guziak il, erria erre, eta gatza erein zuen, sekulan ezer eman etzezan, eta iñor bizi etzedin. Ara nola bete zan Joatanek esan zien etorkizuna.

Sikemgo dorrean zeudenak, erria sutan ikusi zute-nean, sartu ziran Beriten elizan, non Baali jainkotzat ezagutzeko itza len eman izan zioten. Abimelek Selmongo mendira igo zan; zuaitz bati besanga bat ebaki zion, eta sorbaldan arturik, bere soldaduai esan zien, berebat egin zezatela. Dorrearen oñera joan zan, su eman zion, eta dorrea, Baal jainkotzat zeukatena, eta emen arkitzen ziran milla gizon eta emakume erre

zituen. Bereala Tebasera joan zan, zeren au ere bere kontra irten zitzaion, eta emengo jendeak ikusi zute-nean, Abimelek zijoakiela, dorre txit goititu batera igo, eta atea ondo itxirik, estali edo tellatu-gañera irten ziran, gogor egiteko asmoan. Abimelekek erria iñor gabe arkitu zuenean, dorrera joan, eta portitzkiro eraso zion. Atera alderatu zan, eta su emateko zebille-la, dorretik emakume batek bota zion errotarri-puska batek, muñak lertu ziozkan; bere burua iltzen ikusirik, morroiari agindu zion, il zezala; etzuela nai, alabañan, iñork esan zezan, andre batek il zuela. Nagusiaren esana morroiak bereala egin zuen, eta gertatu zan Joatanen esana, zionean, aren galtzallea Tebastik irten zedilla.

Il zan, bada, lotsa gorrian emakume baten kolpe-tik Abimelek biotz-gogor eta odolgiroa, adiñaren lorean, bere lagun eta adiskiderik andienak ere gorro-tatua, eta iguindua.

12. Tola, zazpigarren Jueza

Abimeleken gaiztakeriak Israel guzia gogaitu eta aspertua zeukaten; eta hura il zanean, begira jarri

ziran, nor izango ote zan, ark egindako kalte andiak, eta ipiñitako nasketa negargarriak orbaindu eta zuzenduko zituen, eta bereala autu zuten Tola, Jede-onen illoba, gizon zuzen Jainkoaren bildurrekoa, eta bere egitekoai arpegi ondo eman ziena. Ogeita iru urtean Israelko Juez izan zan. Samiren il, eta lurpetu zuten.

13. Jair, zortzigarren Jueza

Tolaren urreneko Jair izan zan. Onek ere ogeita bi urtean Israel eraendu zuen, eta Kamonen il zan. Atzeneko bi Juez oien denboran Israeltarrak idoloetarako eresi gogorrik ez bide zuten agertu: beintzat, Jainkoak etzien oi bezalako kastigurik bialdu. Jair il zanean, etzuten bereala aren oñordekorik autu; eta bai idolozaletu, alako eran, non, ez da eder esatea, zer gaiztakeriak egin, eta zenbat jainko gezurrezkori belaunikatu zitzaiozkan; eta mingarriago dana, Jainko egiazko bakarrari zor zaion agur edo adorazioa emateari ere utzi zioten. Orduan Jainkoak, Israeltarren gaiztakeria-kin txit aserreturik, alde batetik filistintarren, eta bes-tetik Amontarren eskuan eta mendean ipiñi zituen.

Morrontza gogor onek emezortzi urte iraun zien; eta bitartean eraman zituzten neke latzak, berandu bederik, begiak garbitu ziezteen, beren gaiztakeria itsusiak ikusteko, eta Jainkoa Ongille ezin obeagoari egindako lotsagabekeriak, ezagutzeko. Jarri zitzaiozkan, bada, beren bekatuen aitormenarekin Jaunari barkazio-eske. Lenbizian Jainkoak etzien aditu, arpegira emanaz, lenago ere bein baño geiagotan alako esturasunetatik atera izan zituela; baño on-egiañak bereala aztutzen zitzaieztela, eta gogoak zien guzian uzten ziotela: eta jainkotzat artu zituztenai eskari hura bera egiteko. Israeltarrak agirake edo erreprentio ain ikaragarri eta bidezko onegatik etzuten zerbait iristeko ustea galdu. Berriz eta berriz leiatu zitzaiozkan, beren gaizki-egiaña aitortzen, eta beste edozein kastigu emango bazien ere, etsai zirkunzidatu gabeko aien mendetik atera zitzala, eskatzen. Jainkoak oien negarrak eta egiazko damuaren beste adieragarriak ikusirik, kupitu zitzaiozkan, eta asi zan errukiz begiratzen.

Amontarrak urteoro etorri oi zitzaieztan, nai zituzten laburtasun eta txarkeriak egitera; eta Jainkoak lagunduko zielako artu zuten uste onarekin prestatu ziran, arpegi emateko, lenagoko urteetan bezala, nai zutenik egiten, utzi gabe; baño buruzai eta giatzallerik

etzeukaten; etzuten, alabañan, Jairi oñordekoa emateko konturik izan, eta urte askoko iñoren mendean egoteak etzien mesede andirik egiten, bear bezalako gizon bat erraz arkitzeko. Estura larri onetan, bada, langai onetara bildu ziran Prinzipe guziak esan zuten, Amonen kontra lenbizi arpegia agertu, eta erasotzen, asten zana, buru eta agintari izango zala. Gauza ain balio andikorako aukera egiteko artu zuten era au, txit egokia ez bide zan; baña Jainkoa zebillen, noski, argiegiten; ondoreak, beintzat onak izan ziran.

**14. Jepte,
bederatzigarren Jueza.
Abesan, amargarrena.
Ahialon, amaikagarrena.
Abdon, amabigarrena**

Esan dan eran Jepte Juezetako autua izan zan. Borta zan; baña bere aitag semeztat ezagutu, eta bere etxean azia. Aita il zanean, anaia bidezkoak edo matrimoniokoak etxetik bota zuten, esanaz, aitaren ondadean zer egiñik etzuela. Jepte nora bildurik etzue-

la ikusi zanean, Manasesko bazter Tob zeritzan batera joan, eta emen bizi zan. Berez gerrarako griñatua eta bulardetsua zan, eta non-naikoa, inguru aietan ere baziran gizon zer galdu-gorde asko etzutenak, eta len-bizi agertzen zan lanari eltzen ziotenak. Oiek, bada, Jepteri batu, eta zerraizkion, beren Errege bazuten bezala. Jeptek esan zien, gogoak ematen ziola, aiek nai izatera, Amontarren lurrera joan, eta Israeltarren etsaiak ziralako, erasotzea. Baiezkoa bertatik eman zioten: eta Amontarretara bat-batean sartu, eta alzituzten abere eta ondasunak arturik, beren tokira itzultzen ziran, ostera ere berritzeko asmoan.

Jepte langai onetan zebillen egunetan, Masfaten zeuden, agintari bat, esan dan eran, autu bear zala, erabakitzen; eta jakin zutenean, Jepte asi zala, Amon-tarrai erasoak eman eta sarrerak egiten, ezagutu zuten, auxe zala, Jainkoak Israeltarren burutzarako zeukana. Gizonik elduenak eta nagusienak bereala Tobera joan zitzaiozkan, Masfaten bilduta zeuden armadunen agintean jartzeko, esatera. Mandatari oien artean arkituko ziran, Jepteren anaia etxetik atera zutenak ere; beintzat, esan zien, ea aiek etziran lenago gorrotoz begiratu ziotenak? Baña kejura oiek

aintzat artu gabe, eskatu zioten, arren, aiekin joan zedilla, Israelko buru izan bear zalata.

Jepte Israel guziaren agintean jarri zanean, agertu zuen odolik isuri gabe auzoakin pakeak egiteko eresia; eta Israeltarrai ainbeste erakusten zieten etsai zittal eta dollorrai, legez eta bidez eraso bazizaieketeen ere, Amontarren Erregeari oparik obenarekin mandataria bialdu ziozkan, pakean egoteko bideak adieraztera; baña Amontarren Erregeak etzituen gaztigu oiek aintzat artu, eta bere asmo galduakin gelditu zan. Bien artean desberdintza andia zegoan. Amontarren Erregeak armadun asko, eta ondo trebatuak zeuzkan; eta Jeptek gazte gaitz-ikusi gabeko banakak baizik etzituen: ala ere Jeptek ezaguturik, garaipena, ez armadunen kopuruan, ezpada Jaunaren laguntzan zegoala, etzan bildurtu: eta Jainkoa obeto irabazteagatik, egin zion promes bat, gero estura larrian ipiñi zuena. Jainkoari esan zion, baldin Amontarrak eskuratzzen baziozkan, bere etxetik ongietorria egitera, lenengo irteten zitzaiona, zana zala, *holokaustoan* eskeñi edo ofrezituko ziola. Promes au eginda, berea la bere armadun banaka eta trebatu gabeakin joan zan; Amontarrai eraso zien; eta ogei erritan txit asko

il zituen, eta Amonen semeak Israelenaen eskuetan erori ziran.

Garaipen onen pozez Jepte etxeronz Masfatera bazetorren, eta bere etxekoetatik lenbiziko bere alaba bakarra aurkeztu zitzaion, alegranza andian, eta soñua joaz dantzari, zeña ikusi zuenean, soñekoak urratu zituen, ziola: Ai ene alaba! Zuk esturan ipiñi nazu, eta zerori ere jarri zera, zeren Jaunari itzeman diodan, eta beste gauzarik ezin dezakedan. Aita nerea, alaba on biotz andiko onek erantzun zion, aita nerea, Jaunari itzeman badiozu, nizaz egizu, promestu dezun guzia, etsaia garaitu eta kastigatu dezun ezkerro. Gauza baten eske nagokizu; zere baimena indazu, basora joan, eta lagunakin nere garbitasuna bi illabetean negartzeko. Aitak esan zion, zijoala; eta bi illak egin zituenean, aitagana etorri, eta onek bere promesa bete zuen.

Lenago esan da, batek aurrik ez izatea, Israelen txit lotsagarria zala, zeren bere odoletik Mesias sortzeko usteak galtzen zituen, eta oroitze onek aita nagabez bete, eta alabari negar eragiten zion. Egia da, Israelko donzellak jakin bazuten, Mesias au, emakume baten sabelean, osotasuna galdu gabe, sortuko zala, Jepten alaba on onek negar egin, ez ezen, txit poztu-

ko zala, bere aitak Jainkoari eskeñi ziola, jakitean. Mirari au ezagutzen etzuten, eta birjiña gelditzea lotsa anditzat bazeukaten ere, promestua aitak egin zuen: Jaunari eskeñi zitzaion; beti garbi izateko itza eman zion, eta zintzo gorde zuen, neskatz onen irmotasun eta bertute ederrak Israeltar guziak arritzen zituela.

Jepteri, alaba bakarra ezkontzaka geldituta, bere odoletik Mesias sortzeko uste guzia galtzeak zein ere atsekabe andia eman zion, are andiagoa artu zuen, arkitu zanean, ez etsaien, ezpada Israeltarren odola isuri bearrean. Efraintarrak ziran onetarako bidea ematen ziotenak. Efraintarra Jose Patriarkaren jatorrikoak ziran, eta alde onetatik arroturik, uste zuten, gauza guzietan iñor ez bezalako eskualdiak bear zituztela. Beretakoa ez beste edozeñen ona ezin eraman zuten. Jedeoni bere aldian buruauste andiak eman izan ziozkaten; eta Jepteri ere arrokeria andian aurkeztu zitzaiozkan, arpegira emanaz, ea zergatik aiek gabe Amontarrai eraso zien? Jeptek eraz erantzun zien, eta bere eginbidea garbituaz; alperrik ordea. Gerra nai zuten, eta eraso zioten. Jeptek ain ondo jakin zuen arpegi ematen, non, aurkeztu zitzaiozkanak abarrakitu, eta ondatu zituen. Egun bat bakarrean berrogeita bi milla Efraintar il ziran. Ilkintza onekin,

eta Amontarrai egin zienarekin, Israel pake onean ipiñi zuen.

Geroz bizi izan zan, pake au gordetzeko alegiñak egiten, Israeltarrak idoloetara erori gabe, kontu artzen, eta Jainkoa berak ondo serbitu, eta besteai serbierazotzen. Sei urte agintean eginda, il zan, eta zegokion eran lurpetu zuten.

Amargarren Jueza Abesan, amaikagarrena Ahia-lon, eta amabigarrena Abdon izan ziran. Jepteren ondoren iru oiek, nor bere aldian, Juezetan sartu ziran, zeintzuek, iruren artean, ogeita bost urte igaro zituzten. Oiekgatik beste zer esan andirik ez degu.

AMALAU GARREN IRAKURGAIA

1. Sanson, amairugarren Jueza

Abdon ilda, bereala Israeltarrak Jaunaren aurrean gaizkia egin zuten; au da, Jainko gezurrezkoak adortu zituzten, eta Jainkoak kastigutzat filistintarren mendean ipiñi zituen. Israeltarrak len ere filistintarren mendean egon ziran; baña Samgar eta Jeptek aien azpitik atera zituzten. Geroz etziran filistintarrak esturasunik ematera atrebitzen. Baña ikusi zituztenean, beren gaiztakeriakgatik Jaunaren aserrean erori zirala, asi ziran berriro nekaerazotzen, eta eunda berrogeita amar urtean, gitxi gora-beera, etzieten pakean utzi; eta Israeltarrentzat akullurik zorrotzenak berak izan ziran. Orregatik emen esan dezagun, filistintarrak zer ziran.

Oiek etziran kanaantarrak, ezpada anziñaeran Ejiptotik etorritako jatorriak, zeñak kanaantarraiki itsas-ondoan lur-zati bat kendurik, bost ballera edo Probinzian zabalduta, beren bizimodua ateratzen zuten. Bost ballera oietan, nork bere Prinzipe edo Satrapa

zeritzatenak, buru zituztela, beren gañ eraentzen ziran; baña kanpokoakin despita edo aserrerik bazuten, elkartu eta bat-egiten ziran. Israeltarrak Kanaan sartu ziranean, bost ballera oietatik iru beretu zituzten, eta beste biak ere bai bear, zeren Jainkoak Israeli agindutako lurra zan; baña Jaunaren esanaren kontra, kanaantarrak beren artean utzi zituzten gisan, filistintarrai ere leku eman zieten. Gero beste iru balle-
rak ere galdu zituzten; eta oiek luzaro Israeltarren etsairik gogaikagarrienak, eta nekagarrienak izan ziran.

Aldats egiten da, filistintarrak Israel mendean zeukatela sinistea, kontrara gertatu bear bide zanean; bada, filistintarren bazter guzia, Israeltarren amargarren zatia etzan: beragatik Israeltarrak eun milla gizon aisago ipiñi zitzaketen, filistintarrak amar milla baño: ala ere, Israeltarrak jainko gezurrezkoetara eman ziran ezkerro, Jaunaren laguntza, galdu zuten; bildurti egin, eta makaldu ziran, eta ezertarako kemenik etzuten. Filistintarrak Israeltarren izaera au kontuan artzen zuten, nai zietena egiteko. Guziaz ere, Israelen baziran anima on eta Jainkoari bildur zitzaiozkanak, eta biotzak zeruronz zuzendurik, Jaunari eskatzen ziotenak, arren, errukiz begiratu, eta mendetasun lotsa-

garri artatik atera zitzala. Jainkoak eskari on oiek entzunik, eman zien libratzalle bat, *Sanson* zeritzana, eta Israelko amairugarren Jueza.

Sanson ain ots andikoa, guraso on eta Jainkozkoen semea, Saraa-ondoan jaio zan. Gurasoak aur gabe luzaro bizi izan ziran, eta amak aurrik izateko uste guziak galduta zeuzkanean, Aingeru bat, gizonaren antzean, aurkeztu zitzaion, eta itzezin zion onela: Leorra zera; baña seme bat izango dezu; ez edan ardorik, eta ez sagardorik, ez eta gauza loiturik ere jan, zeren egingo dezun seme bat, ganibitak buruan ukituko ez diona, au da, illerik ebakiko etzaiona: bera asiko da, filistintarren mendetik Israeltarrak ateratzen.

Aingeruak, itzaldi au eginda, bereala aldegin zuen, eta senarrari emaztea joan zitzaion, zer gertatu zitzaion esatera: esan ere bazion, galdetu ziola, zein zan, nondik zetorren, eta nola zeritzan; baña galdera oiei etziela erantzun, semedun egingo zala baizik. Orduan Manue senarrak Jaunari eskatu zion, mandatarri bera berriz ere bialdu zezala, aur jaiotzekoarekin zer egin bear zuten, erakustera. Jainkoak eskari au entzunik, emazteari agertu zitzaion, eta korrika joan zan, senarrari esatera. Senarra bereala Aingeruari aurkeztu, eta galdetu zion, ea aurrarekin zer egitea nai

zuen? Erantzun zion, etzezala aurrak ardorik eta sagardorik edan, ez gauza loiturik ere jan, eta emazteari esandako guzia, egin zezala.

Manuek erregutu zion, antxume bat erre artean itxedoteko. Aingeruak erantzun zion, alperrik leiatuko zitzaiola; bada, etzuela jango; eta nai bazuen, Jaunari eskeñi zizaiola. Manuek etziekien, itzegiten ziona Aingerua zanik, eta galdetu zion, nor zan? bada, jakintsu egon nai zuela, ark ziona gertatzen bazan, bere eskererakutsia egiteko. Zertako nere izen miragarria jakin nai dezu? Aingeruak esan zion. Manuek antxumea arri-gañean bere errekiñakin ipiñi zuen, Jainkoari ofrenda hura eskeñtzen ziola; eta su emanda, garra gorontz abiatu zanean, Aingerua garretan sartu, eta igo zan. Begira zeuden senar-emazteak, mirari onekin arriturik, auzpez jarri ziran, eta etzuten geiago iñor ikusi. Orduan ezagutu zuten, gizontzat zeukaten itzlea Aingerua zala. Manuek bereala larritasun guziarekin emazteari esan zion, il bearrak zirala; baña emazteak lasatu zuen, esaten ziola, baldin Jainkoak il nai izan balitu, etzuela aien ofrenda onetsituko edo ontzat artuko, ez eman ere etorkizuneko berriak. Lenago esan zan, Israeltarren arteko sinismea zala, Aingeru

bat ikusi ezkerro, bereala il bear zala; argatik Manue larritzen zan, eta emazteak lasatu zuen.

2. Sansonen lenengo ezkontza

Egiaz, emazteak uste oso-osoa zeukan bezala, mundura zuen seme bat, *Sanson* zeritzana, eta azi ere bai, bere bularrean, eta Jainkoak bedeinkatu zion. Emezortzi urte zituenerako, Jainkoak biotz, gauza andietarako, sendo eta indartsua eman zion. Orduan Tamnata, Efraingo erri batera, egin zuen joan batean, ikusi zuen filistintarren alaba bat gogoan sartu zitzaion, eta etxera zanean, gurasoai agertu zien neskatx arekin ezkondu-naia; baña gurasoak erantzun zioten, ea beren aide edo errikoetan neskatxik etzan, filistintar zirkunzidatzakaetara joan gabe? Sanson aitari leiatsu zitzaion eresi berarekin. Gurasoak etziekiten, lan artan Jaunaren eskua zebillenik, eta semeak filistintarrak ondatzeko bidea billatzen zuenik. Geroenean artara jarri ziran; eta Tamnataronz gurasoak semearekin abiatu ziran, eta erri-ondoko mastietara ziranean, leoi gazte portitz bat irten zitzaion, orroika; baña Sansonen biotzean Jaunaren indarra sartu zan;

leoïari itsatsi zitzaion, eta antxume bat bezala, txikitu eta zeatu zuen, gurasoak oartu gabe; etzien esan ere, zer egin zuen. Errira ziranean neskatxari itzegin zion: gurasoak semearentzat eskua eskatu zioten, eta baiezkoa artutakoan, gurasoak eta semea itzuli ziran, emazte-gaiaren etxean egin bear ziran eztaietarako gauzak prestatzera.

Egun batzuen buruan Tamnataronz, ezkontza egi-tera, bazijoazen; eta Sansonek gurasoetatik aldegin, eta lenagokoan il zuen leoïari, begiratu zion, eta ikusi zuen bere aoan erle-samalda andi bat, abaraskak eginda. Abaraska bat arturik, bazijoan gurasoetaronz, jaten, eta oiei ere eskeñi zien, nondik artu zuen, esan gabe. Errian sartu, eta Sanson, aitatu dan neskatxare-kin, ezkondu zan.

Onelako egunetan oituraz ezkon-berrien aideak elkargana bildutzen ziran, eta ezkon-ondoko zazpi egunak poz eta olganzan igarotzen zituzten. Bildu ziran, bada, Sansonenak eta bere emaztearenak ere. Sansoni errikoak eman ere baziozkaten ogeita amar mutil gazte, egun oietan lagun izan zitzan. Berebat oitura zan, gauza illun eta estaliak nork asmatzen zituen, aritzea, era onetan adiñak edo entendimen-tuak askatu eta argitzeko. Sansonek oitura au ere

gorde nai izan zuen, eta bere ogeita amar lagun gazte aiei esan zien, baldin ark esandako itz batzuek zer adierazten zuten, asmatzen bazuten, ogeita amar izare edo maindire, eta ogeita amar soñeko emango zieztela; baña asmatzen ezbazuten, beste ainbeste izare eta soñeko berari eman bearko ziozkatela. Filistintarrak bazeritzaten, gai onetan zerbait bazirala, eta guzien aurrean erantzun zioten, gauza isill asmakai hura esan zezala. Ara, bada, Sansonek esan zien: *Jaleagandik janaria irten zan, eta sendoagandik gozoa: asma ezazute.*

Filistintar gazteak lenengo iru egunetan buruak austeko ibilli ziran, ezin asmatuz. Sansonen emaztea ere beartu zuten, bere senarragandik isillik jakiteko, batean loseintxa, bestean negarrez alegiñak egitera; baña Sansonek etzien ezer esan nai. Ondorengo egunetan ere, bai gzteak, eta bai emazteak, lan berean jarraitu zuten; baña alperrik; etzuten ezer aurreratzten. Zazpigarren egunean gazteak emazteari esan zioten, baldin senarrari ezbazion agertuerazotzen, asmakai ark zer esan nai zuen, etxeari su eman, eta bera bere aitarekin erreko zutela.

Emaztea Sansoni negarrez zegokion, ziotsala; maite ez nazu: iguin nazu; orregatik, nere erriko gaz-

teai ipiñi diezun asmakaia agertu nai ez didazu. Sansonek erantzun zion, ea bere ait-amai esan nai etziena, ari esango zion? Atzenean ere emaztearen negar eta espak ain miñak izanik, bere isill-gauza agertu zion. Aditu bezain laster, gazteai kontu ematera joan zitzaien. Gazteak atzeneko egunean, eguzkiak aldegin baño lenago, Sansoni, berak asmatua bezala, esan zioten: zer gauza gozoagorik eztia baño, eta sendoa-gorik leoia baño? Ah! Sansonek erantzun zien; ezba-zenduten nere txalarekin goldeatu, asmatuko etzenduten; esango bazien bezala: nik izan ezbanu, pakerik ematen etzidan emazte bat, edo zuetakoa, asmatuko etzenduten; beragatik ez dezute saririk irabazi; ala ere apustuan esana, emango dizutet.

3. Sansonen bigarren ezkontza

Sanson Israelko Juez, eta Israeltarrai beren eskualdiak eta pakea emateko, Jainkoak aututa zeukana zan, eta Jaunaren indarrez sendoturik, Azkalon zeritzan Erri-burura joan, eta kontu-artzen zeuden soldaduak eraso, eta ogeita hamar gizon il zituen, zeñaen

soñekoak arturik, gazte asmatzalleai eraman ziezten, eta bere aitaren etxera itzuli zan. Emazte desleialak ikusi zuenean, senarrak aldegin ziola, oso betiko utzi zuelakoan, ogeita amar gazte aietatik batekin ezkondu zan. Egun batzuen buruan, itaite edo gari-ebakiteetan Sanson emaztea ikustera joan zan, antxume bat berekin zuela; baña gelara sartzean, aitagiarra irten zitzaion, eta gelan sartzeko lekuri etzion eman, zio-tsala, betiko utzi zuelako ustean, alaba adiskide bati eman ziola; baña etzala ansi; gazteago eta ederrago bat bazuela, eta onekin ezkondu zitekeala. Eginbide onekin Sanson txit aserretu zan, eta ordutik erabaki zuen, filistintarrai zezakean kalte guzia egitea, eta egin zioten saldukeria nozierazotzea. Sanson etzegotan, lengo Juezak bezala, gizon-samaldakin, ezpada bere indar utsakin, erasotzeko, autua. Itaitetako egunak ziran, eta besteri ez bezalako kalte-egíñera bat gogoratu zitzaion. Sansonen alderdian azeriak txit ugari eta asko ziran: irureun eskuratu edo atzitu, eta ipiñi zituen biñaka, elkarri isatsak lotuta, illeti sutu bana erdian zutela. Onela larrañ eta mastietara bialdu zituen; eta zenbat azkarrago joan, anbat geiago illetiak irazekitzen ziran, eta azeriai min ematen zieten. Gisa onetan or-emen zebiltzala, gari guziak, ebaki, eta

ebaki gabeak, sutu zituzten; mastietara ere sua zabaldu zan; eta ordu gitxiren epean bazter guziak erre eta kiskaldu ziezten. Filistintarrak jakin zutenean, nork eta zergatik kalte andi hura egin zien, Tamnatara joan, eta emazte eta onen aita erre zituzten. Sansonek gartzigatu zien, aiek lanbide au egin arren, etzuela eskua atzeratuko, al-zan kalte guzia egin gabe. Gero asko gizon il ziezten, eta gañerakoak osotoro izututa ipiñi zituen.

Sanson lan onen ondoren leku ezkutu batera joan, eta filistintarrak beren onera ziranean, Sansonen billan abiatu ziran. Soldadu-talde andi bat bildu, eta Judako alderdira joan ziran. Judakoak ainbeste gizon etxean ikusi zituztenean, bildurak eman zien, eta ezaguturik, Sansonen eske zijoazela, berak jarri ziran, Sanson filistintarrai ematera, beren buruak onela gordetzeko. Iru milla Israeltar elkar-arturik, Sanson gordeta zegoan lekura joan, eta esan zioten, ea ala aserrezazotzeko kalteak zertako egin ziezten? Sansonek erantzun zien, berari egin ziotena, ordaintzea baizik etzuela egin. Israeltarrak esan ziotenean zertara zijoazen, ez iltzeko itza kendu zien. Soka lodiakin lotu, eta ezkutuan zegoan leize-zulotik aterarik, eske zebiltzaren eskuetan ipiñi zuten.

Filistintarrak ainbeste kalte gogorren egillea mendean artu zutenean, txit poztu ziran; baña gozoa laster mindu zitzaien. Sansonek, lotuta zeukaten soka biak, ari ustel bat zezala eten zituen: an bertan sortu zitzaion asto baten matrall-ezur batekin, lenengo ukituan milla filistintar il zituen, eta gañerakoak, al-zuten tokira, igesi joan ziran. Sanson etsai gabe arkitu zanean, lurrean etzan zan. Bere atsedenean zegoala, egarriak eman, eta etsaien eskuetan eroriko zan bil-durak artu zuen. Esturasun onetan zeruronz begiak ipiñirik, Jainkoari esan zion: Zu zera, ni zure serbitzari onen bitartez, garaipen andi au irabazi dezuna; baña jauna, egarriak itotzen nauka, eta nere etsaien eskue-tan erortzeko zorian nago. Jainkoa etzegoan Sansonez aztuta. Bereala matrall-ezurreko agin batean iturri eder bat sortu, eta emengo ur gozoarekin egarria kenderik, bizkortu zan. Mirari onegatik geroz leku oni *Matrall-ezurraren* iturria zeritzan.

Filistintarrak etsi zuten, Sansoni indarrez ezer egi-terik etzegoala, eta artu zuten itsumustuan edo saldu-keriaz galtzeko asmoa, eta beti aren ibillien zelatari zebiltzan, era ona topatzeko. Denbora gitxiren buruan Sanson Gaza zeritzan errira joan, eta ostatu batean sartu zan. Berri au erri guzian bereala banatu zan.

Etxea soldaduz ingurutu, eta erriko atean kontuartzalleak ipiñi zituzten, biaramonean, etxetik irtetean, iltzeko. Sanson, galbide onen kontu gabe, lo zetzan, eta gau-erdian esnatu zanean, etxetik irten zan, iñor oartu gabe, edo, beintzat, ezer esatera, iñor atrebitu gabe. Erriko atera joan, eta itxia arkitu zuenean, atea bere albo, buru, morrollo eta ubalakin sorbaldan artu, eta zama andi arekin mendi-gañera igo zan. Ateko kontuartzalleak ditxa anditzat zeukaten, gizon izugarri hura aiezaz oartu gabe, bere bidean joatea; eta errikoak biaramonean atea mendi-gañean ikusi zutenean, jarri ziran, Sansonez zer esan etziekitela, eta Jainkoa gizon-antzean, edo gizon utsa ote zan zalantzan.

Gorputzez etzan besterik baño geiagoa. Etzuten ikusten Bazango Errege Og, lau kana eta erdi luze, eta bi zabaleko oia bear zuen, denbora bateko Zentoi edo Jigantea bezalakoa. Ala ere, egiten zituen indarrezko lanak, berez ezin zitzakeanak ziran; eta pensatzen zuten, bazuela ezer isillen bat, alako indarrak ematen ziozkana, eta aien eresi guzia au jakitea zan. Onetarako bidea zorigaitzean laster eratu zitzairen. Sanson, Gazako atea mendira eramanda, gero auzoan zegoan Sareko ibarrera joan zan. Emen bizi zan Dalila zeritzan emakume filistintar bat, zeñarekin adiskidetasunak

egin, eta emaztetzat artu zuen, San Jeronimo eta San Juan Krisostomoren iritzian, Eskritura Santak, maite zuela baizik, esaten ezbadigu ere.

Filistintarren bost Prinzipeak, Dalilarekin Sansonen arteko adiskidetasuna jakin zutenean, Dalilari etorri zitzaiozkan, esatera, baldin Sansoni ateratzen bazion, zerk alako indarrak ematen ziozkan, dirutza andiak saritzat emango ziozkatela. Dalilak, eskatzen zutena egiteko itza, eman zien. Sansoni bereala galdetzat asi zitzaion, ea zerk ala indartsutzen zuen, eta zerekin lotu zitekean, indarrik ez egiteko? Sansonek erantzun zion, ede-larruz edo este berriz egindako lokarriakin lotutzen bazuten, etzala besteak baño geiago izango. Andre desleialak bereala filistintarren Prinzipeai gaztigatu zien: isillik beren zazpi sokakin etorri ziran; Dalilak lotu zuen; eta filistintarrak etxeko bazter batean gordeta zeuden, lanbide hura zertan gelditzen zan, edo nola irteten zan, ikusteko. Dalilak, bada, Sansonek egia esan ote zion, jakiteko, deadar egin zuen: Sanson, filistintarrak gañean dituzu. Sansonek, ots onetara, sokak mullo-ari samur bat bezala, eten zituen, eta edozeñi gogor egiteko eran jarri zan.

Dalilak bere espak agertu ziozkan, egia esan etzitolako. Berriz ere eskari berean leiatsu zitzaion; eta San-

sonek esan zion; baldin zazpi soka ezertan erabilli gabekoakin lotuko banindute, beste gizonak bezala, aul geldituko nintzake. Dalilak, leneko aldian bezala, oraingoan ere egin zuen; baña alperrik: Sansonek sokak eten, eta bere indarrakin gelditu zan. Dalilak lenago baño ere espasun geiagorekin gezurra arpe-gian eman zion, esanaz, bein edo bein agertzeko eskatzen ziona. Sansonek gogaika eta aspererazo naiez, berriz ere esan zion, baldin illea zazpi txirikor-datan ipintzen bazion, eta ilze batekin lurrean josi, indar gabe geldituko zala. Sanson lo zetzala, esan guzia Dalilak egin zuen: baña otsetara esnatuta, burua dantzatu utsarekin, len bezala jarri zan. Orain-goan Sanson bere ondamenera asko urreratu zan: illeen aitamenik etzuen egin bear, zeren indar guzia oietan zeukan; baña sarera ez-arian zijoan, gero oso-toro erortzeko.

4. Sansonen menderatzea

Aldi onetan Dalilak alegin guziak egin zituen, Sansoni agerterazotzeko. Esan zion, ondo ezagun zala, asko nai etziola: iru aldiz etzana esanda, engañatu

zuela. Beti negarrez zegokion. Sansonek asko zera-
man, ez esan naiez: baña atzenean Dalilaren leia
gogaikagarriak easan, eta biotza txit illundu zitzaion.
Orduan emakume zorigaiztokoak berea egin zuen, eta
soldadu-talde andiak menderatu ezin zutena, azpiratu
zuen. Sansonek agertu zion, beregan beti gorde bear
zuen, esanaz: Nere buruan egundaño ez da burnirik
jarri, zeren nazarenoa naizan, au da, amaren sabele-
tik Jainkoaren serbitzorako eskeña: illea ebaki ezker-
o, indarrak iges-egingo liket, eta beste gizonen gisan,
aul izango nintzake. Dalilak Sansonen itzketa onetatik
ezagutu zuen, nai guzia ateraerazo ziola. Filistintarrai
bereala gaztigatu zien: oiek etorri, eta ezkutuan jarri
ziran; baña Sansonen zazpi txirikordak ebaki, eta
burua moztutzeak zer egiña zeukan: bildurtzen ziran,
alabañan, gogoratzean, zer zerabilten Sanson oartzen
bazitzaien, Dalila eta onek erakarritako filistintarrak
lenbizi ondatuko zituela. Irrisku gabe guzia egiteko,
bazkari andi, lo-belarrez ondo koipetua, maneatu zion,
eta jan zuenean, lo pisu batek artu zuen, eta Dalila
illea moztu, eta burua garbi-garbi utzi zion. Gero,
beste aldietan bezala, ots-egin zion: Sanson, filistinta-
rrak gañean dituzu. Egiaz, filistintarrak gorde-lekutik
irtenda, eskuak ezarri ziozkaten, eta len bezala, bere

burua gorde, eta etsaiak galdu naiez, asi zanean, indar gabe arkitu zan.

Kateakin bereala lotu zuten, eta beste lanetara baño lenago, bi begiak atera ziozkatzen. Onela burniz ondo loturik, eta begiak gabe, Gazara eraman zuten, ikusi zezaten, erriko atea mendira eraman zituen gizon indartsua menderatuta. Zer neke eta aztapoak bidean, eta isekak eta farrak errian eraman bear izan zituen jakitea eta esatea, erraz ez da. Zar eta gazteak, andi eta txikiak, gizon eta emakumeak elkarren leiean zijoazkion zirikatu eta nekatzera. Sansonen eramanki-zunak etziran onetan gelditu. Itxian sartu, eta ipiñi zuten, astoa balitz bezala, errotarriari eragiten. Filis-tintarrak garaipen onen izenean pesta andiak egin zituzten. Baña lenengo egunetan egindakoak bear ainbat etzeritzatelako, erabaki zuten, jende guzia batu, eta pesta guzizko bat geroago egitea. Onetarako bear ziran prestamenak egin, eta illabete batzuen buruan Prinzipe, andizki, eta gañerakoak Gazara bildu ziran. Dagoni ere agur-egin bear zioten, eta lan onetarako jainko gezurrezko onen elizan sartu ziran. Onen bazter eta zulo guzietan etzan jendea baizik ikusten; jan-edanak baizik egiten. Guzien poza eta atsegiña osotzeko, Sanson eraman zuten, nai zuenak nai zituen

iseka eta farrak egiteko. Sansoni buruko illeak ordura-ko azi zitzaiozkan, eta bere indarretan sartzen zijoan, filistintarrai gogoak ematen ezbazien ere. Elizak erdi-erdian zituen bi pillare, estali eta eliza guziari eusten ziotenak. Oien bitartean Sanson ipiñi zuten, isekaz ondo asetzeko: eta beren bidegabekeriakin gogaikae-ragin ziotenean, itsu-aurreko egiten zuenari esan zion, utzi zizaiola pillareai ukitzen, atsedeteko aitzakitan. Sanson jarri zan, bi pillareai ukitzen ziela: Jaunari lena-goko indarrak eskatu ziozkan, etsai dollor txar guziak beingoan ondatzeko. Jainkoak bere eskaria entzun zion: bi pillareak esku banakin artu zituen: eta «Ni nerau il nadin filistintarrakin batean» esanaz, biak elkarri joerazo zien, eta eliza guzia lurrera ezarri zuen, eta bera eta filistintar guziak lertu ziran.

Egikera miragarri, filistintarren bazter guzietara izu-ikara zabaldu zuena! Bost Probinziaetan etzan etxerik, ukitu etzitzaionik. Prinzipeak, andizkiak, eraentzalleak, gazteririk ederrena, pesta andi hura egitera leku guzietatik bildu ziranak, bat-batean arri eta zabor-pean geratu ziran. Sansonen senideak jakin zutenean, Gazara bereala joan, eta Sansonen gorpu-tza arturik, Israelera eraman zuten, eta Juez bati zego-

kion proguarekin, bere aita Manueren ondoan lurpetua izan zan.

Sanson bere etsaiakin batean il zanean, filistintarrak gelditu ziran ezertako kemen gabe, eta Israeltarrak pake andian: baña oiek etzuten jakin, bear zana egiten. Etxeetan gelditutako filistintar banakak osotaro ondatu bear zituzten, bururik geiago goratu etzeza-ten; baña orduan, orduan bezala, iñori neke biderik emateko gai ikusten etzituztelako, pakean utzi zieten, eta oraingo utsegite au gero nozitu zuten.

5. Heli, amalaugarren Jueza

Egun gitxiren buruan Sansonen oñordekotzat autu zuten *Heli* zeritzana, eta Israelko amalaugarren Jueza. Israeltarrak ondo joateko, begiak erasolari eta egille bategan Juezetako ipiñi bear zituzten; baña autu zuten Heli gizon ona eta zuzena, bai, baña biotz illekoa. Heli denbora berean Apaiz-nagusia zan; berrogeita emezortzi urte zeuzkan, eta alde onetatik ere, ez, pisu andi biak jasotzeko, egokiena. Ala ere, lanbide bi oiek bere kontura luzaro iduki zituen, zartuta ezin bestez, bere bi seme Ofni eta Finees, zerbait bera arintze-

ko, lagun artu artean: eta lan onek Heliren etxeko ondamena, eta Israelen galbidea ekarri zuen.

Helik ezin egin zezakean aukera kaltarkitsuagorik, bere semeena baño. Gizon gaizto lege gabeak, eta Eskritura Santak dionez, Belialen humeak ziran. Gaiztakeria eta gaiztakeria zerabilten. Aita ezer eziñera zanean, len bere eginkizunen zati bat ematen zien bezala, gero eliz-atean aulki batean jarrita, berak aisa egin zitzakean lan banaka batzuek ez, beste guziak oien eskuetan ipiñi zituen, eta orduan lotsa gitxiagorekin nai zan gaiztakeria guzia egiten zuten. Israeltarrak zeramazkiten ofrendaetatik zati bat Eliz-gizonentzat zan; baño oien gogoak etziran zati onekin asetzen; geiago nai zuten, eta zenbat aldiz Jaunari eskeñi ere baño lenago. Atzenik, Jaunaren etxera agur-onak eta erreguak egitera zetozen andre bertutezkoak galdutzeko ausardia ere artzen zuten. Israeltarak espaka zeuden. Heliri alde guzietatik semeen kontra kejurak zetorkion; ez-aditu edo ez-ikusi egin, eta ondo-esan utsak semeai egiñarekin, geiago gabe, uzten zituen: dirudienez, etzien naigaberik eman nai izaten. Baña Jainkoak, aitaren biguntasunaz, eta semeen lotsagabekeriaz asperturik, Heliri Profeta bat bialdu zion, bere etxe eta etxekoen ondamena adieraztera. Esan

zitzaion, Ejiptotik irten ziranetik arteraño, Apaiz-nagusitzak aren jatorrian iraun bazuen ere, beste batera aldatuko zuela; etxea eta etxekoak ez-izanik gogorrenak artuko zituztela, eta bi semeak egun batean ilko zirala. Jaunaren esan zorrotz oiek etzuten Heli ipiñi, semeakin bear zana egitera: eta Jainkoak bigarren aldian Samuelen bitartez bere aserrea are argiroago adierazo nai izan zion. Emen dakuskun, Samuel zein zan.

AMABOSTGARREN IRAKURGAIA

1. Samuel Profetaren jaiotza

Elkana zeritzan Eliz-gizon on batek, orduko legeak ematen zuen eskuarekin, zeuzkan bi emazte, Ana eta Fenena. Fenenak seme asko zituen; Anak batere ez ordea. Elkana urteoro Pazkoaz Silora joan oi zan, Tabernakuloan Jainkoari agur-onak egitera, eta sakrifizioak eskeñtzera. Bein batean, eliz-lanak eginda, gero jarri zan, bere bi emazteakin bazkaltzen. Fenenak, bere semeakin arroturik, Anari aurrik ez izana noiz-nai arpegira ematen zion, eta Anak, negarrez jarri, eta etzuen jaten. Elkanak esan zion, zergatik negar eginda, jaten ez dezu? Amar seme baño ni obe ez nazu? Ana, itzik esan gabe, otoitz-lekura joan zan. Jaunari erregutzen jarri zitzaion, esanaz, baldin seme izateko mesedea egiten bazion, bertatik bere serbitzorrako eskeñiko ziola. Helik, atean eserita zegoan aulkitik, ikusi zuenean Jaunaren aurrean ezpañak erabiltzen, itzik esan gabe, uste izan zuen, ordituta zegoa-

la; baña Anak erantzun zion, alakorik etzala, ezpada bere zorigaitzak eragiten ziola ikusi zuena. Orduan Helik esan zion: pakean zoaz, eta Israelko Jainkoak dagizula, eskatzen dezuna. Ana Heliren diosal onekin pozturik, begi alaiakin senarragana itzuli zan, eta etzizaion tristurarik geiago sartu.

Egunen buruan izan zuen seme bat, eta izentzat Samuel eman zion. Iru urtean Anak berekin iduki zuen, eta bularra kendu zionean, ait-amak aurrarekin joan ziran, mesede berri onen eskerrak Jaunari ematera. Oi zituzten eskeñi, eta ofrendak egin ziozkaten; eta Heliri aurra aurkeztu zioten, Anak esanaz: Ni naiz, jauna, zure aurrean Jainkoari eskariak egin niozkana: aur onen eske negokion; eta Jaunak eman dit, eskatu niona; beragatik bere bizi guzirako Jaunari itzultzen diot. Elkana eta Anak Jainkoa adoratu zuten; eta aurra Heliren eskuetan utzirik, etxera pozez biurtu ziran.

Samuel, bada, Jaunaren etxean azi zan, ordu guzietan bere serbitzoan zebillela, eta guziak arritze-ko adiña ontasun eta jakinduria beretzen zuela. Urteetan sartu zanean, Helik eliz-soñekoak janzi ziozkan, eta beti bere ondoan zerabillen. Jainkoak onen bitartez Heliri adierazo nai izan zion, semeen gaiztakeriak eta aitaren ez-ikusia zein gaizki artzen zituen. Gau

batean Heliren ondoko gelan Samuel lo zetzala, esnatu zan, *Samuel* , *Samuelen* ots batera; eta Helik otsegin ziolakoan, joan zitzaion, zer nai zuen, galdez. Helik erantzun zion, etziola deitu; lo egin zezala. Berriz ots berarekin esnatu zan; eta Helik berebat erantzun zion. Irugarren aldian esnatu zan, *Samuel*, *Samuelen* otsarekin, eta Heliri joan zitzaion, zertako deitzen zion, galdez. Orduan Helik ezagutu zuen, Samueli deitzen ziona Jainkoa zala, eta esan zion: zoaz, lo egizu, eta berriz otsegiten badizu, erantzun zaiozu; esazu, Jauna, bada, zure serbitzari au aditzen dagokizu. Samuel Loak-artu zuen, eta urrengo otsean esnatu zanean, Heliren esana egin zuen. Orduan Jainkoak agertu zion, Heliren kontra zeukan aserre bizia, bere semeai bearzana egin etzielako, eta aren etxeko guziak ondatzeko artu zuen asmoa.

Jaunarekin itz-aldi au eginda, Samuel lotara zan, goizean ateak idiki artean. Samuel bildur zan Heliri esateko, Jainkoak zer zion; baña Heliren leia ikusirik, guztia jaulki zitzaion, ezer ere estali gabe. Jainkoa da, Helik esan zuen, eta egin beza eder zaiona. Arritzekoa da Jaunak bialdu nai ziozkan nekeak artzeko, Helik erakutsi zuen biotz ona, zeñarekin, Elizako gurasoen

iritzian, Jaunaren aserrea zerbait itzali zuen, eta damu egiazko bat artzeko lekua eman zion.

Samuel urteetan aurrera zijoan: Jauna berekin zuen, eta berari esan guziak, itzik ere galdu gabe, bete ziran: eta Israel guziak egiazko Profetatzat eza-gutu zuen. Geroz Jainkoak Silon askotan biotzera itze-gin zion, eta Samuelek, Heliri bere ondamena adieraz-teaz gañera, Israeltarrai ere esan ziezten, beren gaiz-takeriakgatik zetozkitenak, laster ikusi zuten bezala.

Lenago esan da, filistintarrak zein gitxi ziran, Israeltarrai arpegi emateko, eta are gitxiago zezake-ten, Sansonekin bururik geienak eta gazteri indartsue-na ilda gero. Ala ere, Jainkoak oien bitartez Israelta-rrak kastigatu nai zituen, ezagutu zezaten, berarekin guzia, baña bera gabe ezer ezin zezaketela. Israelta-rrak, bada, gitxiena uste zuten egunetan, arkitu ziran filistintarrak gañean zituztela. Beren lurrean itsumus-tuan sartu zitzaieztenean, al-zan ondoena, eta laste-rrena soldaduak bildurrik, bidera irten zitzaiezten; baña igesari bereala eman zioten, eta or-emen, ara-onara zebiltzala, lau milla il ziran. Israeltarrak arritu-rik, zer gertatzen zitzaien ezin asmatuz, zarrak batza-rrera bildu ziran, eta elkarri galdetzen zioten, ea zer-gatik Jainkoak filistintarren aurrean onela kastigatzen

ote zituen? Erabaki zuten, batalla eman bear zanean, Kutxa santa berekin eramatea, onen babesean garraitu uste zutelako. Itxaropen edo konfianza au ona zan; ordea Jaunaren aserrea itzaltzeko bideak, gaizki-egituen damu egiazkoarekin lenago garbitu bear zituzten. Etzuten au egin, ezpada besteren kontu gabe, Kutxa santa Silotik artu, eta soldaduak zeuden lekura eramane zuten.

2. Kutxa santaren galera

Kutxa santa ikusteak, Israeltarrai poz andia eman zien, eta atsegiñezko ots andiak egin ere zituzten, zeñak filistintarrak adituta, asi ziran, galdez, Israelen zer ote zan, alako poza ematen ziena: eta jakin zutenean, Kutxa santa ekarri zutela, bildurrak artu zituen; oroitzen ziran, alabañan, Ejiptotik irten ezkeroko ibille-
raetan, aien lenagokoak artu izan zituzten zigorradaz. Ala ere, buru eta agintariak ondo-esanaz, bizkortu zituzten, eta gogor egiteko prestatu ziran. Elkarri eraso bezain laster, Israeltarrak filistintarren mendean erori ziran. Ogeita amar milla Israeltar batalla-lekuan il ziran, eta gañerako al-zutenak, nork bere bazterre-

ra, iges-egin zuten. Heli Apaiz-nagusiaren bi seme Ofni eta Finees ainbeste gaiztakeria egin izan zituztenak ere, Kutxa santaren ondoan il ziran. Baña kalte oiek etzuten Israelen ain min andia eman, nola Kutxa santa, irureunda berrogeita amar urtean berekin zeukaten, eta Jainkoak ainbeste aldiz itzegin zien hura, filistintarren eskuetan uzteak.

Benjamingo igeslari batek, berri mingarri au Silora eraman zuen, eta esan zien; guzia galdu da, guzia galdu da: soldaduak ondatu dira, eta Jaunaren Kutxa etsaien mendean dago. Guziak negarrari eman zioten, eta etzan Siloko karrikaetan aieskak baizik. Heli Tabernakuloaren atean eserita zegoan, batalla ematen zan alderonz begira: Benjamintarra berri txar arekin joan zitzaion: esan zion, Israel ondatua zala, eta aren bi semeak il zirala. Heli berri oiek guziak entzuten, biotz andiarekin egon zan, gogoratuaz, Jaunaren eskua zebillela, merezi izan zuten kastigua ematen; baña esan zionean, Kutxa santa ere etsaien eskuetan zegoala, geiago ezin zuen; gorputzak dardarizazio andi bat egin zion; indarrak joan zitzaiozkan; aulkitik atzeronz erori zan; lepo-ezurra autsi zitzaion; eta Kutxa santa galdua zalako miñaren miñez il zan.

Etzan Heliren iltzea bakarrik egun oietan bere etxean negar-eragin zuena izan: bere errañ Fineesen emaztea aurgiteko bete-betea zegoan, eta aditu zue-nean, Kutxa santa galdu zala, eta senarra eta aitagia-rraba il zirala, sumiñak eman zioten, eta aurra mundu-ra zuenean, bera il zan, aurrari *Ikabod* izena emateko beste leku gabe.

3. Filistintarren zigorrada

Filistintarrak Kutxa santa Azotora eraman, eta Dagon beren jainko gezurrezkoaren ondoan ipiñi zuten. Biaramonean elizara joan ziranean, arkitu zuten Dagonen idoloa, Kutxa santaren aurrean auzpez zetzala. Bereala bere tokira itzuli zuten; baña urrengo egunean, ez auzpez bakarrik, ezpada osotoro porroka-tu, eta bere zatiak elizan banatuta arkitu ziran. Au biderik asko bazan, jainko hura gezurrezkoa zala eza-gutzeko, eta Jainko egiazko bakarragana jartzeko: baña gertatu zitzaiena etzuten idolozeak aintzat artu.

Jainkoak Israeltarrai zegokien kastigua eman zien, ikusi dan bezala. Kutxa santa filistintarren eskuetan

ipíñi zuen, eta gauza santaberonen bitartez filistintarrak ere kastigatu nai izan zituen. Ikusirik, idolo bizi gabekoan egindako kastiguarekin etzuela ezer aurreratu, bizidunakin asi zan. Lenbizi Azotoarra ukitu zien. Zauri biziz bete ziran: sabelak utzi edo beerako latz batek eman zien, eta egun gitxiren epean, usai eta kirats nazkagarria zeriela, iltzen ziran. Onezaz gañera sortu zitzaiezten sagu-samalda izugarri, gauza guziak ortxikatzen zituztenak.

Azotoarrak ikusirik, Israelko Kutxa santa berekin idukitzetik, zer kalteak zetozkien, artu zituzten andik bialtzeko asmoak. Bost Probinziaetako buru edo Satrapak bildu ziran: galdetu zuten, ea Israelko Jainkoaren Kutxari zer egin bear zitzaion? eta Jetekoen esanera erabaki zuten, bost balleraetan erriz-erri erabil-tzea, kalte aien egillea zein ote zan jakiteko; baña aien zorigaitzean, Jaunaren eskua toki guzietan zebillen, eta ilkintza gogorra egiten zuen. Akarontarrak ikusi zutenean, ara zeramatera, gogor egin, eta artu nai izan etzuten, besteai egin ziena, gertatuko zitzaien bildurrez, eta esan zuten, bere tokira eraman zedilla.

Kutxa santak filistintarren lurrean zazpi illabete egin zituen, eta etsi zutenean, au berekin zuten artean, aientzat onik etzegoala, erabaki zuten, Israe-

lera bialtzea; baña nola bialduko zan asmatzeak buru auste andiak ematen ziezten. Gauza onen gañean idoloen apaiz eta aztiak galdeak egin ziezteen; eta oiek erantzun zuten, etzezatela Kutxa utsik bialdu, ezpada eskuera kutsi eta ofrendakin, beren gaitzetatik sendatu nai bazuten. Esan zieten, zer eta nolako eskuera kutsiak egin, eta nola bialdu bear zuten.

4. Kutxa santaren itzulera Israelera

Oien iritzia arturik, era onetan abiatu ziran. Gurdi berri bati erantsi zozkaten bi bei hume-egin-berri, uztarrian beñere lotu gabeak, itxian txalak utzita. Gurdian ipiñi zituzten Kutxa santa, eta onen ondoan ofrendak edo eskuera kutsiak, eta utzi zieten, nai zuten tokira joaten. Aztiak esanda zeukaten, beiak onela ipiñita, Israelko lenengo erri Betsameseronzko bidea artzen bazuten, sinistu zezatela, gaitz aiek guziak bialtzen zieztena, Israelko Jainkoa zala. Beiak zuzen-zuzen orroika eta marrumaz Betsameseronz zijoazen, filistintarren Satrapak, zer egiten zuten ikusteko, ondoren zituztela: eta Betsamesko baten lurrera

ziranean, gurdia gelditu zan. Betsamestarrak ikusi zutenean, Kutxa santa zijoakiela, txit poztu ziran, eta gelditu zanean, beiak il, eta zatitu, eta gurdi-zurarekin sua egiñik, Jaunaren izenean erre zituzten. Bost Satrapak lanbide guzia ikusi, eta beren errietara itzuli ziran.

Debekatua zegoan, apaiz etziranak Kutxa santari, estali gabe zegoanean, begiratzea, eta are zorrotzago, ukitzea. Betsamestarrak benturatu ziran estalia kentzera, ez ezik, barrunen zeuden mana-ontzia, legeko olak, eta Aaronen zigorra ikustera ere. Jainkoak ausardi onegatik il zituen, kutsutu ziran guziak, eta gañerakoai bildur andia sartu zitzaien, Kutxa santa berekin idukitzeko. Betsamestarrak, bada, Kariatiarin goai gaztigatu zieten, nola filistintarrak Kutxa santa ara ekarri zuten, eta berekin eraman zezatela. Kariatiarintarrak etziran, besteak bezala, izutzen, eta aginduta zegoan eran eta lagunakin arturik, beren errira eraman, eta Abinadab zeritzan Eliz-gizon on baten etxean, bere seme Eleazaren kontura ipiñi zuten, eta ogeita amar urtean emen egon zan.

5. Samuel, amabostgarren Jueza

Lenago esan da, filistintarrak Kutxa santa beretu zutenean, Heli eta onen bi semeak il zirala. Israeltarak Juez gabe arkitu ziran, eta Heliren lekurako Samuel, amabostgarren Jueza autu zuten. Samuel ain gizon ona, eta Jainkoaren bildurrekoa izanik, Israelen eraena bere gañ artuta, bereala gauzak zuzentzera leiatsu zan. Baña naigaberik andiena ematen ziona zan, Israelarren artean Jainko egiazkoa gezurrezkoakin nastuta egotea. Geienak egiazkoa ezagutu, eta aitortzen zuten; baña baziran asko, gezurrezkoak adoratzeko zituztenak; eta oiek bide onera ekartzeko aletzen guziak egiten zituen. Beti baziardun esaten, jainko gezurrezkoai biotzean leku egiten zioten bitartean, etzutela onik izango. Onelako ondo-esanakin asko irabazi zuen, eta Jainkoa bere alde ekarrita, etsaien bildur andi gabe jarri zan. Filistintarrak bein bakarrik eraso zioten, eta orduan osotoro ondatu zituen, eta Israel pake gozoan gelditu zan. Bere bizian eraman zituen neke andiak easanik, urteak baño lenago zartu zan: eta irurogeita bat urtekoa zala, bere lanetan zerbait arindu naiez, bere eginkizunen alde andi bat bere bi seme Joel eta Abiaren eskuetan ipiñi zuen: baña semeak etzioten aitari erantzuten; etziran aita bezain

onak semeak izan. Diru-zaletu ziran, eta diruaren truke bidegabekeria asko egiten zituzten, eta eginkizunak ere etzituzten bear bezala betetzen. Israelko zarrak au ikusi zutenean, Samueli esan zioten, bera zartu zala, eta semeak etzutela gauza onik egiten, eta emateko Errege bat, aginduko ziena, beste jendeak zituzten bezala. Eskaera au Jainko beraren kontra zijoan. Jakoben ondorea bere Erritzat artu izan zuen ezkerro, bera bakarrik zan aien Errege, aien kontua zeukana, eta aldi guzietan begiratzeko ziena; eta orain Erregea eskatzea, hura utzi, eta beste bat artu nai izatea zan.

Samuelek erantzun zien, Erregetzat gizon bat artzearekin, etzutela ezer irabazten. Orduraño, aita batek bere humeai bezala, Jainkoak begiratu ziela: bere biotz gozo biguñak ondasun andiak eratu izan zieztela: oien truke aren agindu arin-errazak betetzen leialak izatea baizik eskatu etziela. Iñoiz neketan arkitu baziran, oroitu zitezela, berak beren gaiztakeriakin bideak eman zituztelako izan zala. Baña Erregearen mendean bein jarri ezkerro, berak eta beren seme-alabak onen uztar-pean bizi bearko zirala, serbitzo umill eta palenak egiten, eta Erregearen anditasuna gorde-tzeko, beren izanak eta ondasunak ematen. Atzenean

esan zien, Erregeaz ondo aspertuta, Jainkoari eskatu-ko ziotela, arren, aren mendetik ateratzeko; baña Jauna gor-egingo zitzaiela.

Oiek eta onelako beste esan asko, Jainkoaren aldetik Samuelek egin zieztenak, alperrik izan ziran, Erregearen eresiatik ateratzeko; eta Samuelek Jaunari galdetu, eta Jaunak erantzun zionean, zer egin bear zuen, Israelko zarrak, nor bere etxera, bialdu zituen, lanbide hura zertan geldituko zan etziekitela.

AMASEIGARREN IRAKURGAIA

1. Israelko Erregeen asiera. Saul, lenengo Erregea

Benjamingo Tribuan, Gabaako errian bizi zan gizon bat, Zis izena zuena. Gizon onek zuen seme bat *Saul* zeritzana, gazte eder liraña, eta sorbaldaz goikoa besteai eragiten ziena. Aitari astakume bi galduta, Saul etxeko morroi batekin asto billan joan zan; eta or-emen jira-bira asko egin arren, etzituen topatu. Saulek morroiari esan zion: etxera otsemazu, aita gure ibille-rari luzetsita egon ez dedin. Morroiak erantzun zion: Ramatako erri onetan bada Jainkozko gizon ots andiko bat, egiak esaten dituen; eta goazen, zer dion. Errian sartuta, karrikan zijoazela, elkar topoz-topo egin zuten Samuelekin, zeña Saulen bidera irten zan, lenagoko egunean Jainkoak esan ziolako, biaramonean ordu berean Benjamingo gizon bat bialduko ziola, Israelko buru egin zezan. Samuelek Saul ikusi zuenean, Jainko-ak esan zion: Ori da atzo esan nizun gizona: orrek nere Errian aginduko du. Saulek galdetu zionean, ea

non bizi zan, gauza isillak eta galduak asmatzen zituen gizon hura? Samuelek erantzun zion, bera zala, eta arekin joan zedilla: Saulek gogoan zeuzkan gauza guziak esango ziozkala, eta astakumeaz etzezala konturik izan; bada, agertu zirala. Samuelek Saul janlekura berekin eramanean, eta maiburuan ipiñi zuen; eman zion berariaz arentzat gordeta zeukan aragia, eta Saulek jan zuen. Gaua elkarrekin eginda, biaramonean egun-sentian biak irten ziran, eta erriko atera ziranean, Samuelek Sauli esan zion, morroia aurrera bialtzeko; bada, Jaunaren izenean bakarrean itzegin bearra zeukala. Biak bakarrik jarri ziranean, Samuelek oliontzia artu, eta olio burura isuri zion, esanaz, Jainkoak Israelko Erregetzat igortzi zuela: eta Samuelek esana egia zalako siñaletzat, esan zion; argandik alde-ginda laster, Rakelen lurpe-leku-ondoan topatuko zituela bi gizon, esango ziotenak, astakumeak agertu zirala, eta semea ageri etzizaiolako miñez, aita zegoala: gero topatuko zituela best iru ere, bi ogi eskeñiko ziozkatenak. Andik laster ikusiko zuela Profeta-saldo bat, soñuera asko jotzen, eta etorkizunak agertzen, eta berak ere, aiek bezala, geroko berriak emango zituela; eta arkituko zala, gizon berri bat egiñik: Galgalara jatxi zedilla, eta zazpi egunean itxedon zezala,

eta orduan joango zitzaiola, zer egin bear zuen, esatera. Samuelek aldegin zuen, eta Saul arkitu zan beste bat egiñik, edo len etzituen doaiez janzirik. Arteraño etziekien, uztar-idi batekin soroko lanak egiten baizik; arteraño, berak aitortzen zuen bezala, aren etxea Tribu guzian beeranekoa zan; beragatik bere esan-egin, eta ibilleraetan ez-jakin, eta moldakaitz bat zan; baña geroz Errege bati dagozkion doai guziakin janzi-ta gelditu zan. Saul bere bidean joan zan, eta guzia, Samuelek esan bezala gertatu zitzaion; eta etxera zanean, bere oiturazko bizitzari ekin zion, eta lur-lane-tan ziardun.

Bitartean Samuelek jendea Masfara bildu zuen, eskatzen zuten Erregea emateko; baña etzuen agertu nai izan, Jainkoak nor zeukan artarako autua, ontzat artuko etzuten bildurrez; eta esan zien, zotz egin zezatela, edo suerteak bota zitzatela, zein izango zan, jakiteko. Samuelen esana egin zuten; eta zotza Sauli erori zitzaion. Ibiltaririk azkarrenak bereala beraren billan joan, eta guzien aurrera ekarri zutenean, ikusi zuten, beste guziak baño askoz luzeago zala; bada, besteen neurritik sorbaldaz goikoa geiago zuen. Orduan Samuelek esan zien: Ara Jainkoak zuen Erre-geztat zein autu duen: eta erri guziak deadar egin

zuen: *Erregea bizi bedi*. Gero joan ziran nor bere etxera, eta Saul ere berera bai, soldadu-talde bat kontuartzalle zuela. Saulek bere soro-lanetan baziardun, ezer izan ezbalitz bezala, Erregeari dagokion anditasunik artu gabe: eta illabete ozta joan baño lenago, Amon-tarren Errege Naasek Israeltarrai eraso zien, Jabes Galaadko zeritzan urian sartu naiez. Urikoak zerekin arpegi eman etzutela, Naasen eskuetan erortzeko zorian arkitu ziranean, aren mendeko izateko itzean pakea eskatu zioten; baña Naas arroak erantzun zien, etzegoala aiekin pakea egiterik, guziai eskuiko begia atera artean.

Jabestarrak Naasi zazpi eguneko tokia eskatu zioten; eta Naasek, edo gogorrean ekiten bildur zalako, edo Israeltarrak artu zitzatekean prestamenak ezertan etzeuzkalako, edo Jainkoak bere asmazio miragarriak egiteko itsutu zuelako, eskatutako lekua, beintzat, eman zien. Jabestarrak Gabaakoai gaztigatu zieten, zer esturasun larrian arkitzen ziran, eta, arren, laguntzeko. Gabaatarrak beren auzoa nola zegoan jakin zutenean, ikaratu ziran, eta negarrari eman zitzaiozkan. Onetan sortu zan Saul, sorotik bere bi idiakin zetorrena, eta esan ziotenean, zerk ala ipiñi zituen, bi idiak il, zatitu, eta Israel guzira zabaldu

zituen, esanaz, aragi aiek bezala, zatitua izango zala, ari eta Samueli etzerraikiena.

Saul Errege berriak agindua bertatik egin zan, eta Jainkoaren bildurra Israeltarren biotzetan sarturik, guziak, gizon bat bakarra baziran bezala, bildu ziran; eta zenbateturik, irureunda ogeita amar milla gizon armadun arkitu zituzten. Seigarren egunean Jabestarrak gaztigatu zieten, biaramonean eguzkiak berotzerako laguntza joango zitzaie. Saulek gauean bere armadun guziak iru saldotan ipiñirik, Amontarrai isillik itsumustuan sartu zitzaien, eta prestatzeko lekurik ere eman gabe, iru orduan, eguzkiak indarra artu arteraño, iltzen aritu ziran. Jabestarrak beste aldetik eraso zieten, eta alako eran ondatu zituzten, non, iges-egin zutenak ere etziran elkarrekin bi gelditu, ezpada al-zuten lekura banaka joan ziran.

Garaipen onen ondoren bereala, Israeltar guziak Saul Erregetzat ezagutu zuten; eta len Masfan suertea eginda, ari erori zitzaionean, ezagutu nai izan etzuten askok ere, orain burua makurtu zioten, eta Saulek beren gaizki-egiña barkatu zien, debekaturik, orduan leial izan zitzaiozkanak besteai gaitzik egitea, gogoak eman zien bezala.

Ogeita lau urte ziran, Saul Errege egin zanean, Samuel Juez zala. Onek bere agintea utzi bear zuen, eta bere azken-ondo-esanak Israeltarrai eman nai izan ziezten. Gogoraerazo ziezten, Ejiptotik irten ezkerro Jainkoagandik artu zituzten mesedeak; zein aita ona izan zuten; zein biguntasun andian Juezen bitartez eraendu zituen; ala ere zenbat aldiz bere kontra jaiki ziran: izan zitezela Juezen denboran baño Erregeenean leialagoak, Erregeak eta berak zorionekoak izan nai baziran. Oiek eta beste ondo-esan asko eginda, bere agintea utzi zuen, eta Israelko Erregeena asi zan.

Saul Errege jarrita, lenbiziko bi urte-barruan filistintar, Amalektar eta beste etsaiai eraso gogorak eman ziezten, baita guziz ondatu ere, Amalektarren Errege Agag atzemanik. Saulek baziendien, Israeltarrak beren etsaietatik gordetzeko, Errege egiña zala: eta aldi batean lanbide au ondo bete zuen; baño denbora berean utsegite andiak izan zituen, etzegokion Apaizlanetan bein baño geiagotan sartu izan zalako, eta Jainkoak argiro aginduak bear bezala egin etzituelako. Beragatik Samuelen bitartez jaunak gaztigatu zion, Israelko Erregetzak bere etxean edo semeetan etzuela iraungo, ezpada bere gaiztakeriakgatik, bere egunak joandakoan, best batgana aldatuko zuela: eta au

Dabid izan zan. Baña onen bizitzari asiera eman baño lenago, deritzat txit egoki izango dala, bere aurreko batzuen berri ematea, ezagutu dedin, zer jatorrikoa zan.

2. Rut

Arestian aitatu diran Juezetatik baten denboran, Israelen sortu zan gosete latz bat, jendea auzo-errietara zabaldu zuena. Askoren artean Belengo senar-emazte Elimelek eta Noemi ere bi semerekin Moabe-ko erreinura joan ziran. Senarra laster il zan, eta Noemi gelditu zan bi semetxo Maalon eta Zelionekin. Noemi Moaben bizi izan zan, Israelera itzuli gabe, semeak ezkon-urteetara igo arteraño; eta ezkonera- zotuen Moabko bi neskatx Rut eta Orfarekin. Amar urteren buruan bi anaieak, ondorengorik utzi gabe, il ziran, eta Noemi senarra eta semeak gabe geratu zan.

Bere burua ikusirik ain izaera negargarrian, eta naigabe eta oroipen tristeak baizik Moaben etzuela; eta jakiñik, Israelen goseteak aldegin zuela, artu zuen, bere errira itzultzeko asmoa, bere aideen artean ezur-
rak uztera. Bi errañ Rut eta Orfak txit asko nai zioten,

eta alegin guziak egin zituzten, berekin Moaben idukitzeko; baña amagiarrabak nai etzuen, eta atzenean, ezin bestean, erabaki zuten, ama on ari bidean lagun-egitea. Zerbait ibilli ziranean, Noemik esan zien etxera itzultzeko; zoazte, ene errantxoak, zuen ama onaren ondora, zion; Jainkoak erruki zaitzatela, nere seme eta nizaz errukitu zeraten bezala, eta senar on batzuek eratu dizazkizutela. Au esan, eta laztandu zituen. Orduan errañak negarrari eman zitzaiozkan, esanaz, zurekin zure errira joango gera. Baña Noemik erantzun zien, ezez; bada, ark etzeukala beste seme-rik, senartzat emateko, eta ezin izan ere zezakeala, eta etzituela gaizki ikusi nai. Gisa onetako itzaldi luzearen ondoren, Orfa etxera itzuli zan; baña Rutek etzuen nai izan, eta osotoro jarri zan, amagiarrabarekin Israelera itzultzera.

Zer banakatze desberdiña aizpa bata eta bestea-
rentzat! Orfa Moabera jainko gezurrezkoak baizik eza-
gutzen ez diran lekura dijoa, eta betiko ondameneko
bidera: eta Rut, berriz, Jainko egiazkoari agur-egiten
zaion Israelera. Rutek, bere etxe, aide, adiskide eta
besteak utzita, Noemiri jarraitzearekin agertu zuen,
bide zuzenean jartzeko biotz ona, Jainkoak laster
saristatu zion.

Noemik, Orfa itzultzen ikusi zuenean, Ruti ere esan zion, aizparekin bere errira joan zedilla; baña Rutek erantzun zion: ez, ez naiz itzuliko; zu nora, ni ara noa: zu gelditzen zeran lekuan, ni ere an geldituko naiz. Zure Jainkoa nerea izango da. Zu ildakoan, artzen zaituen lurak, ni ere artuko nau. Noemik, Ruten irmoa ikusirik, etzuen geiago beartu, errira itzultzeko, eta bideari ekinda, Belenera iritsi ziran.

Berri au bereala barreatu zan, eta amar urte baziran ere, irten zala, aren ontasun eta ondasunaz oroitzen ziran, eta orain ezer gabe zekusatenean, Belengo emakumeak otsegiten zuten: Zer! Au Noemi da? Au anziñako Noemi aberats hura da? Eta Noemik erantzuten zien, ez *Noemi* (zeñak ederra esan nai du), ezpada *Mara* (zeñak miña esan nai du), deitzeko; zeren Jainko altsuak naigabez bete nauen, zion. Aberats irten nintzan, eta uts-utsik nator; au esaten zien, ondasun asko eta senar eta semeakin aldegin, eta orain guziak galduta, arkitzen zalako.

Uda zan, Noemi Rutekin Belenera iritsi zanean, eta garagarak itaitutzeko sasoia; eta Jainkoak emendik artu nai izan zuen, bere asmo andiak egiteko oña. Noemiren senar Elimelekek, Belendik irten zanean, utzi zuen aide ur txit aberats, eta asko zezakean bat,

Booz zeritzana. Rutek amagiarraba ikusirik, bien zer jana eratzeko, zenbat nekatzen zan, bein batean esan zion, baimena ematen bazion, soro batera joan, eta uzten bazioten, igitariai erortzen zitzaiezen garagar-buruak bilduko zituela. Zoaz, ene alaba, Noemik esan zion. Ala bearra: Boozen sorora joan zan, eta lanketa berri onetan asita bereala, Booz agertu zan, eta igitarien kontuartzalleari galdetu zion, ea neskatz hura nor zan? Ori, Noemirekin Moabetik etorritako bat da, erantzun zion: eskatu zidan igitariai erortzen zitzaiezen buruak biltzen, arren, uzteko, eta goiz ezkerro, etxera ere gabe, ortxe dabil. Booz, au aditutakoan, Ruti joan zitzaion, eta esan zion, etzedilla andik iñoratu; aren neskatzakin batean garagar-buruak bildu zitzala, eta egarritzen zanean ere, serbitzariak edaten zuten lekuan edateko. Rutek, auzpez jarririk, agur andi bat egin zion, esanaz; Nondik datorkit onenbeste mesede zuk niri egitea, eta ni arrotz onen berri zuk izatea? Esan didaten, erantzun zion, zure amagiarrabarekin, alargundu zan ezkerro, egin dezun guzia, eta zure aide eta erria utzirik, onara etorri zerala. Jainkoak, bada, ordaindu zaitzala, eta sari on bat eman dizazula. Gero, Boozek esanda, igitariakin bazkaldu zuen, eta gelditu

zitzaiozkan ogi-zerra eta puskak berekin artuta, lane-
ra itzuli zan.

Boozi biotza bete zion Ruten bear-egiteko eresiak,
eta morroiai esan ere zien, ez eragozteko, metaetatik
artzen asten bazan ere, eta unetik unera, oartzaka
bezala, garagar-buru batzuek bota zitzatela, Rutek
bildu zitzan. Illunabartzera egin zuenean, buru bilduak
aletu, eta amar lakarirekin amagiarrabari joan
zitzaion. Esan zion, zeñen soroan ibilli zan, zein ondo
Boozek artu zuen; eta berriz ere itaiteak zirauen
artean joateko, esan ziola. Noemik erantzun zion;
gizon ori, bizi az bezala, ildakoaz-ere errukitu da: gure
aidea da; eta obe dezu orren neskameakin ibilli, beste
batenera joanda, iñork ezer egin ez dizazun.

Israeltarren artean emakume bat, aur gabe alar-
gutzen zanean, senar zanaren anaia edo aide batekin
ezkontzen zan, len esanda utzi dedan bezala: eta Noe-
mik lege au gogoan zeukala, artu zuen, Boozekin ezer
egin ote zitekean, ikusteko asmoa. Boozen ontasuna
eta gizabidea bazekusan, baita errañ arrotz artzaz
izan zuen biotz ona eta kupida ere. Ruti esan zion,
bada: ene alaba, nik eratuko dizut ondo izateko bidea.
Booz ori gure aidea da; eta gaur arratsean larrañean
garagar-aizetzea du. Apaindu, urrin onez, edo usai

gozoz igortzi zaite, eta soñekorik onenak jan zita, ara zoaz. Kontu egiozu, baña ark zu ikusi gabe, noiz jaten duen, eta noiz lo-etzaten dan, eta orduan isill-isillik zoazkio, eta oñetan jarrita, egongo zatzaio, zer egin bear dezun, berak esaten dizun arteraño. Noemik etzuen lanbide onetan gaitzik gogoan, ezpada senar zanaren aide batekin ezkon-erazotzea. Rut, amagiarabaren esanera larrañera joan zan, eta ikusi zuen Booz, meta-ondo batean etzaten, eta loak-artu zuela, igerri zionean, oñetan jarri zitzaion. Gau-erdian Booz esnatu zan, eta norbaitez oartu zanean, deadar egin zuen, nor zaitut? Zure serbitzari Rut naiz, erantzun zion: zure mantuarekin estali nazazu: esaten bazion bezala, nerekin ezkondu zaite, zeren nere aidea zeran. Jainkoak bedeinka zaitzala, Boozek esan zuen, ez gazte, ez aberats, eta ez beartsu izateari begiratu diozulako. Ez ikaratu. Zuk eskatzen dezuna, nik egingo det, eta erri guziak daki, zu emakume on bat zerala. Ez dizut ukatzen, zure aidea nazula; baña bada beste bat ni baño lenagokoa. Onek artu nai ezbazaitu, biok ezkonduko gera. Gauda igaro zuten, Jainkoaren bil-durreko batzuei zegokien eran, eta gero anega bat garagar eman zion, eta Rut Noemigana itzuli zan, eta zer gertatu zan, esan zion.

Israeltarrak auziak erabaki-lekuak edo Tribunalak errietako ateetan idukitzen zituzten, eta an biltzen ziran eginkizun au zegokien gizon zar-eldu, eta besteak. Booz larrañetik erriko atera joan, eta aulkian jarri zan bere aldia zetorkion arteraño. Ruten aide urkoago hura ere an igarotzen zan, eta Boozek otsegin zion, zer egin bat bazuela, eta esererazo zuen. Erriko amar zarri ere otsegin zien; eta guziak eserita zeudela, bere aideari esan zion: Noemi, Moabko alderditik itzuli danak, dauka gure senide Elimeleken lur-erlo bat saltzeko. Berri au, emen dauden jaun oien aurrean, eman nai izan dizut. Erosi nai badezu, aide urragoa zeralako, zuri dagokizu, eta zuretzat izango da: baña gogoak ezbadizu agintzen, esan zadazu, zer egin nik, zure urrenekoak bezala, jakiteko. Aide onek erantzun zuen, erosiko zuela. Boozek esan zion: lur-erlo ori erostekotan, ezkondu bearko zera gure aide zanaren alargun Rut Moabkoarekin, aren izenak odo-lean dirauen. Aide onek bereala erantzun zuen: gai onetako nere eskualdi guziak uzten ditut, eta nere lekuan zu sar-zaite, gogo badezu.

Eskualdi oiek batek uzten zituenean, oñeko abarka erantzi, eta eskualdian sartzen zanari ematen zion, egindako uztearen sinitsgarritzat, eta geroz etzeza-

kean itzemana jan. Boozek bada, abarka eskatu, eta besteak eman zion. Orduan Boozek, begira zeuden zar eta erri guziari, esan zien: Dakusute, Elimelekek izan zituen gauza guzien jabe egiten naizala; eta Maalon, aren seme zanaren alargun Rut Moabkoa emaztetzat artzen dedala, aren izena etxean eta etxekoetan beti gorde dedin: ala da? Bai, gerok dakusgu, egia diozula; zar eta erri guziak erantzun zioten. Jainkoak egin beza emakume onekin, Rakel eta Liarekin egin zuena, bere izena Belenen gogoangarri izan dedin.

Booz eta Rut ezkontuta, Jainkoak eman zien seme bat, Obed zeritzana, Isairen aita, eta Dabiden asaba; eta onekin Noemiren gogo guziak bete ziran, eta aurra, iñude on baten antzean, azitzen amari lagundu zion.

Begiratu batean badirudi, Ruten joanera Boozen oñetara irrisku andikoa zala, eta Boozek ere etzuela ontzat artu bear; baña ala Rut, nola Booz bertute-tsua, eta Jainkoaren bildur andikoak ziran, okerrik egiteko: eta lanbide onetan Jainkoaren eskua zebillen; onela etxe on artan bere Seme Jesu-Kristoren iralgi zorionekoa gordetzeko: bada, Jainko gizonduraren asabaen errenkada luzean sarturik dauzkagu Booz eta Rut senar-emazte gogoangarriak, zeintzuetatik dator,

arestian aitatu dan bezala, Dabid aldi bateko lana emango digun Israelko bigarren Errege andia.

AMAZAPIGARREN IRAKURGAIA

1. Dabid, Erregetzako autua

Jainkoak Dabid Eregetzat igortzitzeko kontua Samueli eman zion; baña Sauli bildur zitzaion, zeren, zer zerabillen, jakin ezkero, gaizki begiratuko zion. Ala ere, Jainkoari argia eskaturik, jarri zan, onek esana egitera. Belenera joan, eta Isai zeritzan baten etxean sarturik, eskatu zion, bere seme guziak eramateko. Zazpi zarrenak agertu ziozkan; baña Samuelek Isairi esan zion, ea aiek besterik etzuen? Bai, Isaik erantzun zion; badet beste bat ere, artzantzan dabillena. Erakarrri zuen seme au, amabost urtetik amaseirakoa, eta Dabid zeritzana. Samuelek, ikusi zuenean, zeraman olioarekin Dabid igortzi zuen, bere aita eta senideak zekustela, zertako zan, esan gabe: eta Samuel bere erri Ramatara joan zan, eta Dabid ere, bai, bere ardie-tara. Dabid ordutik zegoan Israelko Errege auturik; baña agintean etzan jarri, neke asko eta gogorren bitartez bideak idiki zituen artean.

Olioz igortzitze onek Dabid bere doai guzietan aldatu zuen. Arteraño mutil gaztetxo, artzantzan bai-
zik etziekiena zan; baña geroz gizon sendo, indartsu,
argi, iztun eder, azkar, eta beste doai asko, bere
aldian ondo agertu zituenakin gelditu zan. Ingurumai
aiek guziak bere kanzio gozo eta soñu pozgarriakin
zoraturik zeuzkan. Kontrara Saul, Jainkoak utzi zion
ezkero, egin zan gizon biotz-gogor, izugarri, gozakaitz,
infernutik irtena zirudiena. Errege onen serbitzariak,
nagusiari, ain damurriatia eta tristuraz betea ikusirik,
esan zioten, ekarriko ziotela soñulari bat, poztu eta
alaituko zuena. Serbitzariak Erregearen bizitza atse-
kabezkoa onela arindu uste zuten; eta Saulek baie-
zkoa eman zienean, batek esan zuen, mendian ikusi
zuela Isairen seme bat, arpa txit ondo jotzen zuena.
Saulek bereala mandatariak aitari seme-eske bialdu
zizkan. Dabid etorri zan, eta Saulek bere eskutari edo
eskudero egin zuen. Onek Sauli arpa jotzen zion,
gozakaitz-aldiak eta barrungo illuntasunak artzen zue-
nean, eta alaitu eta poztutzen zuen. Gisa onetan bizi
zirala, filistintarrak abiatu ziran Sauli eraso naiez, eta
Saul ere bere aldetik prestatu zan, eta bidera irten
zitzaien. Filistintarrak Terebintoko ibarrera joan ,eta
mendi goitu bat artu zuten. Saul ere beste batera igo

zan, eta luzaro aurkez-aurke menditik mendira egon ziran. Elkarri erasotzeko bata edo bestea ordekaratxatxi, eta etsaiarontzigo bearzan; baña lanbide au perillandikoa zan. Onela zeudela, filistintarrai gogoratu zitzaient, alde bakoitzetik gizon bana ipiñi, eta garai-lari irteten zana, bazaren jabe izan zedilla.

2. Goliat

Filistintarrak zeukaten zentoi edo jigante izugarri bat, Goliat zeritzana. Luzean iru kana eta laurden zituen. Indar andi eta begiratu aserrekoa zan. Jaka edo amilla bost arroba eta erdi kobrerekin egiña zuen; bernazakiak ere kobrez estaliak zituen. Makilla luze, amasei libra eta erdiko eztena erpiñean zuena zerabilen. Onela janzi eta prestaturik, Israeltarrak ikusi zezaketen lekura irtentzan, deadar egiñaz: nai zuena, irtent zedilla, ari arpegi ematera; eta bizirik gelditzen zanaren aldekoak bestekoen nagusi eta buru izan zitezela. Goliatego ots oietan berrogei egun igaro zituen, eta Saulek, filistintar onen iseka eta farrak ezin eramanez, artu zuen, jendea prestatu eta erasotzeko asmoa; baña soldaduak laborrian zeuden. Saulek au

ikusirik, esan zuen, baldin iñork Goliati gogor egin, eta
benutzeko biotzik bazuen, bere alaba emaztetzat,
eta ondasun andiak emango ziozkala. Dabid ordu
artan Saulekin etzan, ezpada bere aita Isairen ardiak
zaintzera itzulia. Ala bearrez, aitag bialdu zuen, bere
iru anaia Saulekin soldadu zebiltzanetara zerbait jan-
gauzarekin, nola zeuden jakitera. Dabid ara zan
unean, soldadu-talde guzia prest zegoan, filistintarrai
erasotzeko. Ordu berean Goliat, len bezala, lagun-
artetik irten, eta betiko ausardi eta keñakin deadarka
ziardun. Dabidek galdetu zuen, ea ala zer zuten? ea
filistintar hura iltzeagatik, zer emango zuten? Eliak
bere anaia zarrenak itzketa au adituta, esan zion, ea
an zer egiteko zuen? eta zertako ara joan zan? Ezagu-
tzen zaitut, bai: gerratzen ikusi naiak onara ekarri
zaitu. Dabidek anaiagandik aldegin zuen, eta bere
itzean zegoan. Saulek jakin zuenean, Dabidek zer
zion, beregana erakarri zuen. Saulek, noizbait bere
morroi izan bazuen ere, etzuen ezagutu, artzai-soñe-
koakin eta eguzkiak belztua zegoalako. Dabidek,
bada, esan zion: Ez bedi filistintar argatik iñor izutu;
nik, joan, eta erasoko diot. Saulek erantzun zion, gaz-
tetxoa zala, gerran oitutako filistintar bati, arpegi
emateko. Orduan Dabidek arpegiko suarekin Sauli

adierazo zion, bere biotz andia, eta Goliati erasotzeko zeukan eresia. Esan zion artzantzaz zebilela, otso edo leoiak ardia zeramaionean, ondora joan, eta ilda kentzen ziola; eta bereronz abiatzen bazitzaion, matraill-ezurrak autsi eta uzten zuela. Orain berean, zion, filistintar orri joango natzaio, eta leoi eta otsoen atzaparretatik atera ninduen Jainkoak, orren eskuetatik gordeko nau. Saulek erantzun zion: Zoaz, bada, eta Jaunak lagun dagizula. Baña Saulek etzuen nai artzaisoñekoakin joaterik, eta gerrako janzi eta armak eman ziozkan. Dabid etzegoan alako soñekoakin oitua, eta oiek utzirik, artu zituen artzaisoñekoa eta aballa bost arrirekin, eta Goliaten aurrera joan zan. Goliategik ikusi zuenean, makilla eta aballarekin beste arma gabe, Dabid zijoakiola, deadar egiten zion: Zakurra naizala uste al dek, makilla utsarekin niganatzeko? Ator, ator, mutikoa, ire aragiak aireko egazti eta lurreko pistien janari laster izango dituk. Dabidek erantzun zion, ikusiko zala, geiago nor zan. Biak prestatu ziran, elkarri erasotzeko. Goliat Dabidi bazijoakion, bere lanza luzearekin lenengo ukituan sabela zulatzeko ustean: baña Dabidek, zorrotik arri bat artuta, aballarekin erabilli batzuek gora-beera eman-ondoren, Goliati bota zion, eta bekokiaren erdi-erdian eman zion golpeare-

kin, illotza lurrean ezarri zuen. Dabid korrika joan zitzaion, eta Goliat berari, gerrian zeukan ezpata, kendurik, burua ebaki zion. Filistintarrak, beren lagunik errutsuena ilda ikusi zutenean, igesari eman zitzaiozkan, eta Israeltarrak orpoz-orpo zerraizkiela, ilkintza izugarria egin zieten. Dabidek Goliaten burua Jerusalem-era eraman zuen, eta filistintar guziak izu-ikara andiak artu zituen, eta Israel pakean gelditu zan. Saulek bereala Dabidi lanbide onegatik ondo-nai edo amorio andia agertu zion, laster igundu bazuen ere. Jonatas, Erregearen semearekin ordu onetatik Dabid adiskide egin zan, eta eskuera kutsi asko ere Jonatasek eman ziozkan.

Israel guziari egindako mesede au Saul Erregeak gogoan artuta, Dabid maite izan bearrean, bereala asi zan, gorrotoz begiratzen. Filistintarren ondamen onen ondoren Saulek Jerusalem-en egun batzuek eginda, gero Gabaa, bere errira joateko gogoan artu zuen eta bidaje onek Saulen biotzean Dabidganako aierkune bizia sortu zuen. Albo-errietatik Erregeari bidera irte ten zitzaiozkan emakumeak, pandero-soñuan kantatzen zuten: *Saulek milla il zituen, eta Dabidek amar milla*. Itz oiek Sauli etzitziaiozkan ondo erori, zeren uste izan zuen, Dabid geiagotzat zeukatela, Errege

baño: eta ordutik izan ziran Dabiden eramankizun andiak. Emakume aiek etzituzten itz oiek, Sauli gaitz naita, esaten, ezpada adierazteko, Saulek millarekin baño, Dabidek Goliat utsa illarekin, filistintarrai kalte geiago egin ziela, eta Israeltarrak irabazi andiagoak izan zituztela; baña Saulek, dirudienez, gaiztoenera jo zuen, eta etzion geroz Dabidi begi onez begiratu.

Biaramonean Saul bere gozakaitz-aldiak artu, eta Dabid arpa jotzen ari zitzaiola, il naiez lanza egotzi zion; baña Dabidek kolpeari aldegin zion; eta ezaguturik, zer perillean zegoan, Saulen etxetik irten zan. Saulek bazekusan, Dabidek Jainkoa bere alde zuela, eta bildur zitzaion: eta begietatik bein kentzeko, milla gizonen agintea eman zion, eta aginte oni zegozkion lanak zintzo eginaz, Dabid bizi zan, Israeltarren ondo-naia irabazten zuela; baña berebat Saulen gorrotoa anditzen zala.

3. Mikolekin Dabiden ezkontza

Saulek bere gogoz bertatik ilko zuen; baña ainbeste nai zitzaion gizon bat, agirian iltzeak ikaratzen zuen, eta filistintarren eskuetan galera zotzeko asmoa

artu zuen. Onetarako morroi batzuei deitu, eta esan zien, berez bazebiltzan bezala, Dabidi sinisterazotzeko, Erregea adiskidetu zala, eta aren sui egin ere bazi-tekeala. Dabidek erantzun zien, ea hura Erregearen sui izateko nor edo zer zan? Morroiak esan zioten, etzala ansi ezer ez izana edo idukia. Erregearen suigaiak izan zezakean gauzarik gogokoena zala, eun filistintarren giza-siñaleen zatiak eramatea, Erregearen etsaiai zegokien kastigua, eman zitzaiera adierazteko. Saul etzebillen Dabiden onagatik, ezpada ea filistintarren eskutan erortzen ote zan. Dabidek esan au morroiai ondo artu zien. Bereala prestatu zan, eta bere kontuko milla soldaduakin filistintarrai eraso, eta il zituen berreun, zeñai, gizona dan edo ez, ezagutzen dan lekutik zatitxo bana kendu, eta Erregeari eraman ziozkan. Saul bere itza jan bearrean arkitu zan, Dabidi alaba emaztetzat ematen ezbazion. Eta Merob lenengo alaba lenagoko aldian ukatu zion bezala, orain Mikol ukatzea etzitzaion ondo iruditzen, eta, gogo gaiztoz bederik, eman zion, eta Dabid Mikolekin ezkondu zan.

Dabid zorionez betea zegoan: irabazi zituen garai-penak ots andia egiten zioten: Erregetzako, isillik bederik, igortzia zan: Erregearen alabarekin ezkondu-

ta zegoan; eta Mikolek txit maite zuela, bizi zan: baña zorion onek berak eramankizun andiak zekarzkion: suiaren onak aitagiarrabaren biotzean itzautzi andiak idikitzen zituen, eta suia ezin ikusiak su ta su ematen zion.

Onetan filistintarrak, Dabid eta bere jendeari, ordaindu naiez, prestatu ziran, erasotzeko. Dabid bidera irten zitzaien, eta len bezala, agintari aditu eta trebearen lanak egin zituen. Orduan suiaganako gorrotoak eta ezin eramanak Sauli gañez egin zion, eta ezkutuka ibilli gabe, bere seme Jonatas eta morroi batzuei agindu zien, Dabid il zezatela. Dabidekin Jonatasen arteko adiskidetasunaren berririk Saulek etzuen. Jonatasek, bada, adiskide onaren aldetik Dabidi gaztigatu zion, aita il nai zuela, eta ezkutatu zedilla. Aitari aren alde itzegingo ziola, eta zertan gelditzen ziran, adierazoko ziola. Jonatasek Sauli itzegin, eta esan zion, Dabidi, arren, ez gaitzik egiteko: bera zala Erregearen serbitzaririk leialena, okerrik egin etzuen; Goliat il, eta filistintarrak ondatuaz, mesede andiak egin zituena. Zergatik, bada, aitari ziotsan, kulpaga gabeko Dabiden odola isuri nai dezu? Jonatasen itzak Sauli ukitu zioten, eta esan zuen; Jainkoak bada-ki, ez dedala ilko. Jonatasek bereala Davidi gaztigatu

zion. Dabid joan, eta len bezala, aitagiarabaren serbitzoan jarri zan.

4. Saulgandik Dabiden igesa

Filistintarrak, berriz ere, Israeltarrai eraso zieten, eta Dabidek, igesi joandako banakak, ez besteak, il zituen. Garaipen onek len emandako itz ziñeztua, Sauli azterazo zion; aserretu, eta berriro il naiez asi zan. Bere gelan bein batean eserita zegoan, lanza eskuan zuela. Zakar-aldiak artu zuen; eta Dabid bere arparekin gozatzen, eta alaitzen ari zitzaiola, lanza luzatu zion; baña Dabidek gorputzari alderagin eta lanza paretean josi zuen. Dabid Saulen etxetik irten, eta berera igesi gauerako joan zan. Saulek Dabiden etxera kontuartzalleak bialdu zituen, ondo ingurutu eta gorde zezaten, biaramonean iltzeko asmoan. Mikol leialak zer zan, igerri zionean, senarrari esan zion; baldin gaur arratsean gordetzen ezbazera, biar il bearko zera. Atetik ezin irten zitekean, zeren kontuartzalleak zaintzen zuten; eta Mikolek berak leiotik beera eratsi, eta Dabidek iges-egin zuen. Gero zer zatekean ere, Mikolek Dabiden oiean ipiñi zuen zur

puska bat, buru-aldetik larru illetsu batekin, eta gañerakoa oi-janziakin ondo estalita. Egun-sentian kon-tuartzalleak Dabid irten-zai zeuden, iltzeko, eta Saulek il-berria ez artzeari luzetsirik, berriro bialdu zituen, berealaxe, zetzan lekuan, eskuak ezartzeko, aginduta: baña erantzun zitzaion oiean eri zetzala. Berak ere ikusi zutenean gizonaren antzean zura estalita, Saul-gana itzuli ziran, berri bera ematera. Saul geiago sutu zan, eta agindu zien, ordurik ere galdu gabe, bere oia-rekin eraman zizaiotela, bere begietan iltzeko. Joan ziran, eta maindirea kendu zutenean, Dabiden orde-z, Mikolek ipiñitako zur puskarekin arkitu ziran. Uste gabeko eta farragarritzko berri onekin Sauli ezin geia-goraño irazeki zitzaion: Mikol bereala erakarri zuen, eta esan zion; ea zergatik ala aita isekatu zuen, eta Dabid etsairik andienari iges-egiten utzi zion? Mikolek aitaren bekosko illuna ikusi, eta itz aserreak aditu zituenean, etsi zuen, il bearko zala. Bildur onekin aita-ren aurrean gezurrez bere burua garbitu nai izan zuen, esanaz, senarrak agindu ziola, iges-egiten uzte-ko, bestela ilko zuela. Saulek onenbestez utzi zion, eta Mikol bere larritasun anditik irten zan.

Ordurako Dabidek bideak egin, eta Ramatara Samuelgana joan zan. Profeta andi onek, Israelko

Erregetzat igortzi zuen ezkero, txit asko nai zion; eta Dabidek esan zionean ara zerk zeraman, obeto bearez, Naiotera bialdu zuen, emen etxe ezkutu batean gorde zedin. Saulek bereala jakin zuen, Dabid noron zan, eta morroiak bialdu zituen, arrapatu zezaten; baña Jaunak mirari baten bidez, gorde zuen. Gero Saul bera joan zitzaion; baña berebat gertatu zitzaion. Bitartean Dabidek iges-egin zuen, eta Gabaarara Jonatas bere adiskide maitagarriagana itzuli zan, Saulek hura galtzeko zerabilzkien alegiñak adieraztera. Nik zer egin det, Jonatasi esaten zion, zure aita nere biziaren billan ibiltzeko? Ez orrelakorik, ez; Jonatasek erantzun zion; nere aitak ez du, niri esan gabe, ezer egingo. Dabidek esan zion, bien arteko adiskidetasuna aitak baziekiela, eta bere lana isillik egin naiko zuela. Jonatasek berriz ere esan zion, aren bizia bere kontura artzen zuela, eta etzala galduko. Dabid gai onetan beti bildurtiak, Jonatasi esan zion, bi eguneko pestak biaramonean asten zirala. Bera etzala Erregearekin bazkatzera joango, eta Dabid an etzala, Saul oartzen zanean, aserretzen bazan, gorrotoak bazirauela, eta Jonatasek Dabidi gaztigatzeko, onek bere bideak artu zitzan. Ala egin zuten; eta Saulek Dabid, ez ezik, Jonatas bera ere, aren alde irten zalako, iltzeko asmoak

artu zituen: eta Jonatasek au ikusirik, etxetik irten eta joan zan, zer gertatzen zan, Dabidi esatera. Etsirik, etzegoala Saulen biotza biguntzerik, eta Dabidi zion iguiña oztutzerik, elkarri esan zioten, obena zala, Dabid ez geiago Saulen begietaratzea, eta laztan gozo eta diosal kariñozkoa bata besteari eginda, banakatu ziran Jonatas bere aitaren etxera, eta Dabid Nobe, Jau-naren Tabernakuloa zegoan errira, bien artean zer egin zan, iñori ez esateko, eta elkarri beti-betiko adis-kidetasuna gordetzeko itzean.

Dabid Nobera eldu zanean, Akimelek Apaizari esan zion, Erregearen agindu estu batek bidean ipiñi zuela, janik eta armarik artzeko ere beta gabe, ez beretzat eta ez bere lagun atzean utzi zituenentzat, eta eskatu zion zerbait jaten. Akimelekek, ala bearrez, etzeukan *proposizioko* ogi santuak beste zer janik; eta Dabidi galdeturik, ea bera eta bere lagunak garbiak ote zeuden, batez ere, emakumeetatik; eta baiezkoa arturik, eman zion, beste erre-berriak ipintzeko atze-neko aldian kenduta zeuzkan ogi bedeinkatuetatik jaten. Ogi oiek apaiz etzanak ezin jan zitzakean; baña Akimelekek Dabiden estupena ikusirik, eta onen ibille-rak etorkizun andiak ekarri zitzakeala, pensaturik, eman ziozkan. Gero ezpata bat eskatu zion, eta beste-

rik etzeukalako, berak Goliati kenduta, an gordetzen zegoana, eman zion. Gauza oiek guziak egiten begira zegoan, zorigaitzean, Saulen morroi kutun Doeg zeritzan, eta bost negar gero eragin zituen.

5. Dabiden joanera Jetera aurrena, eta gero Moabera

Dabid bere lagunetara itzuli, eta partitu zien Aki-melekek emandako ogi bedeinkatua, eta lagunak Israelko lurrian utzirik, Jet zeritzan filistintarren erri errenera joan zan, bere burua gordetzera. Jeten zer-bait denbora egin zuen, iñork ezagutu gabe, Akis Erregearen soldadu sartuta: baña egunen buruan, nor ete zan, surmurra asi zan, eta Erregeari esan zioten, ain-beste kalte egin izan zien Israelko agintari Dabid, bere soldaduen artean zegoala. Dabid oartu zan; ikusten zuen, an egoterik etzeukala. Nola, orde, irten? Esturasun onetan gogoak eman zion, bere burua zoro egin bear zuela, eta Errege berak erritik zorotzat botaerazoko zuela. Jaunaren eskua, beti bezala, bere alde zuen, eta uste au ondo irten zitzaion. Erregearen aurrera eraman zuten, eta ikusirik, esan-egin guzietan

zoro garbi-garbia zegoala, Erregeak esan zien, ea zertako ikusgarri hura aren aurrera zeramaten? Agindu zuen, aren begietatik kendu, eta bere tokira bialdu zezatela: bertan ere, alabañan, zororik asko izango zituztela, auzo-errikoak eta atzeak gabe. Filistintarren artetik onela irten, eta Judako Tribuan Odolako leizezulo batean gorde zan.

Emen jarrita bereala, bere etxekoak eta aideak jakin zutenean, joan zitzaiozkan, beste zenbait adiskide arturik, ikustera. Dabiden odoleko edo adiskide zantzukoa izatea asko zan, Saulek gorrotatzeko, eta neke gogorrak eramanerazotzeko: beragatik Saulen gogortasunarekin txit aspertuak zeuden, eta lareunen bat gizon batu zitzaiozkan, ark agintzen ziena egiteko prestaturik. Dabidek gizon oiek bere mendean ikusi zituenen, auzo-erreinu Moabko Erregeagana joan zan, eta eskatu zion, Jainkoak artzaz zer egiten zuen, ikusi artean, aren ait-amak lur artan bizitzeko baime-na. Moabko Erregea Saulekin gaizki zetorren, eta onen mendetik igesi zijoazkion guziai, arrera ona egiten zien. Dabid, orrezaz gañera, auzoetan txit ots andikoa zan, filistintarrai eman izan ziezten eraso latzen bidez, eta gaztelu sendo bat eman zion, nai zuen arteraño bere jendearekin gorde zedin.

Atze bati ainbeste eskualdi ematea txit egoki ez dirudi; baña Jainkoak gizon andi au gorde nai zuen; eta bere lurrian eta aitagiarrabaren aldetik etzuen, erbestean eman nai izan zion. Emen zegoala, Jainkoak Gad Profetaren bitartez gaztigatu zion, gaztelu artatik irten, eta Judara joan zedilla. Dabidek ala egin zuen, eta Haretko eremuan sartu zan. Saulek berri au artu zuenean, biotzeko su-aserreak bazirakion, eta lanza arturik, eman zion deadarrari, eta bere seme Jonatas-gandik asita, beste guziakgatik gaizki esateari, guziak eskuetan txikitu nai bazitukean bezala. Begira zeude-nak, etzioten itzik trukatu. Bakar-bakarrik morroi losentxari biotz gaiztoko batek itzegin, eta su geiago eman zion.

6. Jaunaren apaizen iltzea

Losentxari galgarri au zan Doeg len aitatu dana, eta ogi bedeinkatua eta Goliaten ezpata artzen, Dabid ikusi zuena. Doeg zorigaiztoko onek, bada, Sauli esan zion, Noben gertatu zan guzia. Saulek bere bereala Akimelek eta onen odoleko apaiz guziak bere aurrera erakarri, eta Akimeleki esan zion: Zertako zu, eta Isai-

ren semea nere kontra jaiki zerate, eta ogia, eta ezpata eman diozkazu? Akimelekek erantzun zion: Zein Dabid zure sua baño, Erregearen serbitzari leialagorik? Ez nik, eta ez nere etxekoak gauzarik txikiena ere zure kontra egin degu.

Akimelekek argitasun guziarekin itzegin zion, Dabid kulpa gabea zala zikielako; baño etzuen Saulen sua irazekitzea baizik egin. Saulek Akimeleki esan zion: oraintxe bertan zu eta zure etxeko guziak il bearrak zerate. Bereala ondoan zeuzkan soldaduak aginduzien, Jaunaren apaizak iltzeko, zeren Dabid igesi zebillela jakinda, aditzera eman etzioten. Au gezurra zan. Akimelek berak ere etzuen jakin, Dabid nola zebillen, ezpada uste zuen Erregearen aginduak egiten zituela. Beste apaizak are gitxiago ziekiten, eta batere obenik etzuten. Au guzia Erregearen soldaduak ezaguturik, etzuten apaiz aien odolean eskurik kutsutu nai izan, eta uko onekin Sauli lotsa au ere eman zioten. Etzan ordea ansi: Saulek nork egin bazuen. Doeg losentxari zorigaiztokoak aien utsunea bete zuen, eta larogeita bost apaiz egun batean bere eskuz il zituen.

Ilkintza izugarri onek guziak arri-egiñik utzi zituen; ez ordea Saul bigundu. Bereala soldaduak Nobera bialdu, eta erri onetan bizi ziran zar eta gazte guziak,

bularreko aurrik ere utzi gabe, ilerazo zituen. Berebat egin zuen abereakin ere. Bakarrik apaiz bat, gelditu zan, guziak galdu-zale zan Saulen damuz bederik, Aki-meleken seme Abiatar, zeñak berri negargarri oiek Dabidi eraman ziozkan. Dabidek, berri oiekin biotza erdiraturik, deadar egin zuen: Ezagutzen nuen, bai, egun artan Doeg Tabernakuloan egon ezkerro, Sauli esango ziola. Zure etxeko odol-isurtze onen sustraia ni naiz: nerekin geratu zaite, ez ikaratu; iñor nere biziaren billan badabil, zure eske ere ibilliko da, eta nerekin batean gordeko zera.

Egun oietan filistintarrak eraso zioten Dabiden egon-lekutik legua banaka batzuetara zegoan erri Zeila zeritzanari. Dabidek jakin zuen. Abiatar Apaiz-nagusiaren bitartez Jainkoari galdetu zion, ea filistin-tarren kontra joango ote zan? eta Jainkoak erantzun zionean, joateko, eta eskuratuko zituela, bereala joan, eta ondatu zituen, iges-egindako banakak, ez besteak, illaz, eta abere eta gauza guziak kendu ziezten. Gero Zeilan sartu zan, eta emengo biztanleak, garai-lari bati zegokion gisan, artu zuten.

Saulek Dabiden egiteko andi au jakin zuenean, su eta gar bere soldaduak bildu, eta Dabid Zeilan atzitze-ko asmoan abiatu zan. Dabidek, arestian bezala, Jain-

koari galdetu zion, ea Saul joango zitzaion, eta Zeilarrak bera eta bere lagunak Saulen eskuetan ipiñiko zituzten?; eta Jainkoak, baiez, erantzun zionean, bere seieun gizonekin baso batera irten zan, eta or-emen zebiltzan, iñon egon-lekurik artu gabe. Saulek au ere jakin zion, eta eskua ezarri naiez, egunoro zerraikion. Saulen semeak jakin zuen, Dabid bere adiskidea nola zebillen, eta isillik joan zitzaion, ikusi bat ematera. Esan zion, ez ikartzeko; Jainkoak aren aita gogorren eskuetatik gordeko zuela; Israelko Errege izango zala, eta Jonatas bera aren bigarren; au guzia Saulek baziekiela. Eta beren adiskidetasuna berriturik, Jonatas etxera itzuli, eta Dabid Zif-ko basoan gelditu zan.

7. Saul Dabiden billan

Ziftarrak Sauli bereala aditzera eman zioten, Dabid non zebillen, eta eskuratzeko era ona eskiñi ere bai. Uste onekin Saul soldaduak arturik joan zan, eta Dabid arkaitz batean jarri zan, gogor egiteko asmoan. Saulen lenbiziko lana izan zan, arkaitzari alde guzietatik kontuartzalleak ipintzea, Dabidek iges-egin etzezan. Saulen jendeak, ain andia izanik, mendi guzia

estali zuen, eta Dabid erpin batean zegoan, il edo bizi, norabait irten bearrean. Baña Dabiden biotza poz etzan, bizirik irtenda ere, zeren zekusan, nozitzen zutenak Israeltarrak zirala, eta ez Israelen etsaiak. Esturasun onetan Dabid zegoala, Sauli gaztigatu zitzaion, filistintarrak Israelen sartuta, topatu guzia erre eta ondatzen zutela. Saulek Dabidi uztea min zuen: bere gogoz filistintarrai, nai zutena egiten, lenago utziko zien, Dabidi iges-egiten baño: ez ordea Saulen soldaduak. Jakin zutenean, filistintarren eskuetatik, aien anaiak zer ondamen zeramaten, zegoana zegoan lekuan utzi, eta bideari eman zitzaiozkan, eta Dabid Saulen atzaparretara gabe gelditu zan.

Dabid arkaitz-tontor artatik irten, eta Engadira joan zan, eta emen zebillen, mendi onek zituen aitz-pe edo ar-zulo luze-zabaletatik batean etzitegia egiñík. Saulek, filistintarrekikoa eginda, itzuli zanean, bereala Dabiden aztarna artu zuen; baña lengo aldian, ez ezen, oraingoan ere ezagutu zuen, Jainkoa Dabiden alde zala. Onen billan Saul zebillen bein batean, frakak askatu bearrak eman zion, eta isillik egin naiez, ar-zulo oietatik batean sartu zan. Dabid bere soldaduakin ala bearrez! onen barruan zegoan; baña Saulek, argitik illunera sartu zalako, etzuen iñor ikusi; bai

ordea barrukoak Saul. Bereala soldaduak Dabidi esan zioten: Ara Jainkoak izentatutako eguna, esan zizunean; etsaia eskuan nik ipiñiko dizut, gogoak dizuna egiteko.

Dabid arkitu zan, zer egin etziekiela. Soldaduak bein eta birretan ziotsaten, eskuan zeukan ezkerro, ain aier zitzaion etsaia il zezala; baña aren odolarekin eskuak loitzea Dabidi gogor egiten zitzaion. Dabid jaiki zan, bada, eta Saulen ondora joanda, au oartu gabe, soñean zeraman Errege-janziaren ertza ebakizion, eta soldaduai itzuli zitzaien, au eskuan zuela. Soldaduak gitxienaz uste zuten, ilko zuela. Baña ikusirik, ezez, nagusiaren orde, berak ilko zuten, baldin Dabidek Jaunaren igortzi bati soñekoaren ertz utsal ere kenduaz, damua agertu ezbalie, eta bere ondo-esanakin atzeratu ezbalitu.

Saul ar-zulotik irten, eta Dabiden billan bazijoan. Dabid ere Saulen ondoren irten zan, eta atzaldetik oska jarri zitzaion: Ene Errege, eta ene Jauna! Saulek atzeron begiratu zuen, eta Dabidek, auzpez jarririk, agur andi bat egin zion. Gero esan zion, ea gizon gezurti eta losentxariai leku-emanda, hura galdu naiez zergatik zebillen? Esan ere bazion, aren bizia orainago eskuan iduki zuela, eta soñekoaren ertza

bezala, bere egunak ebaki litzazkiokeala; baña etzuela nai izan, ezagutu zezan, Saulen etsaia etzala, ezpada txit asko nai ziona. Saulek Dabiden itz-otsa aditu zuenean, galdetu zion: Dabid ene semea, itz-ots ori zurea da? Au esan, eta Saulek negarrari eman zion, esanaz: ni baño obea zera. Saul aldi onetan, gogoz ezbazan ere, arkitu zan, Dabiden biotz andia, eta ark etzuen, aitortu bearrean: begietan zeukan, alabañan, bizia barkatu zion adieragarria. Saulek ezagutu zuen, eta aitortu ere bazion, Israelko Errege Dabid izango zala, eta eskatu zion, aren ondorengoak, arren, orduan ez ondatzeko mesedea. Dabidek gaitzik ez egi-teko itza eman zion; eta Saul Gabaara itzuli, eta Dabid basoan leku ez-jakin batean geratu zan, Sauli berriz ere damututa, galdu naiez etzihoakion.

8. Samuelen eriotza. Nabalen gertaera

Egun oietan Israeli Samuel illarekin kalte andiak erori zitzaiozkan. Profeta santu au, aitatu degu, Israelen zein ongille andia izan zan, eta beraren il-berria eraman ziotenean, Dabidek ere negar andiak egin

zituen, zeren esturasun guzietan onen bear izan zan, eta Israelko Erregetzan asten zanean ere, bere argia-kin zerbait egin uste zuen.

Dabidek Faran-go basoetan egunak zeramazkien, Saulek zer egiñik eman gabe, eta inguruetakoak bere-tzat eta bere soldaduentzat zer jana ematen ziotela, aren ontasun, eta soldaduen doai onai begiratuta. Dabidi bear zan guzia eskeñtzen zioten. Ala ere asko-ren artean bazan gizon txit aberats bat, Nabal zeritza-na, baña guziz zurra, eta iñori on egiteko eutsia. Dabi-dek egun batean aditu zuen, Nabalek Karmeloko men-dian ardi-mozketa zuela, eta amar mutil gazte bialdu ziozkan, zer esan erakutsita. Gazteak joan, eta Nabali esan zioten, Dabiden aldetik agur egitera zijoazkiola. Aditu zuela, nola aiekin basoan bizi ziran artzaiak ardi-mozketa zuten. Elkarrekin egondako egunetan etziela gaitzik egin, ez ezer ere artu, eta ain ondo egin zuela-ko, eskura zetorkion zerbait eskatzen ziola. Nabalek arrokeria andian erantzun zien: Dabid ori nor da? Gaurko egunean ez da ikusten, nagusien igesi dabil-tzan morroiak baizik, eta nongoa dan ezdakidan bati emango diozkat motxalleentzat prestatu ditudan ogi eta ardikiak? Erantzuera lotsa gabeko oni gazteak

etzioten itzik trukatu, eta Dabidgana itzuli ziran, Nabalek zer zion kontu-ematera.

Dabidek baziekien Erregetzat igortzia zegoala, orduraño artakotzat iñork ezbaseukan ere, eta mendeko batek ain ausardi andiarekin erantzutea, etziztaion ondo erori; eta lareun gizon arturik, besteak tresnai kontu egiten utzita, Karmeloko mendironz abiatu zan, Nabali zegokion kastigua ematera. Dabid aserrez zijoan; baña Jainkoak egin zuen gozatu eta paketzeko bidea. Nabalen morroi bat aditzen zegoan, nagusiak Dabiden mutillai esan ziezten itzak, eta Abigail Nabalen emazteari aditzera eman zion. Esan zion, basoan txit onak izan zirala, bai Dabid, eta bai ere bere lagunak; etziotela kalterik txikiena ere, on ezpada, egin, eta Nabalek egin zien begitarte eta arrera txarrak ondore negargarriak izan zitzaakeala; eta ondo begira zezala, Nabalek bere gozakaitz-aldian zer egin zuen. Abigailek morroiari gauza oiek entzun ziozkanean, senarraren isillik prestatu zituen ogi, ardo, ariki, mats eta piku leorrak, eta janari oiek guziak astoetan arturik, bera beste batean jarrita, bazijoan. Dabid ikustera eldu zanean, astotik jatxi, auzpez jarri eta agur-egin zion, esanaz: Jauna, gaitz au nigana betor. Nabal zoroari ez begiratu: burua nastua dauka, eta nik

zure serbitzari onek zuk bialdutako mandatariak ez nituen ikusi. Oiek eta beste gauza asko ain egoki eta jakintsuro esan ziozkanakin, Dabiden su guzia itzali zuen; eta Dabid poztu zan, bidera irten, eta odol-isurtzetik atzeratu zuelako. Abigail itzuli zanean, senarra osotoro orditua arkitu zuen, eta biaramoneraño etzion itzik esan. Burua oztu, eta loak ardoa eramane zionean, senarrari esan zion, bere lagunakin jan-edanetan pozez zegoan ordu berean, zer perilletan arkitu zan, eta bere zurkeriagatik Dabidek zer egingo zion, baldin bidera irten ezbazitzaion, eta bere erreguakin atzeratu. Emaztearen esan oiek ainbesterañoko bildurra biotzean Nabali sartu zioten, non arri eta zur egiñik, geratu zan, eta amargarren egunean il zan. Dabidek Nabalen il-berria laster izan zuen, eta ezaguturik, Jaunaren lana zala, esan zuen; Bedeinkatua izan bedi, niri egingadako lotsagabekeria bere eskuz kastigatu, eta kutsutugabe gorde nai izan nauen Jauna.

9. Abigailekin Dabiden ezkontza

Dabidek, Abigailekin izan zuen itzaldi laburrean, ondo ezagutu zuen, doai ederrez janzitako emakumea zala, eta gogoan sartu zitzaion. Dabidek len ere bazi-tuen bi emazte, bat Mikol, Saulen alaba; baña aitak Dabidi kenduta, Falti zeritzan batekin ezkonera zuena, onekin gaizki ezkontuta, Saulek ikusi naiago zuelako, arekin menaz baño. Bestea zan Akinoan, zeñarekin pake eta amorio onean bizi zan. Ala ere, legeak ematen zuen eskuarekin, artu zuen Abigailekin ere ezkontzeko eresia. Nabalen proguko egunak joan da gero, Dabidek mandatariak bialdu ziozkan, bere gogoagertzera. Abigailek gaztigu au artu zuenean, aitatu zuen bere beeratasuna, eta Dabid baten diña etzala: baña ezkontzera jarri zan; eta mandatariakin batean basora joan, eta Dabidekin ezkondu zan.

Farango eremuan Dabidek iru urte zeramazkien, Saulek zer egiñik eman gabe, Engadiko ar-zuloan soñekoaren ertza kendu zionean bien arteko pakeak egin ziran ezker. Aurrera ere ala izateko ustean, bere errira alderatzeko asmoa artu zuen. Farango basotik Zifkora aldatu zan. Uste zuen, Ziftarrak iru urtez lenago ikusirik mirari baten bidez Dabid Zeruak gordetzen, pakean utziko ziotela; baña engañatu zan, eta bere

biotz andia, berriz ere erakusteko bide onean laster arkitu zan.

Ziftarrak Sauli gaztigatu zioten, Dabid berriz ere aien lurrera agertu zala, eta Hatxilako arzuloetan ezkutatuta zegoala. Saul iru milla soldadu aukerakorekin Dabiden billan joan zan. Dabidek jakin zuenean, zelatariak bialdu zituen, Saul non gelditzen zan, jakitera. Non zegoan, esan ziotenean, Abisai bere illobarekin, besterik iñor gabe, gautu zanean, isill-isillik jatxi zan, Saul zetzan etzauntzara, eta Saul topatu zuen lo bete-betean, lanza burukoan zuela. Abner agintari nagusia, eta soldadu guziak ere inguruan zetzaten. Orduan Abisaik Dabidi esan zion: Jainkoak zure etsai ori eskura eman dizu: orain, bada, lenengo kolpearekin bigarrenaren bear gabe, lurrari josiko diot. Ez orrelakorik Dabiek erantzun zion: ez il: zergaitik, ze, nork Jaunaren igortzi bati eskua ezarriko dio, loitu gabe? Dabidek Saulen lanza eta edanontzia artu, eta itzuli ziran, iñor oartu gabe.

Zerbait aldegin zutenean, Dabid deadarka jarri zan, esanaz: Abner! Abner! Au otsera esnatu, eta aserrez erantzun zion: Nor aiz Erregea esnatzen oska agoen ori? Dabidek esan zion, begira zezala, Erregearen kontuartzalle batek zer eginkizun zeukan, ea nola

zaindu zuen? Ea bera eta bereak zergatik lo zetzaten, iñor kontuan ipiñi gabe? Atzenean esan zion, norbait beren artean ibilli zitzaiela, Erregea il naiez; eta au egitzat artzeko, esan zion: Begira, Erregearen lanza eta edanontzi burukoan zeuzkanak, non dituzun. Saul ere berebat esnatu zan, eta Dabiden itz-otsa aditu zuenean, lanza eta edanontzia ipiñitako lekura begiratu zuen; baña etzituen arkitu, eta ezagutu zuen, oraingoan ere aren bizia Dabiden eskuan egon zala, eta barkatu ziola. Orain entzuten dedan itz-ots ori nere seme Dabidena ez da? esan zuen. Bai, Dabidek erantzun zion, nere otsa da, ene Jaun, eta Erregea. Zergatik, nere Jauna, ni bere serbitzari oni orrela darraikit? Zer txarkeria nik egin det, nere bizia orrela galdu nai izateko? Jauna, ots, itz bat. Baldin Jainkoak nere kontra ipiñi bazaitu, ara emen nere bizia; baña gizonak ipiñi bazaituzte, Jaunaren aurrean madarikatuak dira, ni nere Jainkoaren lurretik kanpora atzeen artean bizi-tzera beartu nautenak. Gaizki egin det, Saulek esan zuen. Atoz, ene seme Dabid, eta ez dizut geiago gaitzik egingo, zeren nere biziari begiratu diozun, eta zoro andi bat izan naizan. Orduan Dabidek esan zuen: Ara emen Erregearen lanza eta edanontzia; bat betor, jasotzera. Jainkoak nori bere dagokan saria emango

dio. Eta nik gaur eskuan neukan zure biziari begiratu diodan bezala, Jainkoak nerea gorde dezala, eta gaitz guzietatik atera nazala. Jainkoak bedeinka zaitzala, ene seme; Saulek erantzun zion. Bereala banakatu ziran, Dabid basoronz, eta Saul bere errira.

Zenbat, eta zein ikasikizun ederrak Dabidek ematen ote digu, gure etsai diran, eta diralakoakin izan bear degun eginbidearen gañean! Saul iltzen zan egu-netik, Errege-aulkian eseri zitekean: Jainkoak bi aldiz, ain aier zitzaion biotz gogorreko gizon hura, eskuan ipiñi zion; eta ala ere, soñekoaren ertza, lanza eta edanontzia kendu utsarekin, beste gaitzik egin gabe, uzten du. Ay, au gogoan beti bagenerabil!

10. Dabidek Jetera bigarren aldian iges-egiten du

Dabidek etzien Sauleen adiskidetasuneko itzai sinismen andirik eman, eta Saulen mendeko lurrean egon ezkerro, berriz ere esturasunen batean arkitzeko bildurrez, gogoak eman zion, Jetera joatea. Artarako Akis ango Erregeari baimen-eske mandatariak bialdu ziozkan: eta baiezkoarekin itzuli zitzaiozkanean, bere

etxeko eta soldadu guziakin Jetera joan zan, non sei urtez lenago zorotzat erritik atera zutena, txit onore andian artua izan zan. Saulek Dabid Jetera joan zala jakin zuen ezkerro, etzitzaion eske ibilli. Zerbait denbora Jeten eginda, Erregeari beste bizileku bat eskatuzion, eta Sizelekera aldatu zan. Emen Dabid bere jendearekin bizi zala, Filistingo bost Erregeak elkartziran, Israeltarrai erasotzeko. Dabid nola Jetekoaren mendean, eta onen agindura zegoan, naigabe andian arkitu zan, bere erritarrai eraso bear zielako; baña Jainkoak naigabe au kendu zion. Filistintarrak, beren soldaduakin batuta, Dabid beren artean ikusi zutenean, Jeteko Erregeari besteak arpegian eman zioten, zergatik Israeltar hura an zeukan; eta etzioten besteekin joaten utzi, zer zan Dabiden gogokoena; eta agindu zioten, bere lengo lekura itzuli zedilla. Bitarte onetan Amalektarrak jakiñik, Dabid Sikelektik aldegiña zala, sartu, eta erria erre, eta emazte eta seme-alaba guziak katibu eraman zituzten; eta beste askoren artean Dabiden bi emazte Akinoan eta Abigail ere bai. Dabid eta bere lagunak Sikelekera itzulita, ondamen au ikusi zutenean, zer naigabea artuko zuten esatea erraz ez da. Guziai ukitu zitzaien; baña Dabidi alderik garratzena erori zitzaion. Bere emazteak gabe geratu,

ez ezik, bere soldaduak ere arrikatu nai izan zuten, berak neke aietarako bidea eman izan balu bezala. Dabidek, bada, alde guzietatik estura larrian bere burua ikusirik, Apaiz-nagusi Abiataren bitartez Jainkoari galdetu zion, zer egingo ote zuen; eta Jaunak erantzun zionarekin, bere seieun gizonekin Amalektarren ondoren abiatu zan, eta ordu gitxiren epean Besorko ibaiera eldu ziran: baña Sikeleken negar egiteko adiña denbora baizik, atsedeteko artu etzutelako, bideko nekeak easan, eta berreun aunaturik, ibaia igaro gabe geratu ziran. Beste lareunakin Dabid bazijoan, etsaia non topatu etziekiela: baña Jainko Laguntzalle betikoak Dabidi eratu zion, guzia jakiteko, eta ondo irteteko bide ona. Arkitu zuten Ijito bat, bidean erdi-illean zetzana. Dabidi eraman zioten, eta jaten emanik, bizkortu zan; bada, iru egun aietan etzuen ezer jan, eta ez edan. Dabidek galdetu zion: Norena zera, nondik zatoz, eta nora zoaz? Ni nerez, erantzun zion, Ijitoa naiz, Amalektar baten katibua, eta nere nagusiak orain iru egun, bidean utzi ninduen, gaxotu nintzala. Juda eta Kaleberonz joan giñan, eta Sikeleko erriari su eman giñion. Dabidek esan zion, ea erakutsiko zuen jende su-emalle hura non zegoan? Ijitoak erantzun zion, baldin bizia barkatzen bazion, eta nagusia-

ren eskuetan uzten ezbazuen, esango ziola. Dabidek bi gauzak itz ziñeztuaren azpian agindu ziozkan.

11. Amalektarrak ondatuak

Dabidek, gidari onekin zijoala, ordeka zabal batean ikusi zituen jan-edanetan, eta pesta andiak egiten, Sikelektik zeramazkiten ondasunen pozean: baña gozoa laster mindu zien. Dabid bere jendearekin itsumustuan, armarik artzeko lekuri ere eman gabe, sartu zitzaien, eta arratsaldea asita, biaramoneko illu-nabarreraño iltzen aritu ziran, eta etzan iñor ere bizi-rik gelditu, asieran gamelu-gañetan iges-egin zuten lareun mutil gazte baizik. Emazte, seme-alabak, eta ondasun guziak, ezer ere galdu gabe, beretu zituzten. Orrez-gañera Amalektarren ardi eta bei-samalda andiak ere artu, eta Besoren aulduta geratutako lagu-netara itzuli ziran.

Oiek Dabidi bidera irten zitzaiozkan, eta txit arre-ra ona egin zien; baña Dabidekin ziran batzuei etzitzaien au ondo erori, eta esan zuten, beren emazte eta humeak baizik, etzitzaiela eman bear; bada, besteai etzerraizkielako. Amalektarrai kendutako gauza-

rik etzegokiela. Ez dezute orrelakorik egingo, Dabidek esan zien, Jaunak eskura digunarekin; eta joan ziran, eta etziran guzien artean, gauzak partitu zituen: eta Saulen igesi zebillen ezkerro laguntzen zioten beste guziaz ere, beren zatiak bialdu ziezten. Geroztik Dabidek emen egiña, Israelen legetzat artu, eta gorde izan zan.

Dabid Sikelekeronz abiatu zan goiz berean, filistin-tarrak ere Jezraelera igo ziran; eta Saul, andik urrean zegoanak ikusi zituenean, osotoro sustatu zan, eta biotza illundu zitzaion. Bereala Jainkoari galdeak egin ziozkan, baña erantzun etzion, ez ametsetan, ez apai-zen, eta ez Profetaen bitartez. Orduan guzia aserretu-rik, egundaño egin zuen gaiztakeriarik andienean erori zan. Jainkoari utzita, deabruai deitu zien, nai zuena jakiteko.

12. Saul Endorko sorgiñari galdezka jartzen zaio

Denbora gutxiz ononztik Saulek sorgintza eta azti-tzan zebiltzan guziak bere mendetik kendu izan zituen, eta orain bere suan oietara dijoa. Esan zieten,

Endoren bazala emakume bat, Piton, au da, deabrua berekin zuena. Errege-janziak bereala utzita, bi lagun arturik, emakume argana gauaz joan zan, eta esan zion, berak izendatzen ziona aurrera erakarri zezala. Emakume gaizkindun au eskari onekin ikaratu zan, zeren baziendien Erregeak debekatuta zeukala, sorgin eta aztiak Erreinuan egotea; eta etzuen igerri, Errege berarekin itzketan zegoala. Saulek gaitzik etorriko etzitzaion itza eman zion, eta uste onetan sorgiñak esan zion, Nor ikusi nai dezu? Samuel, Erregeak erantzun zion. Andre gaizto ark baziendien, illak agerterazitzeko eskurik etzuela; baña aurrean zeukanari zerbait esan bear, et asi zan bere itz-modu eta dei batzuek egiten, eta arkitu zan berak uste baño geiago! Samuel, aspaldian illa, aurrean zuela. Orduan ezagutu zuen, itzegiten ziona nor zan, eta deadarka esan zion: Saul zertako engañatu nazu? Ez izutu, Saulek erantzun zion. Zer ikusi dezu? Ikusi det, emakumeak erantzun zion, Jainkoa dirudien gizon bat, lurpetik irteten. Zer arpegi du? Zar beneragarria eta mantuz janzia da. Ori Samuel da, Saulek esan zuen, eta auzpez jarririk, agur andi bat egin zion. Zertako ni onara erakarrita, neukan pakea galdu didazu? Samuelek Sauli esan zion. Estura larrian arkitzen naiz, Saulek erantzun

zion, zeren filistintarrak eraso didaten, eta Jainkoak utzi nau, eta ez dit aditu nai izan, ez Profetaen bitartez, ez ametsetan. Deitu dizut, bada, esan dizadazun, zer egin bear dedan. Jainkoak egingo du, nere bitartez esanik zauzkana, Samuelek erantzun zion. Erregetza zuri kendu, eta Dabid zure lagunari emango dio, zeren Jaunaren esana etzenduen egin, eta aren aserreak eskatzen zuen eran Amalektarrakin etziñan izan. Argatik zuri datorkizuna Jaunagandik da, eta zu eta Israel filistintarren eskuetan ipiñiko zaituzte. Biar zu eta zure semeak nerekin zerate.

Samuelek aldegin zuen, eta Saul erdi-illean luze-luze etzan zan. Sorgiña gelan sartu zan eta egoera onetan ikusi zuenean, jaten eskeñi zion, zuzpertzedin, baña etzion artu. Gero Saulen bi lagunak eta emakumeak ondo esanaz jaikierazo, eta oiean erazo zuten. Bereala batean andreak maneatutako jana donario andi gabe artuta, gau guzia bidean egiñik, egun-sentirako soldadu-taldea zegoan lekura eldu ziran. Erregearen ibilleraz etzan iñor oartu, eta goiz berean jendea berak zuzendu, eta prestatu zuen, batallarako.

13. Saulen eriotza

Filistintarrak lenbizian eraso zuten, eta Israeltarrak gogor egin zioten. Elkar ezin menderatuz, luzaro aritu ziran; baña geroenean Israeltarrak atzeratzeari eman zioten. Filistintarrak au ezagutu zutenean, gogorrago eta alde guzietatik eraso zieten. Orduan Israeltarrak igesi abiatu ziran, eta ondoren zerraizkien filistintarrak ilkintza izugarria egin zuten. Jenderik indartsuena eta geiena, Saul eta bere iru seme Jonatas, Abinadab eta Meltxisua zeuden aldera sartu zan, eta Saul laster arkitu zan, zauriz beteta odola zeriola; eta ezagutu zuenean, etzeukala geiago bizirik, bere morroi bati esan zion, iltzeko, orpoz-orpo zetozkion etsaiak atzitu eta iseka eta farraz il etzezaten; baña morroiak, izuturik, etzuen nagusiaren esana egin nai izan. Orduan Saulek bere buruari ezpata sartzeko kemenik etzeukalako, ezpata zutik eskulekuz beera ipiñi, eta auzpez onen gañean etzanda, il zan. Morroiak ere nagusia onela ikusi zuenean, au bera egin zuen.

Filistintarrak osotoro garaitu zuten, eta ordu gitxiren epean Jezraelko bazter, eta Gelboekoa mendietan etzan gorputz-illak baizik ageri. Errege bera, onen iru

semeak, bere agintaririk obenak, gordetzalleak, aideak, adiskideak... guziak, igeslari banaka batzuek, ez besteak, il ziran, eta igeslari oiek alde guzietara izu-ikara zabaldu zuten. Erri guziak iñor gabe, eta filistintarren mendean geratu ziran. Ilkintza onen biaramonean gorputz-illen janzi eta gauzak biltzen zebiltzala, Saul eta bere iru semeen gorputzak Gelboeko mendian illotzik arkitu zituztenean, Sauli burua kendu, eta beren erreinura bialduta, ipiñi zuten Dagonen elizan, eta armak Astarotenean. Lau gorputz-illak Betsango murruan zentoi batzuetatik eseki edo zinzilika ipiñi zituzten, eta beren errietara itzuli ziran.

Betsandik urrean zegoan Jabes-Galaadko biztanleak Saul eta bere semeen zorigaitza jakin zutenean, Amontarren Errege Naasen mendetik libratzearekin egin izan zien mesede andiaz oroiturik, naigabe andia artu zuten; eta zioten amorioagatik gizonik indartsuenak bildu, eta Betsanera gauaz joanda, gorputz-illak jatxi zituzten: gero erre eta ezurak arte-pe batean ipiñi zituzten, eta Galaadtar guziak beltzez janzita, zazpi eguneko barauakin progua egin zioten.

Dabidek Sikeleken bi egun zeramazkien, Amontarrak deseginda itzuli ezkeru, eta etzuen Saulekin filistintarren artean ezer gertatu zanik jakin: baña iruga-

rranean aurkeztu zitzaion gizon bat, soñeko urratu, eta buru autsez betearekin, eta auzpez jarrita, agur egin zion. Nondik zatoz? Dabidek galdetu zion. Israel-dik iges-eginda nator, erantzun zion. An zer berri da? mintza zaite. Jauna, jende asko galdu da, eta oien artean Saul eta bere seme Jonatas ere il dira. Nondik dakizu, Saul eta Jonatas il dirala? Ustez-uste gabe Jel-boeko mendira nintzan, eta Saul ezpata-gañean zetzan, eta ikusi ninduenean, otsegin eta esan zidan, etsaien eskuetan erori baño lenago, il nezala. Orduan gañean jarrita, il nuen, ezagutzen nuelako, ezin bizi izan zitekeala; eta arturik buruko koroa eta eskuturrekoa, ara non dakarzkizudan, ene Jauna. Dabid eta bere lagunak, berri au aditu zutenean, soñekoak urratu zituzten, eta negarrari eman zitzaiozkan, Saul, bere seme Jonatas eta gañerakoen iltzeagatik. Dabidek Amalektar berri-emalle ari esan zion Zergatik Jaunaren igortzi bati eskuak ezartzeak izutu etzaitu? Berea-la bere soldadu bati otsegin, eta ilerazo zuen Amalektarrak, berak zionez, Saulen eriotzan kutsutu zalako.

Bazirudien, eta Amalektar ark uste izango ere zuen, Dabidgandik sari andiren bat artuko zuela, legeztu eta bidez zegokion Errege-aulkia Saul illarekin ustuzala, eta berak eseri baizik etzuelako berria eraman

zuenean; baña Dabid zuzen-onak etzuen era artan odoldutako aulkirik nai, eta are gitxiago odol-isurle batgandik albista hura artzerik: bada, Dabid Israelko Errege egiazkoa izanak etzion Saul iltzeko eskurik iñori ematen, eta eskua ezarri ziona, kastigatu nai izan zuen. Zein biotz onekoa etsairik andienarekin ere!

EMEZORTZIGARREN IRAKURGAIA

1. Dabiden bigarren igortzitzea

Saul il zanean, Dabidek ogeita amar urte zituen, eta amalau ziran Samuelek Erregetzat igortzi zuela. Au Dabidek ondo ziekien, baña Jaunaren berri gabe etzuen ezer ere egin nai: eta Jainkoari galdetu zion ea nora joango zan? Jaunak erantzun zionean, Hebronera joan zan bere bi emazte Akinoan eta Abigail eta beste zenbat lagunekin, gañerakoak Sikeleki kontu-artzen utzita. Hebron Judako uri sendo eta ondoena ornitua zan. Judako gizon eldu eta zar guziak onara batu ziran: Abiatar Apaiz-nagusiak berriro igortzi zuen, eta Erregetzat ezagutu zuten. Emen jakin zuen, Jabes Galaad-tarrak Saul eta bere semeak lurpetzeaz egin zuten lanbide ona, eta eskerrak eman ziezten.

Abner Saul zori gaiztakoaren soldadu guzien agintari edo burua, Jelboeko ondamenetik iges-egin zuten gizon banakakin, Manain zeritzan urira joan zan, bere

burua emen gordetzeko ustean, eta filistintarrak beren tokira itzuli ziralako, etzuen zer egiñik izan, eta pakean geratu zan. Saulen lekuan beste bat bereala ipiñi nai izan zuen. Mifiboset Jonatasen semeari, zirudienez, zegokion; baña oraindik bost urte baizik etzi-tuen, eta iñudeak igesi zeraman bein batean, eroriko bat artuta, ankak elbarrituta zeuzkan.

Abner-ek, bada, oni utzirik, Isboset Saulen laugarren eta atzeneko semeari begiak ezarri ziozkan. Soldaduai aurkeztu zien, eta Erregetzat ezagutu zuten. Israelko erri guziak ere, Judako Tribuak, ez bestekak, berebat egin zuten; eta Judako Tribu onek, esan dan bezala, Dabid Erregetzat artu zuen, eta au izan zan beti despitan gero ibiltzeko bidea.

Israeltarrak bertatik arkitu ziran bi Erregerekin; ala ere bi urte pakean igaro zituzten. Bitartean Isboset bere alderdiarekin pozik zegoan, eta Dabidek etzuen Israel guziaren agintean sartu nai, Jaunak erakusten zion garai eta eran baizik. Geroenean ere pakearen edea eten zan, ez Dabiden, ezpada Isboseten aldetik. Abner Isboseten agintari nagusiak, ezaguturik, urte batzuek pakean igarotzea asko zala, Isboset iñor gabe gelditzeko, zeren onen banderako asko Dabidi egunoro zijoazkion, artu zuen erasotzeko asmoa. Dabidek

laster jakin zuen, Abner-ek zerabilen, eta prestatu zan, arpegi emateko. Beste gerrari on askoren artean Dabidek zeuzkan iru illoba, Sarbia bere arreba zarrenaren semeak, Joab, Abisai eta Asael, zeritzate-nak. Joab illoba zarrena eta soldadu guzien Agintaria gizon aditua eta bulardetsua zan; ez ordeba osaba bezain sotilla. Joabi zegokion gerra onetan agintzea, Dabid bera joan nai etzalako, zirudienez, Israeltarren odola elkarren artean isurtzen ez ikusteagatik.

Joab, soldadu-talde bear ainbat zeritzan bat arturik, Gabaongo putzu-ondora joan zan. Abner ere urreratu zitzaion, eta Joabi esan zion, alde bakoitzetik mutil gazte batzuek irten zitezela, eta elkarri bat-banaka guzien aurrean eraso zizaieela. Joab bereala artara jarri zan. Alde bakoitzetik irten ziran amabi mutil gazte, zeñak, bata besteari itsatsirik, etzioten elkarri utzi, alik eta ogei ta lau mutillak illotzak gelditu ziran arteraño. Batalla onek etzuen auzia erabaki. Bereala bi Martiztiak betero izan zuten beste andiago bat, zeñetan Abner-en jendea txit abarrakitua izan zan; baña Joabek ere bere naigabea izan zuen. Asael, Joaben anaia gazteena zan lasterkari, izan diran obenetakoa; eta Abner-ek ikusi zuenean berari orpoz-orpo zerraikiola, itzulita, lanza sartu zion, eta il zuen. Andik

laster Joabek ere, anaiari egiña gogoan zeukala, Abner saldukeriaz il zuen, zeñaren berriak Dabidi biotza erdiratu zion, zeren etsaiaren burua bazan ere, etzuen nai bere agintari batek alako bidegabeko langai negargarrik egitea. Isboseti ere Abner iltzeak txit min eman zion, eta eskuak illik geratu zitzaiozkan. Baña gertae-ra oien guzien artean Isboset beraren eriotzak ondore negargarrienak izan zituen.

2. Isboseten eriotza

Isboset Manainen bizi zan, eta bi Benjamintar Martiztian zerbait aginte zutenak. Manainera joan, eta Erregearen gelan, atezaia zabartu zalako, iñor oartu gabe, sarturik, oiean lo zetzala, il, eta lepoa ebaki zioten; eta buruarekin Hebronera joan, eta Dabidi aurkeztu zitzaiozkan, ziotsatela: Ara emen Isboset, Saul zure etsaiaren semearen burua. Ikuskarri negargarri onek Dabiden biotza erdiratuta utzi zuen. Bereala esan zuen; baldin Saulen il-berria eraman zuenari, albista-saria artu-ustean, bizia kendu banion, zenbat bidezago izango zan, gaitzik egin etzien Erregeari, zetzan lekuan, lepoa ebaki ziotenai, au bera egitea?

Bere gordetzalleai, bada, agindu zien, bere-bereala il zitzatela, eta esku-oñak ebakirik, Hebrongo putzuan zinzilika ipiñi zituzten. Isboseten burua, zegokion eran, Hebronen lupetua izan zan.

Zazpi urte zeramazkien Dabidek Judako, eta Isbosetek gañerako Israel guziko Erregetzan. Lenengo bi urteetan pakean egon baziran ere, beste bostetan autsi-oso andiak izan zituzten, ez Dabidek biderik emanda; etzuen iñola ere odolik isuri nai: baziekien Israel guziko Errege Jainkoak egingo zuela, eta lanbide au onen eskuetan utzita zeukan, egunak betetzen ziranean, berak guzia egingo zuen uste oso-betean: beragatik etsai baten il-berria zetorkionean, bereala garbitzen zan, adieraziaz, etzala odol artan kutsutu; argatik, ez Saulen, ez Isboseten, eta ez onen agintari Abner-en iltzerik ezarri zitzaion.

Israel guzia Dabidgana aspaldian etziña zegoan; baziekien, alabañan, Jainkoak Israel zaintzeko autua zala. Bere doai andiak agerikoak ziran; Jainkoak lanbide guzietan eskutik zerabillen, eta Israelko Erregetzara ez-arian zeraman, Sauli esan izan zion ezkerro, onen etxetik Dabidenera aldatuko zuela. Isboseten il-berria, bada, barreatu zanean, Israelko buru eta andizki guziak bildu ziran, eta Dabidi aurkeztu zitzaiozkan,

esanaz, bera Erregetzat ezagutzen zutela, eta bertatik bere mendeko jartzen zirala.

3. Dabid irugarren aldian Erregetzako igortzia

Samuelek igortzita zegoan Israel guzirako; gero Abiatarek Judako Triburako: eta oraingo aldian berriro eta argiro Israel guzirako igortzia izan bear zan. Lanbide au, zegokion anditasunarekin egiteko, batu ziran, gizon eldu eta agintea zuten guziak, irureunda berrogei milla soldadu, eta beste jende asko, eta guzien aurrean igortzia eta Erregetzat ezagutua izan zan.

Dabid, bada, Israel guziko Buru arkitu zanean, lenbizi ekin zion lana izan zan, Siongo gaztelua beretzeara. Sion zan Jerusalengo uriaren erdian zegoan menditontor bat, zeñaren gañean Jebustarrak zeukaten gaztelu bat eginda, eta emendik Jerusalem bizi ziranai kalte andiak egiten ziezteen; eta lareun urte aietan Israeltarrak gaztelu au beretzeko al-egiañak egin bazituzten ere, alperrik nekatu ziran: eta Dabid, bereala asi zan, arterañoakoak ezin izan zutena, egiteko pres-tamenak artzen.

4. Siongo gazteluaren artuera

Abner, Isbosetek agintaritzat zeukana, il zan ezke-ro, etzan bere lekuan iñor jarri, eta Dabidek Israelko soldadu guzien artean zabaldu zuen, Siongo gaztelura igota, lenbiziko Jebustarra iltzen zuena, Martizti guzia-ren buru egingo zuela. Bereala elkarren leiean irten ziran, sari andi bat irabazi nai zutenak. Joab izan zan lenbizi sartu, eta Jebustarrak il zituen: onen ondoren bere lagunak sartu ziran, eta Siongo gaztelua beretu zuten: eta Dabidek Abner saldukeriaz il zuen Joab au, bere Martiztiaren burutzat ipintzea gogo ezbazuen ere, bere itza bete bear izan zuen.

Gaztelu onen mendetzeak Dabiden otsa bazter guzietara barreatu zuen. Dabidek, berriz, aitor zuen Jainkoari bakarrik zor zitzaiola, lareun urtean ezin izan zutena, ain aisa iristea. Gaztelu onetan egin zuen erri berri bat, etxe eder-galantak inguruan zituena, eta deitu zion, *Dabiden Uria*. Onetarako Tiroko Errege Hiranek, Dabiden lanbide andiak aditurik, bialdu zioz-kan zur-gai onak, eta arotzi eta argintzan ondo trebatutako langilleak. Gauza oiek onela zuzenduta, artu

zuen Jaunaren etsai filistintarrai erasotzeko asmoa. Bi ekin-aldi gogor egin, eta bietan ondatu zituen, eta izu-ikara latza auzoetara bialduta, Israel pake gozoan jarri zan.

5. Jaunaren Kutxa santa aldatzea

Jerusalen zan Israel guziko Erri-burua, non Dabidek bizi-lekua ipiñi zuen; eta pensatu zuen, egoki zala Kutxa santa Kariatiarindik onara aldatzea. Bere iritzia Israelko Andizki eta agintariai agertu zien, eta guziak Dabidekin bat egin ziran. Lanbide au, zegokion anditasunarekin egiteko, Israelko jendeak bildu, eta Apaiz eta beste Eliz-gizon asko arturik, joan zan, ogeita amar milla soldadu aurretik zituela, Kariatiarinera, non arkitzen zan Jaunaren Kutxa santa Abinadaben etxean gordeta, filistintarrak Israeli itzuli zioten ezkerro. Apaiz eta Lebitak gurdi berri batean ipiñi zuten, eta abiatu ziran, Oza eta Ahio Abinadaben bi semeak gurdi-zai zirala. Gurdia jende guziaren erdian zeramaten, Dabid eta beste soñulari eta kantariak Kutxa santaren aurre-aurretik zituztela, soñu-joaz eta dantza-

tuaz. Nakor-en larrañera eldu ziranean, idiak ostikoka asita, Kutxa santa zearkatu zalako, erori etzedin, Ozak eskua luzatu zion, eta Jainkoak kastigatu zuen, bertan illaz; debekatua zegoan, alabañan, apaiz etzanak Kutxa santari ukitzea, eta Jainkoak agertu nai izan zuen, debeku au austea zein gaizki zan. Gertaera onek Dabidi naigabe andia eman zion. Jainkoari txit bildur zitzaion; baña oraingoan, sekulan ez bezala ikaratu zan, eta esan zuen: Nola Jaunaren Kutxa nik nere etxean artu dezaket? Argatik etzuen bere etxera eramán, ezpada Obededonenera.

Obededon gizon ona eta zuzena zan; eta bere etxean iduki zuen iru illabeteetan, Jainkoak ondasunak ugaritu, eta bedeinkazioz bete zuen. Obededonen zorion au Dabidek jakin zuenean, bereratzeko asmoa artu zuen. Onetarako Moisesek egindako Tabernakuloaren ordezt, berri bat eragin, eta bere Errian ipiñi zuen. Israelko jendea bilduta, apaiz eta Lebitak berekin arturik, Obededonen etxera joan zan. Oraingo aldian etzuten, Kutxa santa gurdian ipiñita, lenagoko utsegiterik egin, ezpada Lebitak sorbaldan artu zuten. Israelko gizon eldu, Prinzipe eta jende guziak Kutxa santaren ondoan zijoazen, Dabid, arizko soñeko bat artuta, soñulari askorekin soñu-joaz, kantatuaz, eta

dantzan Kutxaren aurretik zala. Sei pausotik sira idi bat eta bildots bat Jaunari eskeñi edo sakrifikatzen zitzaiozkan, eta Dabidek dantza-aldia egiten zuen. Modu onetan Kutxa santa Obededonen etxetik Dabidenera aldatuta, Dabidek prestatutako leku ederrean ipiñi zuten. Dabidek, zerraikion jende guzia, Jaunaren izenean bedeinkatu zuen, eta atsegin andian etxera zan; baña laster naigabe bat izan zuen. Nikol bere emazteak, Kutxa santaren aurrean dantzan Dabid ibiltze hura, etzuen ontzat artu, eta etxera zaneke, arrokeriaz beterik, arpegira eman zion, gauza lotsagarri bat egin izan balu bezala. Baña Dabidek erantzun zion; Zure aita eta aide guziak utzirik, Jainkoak bere jendearen buru izateko autu ninduen, eta Jaunaren aurrean dantzatuko det, eta beeratuko naiz, lenago beeratu naizan baño ere geiago: onore anditzat daukat mundu guziaren aurrean bee eta umill agertzea. Onela Dabidek bere emaztearen arrokeria beeratu nai izan zuen. Ezdakigu, Mikolek erantzueratu au nola artuko zuen; baña bai, emakume arro oni Jainkoak etziola aurrik eman, bere andinaia nozitu zezan.

6. Eliza egiteko asmoa

Dabidek artzen du, eta Jaunak eragozten dio

Dabid biotz andikoa jarri zan, bera zer etxetan bizi zan, eta Jaunaren Kutxa santa zer lekuan zegoan, begira; eta egoki etzeritzan, beretzat ainbeste, eta Jaunarentzat ain gitxi izatea, eta artu zuen Eliza andi-eder bat Jerusalemenean egiteko asmoa. Bere gogoan Natan Profetari agertu zion; baña Jainkoak Profeta onen beronen bitartez esan zion, etzuela Jaunarentzat etxerik egingo, ezpada hura ildakoan, bere lekuan ipi-ñiko zuela bere seme bat, eta onek egingo ziola. Bere asmoari, bada, utzi zion, eta Jaunaren esanera gogoz jarri zan. Ezagutu zuen, Jaunak gerrarako zeukala autua, eta onen garaipenak gozatzeko, eta biltzen zituen gaiakin Eliza egiteko, semea zala izendatua.

7. Dabiden gerrak

Abraham eta bere ondoreari Jainkoak promestutako lurra, oraindik arrotz guzietatik osotoro garbitu

gabe zegoan, eta Dabidi gogoak eman zion, oiek guziak bota, eta Israeltarrak uts-utsik gelditzea. Onetarako filistintarrai, Moabko eta beste Errege askori eraso zien, eta guziak menderatu eta ondatu zituen, eta oiei kendutako urre eta gañerako ondasun ugariak gorde zituen, denborarekin Eliza egiteko. Baña beste gerra askoren artean izan zuen bat, txit kalte andia, eta bere egunetako negarbidea ekarri ziona. Ara nola.

Israelekin ondo etzeuden guziakin, Dabidek eraso gogorrak izan zituen; ez, ordea, Amontarren Errege Naasekin. Oni asko zor zion, Saulen igesi zebillela, berari eta bere etxekoai egin izan zien arrera onagatik, eta mesede oiek gogoan zeuzkala, beti adiskidetasunean zegoan. Naas il zanean, Hanon bere Semea aitaren lekuan jarri zan. Naasen il-berria artu zuenean, Hanoni mandatariak bialdu ziozkan, bere damua adieraztera, eta semea aitaren lekuan jartzeaz, artzen zuen atsegiña, erakustera. Errege gazte onek, berez besterik egingo bazuen ere, aldamenekoen esanai leku eman zien. Losentxari oiek, bada, sinisterazo zioten, Dabidek etzituela, ari ondo naiez, mandatariak bialdu, ezpada bere bazterrak nola zeuden, jakitera, besteai bezala erasotzeko. Errege ezer-ez ikusiak agindu zuen, mandatari oiek atzitu, eta bizar erdi-eba-

kiakin, eta gerriak beeko soñekoak moztuta, beren Erregeagana bialtzeko. Lotsagorrian etxerontz abiatu ziran, eta Dabidek jakin zuenean, zer gertatu zitzaien, agindu zien, Jerikora joan, eta bizarrak luzatu artean, egon zitezela, eta orduan Jerusalenera itzuliko zirala. Iseka onek Dabid aserretu zuen, eta prestatu zan, zegokien kastigua, Amontarra emateko.

Amontarrak ere prestamen andiak egin zituzten, arpegi emateko; baña Dabidek bialdutako agintari Joabek geiago zezakean, eta bereala igesi bialdu zituen. Berriz ere etsaia, Siroarrak lagun artuta, gerrarako prestatu zan, eta Dabidek oraingoan etzuen iñor buru bialdu, ezpada bera joan zan, agintzera: bai laster erakutsi ere, nork agintzen zuen. Berrogei milla oñezko, eta beste ainbeste zaldizko il, eta zazpieun gurdi amarna gizon gerrarirekin artu ziezten. Ilkintza izugarri au bakarrik Siroarrak nozitu zuten, eta Amontarra geiago laguntzeko gogo gabe gelditu ziran. Dabidek Amontarra ere beren zigorrada nai zien eman; baña negua alderatu zalako, asmo au udaberri-rako utzi zuen. Egunak eldu ziranean, agintari Joab bialdu zuen, bera zorigaiztoan etxean geldituta. Israeltarrak bazijoazen etsaia eskuratzen, eta Raban

sarera zotzen, emen beren atzen-patua artzeko. Dabid bitartean etxean bizi zan, deabruari bideak zabaltzen.

8. Dabiden erorikoa

Egun batean, bada, Dabid bazkalondoko lo-susta eginda, etxeko barandan pasean zebillela, ikusi zuen emakume eder bat, putzuan garbitzen ari zana, eta gogoan sartu zitzaion. Nor zan galdetu, eta jakin zue-nean, Uriasen emazte Betsabee zala, etxera eramane-razo, eta lotsagarritzko bekatuan erori zan. Betsabeek bere buruari laster igerri zion, aurdun zala; eta bere senarraz kanpokoakin zebiltzanentzat ipiñita zegoan iltzeko kastiguaren bildurrez, Erregeari gaztigatu zion, galdua zala. Errege ere esturasun larrian arkitu zan, beren gaiztakeria estaltzeko, zer egin ezin asmatuz. Iru illabete ziran Urias senarra Amontarren kontra gerrara joan zala, Raba artu artean, etxera ez itzultze-ko asmoan.

Dabidek Joabi gaztigatu zion, gerrako berri jakite-ko aitzakiarekin Urias bialdu zizaiola. Urias Dabidi aur-keztu zitzaionean, itzaldia eginda, Uriasi esan zion, etxera joan, eta emaztearen ondoan atsedean zezala:

bada, ezaguturik zeukala, arteraño zein asko egin zuen. Urias Erregeagandik irten, eta etxera gabe, Errege-etxeko ateetan gelditu zan, eta gordelariakin batean lo egin zuen. Dabidek au jakin zuenean, bere-ganaerazo, eta esan zion: Zergatik etxera etzera? Uriasek erantzun zion: Jaunaren Kutxa, Israel eta Juda estalpe uts batean daude; Joab nere nagusia, eta nere Jaunaren serbitzariak lurrean dautza, eta ni nere etxean sartu, jan, edan, eta emaztearekin etzatera? Ez orrelakorik, ez. Dabidek bertan geldierazo zuen, biaramonean bialduko zuela, esanda. Bitartean bere maiean ipiñi zuen, eta eman zion edaten, burua nas-tuta, Jaunaren Kutxa, Israelko soldaduak, eta esan zituen beste gauzak aztu zekizkion, eta etxeratuta emaztearekin etzan zedin, onela bere gaiztakeria estaltzeko: baña Urias kontu andikoa zan, nola-nai burua nastutzeraño edateko, eta Errege-etxetik irten-da, arratseko lekuan ateetan gelditu zan.

Dabidek ikusirik etzuela ezer aurreratzen, egin-alak alperrik zirala, gizon animotsu hura bere esanera ipintzeko, eta Betsabeeren aurduntza agertzera zijoa-la, biaramonean Urias Martiztira bialdu zuen, Joaben-tzat txartel bat emanda. Txartel onetan Joabi esaten zion, perillik andieneko leku batean Urias ipiñi zezala,

eta emen uzteko, etsaiaren eskuetan il zedin. Dabidek esana Joabek egin zuen, eta etsaiak emandako erasoaldi batean, iñoren laguntza gabez, Urias il zan. Uriasen iltzea Dabidi gaztigatu zion, eta Dabid, azaletik agertu ezbazuen ere, barrunen poztu zan. Betsabeek senarraren il-berria artu zuenean, oitura zan bezala, zazpi egunean negar egin zuen: gero proguko egunak igarota, Dabidek etxera eraman, ezkondu, eta seme bat egin zuen.

Zein lauso lodiak bekatuak sortzen dituen, bear bezala begiratzeko! Dabiden gaiztakeriak laster barreatu ziran: Errege onen eroriko galgarria, au estaltzeagatik eragindako eriotza, bere gaiztakeri-laguna etxera eramanda, onen seme egitea, Erreinu-ko eta auzoetakoak aotan zerabilzkiten: bakarrik Dabid itsua zegoan; baña zetzan itsumenetik, Jainkoak mugonez atera nai izan zuen.

9. Natan Profetak itzegiten dio

Bekatua eginda, urte beteren buruan Natan Profetaren aotik Dabidi itze gin zion onela: Erri batean bi

gizon arkitzen ziran, bat aberatsa, eta bestea beartsua. Aberatsak ardi eta idi asko zituen, eta beartsuak etzuen ardi bat bakarra baizik, erosi eta etxean semeakin batean, bere ogitik eta edanontzitik jaten eta edaten emanaz, eta berekin etzanaz azi zuena, eta alaba bat bezala zeukana. Arrotz bat ostatz joan zitzaion bein batean, bere ardi eta idiai utzirik, aberats onek beartsuaren ardi bakarra artu, il, maneatu eta arrotzari jaten eman zion. Dabid, itzketa au aditutakoa, aberatsaren kontra aserretu zan, eta Natani esan zion; Jainkoak barka dagidala, ori egin duen gizonak iltzea merezi du. Kendutako ardi bakarra laurekin ordaindu bear dio. Orduan Natanek esan zion: Ori zu zera.

Dabid gelditu zan, zer esan etziekiela; eta Natanek, Jaunaren izenean zijoakionak bezala, zorrotzkiro itzegin zion, esanaz: Begira Israelko Jainko Jaunak zer dion: Nik Israelko Erregetzat igortzi zindudan; Saulen eskuetatik atera ere bai. Zure Jaunaren etxea eta emazteak eman nizkizun. Israel eta Judako Buru egin zaitut; eta gauza oiek asko ezbadira, geiago emango zatzu. Zergatik, bada, nere esanak ostikopetu dituzu, nere aurrean gaizki egiñaz? Urias ganibitaz josi, eta Amontarren ezpataz ilerazo dezu. Orregatik zure

etxean negarra beti izango da, utzi nazulako, eta zeren Uriasen emaztea zeretzat artu dezun. Zu zerorren etxean, zuri gaitz egingo dizuna sortuko da: Zuk zerorrek dakusula, zure emazteak bestek artuko ditu, eta oiekin eguzki-argitan etzango da, zuk isillik egin zenduelako: eta gauza oiek guziak Israel guziaren aurrean, eta egun-argiz egingo ditut.

Dabidek, osotoro izuturik, etzuen izan itz oiek besterik esateko biotzik: Jaunaren begietan gaizki egin det. Natanek, luzaro egon gabe, adierazo zion, Jainkoak Dabiden damua ikusirik, bekatua barkatzen ziola; baña Israel guziari gaizki itzegiteko bidea eman ziola, bere gurari gaiztotik izandako semea ilko zitzaiola. Natanek, gaztigu min au emanda, Dabiden etxetik berera aldegin zuen: eta Dabidi bereala esan zioten, bide gaiztoko semea gaitzak artu, eta iltzeko zorian zegoala. Dabid lurrean auzpez jarri zan; barautu zuen, eta semearen onagatik Jaunari eskatu zion; baña zazpigarren egunean aurra il zan.

Dabidek bere bekatuaren lenengo kastigua artu zuen egunetan, Joab agintariak Amontarrakiko eraso aurrera zeraman, eta Raban laster sartzeko bideak garbitu zituenean, Dabidi gaztigatu zion, sarrerarako joan zedilla, garaipen onen izena Errege berak era-

man zezan. Dabid, gerrari asko arturik, joan zan, eta egun gitxiren epean artu zuten Rabako uri sendo eta ondo itxia, non arkitu zituzten ezin esan ainbat ondasun: bada Erreinuko Andizki, aberats, eta zerbait zezaketen guziak, emen sartu izan ziran, beren buruak gorde naiez; eta guzien artean begiragarrikoa izan zan Erregearen koroa, zeñak larogeita bi libra urre zituen, asko diamante balio andikoaz landara.

Amontarrak, Dabiden mandatariak egindako isekakin, Israeltarrai eragindako gaiztakeriakin, eta erakarrirako kalteakin irabazi zuten kastigu gogorra, artu zuten. Dabid txit biotz andikoa zan; baña idolozaiek Jainko egiazkoari egindako bidegabekeriak esku zorrotza eskatzen zuten, eta Dabidek ondo nozierazo zien. Amontar guziak ezpataz josi, eta burnizko narra orzdun-pean txeatuak izan ziran, garia larrañean trallatu edo irabiurtzen dan gisan. Onela Amontarrakiko gerra bukatu, Dabid bere Martiztiarekin Jerusalem-era itzuli zan.

EMERETZIGARREN IRAKURGAIA

1. Salomonen jaiotza

Garaipen onen ondoren Israel pake onean zegoan; lenbiziko lau urteetan Dabidek etzuen eramankizun edo ez-bear andirik izan. Uste zuen, bere penitenzia-rekin Jaunaren aserre zuzena itzali zuela, eta Natan Profetaren bitartez egin ziozkan zemaia edo amenezak, itz utsetan geldituko zirala. Uste onetarako asko laguntzen zion, alde guzietatik gauzak ondo zetorzkio-la, ikusteak. Lau urte oietan, Betsabee bere lengo bekatu-lagun, eta orain egiazko emazteagandik, lau seme izan zituen, eta oietatik atzenekoa *Salomon* zeritzana, eta Jainkoak Natan beraren bidez *Jaunaren maitagarria* deitu ziona. Aur onen jaiotzak Dabiden biotza zabaldu, eta pozez bete zuen, zeren begiratzzen zion bere oñordeko, eta Israelen buru gogoangarri izan bear zanari bezala. Baña laster asi zitzaiozkan, bere bekatuari zegozkion kastiguak, erortzen, eta Jaunaren esanak betetzen.

Amnon Dabiden seme zarrenak, bere arreba-erdi Tamar zeritzanaganako amorio galduari, biotzean leku eman, eta gogoia bete naiez zebillen. Egun batean eri-irudia eginda, Tamar-en eskuz maneatuta-ko sendagarriren bat artzeko aitzakitan, gelara eram-
an, eta donzella gaztea galdu zuen; eta arteraño-ko amorio loia gorroto bihurturik, lotsa gorrian begietatik kendu zuen. Tamar, Amnonen etxetik irtenda, beste anaia oso Absalonenera joan zan, negar-malkoak zeriozkala. Absalonek egin-al guzian arreba alaitu nai izan zuen; baña Tamar ezin poztuz, eta artutako lotsa burutik ezin kenduz, egun gitxiren epean il zan. Dabidek Amnonen okerra aditu zuenean, damu izan zuen; baña semeari atsekaberik etzion agertu, txit maite zuelako, eta zegokion kastigua Jaunaren eskuetan utzi zuen; Absalonek ez ordea; eta arrebari egindako bide-gabekeria eta lotsakizuna, lenbizi zetorkion eram-
onean, berak nozierazo nai izan zion; eta pensatu zuen, onetarako ordurik obena ardi-mozketako eguna zala. Asmo onetan bi urte joan ziran.

2. Absalonek Amnon iltzen du

Israeltarrak onelako lan-egunetan beren aide eta adiskideak deitu oi zituzten; eta Absalonek ere Errege eta senide guziai otsegin zien, bazkari andi bat egitera. Dabidek erantzun zion, ea aideak zertako zituen, eta kostu aiek zergatik ziran? Eta etzan joan nai izan. Absalonek ikusirik, aita etzitzaiola joaten, esan zion: Zuk nai ez dezun ezkerro, Amnon nere anaia gurekin betor. Aita etzan beingoan jarri, Amnoni joaten, uztera; baña Absalonen leia ain andia izanik, bere baime-na eman zuen, eta Amnon eta beste senide guziak Absalonen etxera joan ziran. Absalonek Errege bati dagokion bazkari andi bat ipiñi zuen, eta bere morroiak esan zien: Kontuan zaudete, Amnoni ardoak burua noiz nasten dion, eta nik keñu egiten dizutedan; orduan eraso, eta bereala ilko dezute. Nagusiaren esana morroiak egin zuten. Beste senide guziak erio-tza onekin arri-egiñik, mandoetan jarrita, aitagana Jerusalemenera igesi itzuli ziran.

Absalonek ere bere aitasaba Gesurko Errege Tolmaigana iges-egin zuen. Dabidek il-berri negargarri au artu zuen, beste semeak eldu baño lenago; baña ez Amnon bakarra illa zala, ezpada onekin batean beste seme guziak ere bai. Aita gizaxoak soñekoak urratu, eta auzpez jarri zan: aldamenean zeuzkanak

ere berebat egin zuten. Estura larri onetan Jonadab biurri, arreba Tamar beretzeko Amnoni, zer egin bear zuen, erakutsi zion konsejari zorigaiztoko ark, Dabidi esan zion: Ez orrelakorik; Amnon da bakarrik il dana. Itzketa onetan zeudela, igesi zetozenak sartu ziran: aita-semeak elkarganatu ziranean, negarrak eta aieskak geitu ziran: aita guziak laztandu zituen: biotzik biguñenarekin begiratzan zien: baña Amnon illa eta onen iltzalle Absalon etziran ageri. Ikusgarri negargarria!

Dabidek seme zarrenaren iltzea txit min zuen, eta are miñago beste semea iltzalle izatea; eta Absaloni zein ere ondo nai zion, ezagutzen zuen, kastigurik gogorrenaren diña egin zala, eta au bear bezala emateko, Gesurko Erregeari askotan gaztigatu zion, bialtzeko; baña bero artan etzion bialtzen. Onetan iru urte joan ziran: bitartean Dabiden sua zerbait epeldu zan; biotza bigundu zitzaion; eta eman zion, Jerusalemenera etortzeko baimena; ordea aren begietan ez jartzeko itzean. Jerusalemen bi urte igaro zituen, aita Dabiden aurrera gabe. Izaera onezaz asperturik, Joabi bi aldiz deitu zion, aitari bere alde itzegiteko; baña Joabek etzion erantzun. Orduan Absalonek bere morroiai agindu zien, Joaben garagar-soroetara joan, eta su

emateko. Joabek, bere morroiak esanda, jakin zue-
nean, Absalonenak zer egin zuten, Absaloni joan, eta
galdetu zion, ea zergatik aren garagardiak erreerazo
zituen? Absalonek erantzun zion, bi aldiz gaztigatu,
eta etorri etzitzaiolako, morroiak lan hura agindu ziela.
Orduan Joabek, gogo gaiztoz bederik, Absalonen alde
Dabidi itzegin zion. Aitak semea-ri otsegin zion; semea
aitagana sartu eta auzpeztu zan; aitak semea laztan-
du zuen; eta bien arteko pakeak egin ziran.

3. Absalonen Erregetzeko asmoak

Absalonek, aitaren adiskidetasunera itzuli zanean,
bere gaizki-egiañaren damurik etzeukan, aitak uste
zuen bezala; ezpada bereala artu zuen, aitaren aul-
kian bera jartzeko asmoa. Onetarako asi zan bideak
egiten. Ipiñi zituen kotxe ederrak, eta serbitzari asko,
zeñakin Errege baten anditasunean irteten zan.
Dabidgana zerbaiten eske, edo auziren batekin zijoa-
zenai leunkiro, eta loseintxa andian itzegiten zien,
esanaz, aitaren lekuan bazegoan, etzuela iñork gaizki
zer esanik izango; nori berea eman, eta guziai on egi-

ten, nekatuko litzakeala. Onelako leunkeria eta loseintxakin Israeltarren gogoak irabazi eta beretu zituen.

Seme galdu onek ezagutu zuenean, zerbait zezaketenak beregana ipiñi zituela, aitari Hebronera joateko baimena eskatu zion, erbestetuta zegoanean, Jau-nari egindako promes bat betetzeko aitzakitan. Dabidek gaitz-uste gabe, baimena eman zion, esanaz; Pakean zoaz. Jerusalendik irten bezain laster, Absalonek bazter guzietara mandatariak bialdu zituen, tronpeta-soñua aditzen zutenean, Absalon Hebronen Errege jarri zala, ezagutu zezatela, gaztigatzera. Hebronerazanean, bereala bere burua Errege egin, eta tronpeta-soñuarekin jende eta soldadu-talde andiak beregana batu zituen, eta guzien buru jarri zan.

4. Dabiden igesa

Dabidek jakin zuenean, semeak Hebronen zer egin zuen, bere serbitzariai esan zien: Emendik igesi goazen, Absalonen eskuetan erori ez gaitezen. Dabid Jerusalendik oñez irten zan, bere lau emazte lenengo mallakoak, semeak eta etxekoak artuta, uriaren kon-tuartzalle guziak, eta Saulen igesi zebillenean, berekin

izaten zituen seieun gizon indartsu aiek laguntzen ziotela. Beste amar emazte bigarren mallakoak etxeari kontu-artzen utzi zituen. Dabid bere lagunakin negarez eta aieskaz eremuronz bazijoan, eta Zedrongo ibaia igarotzean, alderatu zitzaiozkan Sadok eta Abiatar beste Lebita guziakin, Kutxa santa berekin zutela, zeñak Dabid txit poztu zuen: baña gerrako gora-beeraetan okerrik izan etzezan, Sadoki esan zion, Kutxa santa Jerusalemenera itzuli zezatela; eta bera Olibeteko mendira joan zan oñutsean, eta burua autsez beteta, Jaunaren aserre bidezkoa itzaltzeko penitentzia egin naiez.

Bauringo urira urreratu zanean, bidera irten zitzaion Benjamintar bat, Saulen aidea, eta Semei zeritzana, iseka eta burlaz betetzera; asi zitzaion madarikatzen, eta atzenerako arrika ematen. Ez da itz lotsagarririk, ao gaizto ari jaulkitzen etzitzaionik: Oa, oa, esaten zion, odolzale ori. Orain, orain, nozitu bear dek, Saulen etxean isurerazo uen odola. Bide gabe eretu uen erreinua, ire semearen eskuetan Jainkoak orain ipiñi dik. Dabidekin zijoan bere illoba Abisaik, ainbeste burla eta lotsagabekeria ezin eramanez, Erregeari esan zion: Zergatik gizon orrek Errege nere Jaunari ain gaizki itzezin bear dio? Joanda, lepoa eba-

kiko diot. Dabidek etzion utzi, eta Abisai, eta beste lagunai esan zien: Gizon orri zer nai diozute? Dakusute, ni neronen semea nere biziaren billan dabillega, eta Benjamintar batek ori egitea, zer miresteko da? Utzi zaiozute, madarikatu nazan, Jainkoak utzi dion ezkeror. Dabid bere aginte guziaren bearrean arkitu zan, Semeiri gaitzik egiten, bere lagunai eragozteko; eta nekez bederik, Baurinen sartu ziran, eta atsedenez zuten.

Dabidek zuen adiskide leial, eta esturasun guzietan iritzia eskatzen zion bat, Kusai zeritzana. Kusai Dabidi bere igesian jarraitu nai izan zitzaion; baña Jerusalemenera itzuli zuen esanaz, mesede andiak menturaz egin litzazkiokeala. Kusai Jerusalemenera sartu zan, Absalon bere anditasun guzian sartzen zan ordu bere berean, eta Absaloni bereala joan zitzaion, agur egitera, eta bere serbitzoak eskeñtzera. Absalon poztu zan, bere aitaren adiskide andi eta konsellari aditu onek Erregetzat ezagutzen zuela, ikusita, zeren onen argiaz uste zuen, bear-orduetan baliatuko zala.

5. Dabiden emazteen galera

Absalonek bereala Akitofeli esan zion, Kusairekin egon, eta itzegin zezatela, zer egin bear ote zan, asitako lanean ondo irteteko, eta aita Dabiden koroa osatoro beretzeko. Akitofel gizon galdu biotz gaiztoko, eta ezeri begiratzten etziona zan, berea egin ezkeru. Dabiden denboran Jainkozko edo bertutetsu egiten zan, eta Absalonekin ikusiko degu, infernutik irtendako baten lanak egiten. Absaloni esan zion, bada, aitaren koroa beretu, eta sendotzeko, bide obeagorik etzuela, aita etxe-zai utzi zituen amar emazteak artu, eta gal-tzea baño. Au Israelko jendeak ikusten zutenean, eza-gutuko zutela, aita-semeen arteko adiskidetasunak betiko autsiak zirala, eta bein artutako aldeari jarraitzea beste biderik etzala, beren buruak gordetzeko. Konsellurik gaiztoena eta galgarriena zan; baño Absalonek, ez lotsari, ez zer-esanari, ez onoreari, ez kon-zienziari begiratzten zion. Aitaren amar emazteak bere etxe-gañeko leku ageri batera eramannerazo, eta, guziak zekustela, an bertan galdu zituen, eta esan ere ezin ditezkean zatarkeria likits eta loi guziak egin ziezten. Israel guzia, ikusteko negargarri onekin, arri-egitnik gelditu zan, eta Akitofelek esan bezala, Absalon Erregetzat artu zutenak, jarri ziran, il edo bizi, berari

jarraitzera, aitagandik barkaziorik izango etzala, etsita.

Akitofelek loikeria ez-aditu au epeltasun andian bere begiakin ikusi ondoren, Absaloni joan zitzaion esatera, on zala, armadunak bere-bereala bilduta, Dabidi zegoan lekuan, prestatzeko lekurik ere eman gabe, erasotzea. Nik neronek, esan zion, amar milla gizon bizkorrenak artuko ditut; gaur arratsean itsumustuan sartuko natzaio, bera eta bere lagunak auldu eta nekatuta dauden lekura; lagunak iges-egingo diote; eta orduan Erregea ilko det, eta gañerakoak ondatuko ditut, eta zu pake oso-betean geldituko zera. Akitofelen esana Absalon eta bere aldeko zarrai ondo iruditu zitzaien; baña Absalonek, ordu onean, Kusairi ere iritzia eskatu nai izan zion. Kusaik erantzun zuen, Akitofelek etzuela oraingo aldian ondo erakusten. Badakizu, Absaloni esan zion, zure aita, eta oni darraizkionak txit dirala bulardetsuak, bizkorrak eta biotzean min dutenak: gañera zure aita gerrari onada, eta era onik galtzen ezdakiena. Orain berean menturaz arzuloren batean ezkutatuta dago: eta zureetatik bat asieran galtzen bada, edozeñek jakingo du, eta esango du, Absalonen jende guzia ondatua da: eta biotzik andiena ere laborrian jarriko da. Nere iritzian

obena litzake, Israel guzia bildu, eta guziok batean, zu erdian zaitugula, erasotzea, eta Dabid, eta onen lagunai, bat bakarrik ere utzi gabe, eskuak ezarriko diez-tegu. Oiek eta onelako beste gauza asko Kusaik Absaloni esan ziozkan, ez indar andikoak zirala, uste zuelako, ezpada, bitartean Dabidi zer zerabilten gaztigatzeko lekua izan zezan, jakiñean jarri, eta presta zedin. Absalon eta onekin ziran zarrak Kusairen iritzia oheagotzat artu zuten, Akitofelena baño, zeña, ikusirik bere esanari begiratu etzitzaiola, etxera joan, eta urkatu zan.

Kusaik Dabidi bereala gaztigatu zion, semeak zer asmo zuen: eta Dabid bere lagunakin Jordango ibaiatz beste alderonz joan zan, Absalon itsumustuan etzetorkion. Manainera zanean, jakin zuen, Absalon Martiztiarekin billan zijoakiola. Seme baten kontra ezer egiteak min ematen zion; baño bearrean arkitu zan. Bere soldadu banakak iru zatitan, bakoitzari agintari bana emanda, ipiñi zituen. Bera ere guzien buru joan nai izan zan; baño etzioten utzi, esanaz, aren biziak beste guziak baño geiago balio zuela, eta gora-beera guzietan, etsaiaren eskuetan erori gabe, gorde bear zala. Martiztia, bada, Manaindik irten zan, eta Dabid erriko atean jarrita zegoan, bere soldadu apurrak nola zijoa-

zen begira, eta aita zala aztu gabe, agintariai, beste guziak dantzutela, esan zien, Absalonen bizia, arren, gorde zezatela. Garaipena eskuan bazeukan bezala, Dabidek itzegiten zuen; baziekien alabañan, Jainkoaren lana zala eta ondo irteteko indarrak emango ziozkala, eta etzuen utsegin.

6. Absalonen eriotza

Absalonek bere Martiztiarekin Jordango ibaia ordu-rako igaro zuen, eta bi Martiztiak Efraingo ordekan aurkez-aurke jarri ziran: eta elkarri eraso bezain laster, ezagutu zan, Absalonen Martizti andia Dabidenaren eskuetan eroriko zala. Igesari eman zitzaiozkan, eta Dabidenak ilkintza izugarria egin zuten. Ogei milla eraso-lekuan, eta beste ogei mila eta geiago urreneko basoan illotzak geratu ziran. Absalonek basoronz iges-egin zuen: eta Dabiden soldaduak, nola zijoan, ikusi bazuten ere, etzioten ezer egin nai izan, aita agindua gogoan zeukatela. Baña Zein patu gaiztoak itxedoten zion! Mando-gañean igesi zijoala, arte-pe adartsu batean igarotzean, besanga edo adarrean buruko ille luzeak nastuta, zinzilika gelditu zan, et mandoa korri-

ka aurrera joan zitzaion. Soldadu batek ikusi zuen, nola airean zegoan, ez zerurako eta ez lurrerako; baña etzion onek ere ukitu, aitaren esanaz oroituta; Joabi joan zitzaion berri ematera. Joabek esan zion: Ikusi zenduen ezkerro, zergatik lurrari josi etziñion, eta amar amar-errealeko eta gerriko eder bat emango nizkizun? Soldaduak erantzun zion: Milla zillar-diru eskuan ipiñi-ko baziñizkit ere, Erregearen semeari ez nioke eskurik ezarriko; bada, guziok dantzugula, zuri zerori, Abisai eta Etairi agindu zizuten, Absalon bizirik gordetzeko. Joab etzan ain leiala izan, bere nagusiaren esana egiteko: eta soldaduari esan zion: nik neronek, zuk nai izan ez dezuna, egingo det; eta zure aurrean erasoko diot. Iru gezi edo ezten artu zituen, eta biotzaren erdian sartu ziozkan. Ala ere oraindik asnasa bazuela ikusita, Joaben morroi batzuek joan, eta il zuten. Orduan Joabek gerra-soñua jota, igeslariai jarraitzeari utzi zion, odol geiago isuri etzedin. Bereala zulo bat eragin zuen, eta emen Absalonen gorputz-illa sartuta, arri-meta andi batekin estali zuen.

Berri au zeramaion mandatariak, soldaduak irten ziranean, begira jarritako erriko atean aita arkitu zuen, eta Dabidek bereala galdetu zion: Absalon bizi da? Beti au gogoan zeukan: ezagutzen zuen, alaba-

ñan, lanbide aietan zebillela, iltzen bazan, gorputza-
ren aldetik, ez ezen, animarenetik ere illa, eta sekula
guzian galdua zala, eta berak bezala, penitencia egi-
teko lekua opa zion. Mandatariak erantzun zionean,
Absalon il zala, gela batean sartu, eta negarrari eman
zitzaion, ziola: Ene seme Absalon! Absalon ene
semea! Ai zure bizia nerearen truke erosi al-baneza!
Absalon ene semea! Ene seme Absalon! Berri negar-
garri au soldaduetan barreatu zan, eta egun artan
Martiztia errian etzan sartu, Erregeak bere negar-aldia
egiteko lekua izan zezan.

7. Joaben ausardia

Joab, Erregearen esana ezertan artu gabe, Absalo-
ni bizia kendu zionak, aditu zuenean, Dabid negarrez
zegoala, lotsagabekeria andian gelara sartu zitzaion,
eta ausardiz esan zion: Zure bizia, zure semeen eta
emazteenak gorde dituzten zure serbitzariai gaur bio-
tzak illundu dieztezu. Iguintzen zaituztenak maite
dituzu; eta maite zaituztenak iguintzen dituzu. Gaur
argiro adierazo dezu, zure soldadu eta agintarien
kontu gitxi daukazula; eta Absalon bizirik gelditu ezke-

ro, gañerakoak il bagiña ere, ez bide zenduen naigaberik artuko. Dabidek etzion itzik trukatu. Joaben lotsa galdua etzan onenbestean gelditu: are geiago esan zion: jaiki eta kanpora atoz, eta zure serbitzariai agertu zatzakie, eta erakutsi, pozez zaudela, eta aiek egiña ontzat ematen dezula; bestela, ala Jainkoak salba nazala, etzatzu bat bakarrik ere gaur arratsean geratuko. Dabid, negar-malkoak utzirik, erriko atera jatsi zan; eta agintari, soldadu, eta beste jende guziak jakin zutenean, aurkeztu zitzaiozkan; txit arrera biguñ eta kariñotsua egin, eta beren leialtasun eta bizkortasunagatik esker-onak eman ziezten, eta elkarri diosal-eginiñik, nor bere lekura aldegin zuen.

Absalon, eta oni zerraizkion asko il, eta gañerakoak igesi joan ziranean, ezagutu zan, gauzak beren bidean zijoazela, eta Jainkoak Dabidi Errege egiazkotzat begiratzen ziola. Onek, bazirudien, Jerusalemara bereala joan baizik etzuela; baña langai au donarioz artu zuen. Dabid utzita, Absalon Erregetzat ezagutu zuten guziak, bide zuzenera itzuli zitezen, eskeñi zuen pake ona, eta egin ziozkaten bidegabekeria guzien aztu osoa. Aren biotz andiak beste gauzarik ezin zezakean!; eta etzuen ezer galdu. Bereala Israel guziko mandatariak, Erregetzat ezagutzen zuten berriarekin

alderatu zitzaiozkan. Jende guzia bildurik, Manaindik irten, eta Jerusaleneronz abiatu zan, eta Jordango ibaia igarotakoan, egonaldi edo atsedeen luze bat egin zuen, arteraño batu etzitzaiozkanak erortzeko lekua izan zezaten, anditasun guziarekin Jerusalemene sartze-ko.

8. Jerusalemenera Dabiden itzulera

Geraldien edo atsedeen onetan bere biotz andia zertan erakutsi izan zuen. Absalonen igesi basora zijoala, bidean ainbeste iseka eta burla egin, eta atzenik arrika eman izan zion Semei hura, oñetan barkazio-eske jarri zitzaion: eta Dabidek bertatik guzia barkatu zion. Onetan eta beste zenbat gauzaetan bere zuzentasuna agertu, eta Jerusalemeneronzko bidean jarri zan; baña bidean zijoazela, Judako Tribuaren, eta Israelkoen artean despita gogor bat sortu zan, eta elkarrekin itz latzak trukatu zituzten, eta despita onetan izan zan gizon sutu eta nasle andi bat, bere burua agertu nai izan zuena. Seba gizon biurri onek soñu-joaz, Israelko guziak bildu, eta deadar egin zuen, aiek Dabidekin zer

egiñik etzeukatela, eta Dabid utzirik, Judakoak ez, beste guziak, Sebari jarraitu zitzaiozkan, eta Dabid Jerusalemene Judarrakin sartu zan. Sarrera au Dabidentzat etzan uste zuen bezain gozatsua izan despita berri argatik; eta are mingarriagoa izan zan, bere etxera joanda, seme Absalonek galdutako amar emazte aiek ikusi zituenean, zeñak bizileku ederretan ipiñi zituen, Errege beraren maietik jaten zutela, eta geroztik bizi-alargun izan ziran, eta Dabid etzan geiago aiekin nastu.

Langai triste au onela erabakita, asi zan bideko despitak banakatu zituen jendeak bateratzeko prestamenak artzen. Lanbide oni bear bezala buru emateko, Joab baño agintari obeagorik etzan: ordea gizon urgullutsu eta goi-zale onen arrokeriak eta gaiztakeriak Dabid gogaituta zeukaten, eta Martiztiaren agintea Joabi kendurik, onen lengusu Amasari emateko asmoa artu zuen.

Amasa Absalonen aldekoa izan bazan ere, hura il ezkero, Dabid leialkiro serbitzen zuen; bideko despitak pakeagatik asko nekatu zan, eta orain ere Seba jaiki zanean, Dabiden alde agertu zan. Amasa oni, bada, agindu zion, Judako soldadu guziak iru egunen barruan bilduta, bera aien buru jarri zedilla. Amasa

irten zan, Erregearen agindua egitera; baña iru egun izendatuetan ezin egin izan zuen; eta Dabidek aren etorrerari luzetsirik, eta Sebari prestatzeko leku geiago ematen bazitzaion, Absalonek baño ere zer egin andiagoa emango ziola, bildurrak arturik, Abisai bialdu zuen Joaben aginteko soldaduakin, Sebari erasotzera. Abisaik, Gabaongo arroka zanean, topatu zuen Amasa jende-talde gogor batekin zetorrena, guzien agintea artzera.

9. Joabek Amasa iltzen du

Joabek usandu zuenean, Erregeak agintean Amasa ipintzen zuela, galtzeko asmoak artu zituen. Onetarako ezpata zorrotz bat gerrian ondo estalia ipiñi zuen. Amasa alderatu zanean, Joab eta Abisairi agur egitera, Joabek «Agur ene anaia» esanda, eskuiarekin okotzeko bizarretik eldu zion, laztantzeko irudian. Amasak etzuen gaitz-pensatu, eta ez ezpatarik ikusi ere; baña Joabek zorrotik aterata, kolpez saietsean sartu zion, eta erraiak lurrera erori zitzaiozkan, eta ezertarako leku gabe il zan.

Erregeak Martiztiaren burutzat ipiñitako gizona Joabek ain odol beltzean illarekin, ezer egin izan ezba-lu bezala, gorpuz-illa, odola zeriola, bide erdian utzirik, guzien buruan Sebaren billan joan zan. Bidean jakin zuen, batzuek Abelan, eta besteak Bekaman gorde zirala, eta anaia Abisai Bekamara bialdurik,bera Sebaren ondoren Abelara joan zan, au eskuratu ezkeru, arterañoko biurkeria guziak Erregeari aztuko zitzaioz-kalako ustean.

Abelara urreratu zanean, erria ertsitu edo setiatu zuen, eta barrunen laster sartzeko lanak aurreratu zituenen, emakume iztun eder bat murru-gañera oska irten zitzaion, eta esan zion: Joab zu zera? Zertako erri au galdu nai dezu? Joabek erantzun zion, etzuela alakorik nai, ezpada Erregearen kontra jaiki zan Sebari zerraikiola, eta onen eske zebillela: errian sartu zala, eta onen burua ematen bazioten, bere-bereala itzuli, eta pakea emango ziela. Emakume onek ain ondo errikoai itzegin zien, esanaz, Sebaren burua Joabi eman bearrean zeudela, non, eskuak ezarri, eta lepoa ebakirik, burua murrutik beera bota zuten. Joabek ikusi zuenean, Seba illa zala, anaiari gaztigatu zion, eta biak Jerusalemara itzuli ziran, eta

nasvilla guzia zuzendu, pakea egin, eta Israelko eta Judako guziak Errege baten mendean jarri ziran.

Dabidek geroz etzuen alde onetatik zer eraman andirik izan; baña Israelek, Gabaontarren odola isuriaz, egindako bekatuaren zorra etzegoan oraindik osotoro kitatua, eta Jainkoak iru urteko gosete latz bat bialdu zuen. Filistintarrak ikusirik, Israeltarrai zer gertatzen zitzairen, lau aldiz eraso zieten; baña lauretan Israeltarrak ondo irten ziran, eta filistintar asko il zituzten. Lenbiziko eraso-aldian Dabid irurogeita iru urteetan arkitzen zan: ala ere, Martiztiaren buru bera joan zan, eta gitxik egin zuen, etsaiaren eskuetan bizia ez uztea: bada, bere illoba Abisaik oñ-oñetan il zion, lanza sartzera zijoakion Erraldoi andi bat. Geroz-koetan etzioten Dabidi joaten utzi, berriz ere galtzeko bidean arkitu etzedin.

10. Zenbat jende daukan Dabiden jakin-naia

Filistintarrakiko gerrak bukatu ziranean, Dabidek iñoren ere bildurrik etzukan. Mendekoak begirune andia zioten, eta pozez zeuden, gauza guziak zuzen

eraentzen zituelako; eta atzeak eta auzoak etzuten burua jasotzeko alik, zeren Dabiden gerrarako argia eta indarrak baziekizkiten. Egoera zorioneko onetan bizi zala, gogoak eman zion, erreinuan zenbat armadun zeuzkan, jakitea. Gogo onek, berez, gaitz gabea zirudien; baña zerbait arrokeria edo antuste nonbait bazeraman; Jainkoak etzion, beintzat, ontzat artu. Dabidek agindu zuen; baña serbitzariak uzkur zeuden, Erregearen esana egiteko: esan ere bazioten, lan ari uzteko, zeren ondo etzirudien. Dabid leiatsu zan, eta atzenean egin bearrean arkitu ziran. Andizki batzuek, bada, Israelko bazterretan zabaldu ziran, agindua egi-tera, eta Israel guzia ikusirik, bederatzi illabete, eta ogeigarren egunean Jerusalemenera itzuli ziran, eta Erregeari esan zioten, Judan lareunda irurogeita amar milla, eta Israelen milloei bat, eta eun milla armadun, guziak gizon sasoikoak, eta gerrarako txit egokiak zeudela, kopuru onetan Lebi eta Benjamingo Tribukoak sartu etzituztelarik, gogo gabeko lan onetan asper-tu ziralako.

11. Izurritea

Ainbeste armadun mendean zeuzkalako berria Errege baten gogoia bete, eta biotza zabaltzeko adiña bazan; baña Dabidek etzuen poz andirik artu. Bereala ezagutu zuen, bere jakin-nai guzia antuste eta arrozeria uts-uts bat zala, eta Jaunaren begietan ikuskizuna egin zuela. Eta Jaunaren aurrean jarririk, esan zion: Oker-egin det, eta barkazio-eske nagokizu. Jainkoak aditu zion, eta biaramonean-goiz Gad Profeta aurkeztu zitzaion, Jaunaren izenean esatera: Aukeran iru gauza ipintzen zazkitzu: erreinu guzian iru urteko gosetea: etsaiaren igesi iru illabetea ibiltzea; edo iru eguneko izurria. Aukera negargarria! Dabidek, anbatik-anbatean, izurria autu zuen. Alde guzietatik naigabeak dauzkat, zion; baña obe det Jaunaren eskuetan, gizonenetan baño, jarri. Etzuen gosetea autu, zeren Erregeen naiera ez dan iristen: ez iges-ibiltzea, zeren etsaiak biotz-gogorak izan oi diran. Izurria aututzen du, zeren ain laster Erregeari, nola mendekoari ukitzen dion; eta bere burua eskeñtzen du, Jaunaren aserre bizia itzaltzeko, aserrera diotenetan lenengo bera dan ezkerro. Izurria sortu zan, eta Israel guzian lagun asko zeramazkien. Onetan Dabidek Jerusalem gañean ikusi zuen Aingeru ondartzallea, ezpata eskuan zuela, eta kolpea ezartzera zijoala, eta auzpez jarririk,

Jaunari itz-egin zion: Jauna ni nerau ez naiz erria zenbatetzeko agindu zuena? Jende onek zer egin du? Ene Jaun eta Jainkoa! Jo ni nerau, eta besteai utzi! Jainkoak Dabiden itzak aditu zituen, eta Aingeruari etzion Jerusalem ondatzen utzi; baña iru egunak bete artean, izurriak iraun zuen: bitartean Israel guzian irurogeita amar milla lagun il ziran, eta Dabidek Jaunari ofrenda bat eskeñita, izurria gelditu zan.

12. Eliza egiteko asmoa

Ordurako Dabiden egunak aurrera zijoazen; eta geroz gogoan etzeukan, Jaunari egin bear zitzaion Elizako lanak, aurreratzea baizik. Lenagoko urteetan gai asko bildu izan zituen; eta orain langilleak Jerusalem-erakarra, eta nor bere lanean ipiñi zituen. Ikusten zuen, bere oñordeko seme Salomon oraindik gaztea zala, eta utzi nai izan ziozkan, mundu guzian otsa barreatuko zuen Eliza bat egiteko, bear zituen gai guziak ondo prestatuta. Salomoni deitu, eta esan zion, Eliza eder bat egiteko eresia izan zuela; baña Jainkoak etzuela nai, ark, ezpada semeak, egitea; beragatik etzedilla lan andi ari ekiten ikaratu; Jaunak emango

ziozkala bear zituen argia eta jakinduria, aren bildur-rean bizi bazan. Bere ezer-ezean bildu, eta uzten ziozkala irureunda ogeita zortzi milla arroba urre: iru milloi, berreunda larogei milla arroba zillar: ezin pisatu-al kobre eta burni, eta beste gai asko. Ekin, bada, ziotsan, ekin lanari, ni ilda bereala Erregetzen zera-nean; Jauna zurekin izan bedi. Gero Israelko Andizkiai ere esan zien, lanbide andi artan semeari laguntzeko.

Ondo-esan oiek semeari eta aldamenekoai egin-da, isildu zan. Etzeukan geiago itzegiteko kemenik. Indartsua eta sendoa izan bazan ere, nekeak, iges-ibiliak eta beste eramankizunak txit oztu zuten, eta iltzeko zorian zegoala zirudien. Serbitzariak nagusia onela ikusi zutenean, elkarrekin itzezin zuten, donze-lla gazte bat eman bear ziotela, bere zarzaroan berotu zezan. Emaztetzat artu zuen, bada, Sunako neskatx eder bat, Abisab zeritzana, eta onekin etzaten zan, ezkontzak ematen zion eskualdia emaztearen gorputzarekin artu gabe.

13. Adoniasen Erregetzeko eresia

Adonias Dabiden seme zarrenak ikusirik, aitaren egunak bazijoazela, artu zituen, bera Erregetzat eza-gutuerazotzeko asmoak: uste zuen, alabañan, zarren-izateak artarako eskua ematen ziola, Israelko Erregetza, ez jatorriz, ezpada Jainkoaren aukeraz ematen zala, begiratu gabe. Joab Martiztiaren burua, eta Abiatar Apaiz-nagusia ere bere alde zituen. Irten zan, bada, Jerusalendik urrean zegoan iturri-ondo batera, non bazkari andi bat ipiñi zuen, eta au jatera Salomon ez, beste senideak, Andizkiak, eta aintzat artzea merezi zuten guziak deitu zituen, menturaz Erregetzat ezagutuko zutelakoan. Ala gertatu ere zan. Berri au Dabiden etxera bereala zabaldu zanean, Natan Profetak Salomonen ama Betsabeeri esan zion, Dabidgana joan zedilla, eta esateko: Jauna, etziñidan itz ziñeztuen azpian esan, zure ondoren nere seme Salomon Errege izango zala? Zergatik, bada, Adoniasek erreinatzen du? Betsabeek itzketa onetan Erregearekin ziarduela, Natan gelan sartu zan, eta Betsabee gelatik irtenda, Dabidi esan zion: Jauna, zuk eman dezu, Adonias zure ondorengo izateko, eta Errege-aulkian jartzeko itza? Beintzat bazkari andi batean Erregetzat ezagutua izan da, eta otsegin dute: Errege Adonias bizi bedi! Dabidek ikusi zuenean, zer gertatu zan,

Sadok Apaizari eta Natan Profetari agindu zien, Salomon Israelko Erregetzat igortzi zezatela, eta tronpetasoñua joaz, esateko: *Errege Salomon bizi bedi*. Ordu-rik galdu gabe, Dabidek agindu guzia egin zan.

Adonias eta bere lagunak maietik altxatuta, jakin zutenean, Salomon Erregetzat ezagutua izan zala, laborrian jarri ziran; eta beren asmoak gaizki irten zitzaieztenean, iges-egin zuten, nork bere al-zuen ezkuta-tokira. Adonias elizara joanda, aldare-ertzari zitxekala egon zan, alik eta Errege berriak, bere gaiz-takeriaren barkazioa eman zion artean; eta Salomonek agindu zion, gaitzik ez egitea, baldin geroz zuzen eta leialkiro bizi bazan.

Salomon Erregetzat igortzita ikusi-ondoan, laster Dabidek bere buruari igerri zion, munduan luzaroko etzegoala. Seme oni deitu, eta lenagoko aldian egin-dako ondo-esanak eta erakutsiak berritu ziozkan; baita Israelko gizon eldu eta andizkiai ere. Atzenean len atzera egon bazan ere, Jaunaren legea beteko bazuen, iru gauza agindu bearrean arkitu zan. Badakizu, semeari esan zion, Joabek Abner eta Amasari zer egin zien, odol otzean ilda: zere jakinduriak erakusiko dizuna, onekin egingo dezu, bada: ez utzi mundutik berez joaten. Absalonen igesi nebillela, Berzelairen

semeak egin zizkidaten mesedeaz ez aztu, eta zere maiean artuko dituzu. Igesi berebat ninjoala, bidean madarikatu ninduen Semei eskuan daukazu. Jordango ibaia igarotakoan, agertu zitzadalako, nik ez iltzeko itza eman zion; baña zuk kastigu gabe ez utzi. Agindu oietatik batean bere esker-ona erakusten zuen; eta beste bietan bere zuzentasuna, eta bien emandako itza godetzeko leiala; baña ezagutzen zuen, zegokien kastigua, oiei ematea, txit bidezkoa zala, eta lanbide au semearen kontura utzi zuen.

14. Dabiden eriotza

Geroenean irurogeita amar urtekoa Dabid Jerusale-
nen il zan. Erregetzan berrogeita bat egin zituen;
Judan bakarrik zazpi, eta Juda eta Israelen ogeita ama-
lau. Gizon andi onek utzi zuen munduaren atzeneko
egunetaraño iraungo duen izena. Jainkoaren serbitza-
ri leiala izan zan; eta iñoiz bekatuan erori bazan ere,
bere umiltasun gogoangarri, eta penitenzia latzarekin,
barkazioa iritsi zuen, eta Jaunaren adiskidetasun gozo-
ra itzuli zan. Errege santu onen gorputz-illa bere seme

Salomonek Siongo mendi *Dabiden Uria* zeritzanean,
Errege andi bati zegokion proguarekin, lurpetu zuen.

OGEIGARREN IRAKURGAIA

1. Salomonen Erregetza

Salomon Israelko Erregetzan sartu zan, eta laster bere argitasun guziaren premian arkitu zan, Erregetzari eusteko. Adonias Dabiden bizitzan ere Erregetu naiean ibilli zanak, etzeuzkan bere asmo galduak utzita, aldarearen oñean barkazio-eske jarrita, damu-irudia egin bazuen ere. Errege berriari bere ama Betsabeeren bitartez emaztetzat eskatu zion Abisag, Dabidek zarzaroan ezkontzaz beretutako donzella gazte hura. Adoniasek, alabañan, uste zuen, onekin ezkondu ezkerro, biotza irabaziko ziola, eta bere aldeko nai zituen gauzak esanerazoko ziozkala, Dabidi adituak bezala: gisa onetan jendea nastu, eta leku egingo zuela, bera Errege jartzeko. Salomonek bereala igerri zion, ezkontza onen irudian gauza onik etzerabilela, eta oker-egin-nai onegatik Adonias egun artan berean ilerazo zuen. Salomonek lenagoko utsegitea barkatu bazion ere, gero zuzen izateko itzean barkatu zion; beragatik kastigu au bidezkoa izan zan, Adoniasek

berak itza jan zuelako. Berebat ilerazo zuen, Dabid il zanean Martiztiaren buru utzi zuen Joab, ots andiko gerrari Abner eta Amasa odol otzean il zituen hura, zeñaren biziak zer egin andiak Salomoni ekarri zitzazkiokean. Semei isekari eta madarikatzalle lotsagabe ark etzuen oraindik bere zigorrada artu. Salomonek Jerusalemenera erakarri, eta agindu zion, uri onetan etxe bat eginda, emen bizi zedilla. Emen zegoan bitartean, etziola ezer egingo, itza eman zion bezala; baña Jerusalemetik bein irteten bazan, naita nai ez, il bearko zala. Jerusalemen iru urte egin zituen, eta igesi joan zitzaiozkan katibu batzuen billan Jerusalemetik irten zala, Salomonek jakin zionean, beste biak bezala, ilerazo zuen. Gisa onetan aitaren atzeneko aginduak bete zituen, eta Jainkoari zor zitzaiona, kastigu oiekin kitatu zan.

2. Jainkoak Salomoni jakinduria ematen dio

Salomon, gaitz egin zitzaioketean guziak begietatik kendurik, Erregetzan irmotu eta sendotu zanean, Israelko Agintari, andizki, eta zerbait zezaketen guziak

Jerusalenera bildu zituen; eta berekin arturik, Gabaongo mendira, Tabernakulora igo zan, eta Jaunari eskeñi eta ofrenda andiak egin ziozkan. Salomonen langai au jainkoari txit oniritzi zitzaion, eta gauean ametsetan zetzala, esan zion, nai zuena eskatzeko. Salomonek ezagutu zuen, Erri andi baten buruan zegoana, doai askoren bear zala, eta guzia ondo eraentzeko, Jainkoari eskatu ziozkan biotz umilla, auziak zuzen erabakitzeko argia, eta ona gaiztoagandik berezi eta banatzeko jakiundea. Jainkoak erantzun zion, eskatu guzia ematen ziola ain ugariro, non, jakindurian eramaten zionik etzan izan, eta ez izango ere: eta bere Erria ondo eta zuzen eraentzeko doaiak baizik eskatu etzizozkalako, egundaño iñork izan ez dituen ondasunak emango ziozkala. Albista au Jaunagandik artuta, Jerusalenera jatsi zan.

Bere jakinduria erakusteko bidea, laster izan zuen. Bi emakume galdu, elkarren artean despita artuta, aurkeztu zitzaiozkan, eta batek esan zuen: Jauna, andre au eta ni etxe batean bizi giñan, eta nik bion gelan seme bat egin nuen. Irugarren egunean onek ere beste bat izan zuen. Andik laster biak oiean zetzatela, aurra ito zitzaion, eta illunpean isillik nerea bere kolkora arturik, bere illa niri ipiñi zidan. Goizean bula-

rra nere semeari ematen asi nintzaionean, aur illarekin arkitu nintzan. Eguna argitu zanean, ondo begirata, ezagutu nuen, nere erraieratik irtena etzala. Orrelakorik ez da, besteak erantzun zion: illa zure aurra da, eta bizi dana nerea. Gezurra da, lenengoak zion. Gisa onetan Erregearen aurrean itzak trukatu zituzten, auzia erabakitzeke, nork bere esana baizik, etzutela. Batak ziona, besteak gezurtatzen zuen; oien esanean, aur bizia biena zan, eta illa iñorena ez. Salomonek, bada, jakiunde andiarekin janzerik, auzia erabaki zuen, esanaz: Nere semea bizi da, batak dio, eta illa zurea da. Ez, besteak dio, zurea il zan, eta nerea bizi da. Ots, ganibita bat ekartzute. Eraman zioten; eta bere gordelariak esan zien: Aur ori artu, eta erdibitu ezazute, eta batek erdi bat, eta besteak bestea eramanezate. Ama egiazkoa larritu zan, eta biotza erdiraturik, deaerari eman zion: jauna, arren, aurra bizerik, eta erdibitu gabe eman bekio. Erditu bedi, besteak zion, eta ez bedi zurea, eta ez nerea izan. Erregeak orduan agindu zuen, aurra erdiratzea nai etzuenari eman zekiola, zeren ama egiazkoa bera zan. Erregearen erabakia Israel guziari oniritzi zitzaion, eta guziak ezagutu zuten, iñoren gogoko berri jakiteko, eta nori berea emateko, Jainkoak eman zion argi andia. Egike-

ra onek eta beste asko onelakok, Salomonen jakinduria banatu zuten, eta aitortzen zan, munduan izan zan jakintsunik argiena Salomon zala.

3. Salomonen aberastasuna

Jakinduria bezain andiak ziran ondasunak eta beste zorionak. Neurrik eta mugarik etzuten, eta mendeko guzietara ere zabaltzen ziran. Salomonen anditasunari alderatzekorik etzan: lurreko beste Errege guziak onen parean utsak ziran. Au ezagutzeko ez da bere etxean bear ziran jan-edanak eta beste gauzak gogoratzea baizik. Egunoro bear ziran eunda berrogeita amar anega ogi-irin obenekotik, eta irureun anega bastoxeagotik: amar idi gizendu, eta ogei zebatu gabe edo larre-idi: eun txikiro; eta mundutze bat egazti eta eize lurreko eta aireko. Okelluetan zeuzkan berrogei milla zaldi uztarriko, edo kotxeak eramateko, eta amabi milla azpian erabiltzeko. Guziai ordu jakin-ean garagarra eta lastoa kontuz ematen zitzaiezen. Bere mendeko guziak pakerik gozoenean bizi ziran; argatik *Salomon paketsuaren* izena zeraman. Ondasun ezin ainbateko oien, eta pake ezin obeagoaren

bearra Salomonek bazuen, gogoan zerabilen Eliza ots andiko hura egiteko.

4. Jerusalemgo Elizaren asiera

Lanbide gogoangarri oni asiera eman baño lenago, gai guziak ugari bildu nai izan zituen, alako eran, non, Eskritura Santak dionez, Jerusalemen urrea eta zillara, arria bezala, eta zedrozko zur ederrak, basapikuak bezala, ziran. Onetarako Hiran Tiroko Erregeari eskatu zion, Libango zedroak ebakierazo zitzala; baita zurgin edo arotzak ere bialdu zitzaiozkala bere mendekoakin batean zuageak landu, eta apaintzeko. Len-lenago auzoerrietatik etorrita, Israelen bizi zirane-tatik eunda berrogeita amairu milla gizon langille artu zituen. Oietatik irurogeita amar milla ipiñi zituen, gaiak bizkarrez batera eta bestera eramateko; larogei milla, arrobian arria atera eta landutzeko; eta beste iru milla eta sei eunak langilleai kontu artzeko. Gañera Israelen bertakoak ogeita amar milla gizon autu, eta Libango mendira, illean amar milla, bialtzen zituen. Gizon-talde arrigarri onek guziak, Hiran Tiroko

Erregeak ipiñiaz landara, lan-egiten zuen, bear zan guzia prestatzeko.

Gauzak zuzendu ziranean, munduaren asieratik bi milla, bederatzi eun, larogeita amairugarren urtean, Ejiptotik irten ziranetik lareunda larogeigarrenean, Salomon Errege zanetik laugarrenean; Jesu-Kristo jaio baño milla eta zazpi urtez lenago, Eliza egiten asi ziran. Eliza au, Jainkoak berak erakutsita, Moisesek egin zuen Tabernakuloaren antz-antzekoa zan, andia-goa izatea beste desberdintza gabe. Zer ondasunak eraman zituen, esatea erraz ez da. Zerbait ezagutze-ko asko da jakitea *Leku guziz santua* zeritzan zatiaren barruna estaltzeko azal edo txapak milla, seieun laro-geita emezortzi arroba urre eraman zituztela, eta ilze bakoitzak amar ontza eta erdi urre zuela. Gañerako zati guziak ere gisa onetan egiñak ziran: argatik ez du lenbiziko Eliza onek bere parekorik izan, gizonaren eskuetatik irten ditekean lanik oberena, eta ederrena zalako. Elizari oña artzen asi ziranetik bukatu artean, zazpi urte eta erdi igaro ziran, lenago gaiak zuzentzen igarotako bi urteak kontuan sartu gabe, eta Salomo-nek Erregetzan zeramakien amaikagarren urtean bukatu zan.

5. Elizaren donekida edo bedeinkazioa

Salomonek, ain bere gogoko lan andi hura bukatu zuenean, beraren donekida edo bedeinkazioa egin nai izan zuen, eta Jaunaren Kutxa santa, aita Dabidek ipiñi izan zuen Siongo menditik, onara aldatu. Lanbide au, zegokion anditasunarekin egiteko, Israel guzia, batezere zarrak, Tribuetako Prinzipeak, eta etxe-jaunak deitu zituen, eta guziak, egun izendaturako Jerusalemen batu ziran. Salomon jende guziarekin igo zan Siongo mendira, non, Dabidek Tabernakulo berri bat eginda, Kutxa santa ipiñita zegoan. Apaizak Kutxa santa sorbaldaetan artu zuten: lebitak ere, bai, Tabernakuloa, eta oni zitxokan gauzak, eta guziak, nor bere endanan edo errenkadan, jarrita, Jerusalemeneron abiatu ziran, Dabidek Obededonen etxetik Sionera aldatu zuenean bezala. Sadok Apaiz-nagusia eta beste eunda ogei apaiz zijoazen Kutxa santaren ondoan zillarrezko tronpetakin soñu-joaz. Kutxa santa zeramatenen sei pausotik sei pausora, apaizak ofrendatzen edo iltzen zituzten, Salomon eta gañerakoak zeramazkiten ezin esan-al jauskañi edo biktima, au da, abere.

Onela Eliza berria eldu ziranean, apaizak Kutxa santa Leku guziz santuan sartu, eta bi Kerubinen ego-etan egindako jar-leku edo trono txit eder batean ipiñi zuten, eta atea itxirik, irten ziran. Bereala odei illun batek Eliza guzia estali zuen, adieraziaz, Jainkoak etxe santa hura beretzat artu zuela, eta apaizak, Lebitak, kantari eta beste guziak ikusteko onekin arriturik, gelditu ziran, ezer egin ezin zutela, alik eta, denbora batean Moisesen Tabenakuloaren gañetik bezala, odeiak aldegin zuen arteraño.

Salomonek poz eta atsegin andia izan zuen, siñale agerriko onetan ikustean, berak egindako egonleku eder hura Jainkoak ontzat eman ziola, eta aldarera begira belaunikaturik, eta eskuak zeruronz jatorik, Jaunari bere erreguak egin ziozkan, Israel guziak zekusala: Jauna, sinistekoa da, Jainkoa gizonakin lurrean bizi dala! Zeru guziak zu idukitzeko adiña ez badira, nola nik egin dizudan etxe onetan egon al-zaitezke? Gero eskatu zion, arren, aditu zitzala, Israel guziak an egingo ziozkan erreguak. Iñoiz bere bekatuakgatik zeruak euria ukatuta, ur-eske; goseteak artuta, ogi-eske; auzo edo beste atzeak, etsai egiñik, erasota, laguntza-eske; bekatuaren egiazko damuarekin bar-

kazio-eske ara bazijoakion, arren, aditzeko, eta bere aserre bidezkoa atzeratzeko.

Gero zutitu, eta jende guzia bedeinkatu zuen. Bereala guziak asi ziran, Jaunari ofrendak egiten, eta langai onetan arazorik andienarekin ziarduten denboran, zerutik sua jatsi, eta ofrenda eta jauskañi guziak erre zituen: Jaunaren anditasunez Eliza bete zan, eta apaizak geratu ziran Elizan sartu ezinean. Israeltar guziak auzpez jarri, eta Jainkoa adoratu zuten. Sua itzali, eta Jaunaren Gloriak aldegin zuenean, ofrenda eta jauskañiak berriz ere eskeñi zituzten.

Amalau egun Eliz-gauza oietan igaro ziran; bitarte onetan Jaunari eskeñitako gauzak zenbatik ez dute. Salomonek bakarrik ogei milla idi, eta eunda ogei milla txikiro ofrendatu zituen. Lan oiek bukatutakoan, nor bere etxera, poz andian itzuli zan.

Jainkoak Salomoni ametsetan laster adierazo zion, eskariak entzun ziozkala, eta itzeman zion, baldin berak eta Israelek aren legea zintzo gordetzen bazioten, begi onez begiratuko ziela, eta eskatzen ziotena, iritxiko zutela; bestela gortuko zitzaiela, eta zigorrak joko zituela.

6. Sabako Erregiñaren etorrera

Denbora gitxiren barruan, beretzat ere egin zuen etxe eder galant bat, alde guzietatik urrea zeriona, eta beste gauza askoren artean Errege-aulki bat, Eskritura Santaren esnean, ez edertasunean, eta ez balioan parerik izan duena. Oiekin eta beste gauza ikusgarriakin bere izena, jakinduria, eta aberastasunen otsa mundu guzian barreatu zan; eta Errege, Printzipe eta Andizki asko zetozkion, ikustera, eta zoraturik itzultzen ziran. Oien artean eresirik geiena agertu zuena, eta emen aitatzea merezi duena, Sabako Erregiña izan zan. Emakume ots andiko au Arabia-aldetik Jerusalemenera etorri zan, Salomonen jakinduria eta izanak bere begiakin ikustera. Anditasun guziarekin Jerusalemene sartu zan. Salomoni aurkeztu zitzaion, eta esan zion, ara zerk zeraman; nola zijoan, aren anditasuna ikusteko, eta ipiñiko ziozkan zer-esan edo itz estali batzuek asmatzen ote zituen, jakiteko eresiarekin. Salomonek galde-isill guziak asmatu ziozkan; eta Erregiña onek ikusi zuenean, Salomonen jakinduria batetik, bere Eliza, etxe, serbitzari, ontzi, jan eta beste gauza guzien ederra eta ugaritasuna bestetik, arritu

zan, eta Erregeari esan zion; Egiak dira zure esan eta jakinduriaren gañean nere lurrian aditu nituenak, eta ez nituen sinisten, alik eta nik neronek ikusi ditudan arteraño, eta orain ezagutzen det, erdirik ere etzidatela esan. Doatsuak zurekin dauden serbitzariak, eta zure jakinduria entzuten dutenak. Bedeinkatua izan bedi, zu Israelko Erregetzat ipiñi zaituen zure Jaun eta Jainkoa. Bereala eman ziozkan eskuera kutsizat, zermazkien irureun larogeita amairu arroba, eta amabost libra urre, diamante eta perla asko, eta sekulan iñork ikusi ez dituen ainbat usai gozo. Salomonek ere berebat erantzun zion, eta bere anditasunari zegozkion erako emaitza edo erregaloak egin ziozkan, Erregiñak eskatutako gauza guztiak emateaz gañera, eta emakume andi au bere etxerantz itzuli zan, ikusi zuenarekin txit arritua eta lilluratua.

7. Salomonen erorikoa

Salomonen anditasuna denbora onetan gañ-gañoa zan; baña laster asi zan gañez egin eta makurtzen; arteraño agertutako jakiunde miragarriaren argia lausotzen; eta bere ondasun neurri gabeen dis-

tiazioa illuntzen. Salomonek irurogei urtean bide zuze-
nean iraun zuen: bitartean deabruaren eraso gaizto
guziai gogor egin zien; baña bestek ezin duena, iristen
duen emakumeen eresi geiegikoan irristatu zan, eta
eroriko andi bat artu zuen. Lenago Jainkoari zion amo-
dio guzia, emakumeetaronz irauli zuen; oietarako
eresi zoro bat sartu zitzaion, eta oiek maitetzetik jain-
ko gezurrezkoak adoratzera jatsi zan.

Zazpieun emakume Erregiñaen izenarekin, edo
lenengo mallako emaztetzat artu zituen, eta beste iru-
reun bigarrenekoak. Emazte-talde au andia izateaz
gañera, guziak ziran arrotzak, edo Israelez kanpoko-
ak, idolozele edo jainko gezurrezkoak zituztenak.
Emakume oietara osotoro jarrita, alako eran itsutu
zan, non, ainbeste jakinduri eta ondasun eman zioz-
kan Jainkoari utzita, emakume aien gezurrezkoak eta
idoloak, aiei atsegin emateagatik, adonatu zituen; eta
mundua arritzeko adiñako lanak arteraño egin izan
zituen Salomon andia, jarri zan abereturik, eta lokazti
likits bat egiñik. Au asko, ez ezik, aien jainkoai ere eli-
zak egin ziezten. Emakume aien gogora jarri zalako,
agur egin zien Astarte, Sidontarren jainkoari; Molot,
Ammontarrenari; eta Kamos, Moabtarrenari.

Salomonen egiteko onekin Jainkoa txit aserretu zan, eta laster adierazo zion, etzuela kastigu gabe utziko. Agertu zitzaion, eta esan zion: Nere esanak eta aginduak zergatik gorde ez dituzun, zure erreinua erdiratuko det, eta kentzen diodan zatia, zure serbitzari bati emango diot. Guziaz ere zure aita Dabidi begiratuta, au zure bizian ez det egingo, ezpada zure semearenean, zeñari zure aita Dabid eta Jerusalengo nere Erri autuari diedan amodioagatik, zati bat utziko diot. Jainkoak Salomoni itz oiek esan, eta bereala asi ziran beteko ziranen aztarnak.

8. Salomonen zigorrada

Idumearrak eta Siriarrak asi zitzaiozkan zirikatzen, eta bere agindu-petik irten naiez; baña Salomoni oiek-gatik ezer etzitzaion, urruti zeudelako, eta etzan esnatzen. Bereala alderagotik beste golpea izan zuen. Jeroboan zeritzan Efraingo Tribuko gizon bat Salomonek bere serbitzoan zeukan: eta igerririk gizon argi eta doai txit onetakoa zala, Tribu bateko agintean ipiñi izan zuen. Jeroboanek ezagutzen zuen, mendekoak len zioten amodioa, Salomonek bere gaiztakeriakin

asko galdu zuela; eta ikusirik, auzoak ere asi zitzaioz-
kala gogor egiten, uste izan zuen, Salomonen koroa
zalantzan zebillela, eta bera jabe menturaz egin zite-
keala. Onetarako bazuen bere aginduko Tribukoak
zerbait laguntza emango zioten ustea, Salomonek
egindako bidegabekeriaren bat gogoan zeukatelako.
Jeroboan asmo oietan zebillen egunetan, Jerusalendik
irten zan bein batean, Ahias Siloko Profetarekin topoz-
topo egin zuen. Profeta onek soñean zeraman kapa
berri-berria eskuetan artuta, amabi puska egin zuen,
eta Jeroboani esan zion: Amar artu izatzu, eta begira
Israelko Jainkoak zer dion: Nik erreinua Salomonen
eskutik puskatuko det, ni utzita, Sidontarren, Moabta-
rren, eta Ammontarren jainkoak adoratu dituelako,
eta nere esana, Dabidek bezala, egin ez duelako, eta
amar puska zuri emango dizkizut, eta beste biak aren
semeari utziko diozkat, Dabiden izenak iraun dezan.
Bide onean bazabiltza, eta nere esanak egiten baditu-
zu, Dabid nere serbitzariak bezala, zurekin izango
nazu, eta Israelko Errege izango zera. Au esanda,
Ahiasek Jeroboangandik aldegin zuen. Jeroboanek
etzuen geiagoren bearrik, Erregetzeko bere eresia
aurreratzeko; eta itzketa au bien artean, isillik iñor
gabe, izan bazuten ere, Salomon jakintsun egin zan,

eta Jeroboan il nai izan zuen; baña Ejiptora iges-egin zion, eta emen gorde zan, Salomon il arteraño.

9. Salomonen eriotza

Gertaera onen ondoren laster, Salomon irurogei urtekoa, berrogeietan erreinatuta gero, Jerusalemen il zan, eta bere aita Dabiden Errian lurpetua izan zan. Salomonek asiera ona izan zuen; Jainkoaren bideari zerraikion bitartean, mendekoak maite zutela, eta auzoak bildur zitzaiozkala, bizi izan zan: baña gero lasaikeria iguingarrietan sartu zanean, kanpokoak ezertan etzukatela, eta errikoak gogaitua eta gorrotatuta izaten zan, eta negar andirik utzi gabe, Jaunari kontu eman zion, ordu onean eman zion edo ez, oraindaño iñork ezdakiela.

OGEITABATGARREN IRAKURGAIA

1. Israelko erreinuaren erdiratzea

Salomon ilda bereala, Juda eta Benjamingo tri-
buak Roboan Salomonen seme zarrena erregetzat
ezagutu zuten; eta Israel guziak ere ezagutu zezan,
Sikemera joan zan. Uri onetan lanbide onetarako jen-
detza andia bildu zan, baita Jeroboan ere Egiptoko
bere gorde-lekutik. Roboan, errege zanaren semea
Jeroboanek eta beste israeltarrak ikusi zutenean,
itzegin zioten onela: Zure aitag uztarri txit astuna
ezarri zigun; orain, bada, arindu zaguzu eta serbituko
zaitugu. Roboanek erantzun zien: Orain zoazte, eta
emendik iru egunera atozte.

Jendeak aldegin zuenean, Roboanek aitaren
ondoan egon oi ziran gizon zar elduai iritzia eskatu
zien. Zer deritzazute jende oni esan bear diodala?
Zarrak esan zioten: Gaur jende orri gozotoro aditzen
badiozu, eta eskatzen duena egin, bein betiko esku-

ratuko dezu. Zarren iritzi au Roboani etzizaion ondo erori, eta berekin azitako lagun gazte batzuei galde-tu zien zer egingo zuen. Gazte oiek, ezer ikusi gabe-ko eta munduko berri etziekitenak bezala, esan zio-ten: Jende orri au erantzungo diozu: Nere beatzik txi-kiena nere aitaren gerruntza baño lodiago da. Nere aita-uk uztarri astuna ipiñi zizuten, eta nik astunagoa emango dizutet. Nere aita-uk zigorrakin zeatu zinduz-ten, baño nik ubal burnizko orz-dunakin zeatuko zai-tutet. Jeroboan eta besteak irugarren egunean joan zitzaiozkan, eta Roboanek erantzun zien bere lagun gazteak erakutsia. Ikusirik Roboanek etzuela eska-tzen zitzaionik egin nai, asi ziran esaten: Guk Dabide-kin zer egiteko degu? israeltarrak, zeron etzauntzae-tara itzuli zaitezte, eta zuk Dabid zere etxean nai dezuna egizu. Israeltarrak joan ziran, eta erregetzat Jeroboan artu zuten. Orduan Roboanek bere serbitza-ri andientsu bat bialdu zien itzegitera; baño etzioten ezer esateko lekurik eman, eta arrika il zuten. Robo-anek berri txar au jakin zuenean, igesari eman zion eta Jerusalemen sartu zan. Eta egun au ezkeru, Jainko-ak Abrahami eskeñitako lur eta bazter autua bi eskuetan jarri zan. Amar triburekin Israelko erreinua

egin zan, eta beste biakin Judakoa. Jeroboan Israelko Errege gelditu zan, eta Roboan Judako.

Orain aurrera bear dan argiarekin ekiteko, on deritzat errege bakoitzaren gañean banaka itzegitea: lenengo Israelko eta gero Judakoakgatik. Eta emen guziak erabat ezarriko ditut, Salomongandik asita Babiloniako katibutasunerañokoak.

SALOMON

Israelko Erregeak

1. Jeroboan lenengoa.
2. Nadab.
3. Basaa.
4. Ela.
5. Zانبri.
6. Tebni.
7. Amri.
8. Akab.
9. Okozias.
10. Joran.
11. Jehu.
12. Joakaz.
13. Joas.
14. Jeroboan bigarrena.

15. Zakarias.
16. Selum.
17. Manaen.
18. Fazeia.
19. Fazee.
20. Oseas, Israelko atzeneko erregea.

Judako Erregeak

1. Roboan.
2. Abia.
3. Asa.
4. Josafat.
5. Joran.
6. Okozias.
7. Atalia.
8. Joas.
9. Amasias.
10. Ozias.
11. Joatan.
12. Akaz.
13. Ezekias.
14. Manases.
15. Amon.
16. Josias.

17. Joakaz.
18. Joakin.
19. Jekonias.
20. Sedezias, Judako atzeneko erregea.

2. Jeroboan, Israelko Errege lenengoa

Roboan Jerusalemara igesi joanda, Jeroboanek bere burua Israelko Errege egiña ikusi zuenean, esan zien Ahias profetarekin zer gertatu zitzaion, eta guziak ezagutu zuten langai artan Jaunaren eskua zebillela, eta ordutik Jeroboanek bere erregetza sendotu zuen.

Roboan bereala asi zan Judako eta Benjamingo jende guzia biltzen, eta eunda larogei milla gizon armadun baturik, Jeroboangana joan nai izan zan eta Israel guzia bere mendera ekarri; baña Jainkoak aginduta, Semeias profetak esan zion: Jaunak ara zer dion: israeltar zure anaiai ez eraso: nor bere etxera itzuli bedi, zeren lanbide au nik egin dedan. Erregeak eta soldaduak Jaunaren esana aditu zuten, eta etxetara biurtu ziran.

Jeroboan Israelko lenengo errege onek, ezer utsetik erregetzara igotzearekin ain mesede andia egin zion Jainkoari esker onak eman bearrean, bide gaiztoai laster ekin zien; eta Jaunaren aserrea beretu zuen. Israeltarrak urtean zenbat aldiz Jerusalenera joan oi ziran, Jaunari Elizan ofrendak egitera. Jeroboani buruan jarri zitzaion, baldin bere mendekoak, lenlenago bezala, Jerusalenera bazijoazen, aren erreinua Dabiden etxera laster itzuliko zala; Roboan erregetzat ezagutu eta bera ilko zutela. Bildur au kentzeko uste izan zuen biderik obena zala, erlejio egiazkoa utzita, beste bat artzea. Onetarako urrezko bi txal egin, eta bata Betelen eta bestea Danen, bi pillaregañetan, ipiñi zituen; eta israeltarrai esan zien: Ez geiago Jerusalenera joan: ona Egiptotik Israel atera zuten Jainkoak. Israeltarrak idolo oiek ikusi zituztenean, Jainko egiazkoa utzirik, artakotzat artu zituzten; eta oiek adoratzeri joaten ziran.

Ikusirik bere usteak zein ondo irten zitzaiozkan, eguna izendatu zuen Betelen ipiñitako txal idoloari pesta andi bat egiteko. Jendea bildu zan, eta Jeroboan ere bai. Errege au asi zan Jerusalemgo Elizan egiten zan guzia egiten; eta aldare gañera igo rik, inzen-su-ontzia eskuan artuta idoloa adoratzen ari zala,

Jainkoak bialduta, Judatik zijoan gizon bat alderatu zitzaion eta deadar egin zuen: Aldarea! Aldarea! Ara Jainkoak zer dion: Dabiden etxean jaioko da seme bat, *Josias* deituko dana, zeñak zure gañean ilko ditu zu orain inzensatzen zaituzten apaizak; eta gorputz-illen ezurrak zure gañean erreko ditu. Jaunaren ize-nean itzegiten dedala ikusi dezazuten, aldare ori puskatuko da eta bere gañeko autsak zabalduko dira. Jeroboanek ikusi zuenean gizona onela itzegiten, eskua onengonz keñatu zuen, esanaz: Itsatsi zaiozute; baña luzatuta zeukan eskua igartu zitzaion eta gelditu zan ezin bereganatuz. Profetak esan bezala, aldarea puskatu zan eta autsak bazterretara banatu ziran. Jeroboanek ezagutu zuen kastigu lotsagarri hura nondik zetorkion, eta profetari esan zion Jaunari aren aide, arren, erregutzeko. Esan eta egin: profetak eskatu, eta Jainkoak erregearen eskua sendatu zuen. Jeroboanek, esker onekoa agertzeko, gizon santu hura etxera eraman nai izan zuen bazkaltzera eta eskuerautsiak egitera; baña erantzun zion: Zere etxearen erdia ere ematen baziñiket, ez nintzake zurekin joango; eta ez ogirik jan, eta ez urik emen edango nuke: Jainkoak, alabañan, bialdu ninduenean, au guzia debekatu zidan; eta esan ere bai, etorritako

bidetik ez itzultzeko. Itz oiek esanda, Judaronz beste bide batetik joan zan.

Betelen bizi zan profeta zar bati bere semeak gauza oiek guziak esan ziozkaten, eta galdetu zuen ea noronz artu zuen. Erantzun ziotenean zein bideri eman zion, bere astoari igota ondoren joan zan, eta arbola-pe batean topatu zuen. Profeta zar onek jakin zuenean hura zala berak billatzen zuena, esan zion aren etxera joateko, berekin batean bazkaltzera. Ori ezin dezaket, besteak erantzun zion, bada debekatu zat. Profeta zarrak esan zion: Ni ere profeta naiz, eta Jaunaren izenean aingeru batek esan dit nere etxera eraman zaitzadala, jan eta edatera. Gaitz-uste gabe sinistu zion; joan eta profeta zarraren etxean jan-edanak artu zituen. Oraindik maiean zeudela, profeta zarrari Jainkoak belarrira itzegin zion, eta profeta zarrak Judakoari, esanaz: Zergatik Jainkoak debekatutako lekuan jan eta edan dezun, zure gorputz-illa ez da zure gurasoen obian lurpetuko. Egiaz, Jainkoaren gizona maietik altxatuta, bera asto gañean jarririk, etxeronz abiatu zan. Bidera leoi bat irten zitzaion eta il zuen. Gorputz-illa bidean bertan gelditu zan; baita leoia ere, ez gorputz-illari eta ez astoari geiago ukitu gabe. Bidenabar an sortu ziran gizon batzuek ikusi

zutenean gorputz-illa, leoia eta astoa aldamenen zituen, berri onekin Betelera joan ziran. Profeta zar ark bereala igerri zion gizon illa nor izango zan, eta asto gañean jarririk joan zan ikustera. Alderatu zanean, leoiak iges egin zuen, eta gorputz-illa astoan artuta, Betelera eraman eta bere obian lurpetu zuen. Proguko negar-egunak igaro ziranean, semeai esan zien: Ni iltzen naizanean, nere ezurak Jainkoaren gizonarenak dautzan ondoan ipiñiko dituzute: bada, ark Jainkoaren izenean esana, Betelko aldareari gertatuko zaio. Aurrerago ikusiko degu Jainkoaren gizon ark nola asmatu zuen.

Gauza oien berriak Israel guzian banatu ziran; ezagutu zitekean Jainkoaren eskua zebillela, bide gaiztoak utzita, onean jartzeko; baña alperrik: Jeroboan eta bere lagunai biotzak gogortu zitzaizkaten, eta idoloak adoratzeari zerraizkion. Jeroboanek bere gaiztakeriaren kastigua alderagoan ere laster ikusi zuen. Bi seme zeuzkan, Abia eta Nadab zeritzatenak. Abia gaizkitu zan, iltzeko zorian jartzeraño. Aitak jakin nai zuen gaitz artan nola irtengo ote zan; baña artu zituen jainko gezurrezkoai galdetzea alperrik zan; eta gogoak eman zion billatzea Ahias profeta, erregetuko zala len-lenago asmatu ziona. Gizon onen aurrean

agertzeko arpegirik etzuen, bere esker-gaiztoa gogoratuta; eta emaztea bialdu zion, ezagutu etzezan, iñoren soñekoak janzita. Baña Ahiasek, ordurako itsutua bazegoan ere, bereala igerri zion Jeroboanen emaztea zala, eta esan zion: Zu poz-billan zatoz; baña ni berri txarrak zuri emateko nago. Gero agindu zion senarrari esateko, zeren ain esker gaiztokoa izan zan eta ainbeste mesede egin izan ziozkan Jainko egiazko bakarra utzirik gezurrezkoak artu zituen, aren etxe zakurretarañoko guzia ondatua izango zala, iñor ere bere odolekorik gelditu gabe. Errian iltzen ziranak zakurrak janak, eta kanpoan illak egaztiak iretsiak izango zirala. Zoaz, esan zion, etxera itzuli zaite, eta errian oñak sartzen dituzun ordu berean Abia ilko da, eta Jeroboanen humeetatik au bakar bakarrik lurpetua izango da. Ahiasek esan guzia zearo gertatu zan. Abia il zan. Jeroboanek bazekusan bere gaiztakeriakin etxeari zer buruzpide eman zion; baña begiak etzitzaiozkan argitu egia eza-gutzeko; eta nola bizi, ala il zan, gaizki-egिñaren damurik adierazo gabe.

3. Nadab, bigarren Erregea

Jeroboanen seme Nadab, aita bezain gaiztoa eta idolozailea, erregetzan sartu zan; baña Basaa zeritzan batek, urte bete baño asko geiago erregetzan egin gabe, il zuen; eta onen iltzearekin Israelko erregetza beste etxe batera aldatu zan, Ahias profetak esan bezala.

4. Basaa, irugarren Erregea

Basaa, Nadaben iltzallea, etzan Jeroboan baño obea izan, eta gaiztakerian jarraitu zitzaion: argatik Jainkoak Jehu profetaren bitartez adierazo zion, aren jatorria ere Jeroboanena bezala, desegingo zuela. Basaak bere erregetza sendotu naiez, Jeroboanen odoleko guziak il zituen; baita Jehu profeta ere, onen itzegite garbia ezin eraman zuelako. Basaa, bizi bezala, il ere zan.

5. Ela, laugarren Erregea; Zambri, bostgarrena; Tebni,

seigarrena; eta Amri, zazpigarrena

Ela, Basaaren semea, aitaren ordeztatu zuen. Au ere aurrekoen bideetan ibilli zuen, eta bere zaldizkoen agintari Zambri zeritzana kontra altxatu zitzaion, eta il zuen. Zambri errege jarri zuen, eta Basaaren odoleko guziak il zituen, bat bakarrik ere biziarekin utzi gabe, Jehuren bitartez Jainkoak esan bezala.

Egun aietan israeltarrek filistinarren kontrako gerran zebiltzan, eta Jebeton-go erria setiatuta zeukan martiztiak, jakin zuenean Zambrik zer egin zuen, Amri bere agintaria erregetzat ezagutu eta Zambriren eske abiatu zuen; baña Zambrik bere buruari igerri zionean aien eskuetan erortzera zijoala, etxeari su eman eta etxeko gauza guziakin bera an erre zuen. Erregetzan zazpi egun bakarrik egin zituen, eta bitartean Jeroboanen bidean jarraitu zitzaion. Onen aldekoak erregetzat Tebni artu zuten. Gisa onetan, batzuek Amri eta besteak Tebni gorde naiez, elkarren artean despitan iru urtean ibilli ziran; eta atzenean Tebni ilda, Amri bakarra gelditu zuen.

Onak eragin zuen Samariako uria, gerora Israelko erreinuaren erri-buru eta Israelko Erregeen bizi-leku

izan zana. Amabi une erregetzan egin zituen. Bitarteko onen gaiztakeriak lenagokoenak baño areagoak izan ziran eta, bestea bezala, gaiztakerian il zan.

6. Akab, zortzigarren Erregea

Aitaren lekuan Akab sartu zan. Onen gaiztakeriak lenagoko guzien azkarriak izan ziran. Idolozalea zan, eta beste guziak baño bekatu geiago berak egin, eta Israeli eragin ziozkan. Eta gaiztoa izateaz gañera, bera bezain biurri eta idolozale itsutu Jezabel zeritzanarekin ezkondu zan. Emakume urgullutsu eta biotz gogorreko onek, ezkonduetako egunetik senarraz nai guzia egin zuen, eta gaiztakeria guzietan lagundu zion. Emakume zorigaiztoko au Akaben etxean sartu zan, Jainko egiazkoaren serbitzari bat bakarra ere Israelen ez uzteko infernuak botatako baten antzean. Sidon bere errikoak jainkotzat zeukaten Baalen idoloa, beste guzien aurretik Samarian ipiñi zuen eta Baalen izenean eliza eta aldare bat senarrari eragin ziozkan; eta etregeak eta mendekoak emen adoratzen zuten. Bazirudien Jainko egiazkoak Israelen adoratzaillerik etzuela. Ala ere, Jainkoak Akabi begiratu

nai izan zion, bai ondo esanaz eta bai kastiguen bitartez, zentzatzan ote zan ikusteko, eta onetarako Eliazez baliatu zan.

7. Elias profeta

Galaadko lurrian bizi zan profeta bat, *Elias* zerrizana. Jainkoak Akabi, errege egin zanetik laugarren urtean, Elias au bialdu zion esatera: Israelko Jainkoa bizi dan bezain egiaz, urte oietan ez intzik, ez euririk egingo du, nik esanda baizik. Geiago ezer esan eta agurrik egin gabe, erregearen aurretik aldegin zuen eta Karitko erreka-ondora igesi joan zan, Jainkoak agindu bezala. Profeta au Karitko bazterretan bizi zan, jan-edanen kontu gabe; bada, goiz-arratsaldeetan ogi-aragiak beleak ekartzen ziozkaten eta erreka-ko ura edaten zuen; baña urte bete baño lenago erreka agortu zan, euririk eta intzik egin etzuelako. Orduan Jainkoak esan zion: Sarepta deritzan sidontarren errira zoaz, eta an zaude; bada, ango andre alargun bati agindu diot zure jan-edanen kontua izan dezala. Karit Israelko ertz batean eta Sarepta bestean zeuden; beragatik ibillikizun andia. Ala ere, Elias

etzan izutu; eta Israelen erdi-erditik bideari ekin zion; eta erregearen mandatariak aren eske aide guzietan bazebiltzan ere, etzan Eliasez iñor oartu.

Sareptaronz alderatu zanean, ikusi zuen emakume alargun bat, egur-biltzen zebillena. Deitu eta esan zion: Ur piska bat indazu, edateko. Andrea ur eske abiatu zanean, Eliasek atzetik otsegin zion: Ogi zerra bat ere ekarzu. Andreak erantzun zion: Jainkoak badaki etzadala ogirik arkitzen, ezpada eltze batean eskua-bete irin, eta oliontzian olio apur bat; egur-billan emen nabil, oiek egosita, neronek eta nere semeak jateko, eta gero biok iltzeko. Israelen sortutako gosetea Jezabelen erri Sidonera ere ordurako zabaldu zan; argatik alako etsipenean emakumea mintzatu zitzaion. Eliasek esan zion: Ez ikaratu; zoaz, eta esan dezuna egizu; baña irin piska orretatik suazpian erretako opiltxo bat lenago egin zadazu; eta gero zurekin zure semearentzat egingo dezu; bada, ara Jainkoak zer dion: Zure eltzeko iriñak eta ontziko olioak, Jaunak euria egin arteraño iraungo dute. Andre ark Eliasen esana sinistu zuen. Etxera joan zan; ogia egin zuen; Eliasek, berak eta bere semeak jan zuten, eta etziran irina eta olio a geroz gitxitu.

8. Sareptako alargunaren aurra biztutzea

Andik laster emakume onen semea gaitz gogor batek artu eta il zan. Ama gaxoa naigabez beterik Eliasi joan zitzaion, eta esan zion: Zer egin dizut, Jainkoaren gizona? Nere etxera etorri zera nere bekatuen oroipena berritzeko, eta oiekgatik nik nere semea galtzeko? Seme ori indazu, Eliasek esan zion. Eliasek artuta, etzaten zan gelara eraman zuen: bere oiean luze-luze ipiñita, deadar egin zuen: Ene Jaun eta Jainkoa! Ain atsekabe andia emango zinion bada, ni bazkatzen bere egin-al guzian ari dan alargun biotz oneko oni, bere seme bakarra kenduta? Au esanda gero, oiean sartu zan, eta gorputz-illari gañean iru aldiz jarri zitzaion, eta berriz ere otsegin zuen: Ene Jaun eta Jainkoa! Gorputz oni, arren, bere anima itzuli zaiozu. Jainkoak entzun zion eta seme illa biztu zan. Eliasek besoetan artuta, amaren gelara eratsi zuen eta eman zion, esanaz: Orra zere semea bizirik. Amaren poza zenbat zan ezagutzeko, ez da seme bakarra gabe gelditu zanean artutako atsekabeari begiratu

baizik. Jauna, esan zion, ezagutzen det Jainkoaren gizona zerala eta Jainkoak zure aotik itzegiten duela.

Eliasek alargunaren etxean bi urte ondo eginak zeramazkien, esan dan eran bazkatuaz; eta iru urte eta erdi urrean ziran euririk egin gabez goseteak zirauela. Denbora onetan Jainkoak Eliasi itzegin zion, esanaz: Zoaz, eta Akabi aurkeztu zatzakio, nik euria lurrera bialdu dezadan. Israelen sortutako gosetea izugarri eta asko eta asko mundutik zeramazkiena zan. Ala ere, Akabi etzion onek buruko min andirik ematen; etzan gizonen jana nondik eta nola eratuko zuen nekatzen, ezpada onen ardurarik andiena zan bere zaldi eta mandoak bear zutena eratzea. Onetarako Abdias bere ozendari edo maiordomoa putzu billan eta belar eske aide batera bialdu zuen, eta bera bestera joan zan. Egun negargarri oietan ere Akaben emazte Jezabelen eresi eta pozik andiena zan Jaunaren profetaen billan ibilli eta topatzen zituenak iltzea; eta bildur onekin Abdias maiordomo ark berak ere, biotz onekoa eta aurtasunetik Jainkoaren bildurrekoa izanik, eun profeta bi arzulotan gordeak zeuzkan, bear zuten jana ematen ziela.

Eliasek, alargunaren etxetik irtenda, Akabgana Samariara Jainkoaren aginduz zijoala, topatu zuen

Abdias abereentzat jan-edan eske zebillela. Onek Elias bereala ezagutu zuen, eta auzpez oñetan jarri zitzaion, esanaz: Zu Elias nere Jauna etzera? Bai, erantzun zion; zoaz, eta nagusiari esan zaiozu emen naizala. Abdias uzkur zegoan mandatu hura egiteko: Akaben beni, alabañan, baziekien, eta bizia galtzez bildur zan; eta Eliasi esan zion: Zugandik aldegiten dedanean, Jaunaren espirituak nik ez dakidan lekura eramango zaitu; Akabi zure berriak ematera ni sartuko naiz, eta arkitzen ez bazaitu, ilko nau. Eliasek eman zion egun artan berean Akab ikusteko itza, eta onekin Eliasen esana egin zuen.

Akabek albista au artu zuenean, Eliasi bidera irten zitzaion, eta esan zion: Zu etzera Israel nastutzen zabiltzana? Ni ez, Eliasek erantzun zion, ezpada zu eta zure aitaren etxeko, Jainkoaren aginduak utzita, Baali zarraizkionok. Gero esan zion Karmengo mendian Israel guzia bilerazo zezala eta Baalen lareunda berrogeita amar profetak berebat aurkeztu zitezela. Karmengo mendian guziak batu ziranean, Eliasek deadar egin zien: Noizdaño bi aldetako izan bear zerate? Nere Jainkoa egiazkoa bada, oni zarrakizkio; eta Baal bada, orobat oni jarri zatzakizkio. An zeudenak etzioten itzik atera. Eliasek, isiltasun au

ikusirik, esan zuen: Jaunaren profetaetatik ni bakarra gelditu naiz, eta Baalek orra lareunda berrogeita amar non dauzkan. Bi idi eman bekizkigute; berak nai dutena artu, zatitu eta puskak egur gañean su gabe ipiñi bitzate. Nik ere bestea artuko det, zatitu eta puskak egur gañean su gabe ipiñiko ditut. Nork bere Jainkoari erregutuko diogu, eta ofrenda au erretzeko sua bialtzen duena, Jainko egiazkoa izan bedi; eta guziak esan zuten: Ondo da.

9. Baalen profetaen ondamena

s Baalen profetak lenengo asi ziran. Idia puskatu eta aldare gañean ipiñirik, eguarte guzian beren Jainkoari aritu zitzaiozkan oska: Entzun zaguzu! Entzun zaguzu! Baña Baalek etzien erantzuten; gorra eta mutua zan, alabañan, aien otsak entzun eta erantzuteko. Elias farraz zegoan, lareunda berrogeita amar profeta aiei begira, nola elkarri txanda egin eta aldia emanaz leiatzen ziran geroago eta ots andiagoak egiten. Ots-ots gogotik, Eliasek esaten zien: Zuen Jainko ori, menturaz, norbaitekin itzketan edo ostaturen

batean dago, edo bidean dijoa, bestela lo datza eta aditzen ez dizute. Ikusi zutenean arteraño egin-al guziakin ezer etzutela atera, ganibitak eta eztenak arturik, beren gorputzak ebaki eta zulatzen zituzten odoltzeraño; baña guzia alperrik. Baal sor eta gor zegoan.

Eguerdia eldu zanean, Eliasek amabi arrirekin aldare bat egin zuen, eta aldareari inguru guzian erreten bat idiki zion: aldare gañean egurra, eta egurraren gañean idi puskatua ipiñi zuen. Gero lau lusull ur erakarri zituen, eta ur au egur eta idikiari egotzi zien. Bi eta iru aldiz au bera egin zuen: atzenerako idikia eta egurra osotoro busti eta ura zeriela jarri ziran, eta isurtzen zitzaien urarekin, inguruan idikita-ko erretena ere bete zan. Garaia edo ordua zanean, Elias aldarearen aurrean belaunikatu zan, eta begiak zeruronz zituela, asi zan esaten: Abraham, Isaak eta Jakoben Jainkoa, gaur erakutsi ezazu Israelko Jainkoa zu zerala, eta ni zure serbitzaria, eta zure izenean au guzia egin dedala. Entzun, bada, Jauna.

Eliasek eskaera au eginda bereala, zerutik sua jatsi zan eta erre zituen aragi, egur, arri eta lurra, eta erretena ere leor-leor egin zuen. Orduan jende guziak, auzpez jarrita, aitor bear izan zuen Jainko

egiazkoa Eliasena zala. Eliasek aitormen au ikusi zue-
nean, esan zien: Baalen profeta guziak, batere utzi
gabe, bere-bereala artu itzatzute. Eskuak ezarri ziez-
teen, eta Zisongo ibaiera eramanda il zituzten. Akab
erregeak lanbide oiek guziak zekuskizan, bitartean
ezer ere jan gabe; eta luze zijoalako, Eliasek esan
zion: Zoaz, eta zerbait ar ezazu; bada, euri-jasa gogor
baten otsa da. Akab jatera joan zanean, Elias ere Kar-
mengo mendi tontorrera igo eta eseri zan, burua
belaun artean zuela. Egoera onetan bere erregu-aldia
eginda, morroiari esan zion: Zoaz, eta itsas-alderonz
begira ezazu. Morroiak begiratu zuen eta itzuli
zitzaion, esanaz: Ez da ezer ageri. Eliasek beste ego-
naldi bat, lenago bezala, egin zuen; berriz ere
morroia itsas-alderonz bialdu zuen: eta berri berare-
kin itzuli zitzaion. Sei aldiz bialdu zuen, eta seiretan
irauli zitzaion, ziotsala: Ez da ezer ageri. Zazpigarre-
nean bialduta, itzuli zitzaion, esanaz gizonaren oña
zirudien odeitxo bat itsasotik zeruronz irteten zala.
Orduan agindu zion Akabgana joan eta esateko, bere-
bereala gurdia prestatuta etxera zedilla, euriak artu
etzezan. Gurdia prestatzen ziardutela, aize-bolada
bat irten zan, zerua odei illunez belztu zan, eta Akab
gardian jarri zaneke, euriari goien-beean eraso zion.

Elias, soñekoa gerriari lotuta, Akaben aurretik Jezraelaño joan zan, bederatzi orduko bidean, euri guzian ere, gelditu gabe.

10. Eliasen igesa

Iru urte eta erdiren buruan ain euri gozoa Jainkoagandik iritsita, goseteari ateak Itxitzen ziozkan ongi-ile andi ark, zer arrera ona eta sariak uste bear etzi-tuen? Ala zirudien; baña guziak kontra jaiki zitzaiozkan. Akab, Jezabel eta gañerakoak geiago begiratu zioten profeta gezurrezko aien iltzeari, euriaren bitartez zetozkien ondasunai baño; eta Elias iges egin bearrean arkitu zan, batez ere Jezabel biotz gogorrekoaren eskuetan ez erortzeagatik.

Jezraeldik irten eta berrogeita amar legua-bide zeuden Bersabeera joan zan. Emen utzi zuen arteraño-ko guzian zerraikion morroia, eta oraindik ere beste egun bateko bidea berak eginda, basoan sartu eta likabra edo enebro-pe batean eseri zan. Naigabez beterik, egindako mirariakin israeltarren biotzak bigundu eta ezagueran sartu etziralako, Jainkoari itzegin zion: Asko det, Jauna, eta mundutik kendu

nazazu; eta arbolaren itzalean etzanda, loak-artu zuen. Onela zetzala, aingeru batek ukitu eta esan zion: Jaiki zaite eta jan zazu. Elias esnatu zan, alboetara begiratu zuen, eta etzuen iñor ikusi; baña bai bere buruko-ondoan su-azpian erretako ogia eta txarro bat ur. Jan eta edan zituen, eta berriz ere loak-artu zuen. Aingeruak bigarren aldian ukitu zion, esanaz: Jaiki zaite eta jan zazu, zeren oraindik bide asko egin bearra daukazun. Jaiki eta ogi-urak jan-edan zituen. Oiek ain indar andikoak izan ziran non, besterik gabe, berrogei egunean eta berrogei gauean basoz baso beti igesi ibilli zan, Jaunaren mendia zeritzan Horeb-kora joan zan arteraño. Emen arzulo batean gordeta egon zan, Jezabelen mandatari, eske zerraizkionak, atzitu etzezaten.

Arzulo onetan zegoala, Jainkoak adierazo zion atakara irteteko, andik igaro bear zuela-ta. Irten zan, arpegia bere mantuarekin estalirik; eta Jaunak esan zion: Elias, or zertan zaude? Zure amorez kiskaltzen nago, ene Jauna, Eliasek erantzun zion; zeren israel-tarrak zu utzi, zure aldareak desegin eta zure profetak il dituzten, eta ni bakarrik geratu naizan, eta ni ere il naiez nere billan dabiltzan. Zoaz, Jaunak esan zion, ekarri dezun bidetik biurtu zaite, eta Damaskon

sartzen zeranean, igortziko dituzu Hazael Siriako Erregetzat, Jehu Israelkatzat eta Eliseo zure ordeko profetatzat. Badator eguna, Hazaelen ganibitari iges egiten diona, Jehuk ilko duena; eta Jehuren eskuak atzitzen ez duena, Eliseok ilko duena; eta Baali belau-nikatu etzaiozkan zazpi milla gizon Israelen gordeko ditut.

11. Eliseoren aukera

Elias Israelera itzuli zan, eta Jaunak esana egin zuen. Topatu zuen Eliseo amabi uztar-idirekin arean ari zala. Elias alderatu zitzaion eta bere mantuarekin estali zuen, Jaunak profetatzarako autu zuela adierazteko, eta Eliasek aldegin zuen. Eliseo idiak utzirik ondoren joan zitzaion, ziotsala: Ontzat ar zadazu nere ait-amaetara joatea, atzen laztana ematera, eta gero jarraituko natzazu. Zoaz, eta itzuli zaite, Eliasek erantzun zion; bada, Jainkoak agindua nik egin det. Eliseo joan zan gurasoai atzen agur egitera. Bere bi idiak artu, il, are-etxearekin su eginda, egosi eta bere erri-tarrai jaten eman zien, eta gero zebillen leku guzian Eliasi jarraitu zitzaion.

Profeta bi oiek bakardadean bizi ziran, otoitz, barau eta beste gauza on askorekin prestatzen, Jau-naren Izen santuaren aide eta idolozaileen kontra denboraz irteteko. Akab eta onen emazte Jezabelek ere Elias billatzeari utzi zioten, lenagoko egin-al guziakin topatu etzutenean aspertuta. Amar urte ziran profeta oiek bizitza jainkozkoan, eta Akab eta bere mendeko israeltarrak idoloak adoratzan ziardutela. Ala ere oiei Jainkoak bere deiak egin nai izan ziezten, itzultzen ote zitzaiozkan ikusteko.

12. Benadad Siriako Erregearekin Akaben arteko gerra

Benadad Siriako erregeak, beste ogeita amar errege, beren gizon armadun ezin esan adiñakoakin, lagun arturik, Akab Israelkoari eraso zion, eta itsumustuan oartzaka ateetaraño sartu zitzaion: eta aurrena urre eta zillar guziak, gero beren emazte gta semeak eskatu ziozkan. Akab, Jainko egiazkoaren kontra ainbeste aldiz altxatu zanak, etzuen biotzik izan Benadadi eske oiek ukatzeko, eta urre zillar,

emazte eta semeak agindu ziozkan. Biaramonean berriz mendekoenak eskatu ziozkan; baña Akabek oraingoan ukatu ziozkan, eta zenbait itz garratzekin uko au gaztigatu zion. Benadadek bereala Samariako uria setiatu zuen.

Akabek, esturasun onetatik irteteko, Jaunaren laguntza beste biderik etzeukan; ala ere, gogor zegoan idoloak utzita Jainkoronz itzultzeko. Jainko errukiorrak oraindik ere biguntasunez begiratu zion. Profeta bat bialdu zion adieraztera, aurrean zeukan jendetza izugarria egun artan berean eskura emango ziola, ezagutu zezan Jainko egiazkoa bera zala. Akabek berri gozatsu oni etzion esker andirik eman. Ala ere, Jainkoak lagundu zion, eta Benadaden jendea bere banakakin abarrakituta, igesi bialdu zuen. Berriz ere profetak itzegin zion, esanaz: Zoaz, atsedeen ezazu, eta ondo begiratu, urte beteren buruan Siriako Erregea datorkizunean, zer egin bear dezun. Egiaz, bigarren aldian Benadad bere jende andiarekin joan zitzaion, eta oraingoan ere Jainkoak profeta beraren bitartez esan zion menderatuko zuela. Bi aldeetakoak zazpi egunean aurkez aurke egon ziran, eta atzenean elkarri erasota, eun milla Siriako eraso-lekuan bertan il ziran, eta bizirik irtendako ogeita zazpi milla Afek-

ko urira, gorde naiez, joan ziran, eta murrak, azpian artuta, lertu zituen. Benadad morroi batzuekin gela ezkutu batean gorde zan, eta Akabi gaztigatu zion ea bizirik utziko zuen. Akabek baiezkoa eman zionean joan zitzaion, eta ondo artu zuen. Gero elkarren arteko adiskidetasunak eginda, Benadad bere errira bialdu zuen.

Jainkoak etzion lanbide au ontzat artu. Benaddek, Jainko egiazkoari egin izan ziozkan bidegabeke-riakin, eriotza ondo irabazia zeukan, eta Akabek, zegokion kastigua Jaunak eskuan ipiñi zion ezkeror, eman bear zion, etxera joaten utzi gabe. Baña Akabek Jaunaren esanai gitxi begiratzen zien; eta atze-nean Akabek Benadadi egin bear izan ziona, Benaddek Akabi egin zion, laster ikusiko dan bezala.

13. Naboten mastia

Aitatu diran bi garaipen oiek baziruditen Akab ezagueran sartu bear zutela, eman ziozkan Jainkoronz itzultzeko eta eskerrak emateko; baña langai onen kontu gabe, Akaben gogo guzia zan bere anditasuna nola agertuko zuen. Jezraelen zeukan jauregi

edo etxe eder bat, non biziizaten zan une geienezan, eta geiago edertzeko asmoa artu zuen. Onetarako Nabot zeritzan bati deitu, eta esan zion: Zure mastia indazu, nere etxe-ondoan baratza bat egin dezadan, eta beste bat obea trukean edo balioa dirutan eman-go dizut. Jainkoak gorde nazala nere gurasoen onda-dea zuri ematetik, Nabotek erantzun zion. Jainkoak israeltarrai debekatua zeukan beren asabaetatik zetorkien lurra saltzea; eta erregeak nai zuen Nabot beartu debeku au austera. Akab, uko onekin txit aserreturik, su bizian gelara sartu eta oiean etzan zan, eta bazterreronz begira jarrita, etzuen ezer jan nai. Onela zegoala, Jezabel gogorra sartu zitzaion, eta esan zion: Au zer da? zerk estutzen zaitu? edo zergatik jaten ez dezu? Senarrak erantzun zion baratza egiteko Naboti mastia eskatu ziola, naiz dirutan, naiz beste obeago baten truke; baña itzetik ortzera ukatu ziola. Emazteak esan zion: Nonbait txit gitxi dezakezu! Israelko zure agintea ondo erakusten dezu! Ots, ea jaiki, jan eta zure barrun ori lasa ezazu, eta Naboten mastia nik eratuko dizut.

Emakume biurri au oitua zegoan gizonak ezer gitxigatik galtzen, eta Nabotekikoa ere laster egin zuen. Au bizi zan erriko gizon zar eta elduai bialdu

zien txartel bat, senarraren izenean egin eta onen erraztunarekin sillatua, zeñetan esaten zien: Barau bat egiteko agindu ezazute, eta erriko lenen edo andientsuen artean Nabot ipiñi ezazute. Gero irabaziko dituzute bi gizon gezurti, esango dutenak Nabotek Jainkoagatik eta Erregeagatik gaizki itzegin duela, edo Jaunaren Izen santua aotan artu eta Erregea madarikatu duela. Gero erritik bota eta arrika ilko dezute. Gizon gaizto eta Jainkoaren bildur gabeko oiek, erregiñak gaztigatua osotoro egin zuten. Bi lekuko edo testigu gezurtiren esanaren gañean Nabot arrikatua il zan. Jezabelek ilberri au artu zuenean, senarrari joan zitzaion esatera: Ea jaiki, eta zoaz Nabot jezraeltarraren mastia zeretzera, zeren Nabot illa dan.

14. Eliasek Akabi itzegiten dio

Naboten il-berriarekin, onen mastiaren jabe egitera Akab Jezraelera zijoala, Elias profeta, errege ark ainbeste izutzen zuena, eta aspaldian Jezabelek galdu nai izan zuen ezkerro, ikusi etzuen, Jainkoaren aginduz bidera irten zitzaion, eta esan zion: Nabot il

dezu, eta onen mastiaren jabetzera zoaz: ara bada, Jaunak zer dion: Txakurak Naboten odola millizkatu duten leku ber-berean, zurea ere millizkatuko dute. Au eta onelako beste etorkizun negargarri asko, Elia-sek esan zion izango zituela. Bera, bere emazte Jeza-bel eta bere odoleko guziak, bat ere utzi gabe, ondatuak izango zirala, Jeroboan eta Baasarekin gertatu zan bezala.

Berri ikaragarri oiek Akab ipiñi zuten penitenzia-antz bat egitera. Zenbat egunean buru makurtu, soñ urratu eta damuaren beste siñaleakin ibilli zan; eta umillatze au Jainkoak ontzat artu zion; baña Akab luzaro egon gabe, bere lengo gaiztakeriaetara itzuli zan, eta geroz, biziak iraun zion artean, etzan ondu.

Akabek Jezabelgandik bi seme zituen, Okozias eta Joran, eta emazte azkarrak biak bere errege-lagun ar-erazo ziozkan, iltzen bazan ere, bata bestearen urre-na sartu zedin. Andik laster Akab eta Siriako Erregea-ren artean gerra sortu zan. Ara zergatik.

15. Akab eta Benadaden arteko gerra

Benadad Siriako erregea Akaben eskuetan, len esan dan bezala, erori zanean, etxera joaten utzi zion, Ramot Galaadko erria bereala emateko itzean; baña Benadadek iru urteren buruan ere erri au uzteko gogorik etzeukan, eta Akabek emendik Benadadi erasotzeko oña artu zuen. Asmo oietan zebillen denboran, etorri zitzaion ikusi bat ematera Judako errege Josafat bere guraskidea, zeñaren seme zarren Joran Akaben alaba Ataliarekin ezkondata zegoan. Elkarrekin zeuden batean, Akabek Josafati esan zion, Siriako Erregeari ematera zijoan auzian aren aide jarri zekio-la. Josafatek bere laguntza bertatik agindu zion.

Baña Josafatek, Jainkoaren bildur andiko gizon on bat izanik, utsegiterik izan etzezan, nai zuen jakin ea gerra hura Jainkoaren gogokoa izango ote zan. Josafaten eresi au Akabek ikusita, Jezabelen maietik jaten zuten lareun profetai deitu eta galdetu zien ea Ramot Galaadkori erasotzera joango zan edo ez. Guziak erantzun zioten baietz, eta erria artuko zuela. Josafatek etzuen lareunen artean Jaunaren profetarik ikusten, eta Akabi esan zion: Jaunaren profetarik emen ez dago, onen bitartez zer egin bear dan jakiteko? Bat bakarra gelditu da, Akabek erantzun zion, eta au Mikeas; baña iguin det, beori onik beñere ematen ez

didalako. Josafatek orduan esan zion: Ez orrelakorik esan, o Errege!

16. Mikeas profeta

Akabek Mikeasi mandatari bat bialdu zion etortzeko esatera. Bitartean beste profetak etzioten pakean uzten, esanaz Ramot Galaadkora joan zedilla eta beretuko zuela. Mikeas aurkeztu zitzaionean, Akabek galdetu zion: Ramot Galaadkora joan bear gera, edo geldi geldi egongo gera? Mikeasek erantzun zion: Ardi artzai gabekoen gisan, Israel guzia mendietan banatua ikusi nuen, eta Jaunak zion: Oiek gidaririk ez dute. Nor bere etxera pakean itzuli bedi. Orduan Akabek Josafati esan zion: Ez nizun esan, Mikeasen aotik ez nuela berri onik adituko, ezpada txarrak beti? Mikeas onenbesterekin etzan isilldu: esan ziozkan beste gauza asko ere, Akabi eta bere profetai min ematekoak, eta oietatik batek masallako bat eman zion. Akabek, Mikeasen esanak ezin eramana, agindu zuen itxian sartuta ogi-urak beste gauzarik eman gabe iduki zedilla.

Akabek Jaunaren profeta bat onela erabiltzea etzan anbat miresteko, zenbat gauza aiek guziak Josafatek ikusita, Akabi jarraitzea: Akabek, alabañan, aitortzen zuen iguin zuela eta bere itzean zijoan; baña Josafat, lenago Akabi gogor egiteko biotza izan zuenak, etzuen orain itzik atera, eta jarri zan gerra artan Akabi laguntzera. Errege biak Samariatik irten ziran, Ramot Galaadkoari erasotzera. Akabek gogoan zerabilzkien Mikeasek egindako eriotzaren keñadak, eta bildur zan geiegi sartzen; bestetik baziekien Siria-ko Erregeak agindua zeukala Akab beraren kontra indarrik geiena egiteko, eta iñola ere al bazitekean, gañerakoak utzita, ber-bera galtzeko.

Akabek, bada, berea gogoan zeukala eta onore andi bat ematen bazion bezala, Josafati esan zion errege-janziak artu eta martiztiari agintzen jarri zedilla: eta Akab bera beste edozein agintari beeragokoen antzean joango zala. Josafatek etziekien Akaben gogoko berri, eta gaitz-uste gabe errege-soñekoak janzita, buruan koroarekin lenengo gurdian sarturik, asi, zan erasotzen. Siriarrak ikusi zutenean, Errege Akab zalakoan, beste guziai utzita, aide guzietatik ingurutu zuten, eta siriarren eskuetan erortzeko zorian Josafat arkitu zanean, Jainkoari eskatu zion

laguntzeko: eta egin zuen deadarretik ezagutu zuten etzala biliatzen zuten Akab, eta onen eske, Josafati utzita, beste alderonz joan ziran. Gisa onetan eriotzaren amutik Josafat irten zan, Jainkoak siriarrai adierazo zielako Akab etzala. Onek bitartean ustez bere burua ondo gordea zeukan: baña siriar batek menturara largatutako gezia edo fletxa batek jo zuen eta bularrean sartu zitzaion. Bereala Akabek ezagutu zuen zein gaizki zegoan, eta bere gurdi-zai edo kotxe-roari agindu zion lagun-artetik atera eta albo batera eraman zezala; eta illunabarrean il zan. Josafatek martiztia atzeraerazo zuen, eta nor bere lekura itzuli zan, eta Josafat bera ere bai bere soldaduakin Jerusalem. Siriako Erregeak ere, Akaben ilberria artu zue-nean, lanbide ari utzi zion, eta soldadu guziak etxetara bialdu zituen.

Akab Samariara eraman eta bere gurasoen obian lurpetua izan zan. Bularreko idikitik irtendako odolez, gurdia eta ubalak busti ziran, eta txakurrak miaztu zituzten, Eliasek leenaz esan zuen bezala. Erregetzan ogei urte egin zituen.

OGEITA BIGARREN IRAKURGAIA

1. Okozias, bederatzigarren Erregea

Akaben aulkian bere seme Okozias eseri zan. Ait-amaen bide ber-berak artu zituen, eta aien gaiztake-riaetan bereala erori zan. Aita ilda, agintean bera bakarrik jarri zanetik illabete gitxiren epean, etxeko baranda goi batetik erorita gaizkitu zan; eta bera sendatzerik gizonetan etzegoala etsirik, Akarongo jainko Belzeburi mandatariak bialdu ziozkan, bizirik irtengo ote zan galdetzera. Jainkoaren Aingeruak esanda, Elias mandatari oiei bidera irten zitzaien eta esan zien: Israelen Jainkorik ez da, Belzebu Akarongoagana galdeak egitera joan gabe? Zoaz eta erregeari esaiozu: Israelko Erregeari Jainkoak ara zer dion: Zergatik mandatariak Belzeburi bialdu diozkazun galde-tzera, zautzan oietik etzera irtengo: naita nai ez, il bear zera. Au esanda, Elias bere bakarrera itzuli zan; eta mandatariak ere bai Okoziasgana. Onek ikusi

orduko, esan zien: Zertako itzuli zerate? Erantzun zioten: Gizon bat bidera irten zagu eta esan digu biurtzeko. Gero zearo esan ziotenean gizon arekin zer itz-keta izan zuten, galdetu zien: Zer tajukoa zan edo zer janzkera zuen topatu dezuten gizon orrek? Illez janzia eta ubal batekin gerrian lotua, esan zioten.

Okoziasek Eliasen antza bereala eman zion, eta berrogeita amar soldadurekin agintari bat aren eske bialdu men. Agintari onek Elias mendi tontorrean ikusi zuenean, esan zion: Jainkoaren gizona, Erregeak agintzen du jatsi zaitezela. Jainkoaren gizona banaiz, Eliasek esan zuen, zeruko suak zu eta zure berrogeita amarrak erre zaitzatela. Ordu berean sua zerutik jatsi eta guziak kiskaldu zituen. Erregeak, berriz ere, beste berrogeita amar gizonekin agintari bat bialdu zuen: lenagokoak bezala, Eliasi itzegin zion; eta zerutik berebat jatsi zan suak guziak erre zituen. Erregeak irugarren aldian beste berrogeita amarrekin agintari bat bialdu zuen: baña oraingo agintaria besteak baño buru obeagokoa izan zan. Mendiaren oñera zanean, bere lagunakin belaunikatu eta Eliasi erregutu zion onela: Jainkoaren gizona, ni eta nere lagun belauniko gauden zure serbitzariok, bizirik gorde gaitzatzu.

Orduan Jainkoaren Aingeruak Eliasi esan zion: Gizon oriekin zoaz eta ez ikaratu. Elias menditik jatsi eta Samariara joan zan. Okoziasi aurkeztu zitzaion eta esan zion: Zergatik mandatariak bialdu ziñituen Akarongo jainko Belzeburi galdeak egitera, Israelen Jainkorik ez balitz bezala, zautzan oietik etzera irten-go: barkazio gabe ilko zera. Au esanda, Eliasek aldegin zuen. Andik laster Okozias Erregea il zan; eta Joran bere anaia erregetzan sartu zan.

Geroz etzan Elias ere munduan luzaro egon. Au ondo ezaguturik, bere ikasle Eliseorekin Galgalatik irten zan, eta bide zati bat biak egin zutenean, Eliasek Eliseori esan zion: Emen gelditu zaite: bada, Jau-nak Betelera bialtzen nau. Eliseok igerri zion mundutik bazijoala eta an egoteko esaten ziola nola zijoan ikusi etzezan. Ikasle leial onek erantzun zion: Etzaitut, ez, utziko. Betelera biak jatsi ziran, eta emen bizi ziran profeta-semeak Eliseori esan zioten: Ez dakizu zure maisu gabe gelditzen zerala? Badakit, erantzun zien. Isillik zaudete. Emen ere Eliasek aldegin nai izan zion; baña Eliseo ernai zebillen, eta etzion utzi. Emen-dik Jerikora joan ziran, eta emengo profeta-semeak ere Eliseori berri bera eman zioten, eta esan zien isillik egoteko. Eliasek Eliseori irugarren aldian esan

zion: Emen gelditu zaite; bada, Jaunak Jordanera bialtzen nau; baña Eliseok oraingoan ere, lengo bietan bezala, esan zion etziola utziko.

Eliasek ikusirik Eliseoren leia begietatik ez uzteko eta nora nai ondoren zerraikiola, biak Jordango ibai ondora joan ziran: Eliasek kapa tolestatu eta onekin ura jo zuen, eta ibaiaren erdian idiki zitzaion bide leorretik biak beste alderonz igaro ziran, ondoren zerraizkion profeta-semeak atzean utzita. Emen Eliasek Eliseori esan zion: Zer nai dezun eskatu zadazu, zugandik aldegin baño lenago egin dizazudan. Eliseok erantzun zion: Zure bi espirituak nai ditut. Espiritu bi oiek, Santo Tomasek dionez, etorkizunak asmatzeko eta mirariak egiteko eskua ziran. Asko nai izatea da, Eliasek esan zion: guziaz ere, zugandik aldegiten ikusten banazu, bi gauzak izango dituzu; bestela ez.

2. Mundutik Eliasen ezkutakera

Moabko zelaietaronz biak itzketa gozo-gozoan zijoazela, bat-batetan agertu zitzaien suzko gurdi bat, berebat suzko zaldiak zerabiltena, eta Elias gurdi

onetan sartuta zeruronz igo zan. Eliseok zekusan nola Elias gurdiak zeraman, eta atsekabez beterik, deadar egin zion: Ene Aita! Ene Aita! Israelko gurdia eta bere itzaia!!! Baña Elias ezkutatu zan, eta Eliseok etzuen geroz ikusi.

Eliseo bere maisu on Elias gabe arkitu zanean, negarrari eman zitzaion, eta lantu eta zispuruz zegoala, jatsi zitzaion Eliasek erortzen utzitako kapa, eta Eliseok ezagutu zuen eskatu ziozkan bi eskualdi, etorkizunak asmatzeko eta mirariak egitekoak, berekin zituela. Kapa au artuta, Jordanera itzuli zan, eta bere maisuak bezala, Jordango ura jo zuen; baña biderik etzitzaion idiki. Orduan deadar egin zuen: Eliassen Jainkoa orain non da? Berriz ere jo zuen eta urak bi aldeetara zabaldurik, bidea idiki zitzaion: eta ibaia oñ-leorrez igaro zuen.

Profeta-seme Jordango ibaieraño Elias eta Eliseori lagundu zietenak, aietatik banakatu ezkeroko egikera oiek guziak zekuskiten, eta Eliseo bereetaratu zitzaientean, esan zuten: Eliassen espiritua Eliseori sartu zaio; eta auzpezturik, agur eta arrera txit andia egin zioten. Eliseo Jerikora joan zan, eta erri onetakoak eskatu zioten ango urak, arren, ondu zitzala: guziz ziran, alabañan, gaiztoak, edale asko il eta lurra

elkortzen zutenak. Jerikokoak eskatua eginda, Betele-ronz abiatu zan. Errira urreratu zanean, mutillak irten zitzaiozkan, buruan illerik etzuelako iseka eta farra egiñaz, ziotsatela: Ator, buru zuria! ator, buru zuria! Eliseok begiratu zien eta Jainkoaren izenean madarikatu zituen. Bereala basotik bi artz izugarri irten ziran, eta berrogeita bi mutil triskatu zituzten. Eliseo emendik Samariara joan zan.

3. Joran, amargarren Erregea

Israelko amargarren errege Joranek, anaia Okozias ilda, arestian esan dan bezala, erregetzan sartu zanean bereala, artu zuen Akab bere aita zanaren mendetik irten naiez abiatu ziran moabtarrai erasotzeko asmoa. Joranek Judako errege Josafat eta Edongoa bere aide zituen. Iru errege oiek Eliseo Samarian sartu zan egunetan, lanbide artarako elkargana batu ziran; eta Jordango ibaia igarotzea baño, leorrez joatea aisago izango zutelakoan, Moabko Erregearen billan Idumeako basoetatik abiatu ziran. Bidean zazpi egun egin zituztenean, ura aitu zitzaien, eta egarriak zaldi asko iltzen ziezten, eta gizonak ere iltzeko

zorian zeuden. Estura larriau ikusirik, Joran asi zan bere jainkoakgatik gaizki esaka eta espa miñak agertzen. Baña Josafatek besterik egin zuen. Emen ez da, galdetu zuen, Jaunaren profetarik emen ez da, bere bitartez ura eskatzeko? Israelko Erregearen morroi batek erantzun zuen: Eliasen serbitzari Eliseo emen-txe da. Ori Jaunaren profeta da, Josafatek erantzun zuen, eta iru erregeak joan zitzaiozkan. Eliseok aurrean ikusi zituenean, Jorani esan zion: Nik zurekin zer eginkizun det? Zure ait-amaen profetaetara zoaz. Joraneke bere kejurak aurrera zeramazkien, esanaz: Zertako Jainkoak iru erregeok emen bildu gaitu, Moabkoaren eskuetan erortzeko? Joraneke esakera onekin Eliseo aserreturik, erantzun zion: Baldin Josafati diodan begiruneagatik ez balitz, ez nizun, ez, entzungo, ez eta begiratuko ere. Gero esan zion: Erreka onetan erreten-zulo batzuek egizkizute. Aizerik eta euririk ez dezute ikusiko: ala ere, Jaunak urez beteko ditu: eta gañera Moab eskuratuko dizute. Biamramonean guzia gertatu zan Eliseok esan bezala. Erreten-zuloak urez bete ziran, eta gizon eta abereak nai adiña edan zuten.

4. Eliseoren mirariak

Moabtarrak beren lurreko sarrerara irten zitzaizten arpegi ematera. Baziekiten bazter aietan aspal-dian urik etzala; eta erreten-zuloetako urak ikusi zituztenean, eguzkiaren goizeko irteerako argira, gorritarakoak iruditu zitzaizten, eta esan zuten: Odola da: Erregeak elkarrekin aserretu eta eskuetara dira. Moabtarrak bereala joan ziran, besteak gogor egiteko eran etzeudelakoan; baña txit gaizki irten zitzaien. Illak il, eta gañerako guzia iru erregeak aurrean artu, eta etziran gelditu alik eta iges egin zezaketen banakak, beren erregearekin Moaben sartu ziran arteraño.

Eliseok esan guziak gertatu ziranean, Samariara itzuli zan; eta andre alargun bat aurkeztu zitzaion, esanaz, senarra ilda, gelditu zitzaiozkan bi seme, artzekodun batek kendu nai ziozkala, zorra kitatu artean bere morrontzan idukitzeko. Eliseok esan zion: Zer nai dezu, bada, nik egitea? Etxean zer daukazu? Andreak erantzun zion: Nik ez daukat ezer ere, iltzen naizanean nere gorputza igorritzeko olio apur bat baizik. Zoaz, Eliseok esan zion, eta al dituzun auzoetako ontzi guziak bildu itzatzu, eta olio apur hura

ontzi oietan sar ezazu, eta gordeko dituzu. Eliseok esana andreak egin zuen, bere semeak laguntzen ziotela, eta olio apur arekin ontzi guziak bete ziran. Miran andi au ikusita, Eliseori joan zitzaion, esatera; eta Eliseok agindu zion, zorra pagatu eta gañerakoarekin bera eta bere semeak bizi izan zitezela.

Eliseok bere eskualdi andia erakusteko bidea, berriz ere, laster izan zuen. Bere maisu Elias ibilli izan zan bezala, erlejioko gauzak erakusten eta Jaunaren bildurra biotzetan sartzen zebillen bein batean, Siria-ko emakume israeltar on baten etxean ostatzuz gelditu zan. Emakume biotz oneko onek Eliseoren ontasuna ezaguturik, senarrari esan zion Jainkoaren gizonen bat zala, eta txit ondo zeritzala gelatxo bat bere oi, aulki, mai eta beste gauzakin ipintzea, zetorrenean, nai zuen eran emen egon zedin. Senarraren baimenarekin emazteak ala egin zuen.

Ibilli-aldiak eginda, etxe onetan sartu zan bein batean, etxekoandeari eskerrak eman naiez, deitu, eta gelako atera zanean, esan zion ea erregeari edo soldadu-agintariari aren aide itzegitea nai zuen. Andreak erantzun zion errian pakean bizi zala, eta iñori itzegin bearrik etzeukala. Bigarren aldian Jiezi bere morroiarekin gaztigatu, eta atera igo zitzaio-

nean, esan zion: Gaur urtebete, ordu onetan berean, seme bat egingo dezu. Ez zure serbitzari oni orrelako losentxakeriarik egin, erantzun zion. Lenago aurrik izan etzuen, eta senarra urteetan aurreratua zan; ala ere, andik urtebetera, Eliseok esan bezala, seme bat izan zuen.

Seme au azitzen zihoan, eta egun batean aitagana, igitariakin ari zan sorora bialdu zuen, eta eguzkiak burua artuta, esan zion buruan min zuela; eta aita bereala morroi batekin etxera bialdu zuen. Etxera zanean il zan, amaren egin-alak ezer iritxi gabe. Ama on hura bere semea gabe arkitu zanean, astoan jarririk, Karmelora joan eta Eliseori auzpez jarri zitzaion, oñetatik itsatsita. Jiezi Eliseoren morroiari etzitzaion ondo erori oñetan ala egotea, eta kendu nai izan zuen: baña nagusiak eragotzi zion, esanaz: Utzaiozu bere barruna penatan daukanari. Negar-malkoz oñak bustiaz bere miña erakusten zion, eta Jaunagandik semearen biztutzea iritxitzeko zeukan eresia agertzen zion. Eliseo aurra zetzan lekura joan zan, ama ondoren zerraikiola. Gelan sartu eta atea itxi zuen. Aur illa ikusirik, oiean sartu zan, eta gañean etzan zitzaion musuz-musu, aoz-ao, begiz-begi eta eskuz-esku, eta aurra asi zan berotzen. Oie-

tik jaiki, eta etxean oronz-ononz bazebillen. Eliseo berriz ere oieratu zan eta aurrari gañean etzan zitzaion. Aurra aozabalka asi zan, eta zazpigarren aozabalkarekin batean, begiak idiki zituen. Eliseok bereala aman otsegin eta seme bizia eman zion.

5. Naaman Siriakoaren sendatzea

Mirari oiek eta onelako beste asko egiten Eliseo zebillenean, Siriako lapur batzuek, Israelen egindako sarrera batean, katibu eraman zuten Israelko neskatz gazte bat, zeñaren ederra eta argia ikusita, Naamanen emazteak neskametzat artu zuen. Naaman zan Siriako Erregearen martiztietako agintaria, gizon aditua, bere erriari on asko egin izan ziona, aberatsa eta erregearekin siriar guzien biotzak bere zituena; baña legenar edo lepraz josia eta arteraño artutako sendagarri guziak ezer egin etziotena. Neskatz katibu onek bein batean etxekoandreari esan zion: Ah, Samarian bizi dan profetagana nere nagusia joan izan balitz! Dudarik gabe onezkero sendatuta zegoan. Emazteak bereala senarrari aitatu zion neskameak ziona, eta

Naaman egitera jarri zan. Erregeari joan zitzaien, esanaz: Nere neskatxak au eta au dio; eta baimena eskatu zion. Erregeak baimena ez ezik, Israelko Erregearentzat txartel bat eman zion, ziotsala: Txartel au artzen dezunean jakingo dezu nola Naaman nere serbitzaria bialtzen dizudan legenarra sendatzera. Israelko Erregeak, txartel au artu zuenean, soñekoak urratu eta deadar egin zuen: Bizitza eta eriotza eskuan dauzkadan Jainkoren bat ni al naiz, gizon onen gaitza sendatu dezadala niri gaztigatzeko? Begira, bere serbitzariai esan zien, errege au apuko billan dabil niri erasotzeko.

Eliseok jakin zuenean Israelko Erregeak zer egin zuen, gaztigatu zion: Zertako soñekoak urratu dituzu? Naaman nigana betor eta jakin beza Israelen profeta badala. Naaman joan eta Eliseoren etxe-atarian gelditu zan. Eliseok, arpegirik eman gabe, morroi batekin Naamani gaztigatu zion Jordango ibaiean zazpi aldiz garbitu zedilla eta sendatuko zala. Naamanez etzion bera agertu gabe gaztigu au bialtzea ontzat artu, eta aserre bizian atzeronz bazijoan, esanaz: Nik uste nuen gizon ori aurkeztuko zitzadala, bere Jainkoari erregutuko ziola eta nere gaitza eskuz ukituta sendatuko zuela. Zer? Damaskoko urak Israel-

koak baño ni garbitzeko obeak ez dira? Morroiak ikusi zutenean etxerenz bazijoala, esan zioten: Baldin profetak gauza gogor eta nekez bat agindu izan balizu, osasunagatik egin bearko zenduen. Zergatik, bada, egingo ez dezu ark agindutako gauza erraz ori, nola dan ibaiera joan eta garbitzea? Naamanek ezagutu men morroiak ondo esaten ziotela. Jordango ibaiera jatsi eta zazpi aldiz garbitu zan, eta legenar guzia joan zitzaion, bere aragi-azal guzia aur jaio-berri batena bezain leuna eta ederra gelditzen zala.

Naamanek bere burua onela garbitua eta sendatua ikusi zuenean, bere lagun guziakin Eliseori joan zitzaion eta esan zion: Orain ezagutzen det Israelkoa beste Jainkorik lurrean ez dala. Bereala eskeñi ziozkan berekin zeramazkien urre, zillar eta balio andiko janzi asko; baña Eliseok artu nai izan etziozkan. Naaman, berriz eta berriz ere leiatu zitzaion, artzeko; baña alperrik. Geroenean, bi mandoz eraman-al lur eramateko baimena eskatu zion, esanaz, aldare bat egiteko zituela, eta egundaño Jainko egiazko bakarra baizik etzuela ezagutuko; eta agur andi bat eginda Eliseogandik Naamanek aldegin zuen.

6. Jiezi lepraz betea

Onak aldegin bezain laster, Jiezi Eliseoren morroiak beregan esan zuen: Nere nagusiak Naamani ez dio ezer artu nai izan: baña ni ondoren banoakio eta eskeñtzen didana artuko diot. Naamanek ikusi zuenean Jiezi bereronz zijoakiola, bidera irten zitzaion. Jiezik esan zion: Nagusiak bialdu nau zuri esatera Efraingo bi mutil gazte profetakumeak etorri zaiozkala, eta talentu bat diru eta bi soñeko emateko. Naamanek bat baño bi obe zituela esan, eta bi talentu eta bi soñeko bi zakutan sarturik bialdu zuen, bere bi morroi jasalletzat emanda. Jiezi illunabarrean etxera itzuli zan; gorde zituen, eta morroiak nagusiagana biurtu ziran.

Jiezi, ezer egin ez bazuen bezala, Eliseori aurkeztu zitzaion, eta nagusiak galdetu zion: Nondik zatoz? Zure serbitzaria ez da iñon izan, erantzun zion. Zer? nagusiak esan zion, nere espiritua begira etzegoan Naaman bidera irten zitzazunean? Orain, bada, olibadiak, mastiak, ardiak, idiak eta morroi-neskameak erosteko asmoan diru eta soñekoak Naamangandik artu dituzun ezkerre, Naamanen gaitza ere zurekin eta zure ondorengoekin beti izango da; eta Jiezi, bereala

Eliseoren ondotik legenez edo lepra zuriz osotoro josia irten zan. Geroz ez dakigu, Eliseok bere serbitzora artu zuenik; ondorengo berrogeita amar urteetan, beintzat, ez da aren aitamenik egiten.

Denbora onetan Israelko eta Siriako Erregeen artean gerra agerikorik ez bazan ere, Israelkoak eta Siriakoak beti elkarri asko txarkeria eta dollorkeria egiten zebiltzan. Eta oiek guziak beingoan bukatzeko, Siriako Erregeari gogoak eman zion biderik obena zala Israelkoari eskuak ezartzea. Jakin zuen noiz eta nora bere egurastuak artzera eta ibilli-aldiak egitera irteten zan. Alde oietara zelatariak bialdu zituen, agindurik kontuan egon zitezela, Israelko Erregea zijoanean atzemateko.

Eliseo illabete batzuez lenago Galgalatik Dotanera aldatu zan, eta Israelko Erregeari Siriakoaren asmo gaizto guziak Dotandik salatzen ziozkan, eta siriarrak zabaltzen ziozkaten sare guziak ezereztutzen zituen. Siriako Erregeak uste izan zuen bereetakoren batek saltzen zuela, eta bein batean txit aserreturik bere serbitzari nagusiai esan zien: Zertako agertzen ez didazute Israelko Erregearen aide saldukeriaz dabilkidan ori? Ez dago, ez, Jauna, emen saldukeriarik, batek erantzun zion. Israelko profeta Eliseok

salatzen diozka zuk zure bakarrean esaten dituzun itzik isillenak ere. Siriako Erregeak salati au nor zan jakin zuenean eta Dotanen zegoala, soldadu zaldizkoak bear ziran prestamen guziakin bialdu zituen erria inguratza. Gauaz joan eta Dotan aide guzietatik setiatu edo esitu zuten.

Biaramonean egunsentian Eliseoren morroi bat etxetik irtenda inguru guzian soldaduak ikusitakoan, nagusiari joan zitzaion, esanaz: Ai, ai, ai, jauna! Zer egin bear degu? Eliseok ordurako igerri zion zer zan, eta erantzun zion: Ez ikaratu; bada, aiekin baño gurekin geiago dira. Bereala jarri zan Jaunari erregutzen eta eskatzen, arren, morroiaren begiak argitu zitzala. Morroiak mendi bat ikusi zuen, eta onen erpiñean Eli-seo bera suzko gurdi eta zaldiz inguratua. Eliseo bere morroi bizkortu onekin Samariaronz irten zan; baño siriarren artean laster sartu zan. Eliseok orduan Jaunari eskatu zion, arren, siriarren begiak illundu zitza-la, eta guziak bereala jarri ziran ezer ere ezin ikusi zutela. Itsumen onetan ber-berari galdetu zioten Eli-seo non zan, eta erantzun zien: Eliseo arkitzeko lekua au ez da: nerekin atozte, eta nik erakutsiko dizutet non dagoan; eta Samariara eraman zituen. Errian sartu ziranean, Eliseok eskatuta, Jainkoak begiak

argitu ziezten, eta ikusi zuten Eliseo bera zala ara eraman zituen eta Samarian beren etsaien erdian zeudela.

Israelko Erregeak il nai izan zituen; baña Eliseok etzion utzi; eta jaten eta edaten emanda, beren toki-ra bialdu zituzten.

7. Israelko gosetea

Siriarrak Israelen ikusi zuten gizabide andi onek, badirudi ordain ona merezi zuela; baña Siriako Erregeak etzuen aintzat artu. Andik laster Samaria setiatu zuen. Jainkoak Israeli bialdutako gosete izugarriak bostgarren urtea zeraman, eta setio luze onekin samariarren estura eta gosetea are geiagotu zan. Ango jan-gauzaen ez-izana zenbaterañoa zan eza-gutzeko, ez dago begiratzea baizik asto-buru batek seieunda ogeita amar erreal egiten zituela, eta gisa onetan beste gauza guziak ere saltzen ziran. Baña ara beste gertakari bat, esan dana obeto egizdatzeko. Egun batean erregea murru gañean zebillen, bazterrak nola gordeta zeuden ikusten, eta emakume batek atzetik deadar egin zion: Ene Jauna eta Erre-

gea! gorde nazazu. Erregeak erantzun zion: Jaunak gordetzen ez bazaitu, nola nik gorde zaitzaket? Zer nai dezu nik egitea? Emakumeak esan zion: Onako andre onek esan zidan: Zure semea gaur jan dezagun eta gero nerea jango degu. Egosi eta jan genduen; orain esan diot berea ere jan dezagula, eta ez du nai, eta ezkutatu du. Itzketa izugarri eta gogor onek erregeari biotza erdiratu zion eta etzuen ezer erantzuteko kemenik izan. Soñekoak urratu zituen, eta errikoak ikusi zioten burni zorrotzez egindako atorra edo zilizioa aragian sartuta zeramana: ezagutzen zuen, alabañan, Jainkoa aserreturik zegoala; ordea penitentiaren siñale oiek eman arren, Jaunaren sua itzaltzeko bidean etzebillen; eta gaitz guziak Eliseori ezarri ziozkan, eta au ilerazo naiez borrero bat bialdu zuen, topatzen zuen lekuan lepo-moztutzeko aginduta. Jainkoak Eliseori agertu zion erregeak zer agindu zuen, eta bere lagunai esan zien nola iltzera gizon bat zetorkion, eta atea kontuz itxi zezatela sartu etzedin, eta errege bera ere ondoren zetorrela, len agindua eragoztera.

Erregea Eliseoren gelan sartu zanean, Eliseok erregeari hura iltzeko emandako aginduaren gañean itzezin gabe, esan zuen: Biar ordu onetan Samariako

atean iriñik obena lakaria, errealean salduko da. Erregeari eskua laguntzeko ematen zion batek, Eliseori esan zion Jainkoak zerutik euri-jasaren gisan garia bialduta ere, etzala alakorik gertatuko. Profetak erantzun zion: Zure begiak ikusiko dute; ez dezu, ordea, jango.

Denbora onetan lau lepradun Samariako ateaz kanpora egon oi ziran, miñantz onetakoak errian bizitzea debekatuta zegoalako; eta ainbesteraño gogosea zabaldu zan non iñorgandik ere laguntzarik etzuten, eta elkarri esan zioten: Zertako erioaren begira emen egongo gera? Siriaretara goazen. Bizirik uzten bagaituzte, bizituko gera, eta iltzen bagaituzte, ez da ansi, emen ere denboraz il bear geran ezkerro. Illunabar batean irten ziran, eta siriarren etzauntzaetara alderatu ziranean, siriarren artean, Jainkoak ala naita, sortu zan ots ikaragarri, soldadu-talde andiak beren zaldi gurdi eta tresnakin egin oi duen antzekoa, eta siriarrak iskanbilla hura entzun zutenean uste izan zuten Israelko Erregea, auzokoak lagun artuta, gañean zutela, eta zegoana zegoan toldan utzirik, gau illunean igesari eman zitzaiozkan.

Lepradunak txaoa batean sartu ziran, eta jan-edanak, urrea, zillarra eta beste gauzak txit ugari

arkitu zituzten. Beste batean ere sartu ziran, eta berebat gauzaz betea eta iflor gabe topatu zuten. Bereala erriko atera itzuli eta erregeari gaztigatu zioten zer gertatzen zan. Gizonak bialdu zituen egia zan edo ez jakitera, eta berri onakin biurtu ziranean, samariarrak joanda, siriarrak utzitako ondasun guziak artu zituzten ain ugari non lakari iriña errealean saltzen zan. Gauzaz beteta zetorren jendea errian eraz sartu zedin, erregeak atean kontu-artzen ipiñi zuen aurreko egunean Eliseori sinistu nai izan etzion gizon agintaria, eta urdurikerian sartzen zan jende-talde batek azpian artu eta lertu zuen; eta Eliseoren esana bete-betean gertatu zan: Zure begiak ikusiko dute; ez dezu, ordea, jango.

Aitatu diran gauza miragarri oiek baziruditen Israelko Erregea eta israeltarrak zentzatzeko bear adiña; baña ondu bearrean beren bide galduari zerraizkion, eta idolo-adoratzeari uzten etzioten. Andik laster Eliseo Damaskora joan zan, eta Benadad Siriako erregeak Hazael serbitzari nagusia eskuera-kutsi askorekin bialdu zion galdetzera ea oatuta zeukan gaitz eta miñantz artatik sendatuko zan. Eliseok Hazaeli erantzun zion: Erregeari esaiozu sendatuko dala; baña Jainkoak adierazo didanez, laster ilko dala.

Au esan, eta arpegia zurikaturik negarrari eman zion. Hazaelek galdetu zion ea zertako negar egiten zuen. Dakidalako, erantzun zion, Israelko semeai gaitz andiak ekarri bear dieztezula. Gero atzenean esan zion bera Siriako Errege izango zala, eta Eliseok aldegin zuen.

Hazael au anziñatik zegoan Eliasek erregetzat isilik igortzia, eta orain Eliseok emandako albistarekin, bertatik errege izateko gutiziak artu zuen. Mandatua eginda, errege Benadadgana itzuli zan, eta Eliseok zer erantzun zuen esan zion. Biaramonean erregea ikusteko aitzakitan gelan sartuta, oestalki busti-busti batekin arpegia estali zion, eta itzik ere esateko leku gabe, ito zuen. Benadad onela ilda, bereala Hazael bera onen lekuan jarri zan, eta andik urteetara erakutsi zuen Eliseok egindako negarrak zein bidezkoak izan ziran.

8. Israelko Erregeak Siriakoari emandako gerra

Joran Israelko erregea siriarrari beti aier zitzaien, eta uste izan zuen erasotzeko erarik obena erregea

odol otzik ala ilda, onen aulkian iltzallea jarritako orduan zala: etzirala, alabañan, gogor egiteko egongo. Asi zan Hazaeli erasotzen, Ramot Galaadkoa setiatuaz. Onetarako Okozias Judako erregea laguntzat artu zuen. Lenbiziko erasoetan Joranek zenbat zauri artu eta Jezraelera itzuli zan sendatzera. Judakoa ere geroago joan zitzaion ikusi bat ematera, bitartean bere lekuan utzirik Jehu, zeña gerrari aditua eta argia zan, eta bere bizilekua emen artu zuen.

Egun oietan Eliseok profeta gazte bati esan zion: Oliontzi au artuta, Ramot Galaadkora zoaz: Jehuren etxean sartuko zera; gela ezkutu batera eramango dezu; eta olio au burura isuriko diozu, esanaz: Ara Jaunak zer dion: Israelko Erregetzat igortzi zaitut. Au esanda bereala, atea idikiko dezu eta igesi joango zera. Eliseok agindua profeta gazteak egin zuen, esanaz: Jaunak au dio: Israelko Erregetzat igortzi zaitut: Akaben etxea ondatuko dezu. Gero adierazo zion Jezabelen odoleko guziak, sabeleko aurrai ere barkatu gabe, Jehu beraren bitartez Jaunak ondatu nai zituela, aren profeta eta serbitzari asko ilerazo zituelako; Jezabelen gorputz-illari nork lur-emanik izango etzala: Jezraelko kanpoan zakurrak jango zutela. Gauza oiek guziak esanda, iges egin zuen. Jehu bere

lagunetara itzuli zanean, oiek galdetu zioten ea zoro hura zertara joan zitzaion. Idolozale aiek Jaunaren profetari izen au ematen zioten. Jehuk agertu zien profetak esan eta egindako guzi-guzia; eta bereala Jehuren oñpean kapak ipiñita, erregetzat ezagutu zuten.

Jehu argia eta lendanik gauzai begiratzten ziekiena zan, eta lenbiziko lana izan zan, Jezraelen zeuden Israelko errege Joran eta Judako Okoziasen aurrean jartzeko ondo prestatzea. Bera baño lenago besterik joatea debekatu zuen, zer gertatzen zan esan etzezan. Mendean zeuzkan soldadu guziak artuta, Jezraelerantz bazijoan. Uritik ikusi zutenean jende-samalda andi bat alderatzen zala, Joranek iru mandatari, elkarren urrena edo bat-banaka bialdu zituen jakitera ea gisa artan zer zekarten. Baña iru mandatariak berekin gelditu, eta Jehu, egin-al guzian, aurrera zijoan. Orduan ezagutu zuten Jehu zala. Bereala Joran eta Okozias, nor bere gurdian, bidera irten zitzaiozkan. Joranek Jehuri, ikusi orduko, esan zion: Jehu, pakea degu? Zer pake? Jehuk erantzun zion. Jezabel zure amaren lasaikeria eta likitskeriak bere oñean diraute. Joranek au entzun zuenean, iges egin zuen, eta Okoziasi deadar egin zion: Okozias, salduak gera! Onetan

Jehuk gezia edo fletxari utzi zion, eta Jorani bizkarra-
ren erdi-erdian biotzeraño sartu zitzaion; eta illotza
erori zan. Bereala gurditik artuta, Jehuren morroi
Badazer-ek Naboten larrañera bota zuen.

Okozias Judako erregeak ere, Joranen patua ikusi-
takoan, iges egin nai izan zuen; baña ondoren
zerraizkionak zaurituta, igeska zijoala Majedon il zan.
Bere morroiak gurdian artuta, Jerusalemenera eraman
eta bere gurasoen obian lurpetu zuten.

9. Jehu, amaikagarren Erregea

Ona emen Jehu Israelko amaikagarren erregearen
sarrera eta asiera: sarrera odolezkoa, asiera gogorra;
baña gero isurerazo zituen odolezko ibaien parean,
iturri txiki eta tantaka baizik etzeriona, laster ikusiko
degun bezala.

Jehu, bada, Joran eta Okozias ilda gero Jezraelera
zijoala, Jezabel Joranen ama biotz gogordun ark jakin
zuenean, begiak belurituri eta burua ederki apaindu-
rik leio batean jarri zan Jehuri begira, esanaz: Parkerik
ekarri dezake, Zانبrik bezala, bere erregea ilda dato-

rreren orrek? Jehuk, begiak leioronz jasota, esan zuen: Andre ori nor da? Jezabelek berekin zeuzkan morroiak agur egin zioten, eta igerri zionean Jezabel zala, agindu zien leiotik beera botatzeko. Bereala bota zuten; kolpearekin gorputza lertu zan; inguruko pareta guziak odolez gorritu ziran, eta gorputza zaldiaak oñazpian erabilli zuten. Jehu jauregian sartuta bere lagunakin bazkaltzen zegoala, Jezabelez oartu zan eta morroiai esan zien: Zoazte eta emakume madarikatu hura lurpetu ezazute: nolabaitekoa izan bada ere, erregearen alaba zan. Joan ziranean etzuten buru-ezurra, oñak eta eskuko beatzak besterik arkitu; bada, gañerako guzia ordurako zakurrak jan zuten. Berri onekin morroiak Jehuri itzuli zitzaiozkanean, esan zuen: Jaunak Eliasen aotik esana gertatu da.

Jezabel iltzea asko etzan: Akaben odoleko guziak berebat il bear ziran, Jainkoak esanda zeukan bezala. Akaben irurogeita amar seme Samarian arkitzen ziran; eta Samariako andizki eta agintari guziai Jehuk txartel bat bialdu zien, esanaz: Nereak bazerate eta nere esana egin nai badezute, biar ordu onetarako zuen erregearen seme guzien buruak onara ekartzkidazute. Agindu gogorra eta buruko illeak zutitzeko adiñakoa zan; baña zioten bildurrak beartzen zituen

egitera. Akaben irurogeita amar semeak ilerazo eta oien buruak saskietan ipiñirik, Jehuri Jezraelera bialdu ziozkaten. Erriko atera ziranean, zeramazkitenak emen gelditu ziran, eta Jehuk gaztigatu zien buru guziak erriaren sarrerako bi alboetan bi metatan ipiñi zitzatela. Biaramon goizean Jehu bera atera joan, eta ikusteko negargarri ark ara eraman zituen guziai esan zien: Zuek lan onetan ikuskizunik ez dezute. Baldin ni nere erregearen kontra altxatu banintzan eta il banuen, nork oiek guziak il ditu? Ezagutu ezazute, bada, Jainkoak Akaben etxearen kontra esandakorik, ezer ere egin gabe utzi ez dala. Itz oiekin erakutsi nai izan zien Jaunaren eskua zala, aren esanak aintzat artu gabe, gaiztakerian bizi nai ziranak kastigatzen zituen. Etzan onenbesterekin gelditu.

Jezraelen zeuden Akaben odoleko eta etxeko guzi-guziak ere ilerazo zituen. Ilkintza au eginda, Samariaronz zijoala artzai-txaola batean arkitu zituen arestian il zuen Okozias erregearen berrogeita bi illo-ba, eta berebat il zituen. Samariara zanean, Jezraelen bezala, Akaben jatorriko guziakin lanbide bera egin zuen. Gero erriko jende guzia bere ondoan artu eta esan zien Baali ofrenda andi bat egin eta Akabek baño obeto adoratu nai zuela. Onetarako Israelen

ziran jainko gezurrezko onen apaiz guziai biziaren azpian agindu zien egun izendatuan Samarian egoteko. Apaizak bilduta elizan ofrendak egin zituztenean, eliz-atarian lendanaz ipiñita zeuzkan larogei gizon armaduni agindu zien barrena sartu eta guzi-guziak, batere utzi gabe, il zitzatela. Ala egin zuten, eta gorputz-illak kanpora botarik guziak ikusi zitzaten, eliza errerazo zuen: eta gisa onetan Jehuk ondatu zuen Akab bere aurrekoak Israelen zabaldutako Baalen adoratzeari.

Jainkoak bereala adierazo zion lan andi au zein gogokoa zuen, esanaz, Israelko Erregetzak aren ondorengoetan laugarren belauneraño iraungo zuela. Baña Jehuk gauza on bat egin bazuen ere, Baal bere apaiz eta serbitzariakin ondatuaz, etzuen bear zuen guzia osotoro egin. Baalez gañera, Israelen urrezko idolo asko ziran, jainkotsat artu eta israeltarrak agur egiten zietenak, eta Baalena bezala oiek botatzeko Jehuk biotzik izan etzuelako, geroko bizi guzian Jau-naren esku zorrotza bere gañean ikusi zuen.

Hazael Siriako erregeak Eliseoren esanak eta negarrak egiztatu zituen. Soldadu-talde andiak Jehuri eraso zion, eta bazter andiak kendu ziozkan, aide guzietatik sua, eriotza eta ondamera ereinda;

eta Jehuk naita-nai-ez ikusibear izan zituen erri ederrak erreta; mutil gazteak burniz josita; aurrak arri-pean lertuta; emakumeak sabelean zituzten aurrakin ganibitaz erdiratuta; eta izaera negargarri onetan, Hazaelek nai guzia egiten ziola, bizi izan zan ogeita zortzi urte erregetzan bete artean, eta Samarian ilzan, eta gurasoen obian lurpetu zuten.

10. Joakaz, amabigarren Erregea; eta Joas, Amairugarrena

Joakaz bere semea aitaren lekuan sartu zan. Au ere Jeroboanen bideai jarraitu zitzaien: jainko gezurrezkoak adoratu zituen, eta ilzan, erregetzan egin-dako amazpi urteetan bere errian asko erakutsita.

Bere lekuan Joas utzi zuen. Au ere aitaren antzekoa izan zan, eta oberik etzuen egin, eta jainko gezurrezkoak beren oñean iraun zuten. Biak ziekiten eta ezagutzen zuten Jainko bakarrari baizik iñori agur egin bear etzitzaiola; baña munduko izanak galtzeko bildurrak atzeratzen zituen gezurrezko jainko aiek Israelen osotoro galtzetik.

11. Eliseoren eriotza

Denbora onetan israeltarrai etorri zitzaaien neke-pena guzien erdian poztu oi zituen gaia. Eliseo, Jainkoaren profeta andi eta israeltarren aide ainbeste mirari egindakoa, atzeneko egunetara alderatu zan. Gaitz gogor batek artu zuen; Joas erregea ikus-tera joan zitzaionean, bere atzeneko itzetan zenbat etorkizun esan ziozkan, eta eunda geiago urtekoa ilzan. Bizitzan ain mirari andiak egin izan zituenak, ilda gero ere erakutsi zuen zein eskualdi andiak Jainkoak eman izan ziozkan. Gizon il bat zeramaten lurpetzera, eta illoi-zaleak ikusi zituztenean Siriako lapur-lister batzuek alderatzen, oien bildurrez, gorputz-illa Eliseorena zetzan lekura bota zuten, eta onen ezurrai ukitu bezain laster biztu zan.

Eliseok Joasi adierazo ziozkan etorkizunetatik bat zan, siriarrak ondamen-aldi andiak emango zieztela, eta Joasek esan au gogoan arturik, siriarrak eraso eta lenago Siriako Erregeak Israelkoari kendutako bazter andiak beretu zituen. Geroz Joasek Israel zintzo

eraendu zuen, eta il zan erregetzan amazazpi urte eginda.

OGEITA IRUGARREN IRAKURGAIA

1. Jeroboan, amalaugarren Erregea

Joas aitaren aulkian Jeroboan semea eseri zan, eta berrogeita bat urtean agindu zuen. Bitarte onetan beretu zituen lenagoko erreina-aldietan Israeli auzoe-takoak kendu izan ziozkaten bazter guziak; baña mundurako lan andiak egin bazituen ere, idolozealea zan, eta bere denboran gaiztakeria asko Israelen egi-ten ziran.

2. Jonas profeta

Alde guziak gaiztakeriaz beteta zeuden egun one-tan, Eliseoren ordeztu, Jainkoak Jonas sortu zuen. Profe-ta andi onek bere esan eta erakutsi onakin israel-tarrak zentzatu eta gaiztakeriaetatik atera nai izan zituen; baña bere alegin guziak alperrik ziran, eta nai-

gabe onekin zegoala, Jainkoak agindu zion Ninibe zeritzan errira joan eta Jainko egiazkoaren lege garbia erakusteko, bada, Ninibetarren biurrikeriak belarriak bete ziozkatela. Jonasek etzuen agindu au ontzat artu: bildur zan, alabañan, erri gaizto Jainko egiazkorik ezagutzen etzuen batera lanbide arekin joaten, eta Jaunari iges egin naiez, Jope-ko portura joan eta Tarsisera zijoan ontzi batean sartu zan. Ontzia abiatu zan, eta itsas-erdira zanean aize-bolada batekin itsasoa aserretu eta ontzia galtzeko bidean jarri zan. Mariñelak ikaratu ziran, eta nork bere jainkoari eskatzen zion, arren, estura latz artan gorde zitzala. Traste eta gauza asko urera bota zituzten, eta eginalean guziak nekatzen ziran ontzia arintzeko; baña Jonas onziaren be-beeko zoruan lo zetzan. Ontzikidaria joan zitzaion esnatzera, eta esan zion: Ain lo gozoan nola zaude? Jaiki laster, eta zure jainkoari eska zaiozu guzaz oroitu dedin eta gorde gaitzan. Jonas bere etzauntzatik irten zan, eta Jaunari erregutu zion, baña alperrik; eta itsasoa anditzen zijoan. Mariñelak eta gañerako ontzian zijoazenak bizirik irteteko zer egin ezin asmatuz zebiltzala, gogok eman zien zotz egitea, esturasun artan nork ipiñi ote zituen. Zotza edo suertea Jonasi erori zitzaion.

Orduan ontzikoak galdetu zioten: Perill onetan zergatik gaude? Nongoa zera? Zer langintza dezu? Noronz zoaz? Jonasek erantzun zien: Ni zeruetako Jaun, itsaso eta lurraren Egilleari bildur natzaion eta igesi nabilkion hebrear bat naiz. Itsas-gizonak ikaratu ziran, eta esan zioten: Zertako au egin dezu? Zer egin bear dizugu, itsasoa ontzeko? Urera bota nazazute eta itsasoa gozatuko da, zeren ni naizan ekaitz oni bideak eman diozkadana, esan zien.

Itsas-gizonai gogor egiten zitzaien iñor urera botatzea, eta ontziarekin or-emen bazebiltzan, ur-ertzera eramaten ote zuten ikusten, leorrea uzteko; baña ekaitza geroago eta gogorrago zan, eta alperrik nekatzen ziran. Atzenean Jonas urari eraso zioten, eta itsasoa bere neurrietara bereala zan. Jonas itsas-ondarrean bale batek iretsi edo tragatu zuen; eta arrai portitz onek sabelean iru egun eta iru gauean idukita, itsas-bazterrean leorrera bota zuen.

Jainkoak berriz ere agindu zion bere lege santa Niniben erakutsi zezala. Ninibe zan munduko erririk andienetatik bat, ogei leguako ingurua zuena. Jonas erri zabal onetan sartu eta egun guzian oska ibilli zan: *Gaurtik berrogei egunera Ninibe ondatua izango da.* Itz bakar oiek ain indar andikoak izan ziran non nini-

bearrak bereala beren gaiztakeriaen damu eta miñez negarrari eman zitzaiozkan. Errege berak, errege-soñekoen ordeztu, zaku zar bat janzirik, autsetan eserita agindu zuen bere mendeko guziak barautu zezatela eta zakuz estalita ibilli zitezela, eta debekatu zuen abereai ere jan-edanik ematea, esanaz: Nork bere aldetik Jaunari barkazioa eskatu bizaio: Nork daki, Jainkoa guzaz errukitu eta barkatuko badigu ere?

Erriko zar eta gazte guziak, erregeari jarraituaz, barautu zuten; negar andiak egin zituzten; gaiztakeria guziak utzirik, bide onean sartu ziran, eta erregeak uste bezala, Jainkoa erri artzaz errukitu zan, eta gañean zeukaieten esku zorrotza atzeratu zuen.

Jonas Niniben bere predikua eginda, erritik irten zan eta kanpoko txaola batean egon zan, berrogei egunak igarotakoan zer gertatzen zan ikusteko. Egunak joanda, ikusi zuenean aren esanak bete etzirala, Jainkoari bere espa miñak agertu ziozkan, esanaz, bera eta bere profeta Jainkoaren izenean itzegiten zuten guziak, gezurtitzat idukiko zituztela; baña Jainkoak mirari batzuek egiñaz erakutsi zion etzutela zergatik esparik artu; Jainkoaren zuzentasunari zegokio-larik bekataria egiaz damutuak barkatzea. Jonas Israel bere errira joan zan, ninibearrai zer gertatu zitzaien

esateko asmoan, berri onekin Jaunaganon z itzultzen ote zituen ikusteko; baña aren esan-egin guziak alferrik izan ziran; eta Jainko egiazkoa beñere ezagutu gabeko ninibearren biotzetan geiago egin zuen, Israelko Jaunaren Erri autuarenetan baño.

Jeroboan erregeak, eta onen erakutsira bere mendekoak, Jonas eta beste profeta Jaunak bialdu zieztenen esanai begiratu gabe, gaiztakeriai zerraizkien, eta bideak idiki ziezteen geroago etorri bear zitzaizten gaitz eta ondamen negargarriai.

Denbora onetan Asiriako Erregeak Israelkoari Samaria aldean eraso zion, eta Jeroboanek Jezraelko ibarrean batalla emanaz gogor egin nai izan bazion ere, ondatua izan zan; eta Asiriako Erregeak atzemandako israeltar asko berekin katibu eraman zituen, eta geroz Israelko erreinuak etzuen onik izan. Andik laster Jeroboan il zan, eta bere lekuan Zakarias semea utzi zuen.

3. Zakarias, amabostgarren Erregea; Selum, amaseigarrena; Manahen,

amazazpigarrena; Fazeia, emezortzigarrena; eta Fazee, emeretzigarrena

Zakarias amabostgarren erregea, aita il zitzaionean txit gaztea zan, eta agintzeko urterik etzuelako, Israelko andizkietan despita andiak sortu ziran, eta amabi urtean iraun zuten nork bere kutuna agintean iduki naiez. Geroenean Zakariasen aldekoak garaitu zuten; baña seigarren illabetean Selumek il, eta bera amaseigarren errege jarri zan. Selumi ere Manahenek au bera egin zion, eta erregetzan sartu zan. Manahen Israelko amazazpigarren errege izan zan. Onek bere aginteari odol-isurtze izugarri batekin asiera eman zion. Tapsa-ko erriak, erregetzat ezagutu nai etzuelako, atea itxi ziozkan; baña Manahenek bere indar guziakin eraso, eta indarrez beretu zuen; eta errian bizi ziran guziak iltzea asko ez ezik, aurgiteko zeuden emakumeak erdibitu zituen.

Manahenek Tapsako erriaren gogor egitetik eza-gutu zuen, israeltar guziak bere aide etzituela, eta gitxiena uste zanean norbaitzuek kontra jaikiko zitzaiozkala. Mientia onetan, bere agintea irmotu

naiez, Asiriako Erregeari laguntza eskatu zion, eta onek dirutza andiaren truke egiten zion babesean, amar urtean agindu zuen, eta il zan, bere eriotzarekin min andirik utzi gabe. Fazeia bere semea aitaren lekuan sartu zan, ez israeltarren gogoz, ezpada Asiriako Erregearen itzalean; baña au il zanean, Fazee kontra altxatu zitzaion; il zuen, eta Fazeiaren ordeztu, Fazee bera sartu zan.

Fazeek agintzen zuela, Teglafalasar Asiriako erregeak Israeli eraso zion; bazter andiak beretu, eta Israelko jendearen erdia eta geiago Asiriara katibu eraman zuen. Fazee onek ere, besteri emandako patu bera izan zuen. Oseek Fazee ilda, erregetza beretzat artu zuen.

4. Osee, Israelko ogeigarren eta atzeneko Erregea

Osee au ere aurrekoen antzean, idolokoia zan, eta jainko gezurrezkoai agur egin zien, eta Israelen gaiztakeria andiak eragin zituen. Onek bere oiekin, besteenakin batean, Jaunaren errukimentuaren neurriari gañez egin, eta beretu zuen katibutasun lotsa-

garri, Israelku erregetzari betiko buru eman ziona. Oseek ikusi nai etzuten asko izan zituen, erregea bere eskuz ilda koroaz bera jabetu zalako. Errege zanaren adiskideak etzioten zortzi urtean pakerik eman; baña atzenean ere, etsai oiek garaitu zituen; agintean betero jarri zan, eta beste bederatzi urtean iraun zuen.

Bitarte onetan errikoak aisa eskuratzen bazituen ere, Salmanasar Asiriako erregeak nai guzia egiten zion, eta dirutza eta eskuera kutsi andiak zeuzkan urteoro eman bearrekoak. Mendetasun lotsagarri onetatik irteteko, Sua Egiptoko erregeari gaztigatu zion Asiriakoari eman uste zuen auzian lagundu zizaiola; baña Salmanasar-ek Oseeri, asmo oiek usandu ziozkanean, aurre-arturik, soldadu-talde andiakin eraso zion, erri andi guziak kendu ziozkan, bazter guziak soildu zituen eta Samaria esitu eta itxi zion, erregea irteteko lekuri ere eman eta utzi gabe. Samaria zan Israelko erri-buru nagusia, gosez baizik, indarrez ezin artu zitekena; baña au artu ezkeror, erreinu guzia menderaturik zegoan. Salmanasar-ek au ondo ezaguturik, erri oni eraso zion, eta esituta iduki zuen iru urteetan, ekin-aldi latz askoren ondoren, Oseen erregetzako bederatzigarren urtean men-

deratu zuen: eta erregea, gañerako guziakin, bere errira katibu eraman zuen.

Ara zer patu lotsagarria izan zuten, bada, Israelko amar tribu berreunda berrogeita amalau urtez lenago Salomonen semea bide gabe utzita, erregetzat beste bat artu zutenak. Bitarte luze onetan guzian etzuten onik izan, ez gauza zuzenik ere egin: Jeroboan lenengo erregeak egindako jainko gezurrezkoak etzituzten beñere utzi; eta atzenean beren gaiztakeria eta billaukeriakin Jainkoa beartu zuten erreinua osotoro galtzera eta arrotz gogorren mende iguingarrian ipintzera. Israel guzian etzan, nekazari eta mastidun banaka batzuek baizik, geratu, eta oiek ere denborarekin Asiriara katibu eraman zituzten. Salmanasar-ek israeltarren lekura, oien ordeztu, bialdu zituen asiriarrak, zeñak beren jainko gezurrezko asko berekin eraman zituzten, eta urte gitxiren epean, Jainko egiazko bakarra, ainbeste mirari eta gauza arrigarri egin izan zituen bazter autu artan, txit atzendu zan. Orra zertara ziran israeltarren idolo-naiak eta gaiztakeriak! Baña oiek beren katibutasun lotsagarrian utzi, eta zerbait derragun *Job* santu pazienziako maisuaren gañean.

5. Job Santua

Gizon andi au jaio eta bizi izan zan Hus zeritzan Judako tribu ondoko erri batean. Noiz mundura zan esaten, jakintsunak bat ez datoz. Batzuek diote Jakoben humeak Egiptoko morrontza gogorrean sartu baño lenagokoa dala; bestea, Oseen denboran israeltarrak asiriarren mendean erori bear ziran aurretik izan zala. Gai onetan dana dala, Jainkoak, beintzat, bialdu men bere pazienza andi eta paregabearekin lurreko nekeak nola eramane bear diran erakustera; eta badirudi, israeltarrai egun oietan agertu zitzaientza Asirian, edo beste izenez *Babilonia*-n, igaro bear zituztenak eramaten erakustera.

Gizon ona, zuzena eta Jainkoaren bildur andikoa zan. Jainkoak zazpi seme eta iru alaba eman ziozkan. Lurreko ondasun eta izanetan besterik ez bezalakoa, eta iñor baño aberatsagoa zan. Bera ona izanik, semeak ere Jaunaren bildur onean azi zituen.

Zazpi seme oiek oraindik ezkongai zeuzkan eta, zergatik ez dakigu, zazpiak banaka, nor bere etxean eta bera beste etxe batean, iru alabak berekin zituena, bizi zan. Zazpi anaiak aldizka, nork bere txandan,

bazkaria ipiñi eta zazpiak eta iru arrebak elkarrekin jaten zuten; eta guziak aldia egindakoa, aitak etxera deitu eta Jaunaren aurrean izan zitzaketen ats guzietatik garbitzen zituen. Gisa onetan aberastasun eta zorion guzien erdian bizi zala, bein batean morroi bat etorri zitzaion, esanaz: Jauna, idiak arean ari zirela eta astoak larrean zebiltzala, sabeoarrak etorri dira, eta guziak berekin eraman dituzte, ni ez, beste morroiak illik utzita. Berri negargarri au ematen ari zitzaion bitartean, beste bat etorri zan, esanaz: Oñazkar batek ardiak eta artzaiak kiskaldurik utzi ditu, eta ni bakarrik geratu naiz berri au zuri emateko. Berea-l beste bat etorri zitzaion, esanaz: kaldearrak, iru samaldatan zabalduta, morroiak il eta gamelu guziak eraman dituzte; bakarrik nik iges egin diet zuri gaztigu au emateko. Au esaten ari zala, laugarren mandataria agertu zan, eta esan zion: Zure seme-alabak zarrenaren etxean bazkaltzen zeudela, bat-batetan sortu dan aize-bolada batek etxearen lau eskiñak oñetik atera eta etxe guziak lur-jo du, eta zure amar seme-alabak azpian lertu dira; nik bakarrik iges egin det.

Job egon zan lenengo berri mingarri aiek entzuten, itzik ere egin gabe, eta semeak il zitzaiozkala

esan zionean, jaiki zan, soñekoak urratu zituen, illea moztu zuen, eta lurrean auzpez jarrita, Jaunaren egiñak adoratu zituen, esanaz: Amaren sabeletik larrugorrian irten nintzan. eta larrugorrian itzuliko naiz. Jaunak eman zidan, eta Jaunak kendu dit: Jaunak nai zuena egin da: Jaunaren izena bedeinkatua izan bedi.

Zer eraman miragarria! Esan diran Joben nekepenak, dudarik gabe, andiak eta miñak ziran, ez ordea atzenekoak: berriak itxedoten zioten. Gorputz guzia, oñ-puntatik bururaño, zauriz bete zitzaion, eta gelditu zan aragi bizi-bizian, zoma aide guzietatik zeriola. Gisa onetan bere burua ikusirik, zimauregi batean bizi bearrean arkitu zan, bere kirats eta gaitz itsaskorragatik jende artean ezin egon zitekealako, eta zimaurretan egoten zan, tella latz batekin zaurietatik zeriozkan zoma eta zikiñak kenduaz.

Oraindañoakoak bear adiña badirudite, gizon baten eramana gaindutzeko; baña Job geiago ikusteko jaio zan. Emazteak, dirudi neke oiek arindu bear ziozkala; baña etzion mindu baizik egiten. Oraindik zere txorakeriakin zaude? emazteak esan zion. Ots, bada, Jainkoa madarika ezazu, eta etsi-etsian il zaite. Emaztearen itzketa au Jobek etzuen ondo artu: biotzean txit min eman zion; etzan beretik irten; eta

donario ederrean emazteari esan ziozkan itz oiek: Emakume zoroen antzean mintzatu zera. Baldin Jaunaren eskutik onak artu baditugu, zergatik gaitzak artuko ez ditugu? Esan gogoangarria, neke artean poza nai duenarentzat!

Joben izaera errukarria auzo-errietan banatu zan eta iru adiskide, Elifaz, Baldad eta Sofar zeritzatenak, joan zitzaiozkan ikustera. Lenbiziko begiratuan etzuten ezagutu: ain antz txarrekoa, alabañan, zegoan; eta albora joanda, ikusi zutenean zauri bat egiñik zimaurretan zetzala eta zeriozkan zorna eta gesal zikiñak tella puska batekin kentzen zituela, negarrari eman zitzaiozkan, buruak autsez bete zituzten, eta Joben ondoan lurrean jarrita, zazpi egun eta zazpi gau igaro zituzten, itzegiteko biotz gabe. Atzenean Job bera asi zitzaien itzegiten: Jaunaren lanbide guziak adoratu zituen, eta esan ziezten itz estali asko bere miñaren anditasuna adierazteko. Itzkera onek bazirudien ezineramanak erasaten ziola: Elifaz iru adiskideetatik batek ere ala uste izan zuen; eta atzeratu naiez, esan zion berak besteri iñoiz emandako ondo-esanak, beretzat ar zitzala, eta asko lagunduko ziotela neke aiek Jaunaren izenean eramaten.

Arterañoko Elifazen itzketak, gogortxo esana bazan ere, etzion Jobi miñik eman; baña esan zionean Jainkoak munduko nekeak bekatuakgatik bialtzen zituela eta zer egin ote zuen barruna ondo aztertu zezala, aren esanak ezin eramaneak gañez egin zion eta asi zitzaion bere burua garbitzen: esan zion, Jainkoak bekatariai penitentzia egin dezaten ez ezik, onai ere nekeak bialtzen zieztela, Jaunaren begietan irabazi geiago izan zezaten eta onean areagotu zitezen; askotan bekatariaak lurrean ondasunez beteak daudela, onak menturaz zer janik gabe arkitzen diran aldi berean, eta mundu au ez dala obra onen saria artzeko. Oiek eta onelako beste gauza asko esan ziozkan, eta atzenean adierazi zion argala eta erorkorra bazan ere, ark uste zuen gaiztakeriarik etzuela egin.

Baldad beste adiskidea ere bereala asi zitzaion gisa berean itzegiten, edo are geiago esaten: arpegi-ra eman zion bere izaera hura eta semeen eriotza bere gaiztakeriakin nonbait ekarri zituela. Sofar irugarrenak ere berebat egin zuen. Baña Jobek jakinduri andiarekin iruai erantzun zien, erakutsiaz Jainkoak zertako nekeak bialtzen dituen eta nola igaro bear diran. Iru oiek isilldu orduko, ustez-uste gabe an sortutako gizon gazte, Eliu zeritzanak, besteak bezala,

lotsagabekeria andiarekin eraso zion; eta ikusirik iru adiskide aiei esandakoakin etzuela ezer aurreratu, uste izan zuen obena isillik egotea zala, eta Eliuri esan-al guziak aditu ziozkan itzik ere trukatu gabe.

Atzenean Joben umiltasunaz eta eraman onaz Jainkoa errukiturik, aide irten zitzaion, eta Elifazi esan zion: Zu eta zure bi adiskideakin aserretu naiz, Job nere serbitzari leialak bezala, ondo itzezin ez dezute-lako. Zoazte, eta zazpi idi eta zazpi ari arturik, Jobga-na itzuli zaitezte, eta zuen onerako eskeñi edo ofren-da zazkidazute. Job nere serbitzariak zuekgatik erre-gutuko dit, eta adituko diot, zuen ergelkeria aintzako-tzat artu ez dizazutedan. Jainkoak gizon itsu oiei onela erakutsi zien zein gaizki itzegiten zuten eta Joben esanak ontzat nola artu zituen. Jainkoak agin-dua egin zuten. Jobi bere adiskideen aide egindako eskaerak aditu ziozkan, eta etxeronz itzuli ziran, geroko gauza asko Jobi ikasita.

Joben izaerari eta urte betean igaro zituen nekeai Jainkoak buru eman zien. Zauri eta gaitz guziak bat-batetan orbaindu zitzaiozkan, eta zetzan zimaurretgi-tik biurtu zan bere etxera, non bere senide, aide eta adiskideak ongietorri andia egin zioten. Jainkoak bereala eman ziozkan len izan zituen ondasun guziak.

beste ainbeste geiagorekin. Izan zituen zazpi seme eta iru alaba, lenago il zitzaiozkanen orde. Oien hume eta laugarren belauneraño ondorengoak ikusi zituen; eta berreunda amar urtekoa il zan ondasun asko eta ontasun ederraren erdian, geroko guziaz neke-penak eramaten ikasteko eskola eta ispillu txit egokia utzirik.

OGEITA LAUGARREN IRAKURGAIA

1. Judako Erregeak. Roboan lenengoa

Jeroboan Israelko lenengo erregearen gañean 219-garren orrian itzegitean, esan zan, Judako errege Roboani Jainkoak agindu ziola Israelkoari ez ezer egi-teko, eta Roboan bere soldaduakin etxera itzuli zala. Roboan bere erri-buru Jerusalemen jarrita, bereala asi zan erri berriak egiten, zarrak berritzen, agintari onak oietan ipintzen eta beste prestamen asko, auzoak erasotzen bazioten ere, artzen.

Jeroboan denbora berean leiatzen zan Israelen idoloak egiten eta jainko gezurrezko oiei agurrak era-giten, israeltar onai debekaturik Jainko egiazko baka-rra adoratzerara Jerusalemenera joatea. Israelen oietako asko ziran, eta Jainko egiazkoa ez ukatzeagatik, Juda-ra aldatu ziran. Lebigoko tribukoak lenbiziko joan ziran, beren ondasunak Israelen utzita, naiago zutelako Jainko egiazkoa ukatu baño, ezer gabe gelditu. Tribu

onen eta oni zerraizkion beste askoren aldatzeak, Judako erreinua asko irmotu zuen, eta Roboan erregeak txit ondo artzen zituen. Lenbiziko iru urteetan erregea eta mendekoak Dabid asabaren bideetan ibilli ziran, eta bitarte onetan gauza guziak naierara zetozkien: asieran bi tribu baizik etzituen erreinu txiki bat, batu zitzaiozkanakin azi zan, eta bere itzala auzoetara ere banatzen zuen; baña zorion eta doatsuera onek berak laster galtzeko bidea eman zien. Erregea andrekoitu zan, eta onen gaiztakerian mendekoak ere kutsutu ziran. Gero jainko gezurrezkoak artu zituzten, aldareak egin ziezteen, oitura on guziak illundu ziran eta Judako erreinua jarri zan naspillarik negargarrienean eta likitskeria izugarrienak egiten zirala.

Jainkoak judarren bekatua kastigatu naiez, Sesak Egiptoko erregea soldadu-talde andiakin bialdu zien: bideko erri guziak artu eta Jerusalengoari eraso zion. Roboan Judako erregearekin batean andizki guziak, Sesaken igesi joanda, an sartu ziran, murruean babesean gordetzeagatik. Emen Roboani aurkeztu zitzaion lenago Israeli pakean uzteko esan izan zion Semeias Jaunaren profeta, eta esan zion: Ara Jaunak zer dion: Zuek utzi nazuten ezkerro, nik ere Sesaken eskuetan

utziko zaituztet. Berri au aditutakoan, errege eta andizkiak esan zuten: Jaunak ez du bide ez danik egiten. Gaizki-egiña aitortu zuten, Jaunaren aurrean umillatu ziran eta Jaunak Semeias beraren aotik esan zien etzituela galduko, etzala Jerusalemene odolik isuriko; baña Sesaken mendean egon bearko zirala, eza-gutu zezaten Jaun Zerukoa serbitzetik errege lurrekoak serbitzera zer desberdintza zegoan. Sesak Jerusalemene sartu zan; baña etzien, ez beren buruetan, ez izanetan gaitzik egin; Elizari eta oni zitxekan ezeri etzien ukitu; bakarrik artu zituen Dabid eta Salomonen denboran ara bildutako ondasunak, zeñakin Sesak Egiptora itzuli zan.

Roboanek bere bekatuen damua agertu zuen; len-lenago bezala, Elizara joaten zan; andizki eta gañerakoak okerrean bezala, onean ere zerraizkion, eliz-lan guziak egundaño bezain ondo egiten ziran; idoloak ere kendu zituen; eta jainko gezurrezkoai agur egitea atzeratu zuen. Baña aldaketa eta damu onek etzuten luzaro iraun. Berriz ere idolozaletu zan, eta geroz etzan ondu, eta il zan erregetzan amazazpi urte eginda, eta Jerusalemene bere gurasoen ondoan obia eman zioten.

2. Abia, Judako bigarren Errege

Abia Roboanen semea Judako bigarren errege izan zan. Onek bere soldaduak prestatu zituen aita Jeroboanekin asitako gerra-lanari ekiteko. Joan zitzaion, eta Jeroboanen soldaduai ondo-esanak egiten ari zan bitartean, atzetik inguratu zuten, eta etsaien eskuetan bere jende guziarekin erortzeko zorian ikusi zanean, Jaunari bere laguntza eskatu zion, eta israeltarren artean bat-batetan ain izu-ikara andia sortu zan non igesari eman zitzaiozkan, eta Abiak ondoren erasota, bosteun milla gizon indartsuenak il zituen. Garaipen au batzuek eta besteak zentzatzeko adiña bazan: baña, ez Jeroboanek ezagutu zuen bide gabe errege egin zala, ez Abiak Jaunari leialkiro serbitzea zor ziola. Jeroboan len bezain idolo-koia gelditu zan; eta Abia, aita bezain gaiztoa eta eskergabea. Iru une betetzaka erregetzan eginda, Jerusalemene il zan.

3. Asa, irugarren Errege

Asa bere semea Judako irugarren errege sartu zan. Bere aginteari asiera ona eman zion: Jainko gezurrezkoai egindako aldare guziak kendu zituen, eta zorrotz agindu zuen Jainko bakarraren legea erreinu guzian zintzo gorde zedilla. Pakean luzaro bizi izan zan, erreinuko gauza guziak ondo egiñaz, Etiopiako errege Zarak gerra eman zion artean. Onek indar andiakin eraso zion, baña Asak laster ondatu zuen; eta Zarari kendutako ondasunakin, Jerusalemenera garailari itzuli zan.

Asa eta bere mendekoak zorionez aide guzietatik beteak bizi ziran; eta israeltarrak au ikusita, Judara samaldaka zetozen, Asaren babesean bizitzera, Israelko idolo-gosea eta oitura galduak ez ikusteagatik. Baasa Israelko erregeak aldaketa au ezin eramanik, Judari erasotzeko asmoa artu zuen. Asak ikusi zuenean Baasak Rama zeritzan uria artu ziola eta onekin israeltarrai Jerusalemenera joateko ateak itxitzen zieztela, bildurrak eman zion. Asak biderik asko bazuen, Zararen kontrako gerran lagundu zion Jainkoagan aurrera ere uste osoa idukitzeko; baña ala egin bearrean, Siriako Erregeari diru askoren truke laguntza eskatu zion: eta onek bialdutako indar

andiak Israelkoak ikusi zituenean, atzeratu zan eta Judari pakea eman zion.

Langai au Asak ustez ondo egin zuen: baña Jainkoak profeta baten aotik erriertan eman zion, berari utzita idoloazale bati laguntza eske jarri zitzaiolako. Profetak esan ere bazion, andik aurrera gerran beti izan bearko zala. Asak, itz oiek aditutakoan, asaba Dabidek Natanek itzegin zionean bezala, gaizki-egiña ezagutu eta barkazioa eskatu bear zion; baña etzuen nonbait uste, iñork itzik trukatu edo ezer esan bear zionik, eta profetaren esanak ausarditzat arturik, zepo batean ipiñierazo zuen. Jainkoak gaizki artu zion bere mandatari bati dollorkeria au egitea, eta oñetako oñaze guziz miñak artu, eta iru urtean asko erakutsi zion. Geroz, profetak esan bezala, Baasa Israelko erregearekin etzuen pakerik izan, eta erregetzan berrogeita bat urte eginda, Jerusalemen il zan.

Asa gizon ona eta Jaunaren lege santagatik asko begiratu zuena izan zan: beragatik, aitatu dan utsegi-tea atzenean izan bazuen ere, sinistekoa da bear dan damutasuna artu zuela, eta Jainkoagandik barkazioa iritsirik, zorionean il zala. Jerusalemen berak eragindako obian lurpetua izan zan.

4. Josafat, laugarren Erregea

Josafat laugarren erregea bere aitaren aulkian jarri zan. Bere gurasoak emandako aziera onari ondo erantzunda, Josafat gizon zuzena, Jaunaren bildur andikoa eta erlejio egiazko bakarragatik zintzo begiratu zuena izan zan. Idolo guziak kenduerazo zituen. Misiolariak erreinu guzian zabaldu zituen Jainkoaren lege santa erakustera, oiturak ontzera eta jende guzia eskolatzera. Erri asko murru eta dorre andiakin sendotu zituen eta martiztia ere txit oñ onean ipiñi zuen. Bere mendean milloi bat eunda irurogei milla gizon, bost taldetan ipiñiak eta gauza guziaz ondo ornituak zeuzkan. Auzoetako erregeak, indar andi oiek ikusita, bildur zitzaiozkan, eta etzan iñor oni ezer egitera benturatzen. Auzo askok eskuerautsi andiak bialtzen ziozkaten. Gisa onetan Josafat lenbiziko emezortzi urteetan zorion eta doatsuera guzian bizi izan zan.

Baña denbora onetan egin zuen bear etzan gauza bat, bizia laburtzeko bidean ipiñi zuena eta bere ondorearen txit nozigarria. Joran seme zarrena ezkonduerazo nai zuen, eta Israelko errege Akabi

Atalia zeritzan alaba eskatu zion; eta Joran eta Atalia ezkondu ziran. Josafat izanik Jainko egiazko bakararren serbitzoari ain eresi andiarekin begiratzen ziona, uste izan bear degu ezkontza hura on andiak ateratzeko asmoan baizik egin etzuela; baña utsegin zuen. Gazteak ezkondu ziranetik urte batzuetara, Samaria-ra joan zan bere guraskide Akab ikustera; eta Akab onen gañean 234-garren orrian itzegitean esan zan Josafaten bizitza ikusi onek zer perillean ipiñi zuen. Jainkoak bere serbitzari leial au bizirik gorde nai izan zuen; baña bere aserrea agertu zion.

Ramot Galaadkotik etxeronz zetorrela, profeta batek bidean Jaunaren izenean esan zion: Siniste gabeko bati laguntzen diozu eta Jainkoari gorroto diotenakin adiskidetzen zera? Jaunaren aserrea merezi izan dezu; baña gauza onak egin izan dituzu eta Jainkoa billatzeko biotza prestatu dezu. Josafat Jaunaren agiraka edo erreprentazio onekin asko lotsatu zan. Gaizki-egiña ezagutu zuen: Jaunari barkazio eske jarri zitzaion; eta Jerusalem sartzeko lenago baño ere gogo geiagorekin Jainkoa maite izateko eta aren lege santa berak gordetzeko eta besteai gorderagiteko. Onetarako lendaraz misionatzera bialduta zeuzkan apaizaz gañera, bera ere irten zan, eta bazter guziak

ibilli zituen Jaunari zer eta zenbat zor zitzaion eta nola serbitu bear zan erakusten; zeñaren bidez galduta zebiltzan guziak Jainkoarentzat irabazi zituen.

Erreinu guzia jirabiratu zuenean Jerusalemenera itzuli, eta pakean bizi zan, gauza guziak bear bezala eraenduaz. Onetan zegoala, Jainkoak ikusi nai izan zuen Josafatek argan zeukan ustea zenbaterañokea zan. Moab, Ammon, Idumea eta siriarrak bat-batetan eraso zioten, eta jendetza andiak Engadin jarri zitzaiozkan. Josafatek, ustekazeko berri au artutakotan, agindu zuen erreinu guziak barautu zezala, eta Jerusalemenera Jaunari erregutzera etorritako guziakin Elizan sartu eta Jaunari eskatu zion estura larri artatik, arren, bera eta mendekoak atera zitzala. Eskari au egiten ziarduela, Jaaziel, Zakariasen semeak, Jaunaren izenean esan zion: Ez ikaratu: oraingo auzia, ez zuena, ezpada Jainkoarena da; biar jatsi zatzakizkiete eta Jaunaren laguntza ikusiko dezute. Josafat eta gañerakoak auzpeztu ziran eta Jainkoa adoratu zuten.

Biaramonean Josafat jende guziarekin etsaiaren billan irten zan, eta zerbait bide egin zutenean gelditu ziran, eta Josafatek guzien erdian zutik jarrita, esan zien: Zuen Jaun Jainkoagan sinistu ezazute eta gorde-

ko zerate: bere profetai sinistu zaiezute eta guzia ondo irtengo zatzute. Gero soldadu-taldeen aurrean kantariak ipiñi zituen, eta bideari eman zitzaiozkan, kantatuaz: *Jaunari gloria, zeren bere errukimentua betikoa dan*; eta gañerakoak au bera erantzuten zuten. Onela Jainkoa laudatuaz eta alabatuaz bidean zijoazen bitartean, etsaiak elkarren artean aserretu eta elkar iltzeari eman zioten. Gain batera ziranean, ikusi zuten aurre guzia gorputz-illez estalia, bat bakarririk ere bizirik gelditu gabe. Bereala iltokira joan, eta iru egunean bildu zituzten ondasun andiak in Jerusalenera itzuli ziran; Jaunari eskerrak eman ziozkaten, eta pakean jarri ziran.

Andik laster Okozias Israelko erregeak gaztigatu zion on izango zala saldu-erosiaren gañeko elkartasun bat egitea; eta Josafat beretzen erraza izanik, artara jarri zan. Itsas-ontzi andiak egin zituzten, Salomonek denbora batean bezala, urre eta zillar eske bialtzeko; bafia ontziak itsasoan barruna zijoazela Josafatek uste zuen garaiean, Jaunaren profeta batek esan zion: Zergatik Okoziasekin adiskidetasuna egin dezun, Jainkoak zure lanak ondatu ditu. Ontziak Tarsisera baño lenago puskatu dira. Josafatek berri au Jaunaren zigorradatzat artu zuen; eta etzan Okozia-

sen esanera ontziak berriz egiteko jarri nai izan. Beste elkartze bat ere Josafatek egin zuen, Joranen gañean itzegitean 237-garren orrian esan zan bezala; baña oraingo au Jainkoak ontzat artu zion; eta emen ikusi diteke zenbat naiera serbitzari on oni agertu zion. Josafat denbora gitxiren epean il zan, Judako erreinua ogeita bost urtean zuzen eta zintzo eraenduta, eta bere aurrekoen ondoan lurpetua izan zan.

5. Joran, bostgarren Erregea

Josafatek bere lekuan Joran semea utzi zuen, ez ordea aita bezain ona eta zuzena. Judako bostgarren errege onek aitaren erakutsi onai etzitzaien jarraitu, ezpada bere emazte idolokoi Ataliaren gogoeta eta gurari gaiztoai. Aitak Joran doai andietako semetzat zeukan, hura bizi zan artean bere biotz galdua isillik estali zuelako. Aitak, il baño bi urtez lenago, seme zarrena zalako, erregetzan lagun artu zuen; eta beste bere sei semeai erri andi bana eta ondasun ugariak eman ziezten, errege andi baten semeak bezala, naierara bizi izan zitezen; baila aitak begiak itxi orduko, Joran asi zan bere biotz galdua agertzen. Sei

anaieak eta oien adiskide on guziak il zituen, idoloetara jarri zan, aurrekoen erlejio santa utzi zuen, jainko gezurrezkoai aldareak egin ziezten, eta are lotsagarriago zana, Jainko egiazkoaren Eliz-ondoan Baali ere bereak altxatu ziozkan. Gaiztakeria oiek guziak zeruari oska zegozkion, Akab Israelko erregearen etxea bezala, Joran Judakoarena ere ondatu zezala; baña Jainkoak Dabidi onen odolean erregetzak irauteko itza emanik zeukan, eta autsi nai etzuen.

Jainkoak Jorani bere deiak egin ziozkan. Idumearrak asi zitzaiozkan mendetik irten naiez, eta Joranen egin-alai gogor eginda, bere-gaño jarri ziran. Gero erreinuan bertan Lobna-ko uria bere inguru guziarekin altxatu zitzaion, eta errege idolokoiari utzirik, orobat bere-gaño jarri zan, eta Judako erregearen mendera itzuli etzan Joranen humeak iraun zuten bitartean. Kolpe oiek Joran ezagueran sartzeko ziran; baña etzan zentzutzen. Oraindañoakoak alperrik zirala ikusirik, Jainkoak Elias profetari esan zion itz oiekin eskribatzeko: Jainkoak ara zer dion: Zure aita Josafat eta asaba Asaren bideetan ibilli etzeralako, eta bai Israelko erregeenetan, eta Judan eta Jerusalemene bizi diranak gaiztotu, eta zure senide, zu baño obeak, il dituzulako, Jaunak zu zerori, zure erriari, zure seme eta

emazteai, eta dezun guziari gaitz andi bat bialduko dizute; zu sabeleko urmin gogorrak artuko zaitu, eta erraiak egunean piska-bana irtengo zazkizu. Ordurako Elias mundutik ezkutatua zan: baña batzuek diote txartel au lendanaz egiña utzi zuela; besteak, profetaren bati agertu eta eman ziola: gai onetan dana dala, Joranek, beintzat, Eliasen txartel au artu zuen; baña gogor topatu zuen; etzan ondu, eta asi ziran txartelak esaten zituenak egiztatzen. Filistintarrak eta arabiarrek laster eraso zioten, Jerusalem sartzitzaiozkan, bere etxeko ondasunak artu zituzten, eta eramane ziozkaten emazte eta semeak, Okozias seme gaztetxo utzita, zeña bakar bakarrik bizirik geratu zitzaion. Ondamen onak ere Joranen biotza etzuen bigundu. Ur-miñak artuta, sabel guzia urez bete zitzaion, eta bi urtean iraun zuen barrun guzia piskak zeriola, oñazez ezin egon zala eta botatzen zuen usai likitsagatik iñor ezin alderatu zitzaiola. Atzenean izaerarik lotsagarrienean, ogeita emeretzigarren urtean il zan, zazpi eta erdi erregetzan eginda. Etzioten progurik egin, bere aurrekoai oitu bezala, eta ukitze utsak ere nagatzen zituen; eta lurpetua izan zan Dabiden Urian, ez ordea erregeen obian.

6. Okozias, seigarren Erregea

Jerusalentarrak Okozias Judako seigarren erregea aitaren lekuan bereala ipiñi zuten. Jorane gaiztake-riakin aspertuak zeuden, eta errege berri onekin zer-bait aurreratu uste zuten; baña laster ikusi zan semea aita bezain gaiztoa zala. Bere ama Ataliaren esanetara osotoro jarri, eta erregetzan egindako une bateko denbora laburrean etzuen gaiztakeria eta gaiztakeria baizik egin. Bitarte onetan Siriako Erre-gearekin Israelkoak zerabillen gerran, oni laguntzeko elkartasuna egin zuen, eta Joran Israelko erregearen gañean itzegitean 247-garren orrian esan zan bezala, igesi zijoala, etsaiak egindako zaurietatik il zan.

7. Atalia, zazpigarrena

Atalia Okoziasen ama, semearen ordeaz errege-tzan sartu zan. Atalia bere aurtasunetik zan gaizki azia eta Jezabel Israelko erregiña zorigaiztokoaren eskolan ikasia. Bera idolozailea eta guziz biurria iza-teaz gañera, Joran senarrari eta Okozias semeari bere

gaiztotasuna itsatsi zien. Emakume gaizto onek semea il zitzaionean erregetza artu zuen, eta eskualdi onetan nork auzia emanik izan etzezan eta bera bakarrik geratzeagatik, eskuratu zitzakean bere seme Okozias zanaren hume guziak ilerazo zituen. Lenago esan da Joranek bere senide guziak il zituela. Arabia eta filistintarrak ere Joranen seme, Okozias ez, beste guziakin orobat egin zuten. Dabiden ondorengorik etzegoan Okoziasen humeak besterik; beragatik oiek guziak il ezkerro, Dabiden odolak, Jainkoak esanik zeukan bezala, *Mesias* munduratzen zan artean ezin iraun zezakean: baña ondamen negargarri onetan Jainkoak berak izan zuen bat gordetzeko kontua, eta au Joas Judako zortzigarren erregea zan.

8. Joas, zortzigarren Erregea

Josabet, Okoziasen arreba-erdiak, ikusi zuenean bere anaiaren aur guziak iltzeari Ataliak eman ziola, zetzan seaskatik Joas aurra artu, eta bere iñudearekin Elizaren bazter ezkutu batera eraman zuen. Atalia, erregearen hume guziak ustez il zituenean, gaiztakerian lenago baño ere gogozago asi zan. Idolo edo

jainko gezurrezkoak leku agirikoetan ipiñi zituen, eta Juda guzia ondatzen zijoan. Lanbide negargarri onetan sei urte zeramazkien, eta judarrak negarrez begiratzen zioten, iñondik ere pozik uste etzutela; bada, aur gorde onen berririk etzuten, eta etsita zeuden Dabiden odoleko guziak il zirala.

Aurra Joiada apaiz nagusiaren kontura zegoan, eta ardura guziarekin azitzen zuen. Judak zeraman ondamena eta erreki gaiztoa ikusirik, artu zuen legez eta bidez zegokion Dabiden aulkian aur hura ipintzeko asmoa. Irrisku andiko lana zan; baña uste izan zuen Jainkoak lagunduko ziola, eta bere gogozko asmoan etzuen utsegin. Erreinuko lebita edo elizgizon, eta beste bere gogoko guziak egun batean Elizara bilduerazo zituen. Agertu zien buruan zer zerabilen. Erakutsi zien nork zer egin bear zuen; eta guziak bere endanan ipiñirik, Okoziasen seme zazpi urteko aur ezkutuan zeukana agertu zuen. Errege-koroa eta soñekoak janzi ziozkan, eta otsegin zuen: Erregea bizi bedi. Guziak poz andiarekin erantzten zioten: Erregea bizi bedi; Dabiden jatorria bizi bedi; Joas Okoziasen semea bizi bedi. Berri au Eliz-inguruan eta urian bereala barreatu zan, eta aide guzietatik jendeak Elizaronz zijoazen, errege berriari agur onak egitera.

Atalia ere goardatzallez inguratua joan zan, eta ikusi zuenean errege berria errege-aulkian eserita, guziak agur egiten ziotela, deadar egin zuen: Saldukeria, saldukeria! Bereala il nai izan zuten; eta ain aier zitzaiozkan emakume gaizto hura ilko ere bazuten, baldin Joiadak utzi izan bazien; baña aren odolarekin Eliza ez kutsutzeagatik, agindu zuen Elizatik atera eta zerraizkion guziakin il zezatela. Ala egin zuten; eta andre gogor galgarri hura bere etxe-atarian illa izan zan.

Joiadak ikusirik bere lana zein ondo irten zitzaion, jende guziari errege berriaren aide itzegjn, eta leialak izateko itza kendu zien. Bereala Ataliak eragindako Baalen elizara joan, eta idolo eta gañerako gauza guziak bota eta ondatu zituzten. Gero errege-etxera guziak joan ziran, eta errege berria emen ipiñirik, Jerusalem eta Juda guzia pakean jarri ziran.

Joiadak erregeaz kontu andia zeukan; eta onek ere apaiz ongille maitagarriari begirunez begiratzen zion, eta biak ekkarri lagunduaz, Atalia gaiztoaren aginte-aldian erreinuak izandako ondamen negargarriak orbaindu zituzten; batez ere Jerusalengo Eliza, zeñari esku galgarri ark geiena ukitu zion, eta galdua utzi zuen.

Gauzak ondo zijoazen; baña Joiada zartu zan, eta eunda ogeita amar urtekoa il zan, Juda guzian negar andiak utzita, eta erregeen obian lurpetua izan zan. Joiada iltzeak Judako erreinuari kalte asko ekarri ziozkan. Apaiz andi au bizi izan zan bitartean Joas bide zuzenetan ibilli zan; baña il zanetik laster, erreinuko andizkiak losentxa eta leunkeriakin beretaronz itzuli zuten, eta erreinu guzian idoloak ipintzeko baimena kendu zioten, eta idoloak adoratzeari berriro eman zitzaiozkan.

Lanbide onekin Jainkoa txit aserretu zan: adierazo ere bazien, baldin ez bazituzten gaiztakeria aiek uzten, kastigu latzak etorriko zitzaieztela. Gaztigu oiekin profetak bialdu zituen, baña alperrik: Jaunaren dei ondo-naikoak etzituzten aditzen. Orduan Hazael Siriako erregea Jet-eko urian indarrez sartu zan, eta asiera on onekin arroturik, Jerusalem ere menderatzeari ekin zion. Joasek erregetzan zeramazkien ogeita amar urteetan etzuen gerra-gizonik ikusi; gerra zer zan ere etziekien, eta aurrera gisa bereko pakean bizitzeagatik, Elizan eta bere jauregi edo etxean lenagokoak ipiñitako ondasun andiak artu eta Hazaeli bialdu ziozkan; zeña, aberastasun oiekin Jerusalem artzeari utzirik, bere etxeronz itzuli zan. Kastigu au,

ezagutu zitekean Jainkoagandik zetorrela; baña, ez Joas erregea, ez erreinua, zentzatu ziran.

Ostera ere Jainkoak profetak bialdu ziezten, eta oien artean begirune andiko Zakarias Joiadaren semea, zer egin bear zuten erakustera; baña idolokoi gogor aiek, beste profetak ezertan artu ez, eta Zakariasen kontra altxatu ziran, eta etzioten arrika il artean utzi. Judari ainbeste mesede egin izan zion Joiada apaiz nagusiaren semeak onela bizia galdu zuen, eta judarrak beren gaiztakerian jarraitu zuten, Jainkoaren deiakgatik oñik atzeratu gabe.

Andik urtebetera Siriako Erregearen soldaduak berriz ere eraso zieten; Jerusalemen sartu ziran; andizki guziak il zituzten, eta Joas erregea zauri bat egiñik utzi zuten, oñaze asko geroz eraman bearrean. Oñaze-min oiekin iru unte igaro zituen, eta atzenean bere serbitzariak zetzan oiean il zuten. Errege onek asiera ona izan zuen: Joiada apaiza gidaritzat iduki zuen artean zuzen ibilli zan; baña gero gaiztakeria asko egin eta egiteko lekua eman zuen. Etzioten erregeen obian lurpetzea opa izan.

9. Amasias, bederatzigarren Erregea

Amasias, Joasen semea, aitaren lekuan jarri zan. Erregetzan sartuta bereala, bere aitaren eralle edo iltzalleak il zituen, zeñaren bidez uste izan zan, gero ere bide zuzenean ibilliko zala; baña lenengo urteetan on asko egin bazuen ere, gerora okertu zan. Ara zertatik. Lenengo urteetan pake onean bizi izan zalako, ipiñi zuen soldadu-talde itzaltsu, zenbat etsairi arpegi emateko adiñakoa. Oroitzen zan idumearrak Joran asabaren mendetik irten eta geroz bere-gañ bizi zirala, eta gogoak eman zion oiek beretzeara. Juda eta Benjaminen bildutako irureun milla gizon gerrari, asko izango etzituelako bildurrez, irureunda ogeita zortzi arroba zillarren truke beste eun milla israeltar erosiak artu zituen: baña eun milla oiek Jainko egiazkoari utzita idoloetaronz etziñak ziralako, Jainkoak etzion lanbide au ontzat artu, eta profeta baten bitartez esan zion israeltarren ustean etzedilla gerran asi; garaipena etzala beti giza-indarrean izaten. Gaztigu au biotz onarekin artu eta israeltarrak bertatik etxera bialdu zituen, zeñak itzuli ziran Judako errege eta mendekoen kontra aserre bizian. Amasiasek bereala

bere uts-utsakin idumearrai eraso zien, eta batzuek il, besteak atzeman eta gañerakoak, osotoro abarra-
kituta, basoronz igesi bialdu zituen. Baña garaipen au
Amasiasentzat txit kaltetsua izan zan. Etsaiari artuta-
ko gauza askoren artean, idumearren idoloak arkitu
zituen: eta Jerusalenera eramanez, berak ere agur
egin zien, eta onen ondoren beste gaiztakeria asko-
tan erori zan.

Jainkoak profeta baten bitartez adierazo zion ido-
loak adoratzearekin zein gaizki egin zuen: baña Jain-
koaren deia ontzat artu bearrean, arestian esandako
garaipenarekin illarrañdurik profetari erantzun zion
ea erregearekin zer egiteko zuen. Aren begietatik
bereala kendu zedilla, il nai ez bazan. Profetak alde-
gin zion, esanaz, egindako gaiztakeriagatik Jainkoak
erabaki zuela aren egunak laburtzea. Geroz onik
etzuen izan. Israelko Erregearekin gerra gogor bat
sortu zitzaion, eta aren mendean jarri zan. Israelko
Erregea Jerusalem sartzu zan; muru-zati andiak bota
zituen eta ondasun asko eramanez, Amasias
lotsa gorrian utzirik. Atzenean errikoak ere kontra
altxatu zitzaizkion; eta Lakis-era igesi joanda, il
zuten. Erregetzan ogeita bost urte egin zituen, eta
gurasoen obian lurpetua izan zan.

10. Ozias, amargarren Erregea

Ozias, Judako amargarren erregea, Amasias bere aitaren lekuan amasei urtekoa sartu zan, eta bere aginteak berrogeita amabi urtean iraun zuen. Ozias sek bereala agertu zuen Jaunari atsegin emateko eta gauzak ondo egiteko gogoa; eta Jainkoak Zakarias profeta, beste Zakariasen seme eta Joiada apaiz andiaren billobagan gidari on bat eratu zion. Oziasen lenengo lana izan zan Jerusalem pareta sendoz inguratzear, uria eta Eliza etsaiaren erasoetatik gordetzeko. Maasias eta Hananiasen kontura soldadu-talde andiak gordetzalle ipiñi zituen. Armategiak egin eta beste prestamen asko, bear ziranerako, artu ere bai. Bere ardura zintzoa erreinu guzira zabaldu zuen, eta non-nai ezagutzen zan.

Bere aita zanaren eta lenagokoen denboran galdutako bazterrak beretzeko asmoa artu zuen. Idu-mea, Filistin, Arabia eta Ammontarrai eraso zien, eta guziak eskuratu, eta beartu zituen batzuek bere mendean izatera, besteak zegozkiten urteoroko eskuera-

kutsi eta petxak matera. Lanbide oiekin jarri zan errege batek opa dezakean izaerarik onenean; baña asi zan makurtzen, eta eroriko andi bat eman zuen.

Oziasen maisu nagusi, une askoan zer egin erakutsi ziona, Zakarias profeta zan, zeñaren eriotzak Ozias galmena ekarri zion; eta Joas bere asabari Joiada il zanean gertatu zitzaion berbera, Ozias ere gertatu zitzaion. Ainbeste zorionekin arkitu zanean, biotza uanditu zitzaion, eta arrotu zan Jainkoaren aginduai kontra egin nai izateraño. Nai zuena eginda ere etzuen uste iñork ezer esan bear zionik, eta are gitxiago eragozterik. Uste onetan Elizan sartu eta asi zan apaizak baizik ezin zezaketen lanbidea egiten, inzensua lurriñen aldarean erretzen. Azarias apaiz andia eta beste larogei apaiz joan zitaiozkan esatera, hura etzala aren egitekoa, ezpada Aaronen ondorengo eliz-gizonena. Leku santutik irten zaite, esan zioten, eta gure esanak ezer gitxian ez artu, zeren Jau-nak ontzat eramango ez dizun. Ozias apaizen kontra sutu zan, eta inzensu-ontzia eskuan zuela, keñadatzen zien, adierazoaz ez-egitekoren bat egingo zuela. Baña, Jaunaren eskua zein andia dan! Ozias beko-kian lepra nazkagarri bat bat-batetan agertu zitzaion, eta Azarias eta bere lagunak beartu ziran Elizatik

bere-bereala ateratzera, eta Ozias bera ere, Jaunaren esku zorrotzak ikaratuta, igesi abiatu zan.

Geroko lau urteetan legenar zikin nazkagarri one-gatik jende-artetik aldeginda, etxe bakar batean bizi izan zan, bere bekatuari zegokion penitenzia egiten; eta il zanean, etzioten erregeen obian lekurik eman, lepratsu il zalako.

11. Joatan, amaikagarren Erregea

Oziasen seme Joatan, amaikagarren errege izan zan, zeña bai aitaren gaxoan, bai geroko amasei urte erregetzan egindakoetan, txit zuzena eta Jainko egiazkoaren serbitzari leiala izan zan. Il zanean erregeen obian lurpetu zuten. Judarrak negar andiak egin ziozkaten, eta are andiagoak eta miñagoak izango ziran ordeko zer seme uzten zuen jakitera.

12. Akaz, amabigarren Erregea

Au Akaz amabigarren erregea zan. Erregetu zanean, ogei urte zituen. Etzuen Joatan aitaren ontasunik, ez Dabid aurrekoaren antzik, ezpada gaiztake-ria andiai leku eman zien. Idoloak egin eta mendi-ton-tor guzietan ipiñi zituen. Baal eta Molok jainkotzat adonatu zituen, eta bere erakutsi gaiztoarekin mendekoak ere lan bera egitera ekarri zituen.

Jainkoa, ainbeste gaiztake-ria ikusita, aserretu zan eta Rasin Siriako erregeaz baliatu zan Akaz kastigatzeko. Rasin itsumustuan Akazi bere lurrean sartu zitzaion eta Akaz, gogor egiteko nekatu bazan ere, Rasinek ondatu zuen, eta siriarrak Judan kalte andiak eginda ondasun andiakin beren lekuronz itzuli ziran.

Etzan Akaz zigorrada onekin zentzatu; eta Fazee Israelko erregearen semeak soldadu-talde andi batekin eraso zion; egun bat bakarrean eunda ogei milla gizon gerrari, eta oien artean Akazen seme Maasias, il ziozkan; eta ondamen negargarri onen ondoren berreun milla emakume, mutil eta neskatx gaxte kati-bu artuta, ondasun andiakin Samariaronz itzuli zan.

Egun oietan Samarian arkitzen zan Obed profeta bidera irten zitzaion eta esan zien Jainkoaren gogokoa izango etzala emakume eta aur errugabeko aiek kati-bu idukitzea, eta beren etxera bialdu zitzatela.

Ala egin zuten. Gaxoak erdi-billosak, goseak aulduak eta bideko nekeak txit makalduak arkitzen ziran: jaten eman, janzi eta abereetan ipiñirik, Jerikora beren senideetara biurtu zituzten eta berak Samaria-ra joan ziran. Ispillu argia, gerran garaillari irteten diranak zer egin bear duten ikasteko!

Bi zigorrada oiekin Akaz etzan ezagueraz janzi; bere gaiztakeriai zerraikien, eta uste zuen etzuela aurrera zer bildur izan. Baña, lenagoko aldian banaka bezala, oraingoan Rasin eta Fazeek batetan eraso zioten, eta Jerusalem ondora joanik, uria inguratu eta setiatu zuten. Bere burua estura onetan ikusi zue-nean, Akaz asi zan gogor egiteko prestamenetan. Jau-naren Elizan eta bere etxean ziran urre eta zillarrak bildu zituen eta Asiriako errege Teglafalasar-i bialdu ziozkan, esanaz zein estu arkitzen zan, eta laguntze-ko. Teglafalasar-ek eske onekin atsegin andia artu zuen, zekusalako iru errege aien auzia aren onean izango zala; eta bere laguntza eskeñi zion; baña iruai zerbait denboran utzi zien, elkar zatituaz argaldu zite-zen.

Urtebeteren buruan Teglafalasar soldadu-taldea-rekin Samariako erri-buru Damaskoronz joan zan, topatzen zuen guzia ondatuaz. Siriako Erregeak berri

negargarri au artu zuenean, Jerusalemi utzirik joan zan bere etxeari kontu artzera. Asiria eta Siriako Erregeak elkarri eraso zioten, eta Siriakoaren soldadu-taldeak osotoro galdua eta errege bera ilda geratu ziran. Orduan Teglafalasar erreinu guziaren jabe egin zan; Damaskon sartu eta emengo biztanle eta gauza guziak Zirenera eraman zituen. Israelko Erregeak ere denbora berean, Jerusalemgo setioa zegoan oñean utzita, bere etxerontz itzuli zan, erreinuari kontu artzeko asmoan, alperrik bederik: bada, Teglafalasar-ek Israelko jendearen erdia eta geiago menderatu eta berekin eraman zuen.

Akaz poztu zan, bere etsaiak pakea eman ziotelako; baña etzuen ezagutu mesede hura Jainko egiazkoari zor ziola; ezpada Teglafalasar-en eskuak gorde zuela; eta errege oni Damaskora joan zitzaion esker-rak ematera. Emen ikusitako idoloen aldareaz lilluratutik agindu zuen beraren antzeko bat egiteko, eta Urias apaiz andiari Jerusalemgo Elizakoaren aurrean ipiñierazo zion. Damaskotik Jerusalemenera itzuli zanean, ofrendak eskeñi eta beste lanbide asko egin zituen, Jainko egiazkoari utzita gezurrezkoetara jarri zala adierazten zutenak. Urias apaizak, bere eginkizunari begiratu gabe, Akaz erregeari lan oiek guziak

ontzat ematen ziozkan. Geroenerako Eliz-barruan aldare andiak eragin zituen, Jainkoak ain argiro debekatuta zeukanaren kontra.

Teglafalasar-en garaipen andiak zekuskizan, eta uste zuen aren jainkoak laguntzen ziotela, eta bera ere jarri zan aiek adoratzera. Jerusalemgo Eliza itxi zuen; erreinu guzian idoloak eta oien agur-emalleak ipiñi zituen, eta gisa onetan zebillela, Jaunaren aserre guzia gañera ekarri zuen.

Teglafalasar, Jerusalem bere ikusia emanda, ondasun andiakin etxeronz zanean, idumearrak Judan sartu ziran eta kalte latzak egin zituzten. Filistintarrak berebat sartu ziran eta bazter zabalak bertu zituzten. Ondamen oien erdian etzan Akazen biotza biguntzen eta, bere gaiztakeriaetan ondo josia zetzala, bere erreinaldiaren amaseigarren urtean ilzan, mundu guziak gorroto ziola. Jerusalemen lurpetu zuten; ez ordea erregeen obian.

13. Ezekias, amairugarren Erregea

Akazen lekuan bere seme Ezekias amairugarren erregea sartu zan. Aita gaiztakerian aurreratua bezala, semea onerako griñatua zan. Erregetzan sartu zanean ogeita bost urte zituen. Onen lenbiziko lana Jerusalemgo Eliza zegokion oñean ipintzea izan zan. Aitak itxitako ateak idiki, garbierazo eta aitaren denboran kendutako gauzak egin zituen. Jerusalemgo karrikaetan ipiñitako idolo eta oien aldare guziak kendu zituen: eta Jaunari zor zitzaion agur eta adorazioa obeto emateagatik, bere erreinuko eta Israelko guziai otsegin zien, Pazkoa egiteko asmoan. Jendetza andia batu zan eta lanbide onetan egun asko igaro zituzten, errege eta mendekoak, nork bere aldan, Jaunari eskeñtza andiak egiten ziozkatela.

Errege prestu onek Jainko egiazkoaren ezaguera eta sinistea erreinu guzian zabaldu eta erlejio santa bere aita baño lenagoko oñera itzuli zuen. Onen gogoa eliz-gauzaetan bakarrik etzan: erreinukoetan ere txit ardura eta kontu andia zuen, eta bere eraen zintzoarekin etsaiari gogor egiteko oñean jarri zan.

Denbora onetan asiriarrak zebiltzan Israelko erreinua beretzen, eta Israelko guziak katibu arturik etxerontz ziranean, ezagutu zuen filistintarrak eskuratzeko erarik obena zetorkiola. Eraso zien eta ekin-aldi

guzietan garaiturik, bazter guziak berriz kendu ziezten, eta utzi zituen bere ondorengoai buruauste andirik ez emateko eran.

Ezekias-ek onean ezin eraman zuen bera eta bere erreinua Asiriako erregearen zordun bezala egotea, eta urteoroko eskuera kutsia egin bearrean arkitzea: eta artu zuen lotsa gaizto au kentzeko asmoa. Senakerib Asiriako erregea auzoekin oraño izandako gerrakgatik txit eroria, eta iñori gogor egiteko kemen gabe zegoan. Ezekias-ek, au gogoan zeukala, urteoro bide gabe eskatu oi zion dirutza ukatu zion, eta urte batzuetan uko onetan, ezer eman gabe, bizi izan zan. Baña Senakerib zerbait ornitu, eta lenagoko gerraetan galdutako indarrak orbaindu zituenean, Ezekias beartu nai izan zuen len bezala zerbait dirutza ematera.

Asmo onetan eunda larogeita bost milla gizonekin, gitxienez, Judako erreinuan sartu zan: Lakis-ko gaztelu sendoa setiatu zuen eta eraso-aldi latzak ematen ziozkan. Ezekias-ek etzuen odolik isuri nai, eta eresi onekin, eskatu guzia Senakeribi eskeñi zion, baldin bere etxera itzuli eta pakean uzten bazion. Baiezkoa eman zion, eta Ezekias-ek Eliza eta bere etxeko diru guziak bildu zituen; baña ikusirik oiekin

etzala osatzen, Eliz-ateai berak jositako urrezko azal edo txapak kendu ziezten eta Senakeribi, gaitz-pensatu gabe, diru guzia bialdu zion. Senakeribek diru au artuta, etxeronz joan bearrean, utsune guziak onekin estali zituen, eta Lakisi gogotikago eraso zion, Jerusalemen gero bereala ekiteko asmoan.

Onetan Ezekias gaitz batek artu zuen, eta Isaias profeta joan zitzaion esatera: Etxeko egitekoak zuzendu itzatzu, zeren zureak egin duen eta il bear zeran. Itz oiek esanda, geiago gabe, Isaias itzuli zan. Berri onekin Ezekiasen naigabe andia artu zuen, ez ainbeste iltzen zalako, zenbat seme edo ondorengorik uzten etzuelako; eta zetzan oiean, bazterrerenz jarrita, esan zuen: Jauna, oroitu zaite, arren, zure aurrean menaz eta biotz dolezgabearekin ibilli naizala, eta zure gogoko gauzak egiten saiatu naizala. Au esanda negar-ots andi bat egin zuen, eta isilldu zan. Isaias atarira baño lenago, Jainkoak ala aginduta, Ezekiasgana itzuli zan eta esan zion sendatu eta irugarren egunean Elizara igoko zala: beste amabost urteko bizia bazeukala, eta asiriarrak etzala urian sartuko. Gauza oiek guziak sinisteko Ezekiasen Isaiasi sinale bat eskatu zion. Isaiasek erantzun zion ea aren aita Akazek ipiñitako eguzki-erlojuan errañoa aurre-

ratzea edo atzeratzea nai zuen. Naiz bata, naiz bestea mirarizkoak ziran; eguzkia mirari gabe ezin aurreratu, ez atzeratu zitekean: baña Ezekiasen esan zion itzala atzeratzea naiago zuela. Orduan Isaiasek Jainari erregutu zion eta eguzkia amar mallaz sort-alderon atzeratu zan, eta eguzki-erlojuaren itzala amar mallaz atzerago jarri zan, eta egun hura amar orduz luzeago izan zan. Ezekias egun berean sendatu eta irugarrenean Elizara igo zan.

Ezekias jarri zan, bada, Jainkoak gañerakoa ere egingo zion uste oso-osoan; baña bera ere egin-alean nekatu nai izan zan. Jerusalem sendotzeko prestamenak artu zituen. Bere ondo-esanakin mendekoai biotzak bizkortu ziezten. Senakeribek, oster, Lakisko lanak aurrera zeramazkien, eta Jerusalem mandataria bialdu ere bazituen, geroko begira egon gabe, aren eskuan jarri zitezela esatera.

Ezekiasen igerritzen zion Senakeriben aldetik zein eraso latza zetorkion, eta Elizako aldare-aurrean jarriarik, Jainkoari erregu umill bat egin zion; baita Isaiasek ere orobat bere bakarrean; eta Jainkoak bi serbitzari on oien eskariak aditu zituen. Isaiasek Ezekiasi gazti-gatu zion ez bildurrik izateko: Jainkoak aditu ziola:

etsaia Jerusalemen etzala sartuko, ez urreratuko ere, eta ekarri zuen bidetik Senakerib itzuliko zala.

14. Senakeriben ondamena

Berri onekin jerusalentarrak poz eta atsegiñez jostaketan zebiltzala, Senakeriben soldadu-talde guzia lo zetzan gau batean, Jainkoaren Aingeruak, iñor ere oartu gabe, eunda larogeita bost milla gizon utzi zituen lepo-moztuta. Biaramonean Senakeribek ikusi zituenean bere soldadu guziak itzik esateko eta aieska bat ere egiteko leku gabe ilda, igesari eman zion, zer egiten zuen edo noronz zijoan etziekiela: Niniben itsumustuan sartu zan; eta denbora gitxiren buruan Nesroe bere jainko gezurrezkoaren elizan, bere bi semek ganibitaz josita, soldadu guziak ilda ikusteko Jainkoak utzi zion bizia kendu zioten.

Jerusalentarrak biaramonean egunsentian gorputz-illak zetzaten lekura joan ziran, eta artu zituzten, ez bakarrik orañago Ezekias erregeak pakean uzteagatik etsaiari bialdutako dirutza andia, baita beste ondasun ezin neurtu ainbat ere, zeñakin estali zituzten erreinuan etsaiak egindako kalte guziak. Ezekias

ere txit aberastu zan. Jerusalemgo Eliza edertu, uria sendotu eta beste gauza ikusgarri asko egin zituen, zeñaren bidez bere izena alako eran auzoetara barreatu zan non jendeak urrutietatik Jerusalemara millaka zetozen, onen inguruan gertatutako mirari arrigarriak entzunda. Ezekias lanbide onekin opa zitekean mallarik goenenekora igo zan; baña anditasun onek berak arrotu eta ipiñi zuen amiltegi pikoan, eta bere ezereztasuna agertu zan. Ara nola.

Beroda-Baladan Babiloniako erregeak aditu zitue-nean Ezekiasen sendatze mirarizkoa, eguzkiaren bat-batetako atzeratzea, ainbeste milla gizon gauaz, iñor oartu gabe, iltzea eta onelako beste gauza asko, eskuera kutsi askorekin mandatariak bialdu ziozkan, aren on eta atsegiñetan zer poza artzen zuen adieraztera. Ezekiasen mandatari oiei bere ondasunetegi andiak agertu ziezten, berak guzia egin bazuen bezala, Jaunaren esku, zorion guzien iturria, ezertan artu gabe. Andik laster Isaias profetak, Jaunaren izenean, Ezekiasi zorrotz itzegin zion, bere arrokeria arpegira emanaz, ziotsala, gauza oiek guziak berak egiñak bazituen bezala erakustearekin, etzuela ondo egin; etorriko zala eguna gauzak ez ezen seme-alabak ere,

Babiloniara eramán eta angó erregearen serbitzoan eta morrontza lotsagarrian egongo zirana.

Gogor-itzegite edo erreprentzio onen ondoren Eze-
kiasi bere arrokeria damutu zitzaion, eta Jaunaren
aurrean umil durik, barkazioa iritsi zuen, eta geroz
bizi izan zan Jauna alik ondoena serbitzen. Berrogeita
amalau urtekoa, ogeita bederatzi erregetzan eginda,
il zan. Ezekiasen Jaunaren gogoia egin zuela eta Dabid
bere asabaren bideetan ibilli zala, Espiritu Santuak
dio. Mendekoak il-berri onekin negar andiak egin
ziozkaten: eta progu onratsuaren ondoren, gorputz-
illa beste guziak zetzaten baño goratuagoko obian
ipiñi zuten.

15. Manases, amalaugarren Erregea

Manases, Ezekiasen semea, amalaugarren errege
izan zan. Aita on baten izaera ikusita, seme gaizto
batena aitatu bearra neke egiten da: baño zerbait
esan dezagun. Erregetzan sartu zanean, amabi urte
zituen, eta berrogeita amabostean agindu zuen. Oke-
rrean bereala asi zan. Arteraño gizonak sortutako

idolo guziak adoratu zituen. Aldareak altxatu ziezten eta adora-lekuak egin zituen. Auzoerrietako azti, sorgin eta deabruakin bat-egindako asko erakarri zituen, oien bitartez gauza isillak jakiteko. Bera gaiztoa izateaz gañera, erreinu guzia eta Jerusalem bera gaizto-tu zituen. Ain biotz gogorrekoa zan non Jainko egiaz-koa ez ukatzeagatik aren bide gaiztoai etzerraizkie-nak, neke askoren ondoren iltzen zituen.

Joel, Oseas, Nahum eta beste profetak, batez ere Isaiasek, Jaunaren izenean zorrotz itzegiten zioten; baña alperrik: etzuen ezerk ere ikaratzen eta bide gaiztoetatik atzeratzen; eta profetak, esan oien sari-tzat, eriotza artzen zuten. Isaiasi berari, diotenez, bizia kenduerazo zion, zurezko zerra batekin burutik beera erdiratuta.

Jainkoak ikusirik itz utsak Manases etzutela zen-tzatzen, egiñetara zan. Asiriako Erregearen agintari batzuek bialdu zituen, eta Manases atzemanik, eta girgilluz eta katez ondo loturik Babiloniara eraman eta ziega illun batean sartu zuten. Orduan begiak zabaldu zituen, noizbait bear da, bere gaiztakeriak ezagutzeko: Jaunari barkazio eske jarri zitzaion, eta biotz umilldu eta damutuarekin Jaunaren errukimen-tua irabazi zuen. Emen ziega illun onetan zuzendu

zuen *Manasesen orazioa* deritzana; eta Jainkoak, eskariak ondo arturik, Jerusalemenera laster itzuli zuen.

Jerusalemenera zanean, jerusalentarrak uste izan zuten, ez seme Manases, ezpada aita Ezekias zijoa-kiela: bada, bereala asi zan aitaren lanetan; bere lenagoko oker-egiñak zuzentzen eta egindako kalteak orbaintzen. Deabruari eregitako aldareak bota eta idoloak autsi zituen. Eliza garbitu eta beste gauza on asko egin zituen erreinua Jaunaren bide zuzenera ekartzeko eta zor zitzaiozkan agur onak egiteko. Itz batean, bere lenagoko ogei urteetako ondamen guziak, atzeneko ogeita amairuetan orbaindu zituen, eta irurogeita zazpi urtekoa Jerusalemene il zan. Bere baratzen lurpetu zuten, nereko, berak ala agindurik, erregeen obian etzatea bere gaiztakeriakgatik etzegokiolako umilltasunez.

Denboratsu onetan Niniben bere egunak bukatu zituen Tobias santuak ere; zeñaren bizitza emen ezartzea deritzat egoki izango dala.

OGEITA BOSTGARREN IRAKURGAIA

1. Tobias

Munduaren iru milla berreunda irurogeita batgarren urtean Neptali-ko urian Tobias jaio zan. Gurasoak il zitzaiozkan gaztetxoa zala; baña beti gogoan iduki zituen aurtasunean eman izan ziozkaten ikasbide eta erakutsi onak. Israelko errege Jeroboanek egindako urrezko txalak adoratzera besteak zijoazenean, Tobias Jerusalemenera zijoan eta Jainko egiazkoari agur onak egiten ziozkan, eta Jaunak agindu guzia kontuz gordetzen zuen.

Salmanasar Asiriako erregeak israeltarrak katibu eraman zituenean, Tobias ere bere emazte eta seme Tobias gaztearekin eramana izan zan Ninibera, non bere lan onai zerraikien, len bere etxean bezala; eta etzan kutsutzen israeltarrai eragiten zitzaiezen gauza debekatuetan.

Beren etxeetatik irten ziranean, Salmanasar-ek utzi zien nori bere zezakean ondasuna eramaten,

gero zerekin bizi izan zezan. Tobiasek ere egin-alean artu zituen; baña izan oiek, esan diteke beretzat baño besterentzat obeto eraman zituela; bada, zezakean guzia, beartsuetan eta onegiten zabaltzen zuen. Salmanasar-ek, Tobiasen ontasuna ikusirik, bere gogoan artu zuen; esku-erakutsiak egiten ziozkan, eta nora-nai joateko eta nai zuena egiteko eskua eta baimena eman zion. Eskubide onekin katibutik katibura zebillen, lagunak ikusten, laguntzen eta ondo-esanak ematen.

Bein batean joan zan Rajes-ko urira, non Gabelo bere erritarra eta aidea topatu zuen, eta esturasun larri batean ikusirik, berekin zituen diru guziak eman ziozkan, bere eskuz egindako agiri baten azpian. Egun aietan Salmanasar ilda, Senakerib sartu zan; baña semea ez aita bezain biotz onekoa katibu zeudenentzat, eta ikusi ere nai etzituena.

Tobiasek trukaera onekin lengo eskubideak galdu, eta etzeukan bere senide eta lagunai zerekin lagundu: baña, ala ere egunoro zebillen ikusten, eta piskan ere, beartsuai zerbait laguntzen, goseai jaten eman, billosak janzi eta illak lurpetzen zituen. Senakerib erregeak Jerusalem ondoan izan zuen ondamen andiaren ondoren bere etxera igeska joan zanean,

katibu asko iltzen zituen, eta Tobiasek oiek lurpetzeko kontu andia zeukan. Senakeribek lanbide au jakin zionean, zuen guzia kendu zion eta agindu zuen il zezatela. Orduan Tobias bere emazte eta semearekin, asko nai ziotenetatik baten etxean ezkutatu zan, eta gorde zan alik eta Senakerib, berrogeita bostgarren egunean, bere semeak il zuten arteraño.

Il-berri onekin Tobias bere ezkuta-lekutik irtenda etxera joan zan, eta gauza guziak itzuli zitzaiozkanean, len bezala errukizko lanai ekin zien, eta onela beste amasei urte pakean igaro zituen.

Jai batean bazkari andi bat ipiñi zuen, erritar batzuekin jateko, eta aien billan bere seme Tobias bialdu zuen. Bidean zijoala, Israelko gizon bat ilda topatu zuen, eta etxera itzulita. aitari esan zion zer ikusi zuen. Aita, maiean lagunak utzita, illagana joan zan, sorbaldan artu eta bere etxeko zulo batera eramanean zuen, gero lurpetzeko asmoan. Lanbide au lagunak eta aideak etzioten ontzat artu eta esan zioten len ere gauza argatik galtzer jarri zala, eta ea orain zergatik artan asten zan. Baña Tobias erregeari baño Jainkoari bildurrago zitzaion, eta aien esanak kontuan artu gabe, gizon illa illunabarrean lurpetu zuen: eta gero ere lanbide berean jardun zuen, katibuen kontra

berriro jaikitako esesi edo persekuzioak galtzen zituen gorputz-illakin.

Goiz batean illak lurpetzen txit nekatua etxeratu-ta, pareta baten babesean atsedeten zegoala loak-artu zuen, eta gañeronz zegoan enada-kabi batetik zirin berri apur bat begietan sartu eta itsututa utzi zuen. Jainkoak neke berri au bialdu nai izan zion aren eramana zenbaterañokoa zan ikusteko, beste denbora batean Jobena bezala. Tobias, bada, arkitu zan izaerarik negargarrienean eta besteri egin oi ziozkan mesedeak, berak artzeko premian. Ezer gabe, nola irabazi etzuela eta osotoro itsutua zegoan, eta ala ere Jaunaren kontra etzuen itzik egiten, eta neke guziak aren izenean artzen zituen.

Aideak asi zitzaiozkan gaizki-esaka, eta utzi zuten baztertua, eta aren galderik ere egiten etzutela; eta Tobias jarri zan Ana bere emazteak eunetan ateratzen zuen irabazi piskaren begira, jateko. Gisa onetan iru urte zeramazkien, eta bein batean emazteak bere lanaren truke edo erosita edo norbaitek mesedez emandako antxume bat bizirik etxera eraman zuen. Tobiasek antxumearen beeka-otsak aditu zuenean emazteari esan zion begira zezala antxume hura ostua ote zan, eta jabeari itzultzeko ala izan ezkeru;

bada, gauza osturik etzezaketela jan. Anak arteraño-ko nekeak onean eraman bazituen ere, orain neurria gañeztu zitzaion, eta senarrari asko lotsagabekeria-rekin eraso zion.

Tobiasek ikusirik emaztea ere besteen antzean asi zitzaiola gaizki-esaka eta eginbide zuzen aren kontra itzegiten, negarrari eman zion eta Jaunari eskatu zion, arren, Jaunaren kontrako ainbeste gauza ez ikusteagatik mundutik kendu zezala.

Egun onetan berean, eta andik urrean Rajes-en bizi zan Rakelen alaba Sara zeritzanari naigabe andi bat gertatu zitzaion. Sara onek zazpi senar, bat-beraren urrena, izan zituen; baña Asmodeo deabruak zazpiak il ziozkan, berari ukitu baño lenago. Aitaren neskame batek senarraren iltze onekin arpegian eman zion, aditzera emanaz, senar gabe bere gaizto-izana-gatik geratu zala. Sarak zorrotz artu zuen eta erre-prensio gogor bat eman zion; baña neskameak lotsagabe geiagorekin erantzun zion: Ez al dizugu, arren, seme edo alabarik sekulan ikusiko, senar-iltzalle orri. Neskamearen lotsa galduko itz oiek Sarari naigabe andia eman zioten, eta etxeko gela ezkutu batean iru egun eta iru gau egin zituen, ezer jan eta ez edan gabe, Jaunari eskatzen, arren, lotsabide artatik

berrizko kendu zezala: au da, ondorengo bat izateko modua egin zezala, eta mesede au konbeni ez bazitzaion, mundutik eraman zezala; lan au aren eskue-tan uzten ziola; bada, lenagoko senarrak ere etzitu-e-la aragiari begiratuta artu, ezpada beraren serbitzo-rako.

Jainkoak Tobiasen eta Sararen eskariak denbora bat-berean aditu zituen: eta Tobiasek au ezaguturik, bereala il bear zalakoan, Tobias semea beregana era-karri zuen, eta guraso jainkozko batek eman ditzaz-kiokean ondo esanik obenak eman ziozkan: erakutsi zion, aita ilda, onen gorputzarekin zer egin bear zuen, zer bere amarekin, eta gañerako Jainkoaren bidean ibiltzeko egin bear zuen guzi-guzia. Atzenean esan zion, semea oraindik gaztetxoa zala, Rajesen bizi zan Gabelori diru batzuek eman ziozkala, eta Rajesera joanda, artzeko.

Semeak eman zuen aitak agindu guzia egiteko itza; baña esan zion etzuela Gabelo ezagutzen; Gabe-lok ere ez Tobias, eta biderik ere etziekiela. Guziaz ere aitaren esana egiteagatik, Rajeseronz abiatu zan. Bidean jarrita, laster topatu zuen galai eder bat, bideantea zirudiena, eta diosala egiñik, galdetu zion ea nondik zetorren. Israelko semeetatik, galaiak

erantzun zion. Medos-eronzko bidea badakizu? Bai, galaiak erantzun zion. Bide oriek askotan ibilli ditut; Rajesen gure senide Gabeloren etxean egon izandu naiz. Tobiasek esan zion: Piska bat itxozu beni oiek nere aitari eman artean. Aitak bereala semea itzuli zuen galaiari eskatzera aren etxera joan zedilla. Galaia gaztigu oiekin Tobiasi aurkeztu zitzaionean, esan zion: Atsegiñetan beti izan zaitezela. Zer atsegin izan dezaket, Tobias aitak erantzun zion, itxututa nagoan eta zeruko argia ikusten ez dedan onek? Biotz on, galaiak esan zion; bada, Jainkoak laster sendatuko zaitu. Tobiasek eskatu zion aren semeari, arren, kontu egin eta Gabeloren etxera-bidea erakusteko. Galaiak baietzkoa eman zion, eta biderako anoia edo jana prestaturik, biak abiatu ziran.

Amak ikusi zuenean semea bidean jartzen, negarrari eman zion, eta senarrari asi zitzaion esaten, naiago zuela diru hura sekulan ikusi izan ez balu; beintzat, semea begietan beti idukiko zutela eta neke guziak onekin aztuko zitzaieztela, eta orain semea joatearekin poz gabe geratzen zirala. Senarrak emaztea ondo-esanaz isildu zuen, eta ondo itzuliko zan uste oso-betea eman zion.

Tobias eta bere laguna lenengo egunean Tigrisko ibaiera alderatu ziranean, Tobias asi zan oñak urean garbitzen, eta arrai izugarri batek eraso zion, iretsi naiez. Tobiasek deadarrari eman zion, laguntza eske. Lagunak esan zion egatsetik elduta, leonera atera zezala. Tobiasek ala egin zuen, eta arraia bereala il zan. Orduan lagunak esan zion biotza, beazuna eta gibela ateratzeko, eta noizbait ondo etorriko zitzaiozkala zenbat miñanz sendatzeko. Aragi zati bat en zuten bereala jateko, eta gañerakoa gaziturik artu zuten biderako.

Sartu ziranean Rajes zeritzan erri, ez Gabelo bizi zanean, ezpada izen bereko beste batean, Tobiasek lagunari galdetu zion ea gau hura non egin nai zuen. Lagunak erantzun zion, erri artan bizi zala Rakel zeritzan gizon Tobiasen tribu eta odolekoa; onek Sara zeritzan alaba bakarra zuela, gizonezko edo beste emakumerik gabe, eta onen izan guziak legez Tobiasi zegozkiola, eta Sararekin ezkondu zedilla. Aitari alaba eskatzen bazion, etziola ukatuko.

Tobias lagunaren itzketa onekin ikaratu zan, eta erantzun zion aditu izan zuela emakume ark zazpi senar bat-banaka artu eta zazpiak deabruak il ziozkala, eta berari ere au bera gertatzeaz bildur zala; eta

onela gertatu ezkerro, gurasoak, beste semerik etzutelako, naigabe andia artu eta zarzaro negarrezkoaren begira jarriko ziralako. Orduan lagunak erantzun zion etzuela zer bildur izan: Jainkoaren bildurrean ezkontzen ziranetan deabruak etzezakeala gaitzik egin, eta lenagoko zazpi senar aiek patu hura izan zutela aragiaren gurari gaiztoakgatik ezkondu ziralako.

Tobiasek lagunaren ondo-esan oiek aditurik, Rakelen etxera biak joan ziran. Rakelek txit begitarte ona egin zien: elkarri aditzera eman zioten nor ziran, eta Rakelek Tobias bere aidea zala ezagutu zuenean laztandu zuen. Bereala afari on bat maneaerazo zuen; baña Tobias etzan maiean jarri nai izan, esanaz, etxe artan etzuela ez jan eta ez edango, alik eta Rakelek Sara emaztetzat agintzen zion artean. Eskaera onek Rakel izutu zuen, zeren bere alabaren beste zazpi senarrai gertatua gogoan zeukan: baña Tobiasen lagunak esan zionean aren alabaren senartzat Jainkoak hura zeukala autua, eta ez besterik, jarri zan emateko. Tobias eta Sara bereala ezkondu ziran, eta aideagatik ipiñitako afaria, eztai-afari biurtu zan. Ezkontza guziak ontzat artu zuten, eta lan artan Jainkoaren eskua zebillela aitortu zuten. Tobias eta Sara

ezkonberriak, lagunak lendanaz esana zeukan beza-
la, elkar-artu eta lenengo iru gauak igaro zituzten
otoitzean eta ezkontza ona izateko grazia eta mese-
dea Jainkoari eskatzen. Zer ikasbide ederra zenbat
kristau jentillen gisan ezkondu eta bizi diranentzat!
Rakel eta bere emazteak biaramonean zer aditu bear
zuten bildurrez, Tobias eta Sararen gelara serbitzari
bati begiraerazo zioten, eta biak lo zetzatelako albis-
tarekin pozturik Jaunari eskerrak eman ziozkaten,
zeren lengo zazpi senarren patua Tobiasek izan
etzuen.

Tobias ait-amagiarrabaen etxean txit ondo ikusia
eta maitetua zegoan; baña bere ait-amak ere gogora-
tzen zitzaiozkan, eta ezagutzen zuen aren itzulerari
luzeiritzirik neketan egongo zirala, eta kezka min
onetatik atera nai zituen.

Oraindik egin gabe zeukan bidean ipiñierazo zuen
lanbide nagusia, zeña zan Gabeloren dirua beretzea;
eta au egiteagatik laguna, bideko prestamenak ema-
nik, Gabelogana bialdu zuen; diruak artu eta Gabelo-
ri bere agiria itzuli zion; Tobiasen ezkontza eta gañe-
rako gertaera guziak esan ziozkan, eta laguna eta
Gabelo biurtu ziran, eztai-ondoak oraindik zirautela.
Gabelok ikusi zuenean bere ongille Tobias zarraren

seme Tobias gaztea, laztandu zuen, eta negar-malkoak zeriozkala Jainkoa adoratu zuen, eta ezkonberriak bedeinkatu zituen, ondore luze-luzea opa ziela.

Tobias gaztea bildur zan bezala, bere ait-amak kezka askorekin zeuden, semearen etorrerari luzeiritzita. Semea ageri etzanean, negar egiten zuten. Aitak beregan zion: Zergatik nere semea ez ote dator? Ama gaxoak berriz: Ai ene semea! deadar egiten zuen. Zertako bialdu zindugun erromes baten gisan, gure begien argia, gure zarzaroko laguntza, gure bizitzaren pozgarria eta gure ondorearen ustea? Ez ginizun, ez, utzi bear, gugandik aldegiten! Tobias beti eraman andiko eta neke guziak Jaunaren eskukotzat artzen zituen, jarri zan emaztea poztutzen, esanaz, etzedilla estutu; semea ondo zala, lagun ona eraman zuela; baña ama ezin alaiturik, bazterrik bazter zebillen, semea noiz agertuko zitzaion begira.

Bitartean Tobias gaztea eta Sara prestatu ziran bideari ekiteko. Rakelek bere izan guzien erdia eman zien, eta ait-amak alaba maitea laztandurik, utzi zioten senarrarekin joaten, esanaz, ait-amagiarrabak onratu zitzala, senarra maite izan zezala, etxekoak zuzen azi zitzala, etxea zintzo eraendu zezala eta gauza guziak barruko kezka gabe egin zitzala.

Ezkonberriak beren lagun, serbitzari, abere eta beste gauza guziakin irten ziran, eta bide zati bat egin zutenean, lagunak Tobiasi esan zion: Badakizu zer gisatan zure aita utzi zenduen. Ondo baderitzazu aurrera goazen, eta emaztea, morroi-neskameak eta gañerakoak ondoren donarioz etorriko dira. Bidean biak zijoazela, Tobiasi esan zion: Etxean sartzen zera-nean, zure Jainkoa adoratuko dezu, eskerrak emanaz; zerekin daramazun arrai-beazunarekin aitari begiak igortzi zaiozkazu eta argituko zaiozka.

Tobiasen ama mendi-tontor batean zegoan, semeak eramandako bideronz begira, eta nekez bederik, ikusi zituenean bi gizon Niniberonz zetozenak, gogoak eman zion semea eta laguna izango zirela. Geiagoko gabe joan zitzaion senarrari berri ematera, eta ama orduko txakurra sartu zan, eta nagusi zarrari itsatsarekin palaoka asi zitzaion. Onetan zeudela, Tobias eta laguna sartu ziran; Jainkoa adonatu zuten; semeak aitari begiak beazunarekin igortzi ziozkan eta argitu zitzaiozkan, eta bere semea lenengo ikusi zuen. Bereala berak eta an baturik zeuden aide eta adiskide guziak Jaunari eskerrak eman ziozkatzen.

Tobias gazteak zearo eta bat-banaka esan ziezten etxetik irten zanetik itzuli arteraño lagunak egindako mesede guziak eta miragarriak, eta poz onetan zeudela, zazpigarren egunean Sara bere serbitzari, abere eta gauza guziakin osasun onean iritsi zan. Sarak zer begitarte izan zuen ezagutzeko ez da esatea baizik, Jainkoak Tobiasen emaztetzat autua zeukan bati zegokiona egin ziotela. Aide eta adiskideak elkarrekin zazpi egun igaro zituzten Jainkoagandik artutako mesedeen pozean, eta bitarte onetan Tobiasen laguna ere an egon zan, guzien buru egiten zuela: baña oni, bere lanak eginda, aldegin bearra etorri zitzaion.

Orduan Tobias aita semeari bazterrera otsegiñik, esan zion ea lagun on ari zer emango zioten. Aita ez ezik semeak ere etziekien galaiak egindako mesedeak zerekin saristatu. Zerekin bere mesedeak ordaindu? semeak zion. Berak osasunarekin eraman eta ekarri nau; berak Gabeloren dirua eskuratu ziran; berak emaztea eratu dit; berak onen etxetik deabrua aienatu du eta gurasoak poztu ditu; berak arraiaren ortz-agiñetatik gorde ninduen; berak zuri, ene aita, begiak argitu dizkizu; eta berak ondasun andien jabe egin gaitu. Zer ordain eman dizaiokegu? Ekarki ditugun gauza guzien erdia eskeñi dizaiogun. Semeak

itzaldi au eginda, beretaronz otsegin eta esan zioten gauza aiek, arren, artu zitzala.

Galaiaak isillik belarrira erantzun zien: Zeruetako Jauna gizonen aurrean bedeinkatu eta alabatu ezazute, zeren errukitu zaituzten. Gero esan zien Tobias zarraren errukizko lanak Jainkoak zein ontzat artu zituen; eta neke oiek izan zituela zenbaterañoeko eramana zuen ikusteko. Jainkoak bialdua zala hura sendatzera eta ikusi zituzten gauzak egitera. Atzenean esan zien: Ni Rafael Aingerua naiz. Itz oiek aditu zituztenean, aita-semeak izaturik, auzpeztu ziran; eta Aingerua «Pakea zuekin» esanda ezkutatu zitzairen, eta etzuten geiago ikusi.

Tobias zarra gero ere beste berrogeita bi urtean bizi izan zan, betiko lan onak egiten eta Jainkoaren bildurtti. Bere semearen humeak ikusi zituen; eta eza-gutu zuenean bere laster il-bearra, bere ondora guziai deitu eta aditzera eman zien mundutik bazijola. Esan zien Jainkoa ondo serbitzeko zer egin; esan zien Niniberi ondamena bere gaiztakeriakgatik bazetorkiola, eta ama iltzen zanean, aitaren ondoan lurra eman, eta bazter aietatik iges egin zezatela. Au esan eta bereala Tobias il zan, eunda bi urtekoa. Emazte Ana ere denbora gitxiren buruan il zan.

Tobias gazteak, eriotzako orduan aitak esana gogoan zeukala, ama il zitzaionean, Sara eta ondorengo guziak arturik ait-amagiarraben etxera Rajesera joan zan, non elkar maitetuaz eta atsegin andian urte batzuek igaro zituzten; eta larogeita emeretzi urteetan il zan, bizitzan izan zan bezain Jainkoaren bildur andikoa. Ondore luze eta ona utzi zuen; eta bere ontasun eta doai ederrai zegokien eran lurpetu zuten.

Jainkoaren zein gogokoak ziran Tobiasen illak-lurpetze eta beste bearrak! Jabe andi ari ezer ere oartzaka ez dijoakio: ez du ezer ere ordain gabe uzten. Tobias izaerarik samiñenean jarri zan; baña atzeneko gauza guziak oneratu zitzaiozkan eta bizitzarik doatsuenean arkitu zan.

2. Judit

Eskritura Santan Tobiasen bizitzari Juditena darraikio; beragatik emen zerbait zearo ezarri nai det, esanaz asiera nondik izan zuen. Medoarren errege Arfaxad-ek bazter andiak menderatu eta egin zuen uri eder bat, Ekatanes zeritzana. Oraindañokoa-

kin aren biotza etzan ase, eta Niniben Asiriako errege Nabukodonosor-i eraso zion, hura onek benzutu eta il zuen, eta aren mendeko erri guziak beretu zituen. Garaipen onekin Nabukodonosor arroturik, artu zituen auzo guziak bere eskupera ekartzeko asmoak. Bere soldaduen buru nagusi Holofernesi otsegin eta esan zion gogoak ematen ziola bazter guziak beretu, guzien nagusi jarri eta bera besterik jainkotzat ez ezagutzea, eta agindu zion soldadu-talde andi baten buruan jarri zedilla. Holofernesek arturik eunda ogei milla gizon oñezko eta amabi milla zaldizko, bear ziran gerrako iminzio eta gauza guziakin, bere lanbi-dean abiatu zan. Alderdi andiak eta probinzia osoak menderatu zituen; gaztelu askoren jabe egin zan, eta zebillen leku guzian ondamena ereintzen zuen, erregeak agindu bezala.

Judarrak eta Israelen gelditutako ondarrak izutu ziran ain etsai gogorra eta gaiztoa alderatzen ikusita, zeren ezagutzen zuten, baldin Jerusalem sartzan bazan, Jainko egiazkoaren Eliza ondatuko zuela, Nabukodonosor bakarrik jainkotzat ezagutzeko. Elia-zin apaiz nagusiak aide guzietara mandatariak bialdu zituen, nork bere aldetik Jainkoari eskatzeko esatera; eta gaztigatu zuen, Holofernes sartu zitekean aldeko

gañ guziak artu zitzatela. Holofernes, prestamen oien berriarekin, jarri zan su eta gar zeriola, eta Moab eta Ammongo agintari guziai deiturik, galdetu zien ea hura zer jende zan, ari gogor egiteko. Akior ammon-tarren agintariak erantzun zion, esanaz israeltarrak zer ziran; Egiptotik asita, geroz Jainkoak oien aide eta onean egindako mirariak; Jainkoarekin ondo zeuden aldietan, irabazi izan zituzten garaipen andiak; eta gañerako Israeli gertatutako guzia. Atzenean esan zion, baldin jende hura bere Jainkoarekin ondo ez bazegoan, menderatuko zituela; bestela, alperrik erasotzea zala: etzuela ezer egingo.

Akior-en itzketa au Holofernes eta beste agintariak etzitzaien ondo erori; bereala il nai izan zuten; baña bizirik utzi zioten, gero israeltarrakin batean aien usteetan il zedin: onetarako Betuliaronz eramani, zuaitz bati lotuta utzi zuten, israeltarrak zetoze-nean, eraman zezaten. Oiek gizon hura gisa artan lotua ikusi zutenean, Betuliara eraman zuten eta Holofernesekin zer gertatu zitzaion esan zien. Jende guziak Akior-i txit begitarte ona egin zion, eta poztu zuten, esanaz aien Jainko egiazkoak aiekin batean gordeko zuela.

Holofernesek Betulia setiatu zuen eta ur-bide guziak itxi ziozkan, barrungoak egarriak ito zitzan. Ogei egunean gordeta zeuzkaten urak urritu ziran, eta urikoak Ozias beren nagusiari esan zioten obe zutela Holofernesen eskuetan jarri, berak, beren emazte eta humeak, egarriak itotzen ikusi baño. Oziasek erantzun zien Jainkoagan uste osoa ipiñi zezatela, eta esturasun latz artatik berak aterako zituela. Beste bost egunean, esan zien, itxedon eza-zute, eta bitartean laguntzarik iñondik ez badator, zuek diozutena egingo da.

Betulian bizi zan emakume alargun txit aberats eta arpegi ederreko bat, *Judit* zeritzana. Iru une eta erdi zeramazkien alargunduta, etxeko leku bakar batean, bere neskameakin baizik itzezin gabe bizi zala. Jaiak ez beste egun guzietan barautzen zuen; gorputza zatitzen zuen; gerria zurdazko soka latzakin lotzen zuen, eta Jainkoaren bildur andian bizi zan, ezertan ere maixiatzeko eta gaizki-esateko biderik eman gabe, guziak begirune ona ziotela. Emakume onen belarrietara zan, bost egunen barruan laguntzarik ez bazetorkien, uria Holofernesen eskuetan ipintzeko Oziasek eman zuen itza. Erriko zar edo buru Kabri eta Karmi-ri deiturik, esan zien: Zertako Ozia-

sek eman du asiriarren eskuetan erria ipintzeko itza, bost egunen barruan laguntzarik ez badator? Zuek zer zerate Jauna tentatzeko? Jaunaren errukia neur-tzea zuen egitekoa ez da. Ar ezazute, bada, gaizki-egin onen damua; eta Jaunari bere laguntza eta erru-kimentua eskatu dizaioGUN. Bekatariak gera, eta gure bekatuak esturasun au ekarri digute. Oiek eta onela-ko beste esan askorekin, aien biotzak lasatu zituen, eta Jainkoak laguntzeko ustea eman zien, baldin umiltzen bazitzaiozkan.

Bere itzaldia Juditek egiterako, Ozias ere sartu zan, eta onek eta gañerakoak esan zioten txit ondo mintzatu zala; baziekitela zein emakume ona eta Jainkoaren bildurtia zan, eta Jaunari, arren, oiekgatik eskatzeko. Juditek esan zien erritik bazijoala; baña etzitezela ibilli galdez zer egin asmo zuen, eta Jauna-ri erregutzeko gogoan zerabillena ondo irten zekion.

Ozias eta bere lagunak irten ziranean Judit auz-pezturik, jarri zan Jaunari erregutzen. Bere otoitz-aldia egindakoan, soñekorik ederrena janzi, illea poli-ki txirikordatu, burua apaindu, belarrietakoak eta eskumuturretakoak ipiñi eta jarri zan al zuen ederre-na; eta neskamea jan-gauza batzuekin arturik, Betu-liatik egunsentian irten zan, bere edertasunak zekus-

ten guziak arritzen zituela. Holofernesen soldadu erriaren urrenena zeudenak bereala artu zuten, eta galdeturik nondik zetorren edo noronz zijoan, erantzun zien aien agintariari arpegiz arpegi itzegin nai ziola zenbat gauza isill agertzeko. Holofernesi eraman zioten, eta onen aurrean jarri zanean, agur andibat eginda, esan zion bere erritarrak utzita zijoala, beren bekatuakin Jainkoa aserretu zutelako, eta Jainkoak bialdua zala ari zenbat gauza isill agertzeko. Oiek itz estaliakin esan ziozkan: baña Holofernes Juditen edertasun eta itzketa argiarekin lilluraturik, etzuen gaitz-pensatu; eta agindu zuen, bere gelarik obenera eraman eta Holofernes beraren maietik jaten emateko. Juditek esan zion ango janariak ezin artu zitzakeala: zer-jana berekin zuela, eta ez artara beartzeko. Eta dakarzkizun jan-gauza oriek aitzen bazazkitzu, zer egingo dezu? Holofernesek esan zion. Ez orrelakorik, ez; dakarzkidanak jan baño lenago, Jainkoak nik asmo dedana nere eskuz egingo du, erantzun zion.

Juditek Holofernesi eskatu zion bere Jainkoari otoitz egitera kanpora irteteko baimena. Onekin illundutakoan Betuliako ibarrera joanda, arpegi, esku eta oñak garbitzen zituen, eta Jaunari eskatzen zion bere

asmoan ondo irteteko mesedea. Gero gelara itzuli eta etzan, berriz, urrengo gaueraño irteten.

Laugarren egunean Holofernesek adiskideai afari andi bat eman zien, eta Judit ere maiean zegoan; baña etzuen ezer ere, neskameak ematen ziona baik, artu. Holofernesek, Judit aurrean zeukalako pozean, iñoiz ere baño geiago jan eta edan zuen eta osotoro orditurik, oera bestek eraman bear izan zuen. Adiskideak ere maietik erdi-ordituak jaiki eta nor bere etzauntzara joan ziran. Judit Holofernesen gelan sartu zan, eta biak bakar-bakarrik utzita, morroiak atea itxi zuen. Juditek neskamea esana zeukan gelako ate ondoan kontuan egoteko; eta igerri zionean ordurik obena zala, lenengotik gogoan zerabillen eta Jainkoa-rekin bakarrik jo zuen lanbide andia egiteko, begiak zeruronz jaso zituen, eta malkoak zeriozkala, bere biotzean Jaunari esan zion: Israelko Jaun eta Jainkoa, indarra indazu eta Jerusalengo zure erria libratzeko nere eskuak egitera dijoazen lan oni begira zaiozu. Au esan eta ilzetik zinzilika zegoan Holofernesen ezpata esku batean arturik eta buruko illeetatik bestearekin eldurik, bi kolpetan lepoa ebaki zion. Gorputza zorura bota, eta buruarekin gelatik irten zan; ate ondoan zelatan zegoan neskameari zakura eman zion; eta

biak lenagoko iru gauetan joandako bidean joan ziran, bere otoitz-aldia egiteko aitzakitan. Betuliako ateetara eldu ziran, zer eginda zijoazen asiriarrak oartu gabe; eta atean zeuden soldaduai otsegin zien: Ateak idiki itzatzute, zeren Jainkoa gurekin degun eta bere esku altsua Israelen aide agertu duen. Bereala erriko buruai gaztigatu zieten Judit atean zegoala. Otsa barreatu zan eta jende guzia zuzi-argitan joan zitzaion ikustera. Errian sartu zan eta leku goitu bate-tik itzezin zien, esanaz, Jauna alabatu zezatela egin zien mesede andiagatik. Gaur arratsean, zion, bere erriaren etsaia nere eskuz il du; eta burua zakutik aterarik, esan zien: Ara emen Holofernesen burua. Lanbide andi au egin det Jainkoak lagundu didalako, nere gorputza ezerekin ere loitu gabe. Eskerrak, bada, berari eman zaiozkazute, zeren errukiz begiratu dizuten.

Akior erakarri zuten eta Juditek esan zion: Jakoben Jainko, bere erriaren etsaiak ondatuko zituela esan zenduen ark, gaur arratsean nere eskuz sinits-gogor guziaz burua ebaki die, eta egia diodala daku-sun, ara emen Israelko Jainkoa ezertan etzeukan eta zu il nai izan zinduen Holofernes arroaren burua. Akior-ek, ikaraturik, lur-jo zuen, eta berera zanean,

Juditi oñetan auzpez jarri zitzaion eta alabatu zuen. Bereala jainko gezurrezko guziak utzita, egiazko bakarra aitortu zuen. eta geroz Israel leialtasun andiarekin serbitu zuen.

Juditek bein asitako lana bere bidean eramateko, esan zien prestatu zitezela biaramonean goiz asiriarrari, zeuden tokian, Holofernes illa ikusita, bere ordekoa ipintzeko lekurik eman gabe erasotzeko. Ala egin zuten, eta Juditek esan bezala, eguzkia argitzerako prestatu ziran. Arma-ots eta iskanbilla andian erritik irtenda asiriar soldaduak ikusi zituztenean beretaronz zijoazkiela, agintarien eske itsumustuan abiatu ziran. Holofernesen gela aurrera joan ziran; otsegiten zuten, beste gauzarik bezala, zeren esnatzea debekaturik zeukaten; baña ezeren zantzurik etzan: etsi zutenean etzala irteten eta etsaia aurreratzen zala, Holofernesen morroia etzauntzan sar erazo zuten; oiera begiratu zuen, eta ezer ikusten etzuenean, belarria ipiñi zion asnasa-otsik ote zan; baña etzan aditzen. Atzenean burtina edo kortina kenduta, nagusia lurrean lepo-moztua zetzala ikusi zuenean, negarrari eman zion. Juditen gelara begiratu zuen eta ezer topatu etzuenean deadarka irten zan, eta aditzera

eman zien Holofernes Israelko emakume ark ilda utzi zuela.

Berri mingarri onekin asiriarrak, zegoana zegoan lekuan utzita, asnas-bakarrean beren errironz igesi joan ziran. Israeltarrak ere asiriarren etzauntzaetan sartu ziran, ondoren jarraitu zitzaiezen, eskuratzen zituzten guziak illaz, eta gañean zeukaten gorra gogor ondagarria gauetik goizera bukatu zuten. Asiriarren etzauntzaetan ondasun andiak artu zituzten. Holofernes berarenak Juditi eman ziozkaten, eta egun askoan erabilli zuten noraño altxatu etziekitela. Gero Jerusalemenera Jaunari eskerrak ematera joan ziran, eta Elizari eskuera kutsi andiak egin ziozkaten. Holofernesi artuak Juditek Elizari utzi ziozkan; eta guziak nor bere etxera pake gozoan itzuli ziran.

Judit ere bere bakarrera joan zan, eta geroz len-lenagoko eran Jainkoaren serbitzo onean beti bizi izan zan, neskameakin baizik itzegin gabe. Jai-egunetan bakarrik leku agirikora agertzen zan, artara bear-tzen zutelako, jendeak ikusi zezan. Onela bizitu, eta eunda bost urtekoa il zan. Erregeai zegokien progua eginda, ondoren lurpetua izan zan. Emakume andi onek Israeli pakea eratu zion, eta luzaro etzion iñork zer egiñik eman.

OGEITA SEIGARREN IRAKURGAIA

1. Amon, amabostgarren Erregea

Tobias eta Juditen bizitza eta mirari andien aita-mena egiteagatik utzi genduen Judako Erregeen sallari, orain garraizkion. Amon, amabostgarrena, bere aita Manases ilda sartu zan. Amon txit biurria izan zan, eta lenagokoak egindako gaiztakeria guzietan erori zan, eta Jainkoak mundutik kendu zuen, bi une bakarrak erregetzan eginda, bere bekatuen damurik, aitag bezala, artutako siñale gabe.

2. Josias amaseigarren Erregea

Josias zortzi urteko semea Amonek bere aulkian utzi zuen, eta ogeita amaika urtean agindu zuen, Jain-

koaren bidetik beñere aldegin gabe. Irureun urtez lenago, Israelko lenengo errege Jeroboanen bizitzan aitatu zan bezala, esana zegoan, Dabiden etxean jaioko zala *Josias* zeritzan bat, bere denboran lan andiak egingo zituen; eta etzuen gezurtatu.

Erregetzan sartu zanean, oraindik gaztea bazan ere, Jainkoa ondo serbitu naia laster agertu men. Judako erreinuan ezagutzen ziran idolo edo jainko gezurrezko guziak kendu, oiek adoratzen erabilli oi zituzten ontziak puskatu, aldareak porrokatu, eta oietan inzensua eskeñtzen zuten apaizak aldare gañean ipiñita erre zituen. Idoloen onran utzitako baso eta zuaiztiak ebaki eta kiskaldu zituen. Idoloen aldeko gauzarik txikiena ere egitea debekatu zuen. Jerusalemgo Eliza garbitu, arterañoko errege gaizto guziak egindako okerrak orbaindu eta Judako erreinua, Jainko egiazkoa baizik ezagutzen etzuela, txit oñ onean ipiñi zuen. Gero Israelen ere, katibutasunera joan gabe gelditutako banaka eta ondarrakin lanbide oiek guziak egin zituen: bada, legez eta bidez aien errege zan aldetik, biotzik obenarekin begiratu zien, eta Jainkoa serbitzeko bide zuzenean ipiñi zituen.

Josiasen gogoa etzan onenbesterekin bete. Juda eta Israelko jende andiak Jerusalemene bildurik, egun

askoan egin zuen Pazkoako pesta, lenagoko erregeak iñoiz ere egin izan zuten andiena. Lanbide oiek guziak pozik andienarekin egiten zebillela, Jainkoak Holda Profetizaren bitartez adierazo zion Juda eta Israelen gañera gaitz andiak eta kastigu mingarriak erori bear zirala, beren gaiztakeriak onela merezi zutelako; ez, ordea, Josias bizi zan artean; bada, bere ontasun eta doai ederrakgatik pakean utziko ziola.

Josiasek agintean ogeita amaika une zeramazkien, ustez-ustegabeko il-bearra etorri zitzaionean. Ara nola. Nekao Egiptoko erregeak Nabukodonosor Asiriakoari gerra eman zion. Nekaok Nabukodonosorgana biderik galdu gabe, zuzen joateagatik, Josiasen lurretik ibiltzeko asmoa artu zuen; baña Josiasi etzeritzan utzi zizaiokeala, zeren, ez batarekin, eta ez bestearekin zuen zer egiñik; eta bestetik bildur zan, Nekaori leku eman ezker, Nabukodonosor aserretuko zitzaiola, eta kalte andiak etorri ere bai. Prestatu zan bada, Nekaori gogor egiteko, baldin bere lurrian sartzen asitzen bazitzaion. Nekaoren gaztigua ezertan artu gabe, Josiasek bere soldaduakin Majedo-kozelaietan eraso zion, eta gezia edo fletxa batek jo eta bereala il zan. Eriotza onek judar guziai min andia eman zien, eta progu ederrak egiñik, Jerusalemene lur-

petu zuten. Josias zein ona eta jainkozkoa zan jakiteko ez daukagu aditu baizik Espiritu Santuak zer dion: Josias baño lenago, dio, ez da izan oni zirudien erregerik, eta Jainkoagana biotz guziarekin, anima guziarekin eta indar guziakin jarririk, eta Moisesen legea onek bezala gorde zuenik, eta geroz ere bere parekorik etzuen izan. Argatik ainbeste negar egin zioten, eta areagoak egingo ziozkaten, bere eriotzak zer gaitz eta kalteak zekarzkien jakin izan balute.

3. Joakaz, amazpigarren Erregea

Josiasek lau seme utzi zituen: Joanan, Joakin, Sedezias eta Joakaz. Arteraño ikusi zanez, erregetza Joanan seme zarrenari zegokion; baña erreinuko andizki eta buruak Joakaz gazteenari begia ezarri zioten, nai zutena egiteko eskurakoiagoa izango zan ustea artuta; eta aitaren aulkian ipiñi zuten. Erregetzan igarotako iru illabeteetan etzuen okerra baizik egin, mesedegille biurri aien gurariai zerraikiela.

Nekao Egiptoko erregeak, Majedoko eraso ezkerro nai zuena egin bere eskuan zeukanak bezala, bide

gabe errege egin zalako aitzakitan, gaztigatu zion bere-bereala aurkeztu zekiola. Joakaz joan zitzaion, eta katez ondo loturik Egiptora eraman zuten, eta etzan Judara geiago itzuli.

4. Joakin, emezortzigarren Erregea

Nekao gero Jerusalemara joan zan, bere etxera baño eragozpen geiago gabe, zeren nai guzia egiteko eran zegoan, eta Josias aita eta Joakaz anaiaren lekuan, Joakin seme bigarrena ipiñi zuen, eta etzion iñork itzik atera. Judako erreinuari dirutza andi bat eskatu zion; eta au arturik, Egiptora itzuli zan.

Joakinek, erregetu zanean, ogeita bost urte zituen. Berez txit makurra eta oitura gaiztoetakoa zan, eta bereala asi zan, bere len-lenagokoen antzean, gaiztakeria eta gaiztakeria egiten. Idoloen adorazioa erreinu guzian zabaldu zuen, eta iñork itzik trukatu edo ezer esaten bazion, neke-penarik gogorrenak eman eta ilerazotzen zituen. Profetak otsegiten zioten erreinuari zer kastigu latzak zetozkion baldin bekatuan baziarduten; baña ots oiei sor eta gor

egiten zitzaien. Beste askoren artean Urias profeta il zuen, onekin gañerakoak ikaratu eta isillduko zirala-koan; baña bataren lekuan bestea agertzen zitzaion egiak esatera.

5. Jeremias profeta

Berri-emalle oien artean lenengo lekua merezi duena, Jeremias izan zan. Profeta andi onek Jaunaren mandataritza Josiasen denboran asi zuen, eta errege on oni asko lagundu zion. Urias il zutenean berriro agertu zan, eta Jainkoaren izenean adierazo zuen Juda eta Judakoai kastigu andi eta latzak zetozkiela, baldin ondu eta Jaunaren esanera jartzen ez baziran; baña bekatuai utzi ezkeru, Jaunaren eskua atzeratu-ko zutela. Profeta gezurti eta zenbait apaiz gaizto oska irten ziran, esanaz, Jeremias, iltzea merezi zuen gizon bat zala. Erreinuko buru edo prinzipiak artu zuten; baña ezaguturik Jaunaren izenean itzegiten zuela, etzioten gaitzik egin. Iru urte igaro zituen gaitzigu ikaragarriak ematen; baña alperrik: Joakin erregea eta bere mendekoak egunetik egunera zijoazen gaiztotzen. Jainkoak, egia aditzeko judarren gogorta-

sunak ikusita, erabaki zuen katibutasun latz batekin kastigatzea, eta onetarako Nabukodonosor Babiloniako erregea autu zuen.

Errege onen eta Egiptokoaren arteko despitak aspaldian zirauten: biak indar andien jabe ziran, eta elkar ezin-ikusi gogorra zeukaten. Juda bien erdian zegoan. Joakin emengo erregea len egindako pake eta elkartasunagatik Egiptokoaren erdi-mendean edo zordun arkitzen zan. Nabukodonosor-ek anaiatasun au ezin eraman zuen, eta kastigatu naiez, Jerusalem, Judako Erregearen bizilekuari eraso zion, eta asko nekatu gabe menderatu zuen, eta Joakin erregea eta gorteko andizki batzuek arturik Babiloniara katibu eraman, eta erregea ondo lotuta presondegi estu batean ipiñi zuen.

Jeremias etzan isiltzen judarrai otsegiten, arren, gaiztakeriai utzirik ondu zitezela, eta Jainkoaren errukia beretuko zutela: bestela, zekusten erregearen eta onen lagunaren katibutasuna, asiera baizik etzala: Juda guzia ondatuko zala; eta Nabukodonosor-en morrontza gogor eta lotsagarrian irurogeita amar urte egin bearko zituztela. Baña Jeremiasen esan guziak alperrik ziran. Judarren biotzak okerrean gogortuak zeuden, profeta santuaren esanak aditzeko. Bitartean

Nabukodonosor-ek Joakin erregea urte betean katibu idukita, Judara bialdu zuen, dirutza andiak ari emateko, Egiptoko Erregearekin ez berriz adiskide izateko eta beste zenbat gauza, ark aginduak, egiteko itzean. Erregea bakarrik Judara itzulita, gañerako bere lagunak Babilonian gelditu ziran, emandako itzaren segurantzarako.

Jainkoak errege biurri oni urtebeteko katibutasunarekin bear ainbat adierazten zion zer kastiguen begira zegoan ez ontzekotan; baña joan bezain gaiztoa edo gaiztoagoa itzuli zan. Jeremiasen kontra losentxariak bereala itzezin zioten, esanaz, gizon onek jendeari itzegiteko eskua izatea konbeni etzala; nastu baizik, alabañan, etzuela egiten. Erregeak itxian sar erazo zuen, eta profeta gezurtiai onekin indar andia eman zien, eta jendea beretaratzen zuten.

Gauzak onela zeudela, Jeremiasek itzezin edo predikatzeko baimen eta eskurik etzeukan ezkeror, bere ikasle Baruk-i liburu bat eragin zion, zeñean, maisuak erakutsita, ipiñi zituen Judari zetozkion kastigu izugarriak, baldin ez bazan ontzen. Baruki agindu zion Elizara joan, eta jende-bildurik andienean liburua irakurri zezala, guziak Jainkoaren esana aditu

zezaten. Baruk, Urias profetari zer egin zioten ikusita, uzkur zegoan; baña Jeremiasek esan zionean etziote-la ezer egingo, liburu guzia Elizan irakurri zuen: bereala barreatu zan zer egiak esan zituen. Erregeak liburua eramanez zuen, eta irakurtzen asi orduko, aditzen zuena ezin eramanez liburua erre eta bere morroiai agindu zien Jeremias eta Baruk arrapatu eta lotu zitzatela; baña Jainkoak ezkutatu zituen, eta arkitzeko erregearen egin-alak alperrik izan ziran.

Jainkoak Jeremiasi agindu zion, len bezalako beste liburu bat berriro egin zezala, eta erregeari aurkezturik, esateko: Ara, zuk erre zenduen Babiloniako Erregea onara laster etorriko dala eta guzia, gizonik eta abererik utzi gabe, ondatuko duela zion liburua. Begira, bada, Jainkoak Joakin Judako erregeagatik zer dion: Dabiden eser-lekuan jarriko dan ondorengorik ez du izango, eta bere gorputz-illa egunaz eguzkitan eta gauaz izotzetan egongo da. Gaztigu ikaragarri au erregeari eman zion ezkerro, Jeremiasek izan zuen jendeari egiak esateko lekua; beintzat, Eskritura santak ez digu esaten erregeak gaitzik egin zionik; baña etzioten aditzen.

Urte batzuek onela igarota, Joakin aspertu zan urteoroko dirutza eskeñia Nabukodonosor-i ematez;

ukatu zion eta jarri zan gogor egiteko prest. Nabukodonosor uko onekin txit aserretu zan: baña aspaldian izan zituen gora-beerakin, etzegoan nai zuena egiteko; eta besterik ezinean, Kaldea, Siria, Moab eta Amongo zenbat litsarrero bialdu zituen, zezaketen kaltea Judari egitera: eta dollor oiek guzia ondatzen zuten, lendanaz profetak Jaunaren aldetik esanik zeukaten bezala.

Erreinua gisa onetan utzirik, Joakin ogeita amaika urtekoa il zan, bere bizitza gaiztoaren damu gabe, eta bere lenagokoak zetzaten lekurik merezi etzuelako, gorputz-illa zaldi, asto eta zakur ustelduen ezurtokira bota zuten.

6. Jekonias, emeretzigarren Erregea

Jekonias aitaren lekuan, Judako emeretzigarren errege jarri zan, eta iru illabete eta amar egunean agindu zuen. Bitarte labur onetan, aitak bezala, idoloak adoratu zituen. Jeremiasek erakutsi zion zer egin bear zuen: baña alperrik. Atzenean esan zion erbestera joaneta an ilko zala.

Joakin il zan egunetan, Nabukodonosor-ek Egipto-ko Erregearekin zerabilen gerra bukatu zuen, eta arkitu zan nai guzia egiteko lenago baño era obean. Joakin aitik oraño egin zion ukoa gogoan zeukala, Jekonias semea agintean sartu zanean, soldadu-talde andi batekin Jerusalem setiatu zuen. Barrungoak gogor andirik egin gabe, erregea, bere ama, aideak, andizkiak eta serbitzariak Nabukodonosor-i barkazio eske aurkeztu zitzaiozkan. Errege onek gozakaitzkeria andian artu zituen. Gero Jerusalemen sartu zan, eta Elizan eta errege-etxean arkitutako urre, zillar eta beste ondasun guziakin errege, bere etxeko, andizki eta gerrari guziak arturik, Babiloniara katibu eraman zituen, ezer gitxi zuten beartsuenak baizik Jerusalemen utzi gabe. Bereala Judako erregetzatik Jekonias kenduta, onen osaba Sedezias ipiñi zuen, Nabukodonosor-en mendeko izateko eta dirutan zerbait ondo emateko itzean.

7. Sedezias, Judako atzeneko Erregea

Sedeziasek ogeita bat urte zituen, eta amaikan agindu zuen. Bitartean, anaia Joakinek eta illoba Jekoniasek bezala, idoloak adoratu zituen Jeremiasen otsak ezertan artu gabe, eta mendekoak ere gaiztakerian buruari zerraizkion: etzan itsusikeriarik an egi-ten etzanik: Eliza bera ere, lotsarik gabe loitzen;zuten. Jeremias isiltzaka beti ziardun esaten Jainkoronz itzuli zitezela; bestela, galduak zirala: Babilonian katibu laster arkituko zirala; baña etzioten aditzen. Sedeziasek auzoetako erregeakin isillik adiskidetasunak egin zituen, Nabukodonosor-i gogor egi-teko asmoan. Uste zuen, profeta gezurrezkoak ala erakutsita, indarrez eskuratuko zutela; eta Jeremia-sek, Jainkoaren partetik esan arren etzezatela alako lanik artu: eta ala Jerusalem entzat nola Judarentzat txit kaltetsu izango zala; zetorkien jasa bildurgarria beren bekatu eta gaiztakeriak zekarkietela; Babilo-niara joan eta emen irurogeita amar urte bete artean, askotan esan izan zien bezala, egon bearrean zirala, sinisten etzioten.

8. Ezekiel profeta

Jeremias, Jerusalem eta Judan bizi ziranai au esaten eta erakusten ziardun denboran, Ezekiel profeta ere Babilonian berebat zebillen katibu zeudenai adierazten, arren, Jainko egiazkoa serbitu zezatela, gezurrezkoai agurrik egin gabe; bestela, arkitzen ziran katibutasuna gogorragoa izango zutela. Nabukodonosor-ek Jerusalem artuta, Joakin eta beste askorekin Babiloniara katibu joan zan Ezekiel, zeñari katibutasunaren bostgarren urtean Jainkoak profetaren egin-kizuna eman zion. Onen bitartez, bada, bere lagunai etorkizunaren gañean itzegiten zien, Jainkoaren bildur santuan idukitzeko. Jerusalemengatik ere txit berri negargarriak eman ziezten, ziola, Jainkoak egindako besteri ez bezalako mesedeak ezertan artu gabe, ain lotsa gitxirekin aren aginduak autsi zituztelako kastingu ikaragarriak bialduko zituela; baña Jaunaren profeta guziak ezer etziran aien biotzak zuzentzeko, eta atzenean Jainkoaren aserreari beren gaiztakeriakin gañez eragin zioten, eta atzeneko kolpea erori zitzaien.

Sedezias, erregetzan zeramazkien zortzigarren urtean, Babiloniako Erregearen kontra jaiki zan, auzo-akin, batez ere Egiptokoarekin, egindako adiskidetasunarekin Nabukodonosor-i arpegi emateko adiña

bazala sinisturik, eta urteoro eman bearra zeukan dirutza ukatu zion. Nabukodonosor-ek uste gabeko beni au artu zuenean, Judako erreinuari aide guzietatik eraso zion. Lakis eta Azeka ez, beste erri guziak artu zituen, eta oiei kontu egiteko adiña jende utzita, Jerusalemera joan eta setiatu zuen. Sedeziasek esturasun larri onetan Jeremiasi gatzigatu zion Jaunari, arren, aiekgatik eskatzeko. Jeremiasek, aurkez aurke jarrita, Jainkoaren partetik erantzun zion etzuela gauza onik zer uste izan. Guziak Babiloniara katibu joan eta Jerusalem en bearrean zirala. Sedeziasek orduan bere mendekoakin batean ondu-irudi bat egin zuen, Jainkoak agindutako zenbait gauza egiñaz; baña ez biotzetik, ezpada bildurrak estututa.

9. Jerusalem eta Jerusalemgoen ondamena

Egiptoko Erregea abiatu zan Jerusalemgoari laguntzera, eta Nabukodonosor-ek, bidera irtenda erasorik, porrokatu eta igesi bialdu zuen. Garaipen onen ondoren bereala itzuli zan Jerusalem setiatu eta inguru guzietatik itxitzera. Bitartean, jerusalentarren lena-

goko on-irudia egiazkoa izan etzala adierazo zuten; bada, etsaiak aldegin bezain laster, jolas eta jostaketari eman zitzaiozkan, berriz zer ikusirik izango etzutelakoan: Jeremias, egiak beti esaten ziezten profeta, itxian sartu eta asko neke erakutsi zioten, eta beste gaiztakeria eta oker andiak egin zituzten. Jeremiasek esaten zien: Zuei laguntzera zetozten soldaduak beren errironz itzuliko dira. Kaldearrak, berriz ere, onara badatoz, eta erri au erreko dute. Ez uste izan kaldearrak etxeronz itzuliko dirala, ez, ez; elbarri banaka batzuek ez, beste guziak ondatuko bazinituzte ere, elbarri oiek asko izango dira erri au erretzeko. Jeremiasen esan guziak zearo gertatzen ziran. Nabukodonosor-ek zenbat estutuagotu, barrungoak anbat larriago zeuden. Oien nekeak zein gogorrak ziran ezin bear adiña adierazo diteke. Erri doakabe eta zorigaiztoko artan etzan gosea, egarria, gaitza, izurritea, likitskeria eta iltzea besterik ageri. Nola zeuden zer-bait antz-emateko asko da esatea amak sabeleko aurtxoa jaio begira zeudela, bereala il eta jateko, eta neke oiek guziak beartsuak ez ezen, aberatsak ere bazeramazkiten.

Sedeziasek, gauza onik etzegoalako etsimenarekin, bere seme eta etxekoak arturik, ate isill batetik

gauaz iges egin zuen; eta atzenean Nabukodonosor urtebete eta geiagoren buruan Jerusalemen sartu zan. Onen soldaduak zegoan guzia artu, eta gizon eta emakume, zar eta gazte guziak il zituzten; eta Jerusalem ederrak, illen lurpe-leku edo ezurtoki bat baizik etzirudien.

Bereala erregearen eske irten ziran, eta Jerikoko zelaietan atzituta bere seme eta serbitzariakin Nabukodonosor-i eraman zioten: Onek semea eta serbitzariak, aita begira zegoala, Rablatan ilerazo zituen, eta aitari begiak aterata, Babiloniara eraman eta itxian usteltzen iduki zuen il arteraño.

Orra zer patua Sedezias Judako ogeigarren eta atzeneko erregeak izan zuen. Jaunaren profetak askotan esan izan zioten zer gertatuko zitzaion; baña aien deadarrai sor eta gor egiten zitzaien, eta atzenean Babilonian il zan, Babilonia, Ezekielek auez esan bezala, ikusi gabe.

Lanbide oiek guziak eginda, Jerusalengatik lenaz esanak bete bear ziran. Onetarako Nabuzardan agintariari agindu zion Jerusalemenera joan eta soldaduak lenagoko aldian sartu berrian egindako ondamenetik gorde ziran gauza guziak artu zitzala, Elizako eta errege-etxekoai ere, lenago bezala, barkatu gabe;

eta erriari eta Elizari su emateko. Nabuzardanek nagusiaren esanak zintzo egin zituen. Elizako urre eta zillar-gauzak, errege-etxeko eta gañerako guziak atera zituen, eta eze-igarrai su emanik, guziak kiskaldu eta auts-egin zuen, zaborrak eta pareta erre-zarrakatuak baizik utzi gabe.

Nabukodonosor-ek, nai guzia egin zuenean, edo obeto esateko, Jerusalem eta Judari zer zetorkien Jau-naren partetik profetak esandako guzia bete zanean, bere errironz itzultzeko asmoa artu zuen; baña ondo etzeritzan Juda bezain alderdi gozo guri, gauza guziak emateko ain ugaria, iñor gabe uzteari, eta zenbat gizon beartsu lur-lanean trebatu ipiñi zituen, beren izerdiarekin zer jana atera zezaten eta, bidenabar, berari ere eskuerakutsi batzuek egin zizaiozkaten. Buru eta nagusitzat eman zien Godolias Jerusalemgo semea eta Jeremiasen esanari begiratuta iges egin zutenetako: eta iñork txarkeriarik egin etzizaion, bear anbat soldadu utzita, Nabuzardan Babiloniara joan zan.

Nabuzardan Jerusalemene sartu zanean, Jeremias itxian zegoanaz etzan aztu: kate-petik atera zuen eta eman zion Geliasekin gelditzeko baimena eta zerekin bizi: profeta santu oni, alabañan, nai zion, jerusalen-

tarrak odolik isuri gabe Nabukodonosor-en eskuetan jartzeko, alperrik bederik, egin zituen alegiñakgatik. Nabuzardanen arrera on onezaz baliatu zan Ramatarra joan eta andik Babiloniara katibu zijoazen bere lagun maiteai atzen agur egin eta nola bizi bear ziran erakusteko. Gero Jerusalemenera itzuli zan, beste egiteko andi batera. Ara zer.

10. Jeremiasek Elizako zenbat gauza gordetzen ditu

Jerusalengo erria auts egin bear zan aurrean, bere gogoko eta Jainkoaren bildurreko apaiz batzuek beregana deitu eta Jaunaren partetik agindu zien Eli-zan zeuden elkartasuneko Kutxa, Tabernakuloa bere Kerubinakin, beti zizekan sua eta beste zenbat gauza artuta, berak izentatu zien lur-zulo batean gorde zitzatela. Apaizak ala egin zuten; eta Jeremiasek orain, Nabuzardanek nekazaritzan egiteko utzitako gizon jainkozkoenak berekin arturik, bada apaizik batere geratu etzan, lur-zulora joan zan; eta su iraze-kia emen bertan utzirik, beste gauza gogoangarri aiek guziak gizonen sorbaldaetan eraman zituen, eta

lagunai aide eragiñik, berak bakarrik zulo batean sartu zituen, eta atea edo sarlekua itxi zion, iñork ezin igerri zizaiokean eran, eta lagunai esan zien: Leku au ez da ezagutua izango, Jainkoak bere erria bildu eta adiskidetu arteraño: eta gaur dan eguneraño koba eta kobako gauza miragarri aien berri iñork ez daki.

Jeremiasek, bere lanak eginda Jerusalenera itzuli zanean, zer neke-penak eta naigabeak izango zituen esatea erraz ez da. Erri ots andiko mundu guziaren burua, edertasunean besteri ezer zor etziona, Jainko egiazkoaren Eliza bere erdian zeukana, Jainkoak israelarren aide egindako mirari eta mesede paregabeak agertzen zituzten gauza guziak beregandik aterata, jauregi, etxe eta gañerako guziak auts eginda, aide guzietatik bakardaderik mingarriena ikusita, nork Jeremiasen biotz illuna eta miña adierazo? Orduan ipiñi edo zuzendu zituen *Jeremiasen negarrak edo lamentazioak* deritzaten itz triste, aste santuko eliz-lanetan irakurri oi diranak, eta biotzik gogorrena ere erdiratu gabe ezin aditu ditezkeanak.

Gero Jerusalendik Masfat-era, Godoliasen ondora, joan zan, eta bere lagun banaka aiekin bizi zan, guziai Jaunaren bide zuzena erakutsiaz: baña laster izan

zuen zergatik berriro negar egin. Asi ziranean beren buruak sakabanatuta gorde zituzten banakak auzoetatik Judara biltzen, etorri zan gizon bat, Ismael zeritzana, eta Godoliasen nagusitza ontzat ezin eraman zuena. Onek, afaltzen zeuden batean, Godolias il zuen, eta amontarretara igesi joan zan. Lagunak gelditu ziran zer egin etziekitela, edo Babiloniara barkazio eske, edo Egiptora igesi joatea ezin erabakiz zalantzaz. Jeremiasek esan zien, ez bata eta ez bestea egin zezatela, ezpada Judan bertan egoteko, eta etziela iñork gaitzik egingo. Jeremiasen esan guziak alperrik ziran, eta arteraño bildutako andi eta txiki guziak arturik, Egiptora igesi joan ziran. Jeremias ere berekin eraman zuten; eta emen bizi izan zan, judar desleialai beren billaukeriak arpegira ematen eta Jau-naren esanak ezertan artu etzituztelako zetozkien kastigu latzak adierazten: eta atzenean profeta santu au arrika il zuten.

Ismael eta besteak Judatik aldegin zuten ezkeror, or-emendik Jerusalem ondora zenbat judar bildu ziran, bizimodua ateratzeko asmoan; baña Nabuzardanek artuta, Babiloniara, lenagokoak bezala, katibu eraman zituen, eta Judako erreinu ederra soll-solla gertatu zan, nekazari banaka batzuek baizik gabe. Egipto-

ra iges egindakoai ere makillada iritsi zitzaien. Nabukodonosor-ek auzoetako erregeakikoa egin eta menderatu zituenean, Egiptokoari ere eraso zion, eta egin zuen ilkintza andian Judako igeslari asko erori ziran, eta gañerakoak eramane zituen Babiloniara, beren senide eta erritarrak lenagotik zeuden tokira, non morrontza gogorrean sartu ziran, profeta santuak aurreeraz esan izan zieten bezala.

OGEITA ZAZPIGARREN IRAKURGAIA

1. Babiloniako katibutasuna

Judarrak beren buruak katibu ikusi zituztenean, etsi zuten izaera onetan igaro bearko zituztela Jeremias profetak esan izan ziezten irurogeita amar urteak. Ezagutu zuten neke aiek guziak beren gaiztakeriak ekarri zieztela, eta Jaunari eginda.ko irain edo ofensaen damua bertatik agertu zuten, eta asi ziran Jainko egiazko, ainbat aldiz Judan baztertu zutena, egiaz adoratzten eta zezaketeneraño serbitzen. Onetarako asko lagundu zieten Jeremiasen lenagoko ondo-esanak eta gaztiguak; eta onen ikasle Baruk, Ezekiel eta beste profetaen erakutsiak.

Judarrak nekazaritzan eta edozeñ esku-lanetan txit azkarrak eta argiak ziran; eta beren izerdiarekin zer jana atera zezaten, Nabukodonosor-ek lur-erlo andi eta bazter zabalak oparo eman ziezten, maneatu, laboreak ereiñ eta abuztu onak izan zitzaten. Onela urte batzuetan bizi izan ziran. Bitartean Nabu-

kodonosor-ek Persiako probintzia bi beretu zituen eta oietako jendeak Judara bialdu, eta Babilonian zeuden judarren erdiak Persian ipiñi zituen, eta trukaera onen bidez, erdiak arkitu ziran Babilonian eta besteak Persian, non berriro asi bear izan ziran eman zitzaiezen bazterretan nekatzen eta bizia ateratzen; eta bi lekuetan Jainkoak begiratu zien errukiz eta mesede andiak eginaz.

2. Daniel profeta

Arestian esan da judarrai Babilonian asko lagundu zietela profeta santuak, zeintzuen artean Daniel ipiñi bear da. Daniel, oraindik gaztetxoa zala, Joakin Judako erregearekin batean eramana izan zan Babiloniara, non Joakin erregea etxera itzuli arren, beste katibuakin geratu zan, eta Juda guzia ara zanean, an bizi zan. Onen izen andia laster agertu zan, eta begira zergatik.

3. Susana

Susana, Helzias-en alaba eta Joakin zeritzan gizon aberats baten ernaztea zan. Guziz ederra eta moduzkua izateaz gañera, gurasoak eman zioten aziera onari zintzo erantzunda, Jainkoaren bildur andikoa zan, eta ez munduak nai duen, ezpada Moisesen legeak eskatzen zuen eran bizi zan. Joakinek bere etxe ondoan zeukan baratza eder batean judarrak biltzen ziran egurastu-aldiak artzera. Urte artan jueztzat bi gizon zar-eldu ipiñi zituzten, eta juez oiek eta zer esana zuenik bazan, Joakinen etxean batu eta ezdabaida edo auzi guziak erabakitzen zituzten. Jendeak aldegiten zuenean, Susana baratzara irten eta ibilli oi zan, egurastutzen. Andre onen edertasunak zar aiek lilluratu zituen, eta Susanaronzko amorio zoroa biotzetan sartu zitzaien; eta, nor bere aldetik, era billan zebiltzan, elkarri beren barrun galdua eta zoramena agertu gabe. Bero andia egindako bein batean, Susana baratzako putzuan mainatu nai izan zan, eta ain begiratua izanik, neskameak baratzatik kanpora bialdu zituen, putzuan zegoala ikusi etzezaten, eta atea bere aldetik itxi zuen.

Gizon zar aiek eginkizunetatik irtenda, elkarri etxerako agur egiñik, ustez banakatu ziran; baña nor bere aldetik, isillik baratzan sartu eta elkar laster

topatu zuten. Orduan batak besteari bere eresi galdua agertu zioten. Leku ezkutu batean jarri ziran, Susana bakarrean atzitzeko eraren zai, beren gurari likitsa asetzeko. Oartu ziranean Susana baratzan bakarrik gelditu zala, biak joan zitzaiozkan eta beren gogoa agertu zioten, esanaz: Ateak itxita daude; iñork ez gaitu ikusten; eta guk nai degunera jarri zaite: bestela, guk gerok esango degu galai batekin zeundela, eta onekin gozaroago egoteagatik neskameak baratzatik atera dituzula. Itzketa lotsagabe au aditu zuenean, aieska min bat egin zuen, ziola: Alde guzietatik estu nago; zuen esana egiten badet, anima ilko zat, eta ez badet, gorputza ilko da: baña obe det zuen eskuetan il, Jaunaren aurrean utsegin baño.

Itz oiek esanda, laguntza eske deadar egin zuen. Zarrak ere oska asi ziran; baratzako atea idiki zuten; eta Susanaren modian txit antsiatua eta itz gabe ikusi zuten. Zar likitsak, beren gaiztakeria besteri ezarri naiez, gezurra zeriotela asi ziran, eta morroiak lotsaturik etzuten biotzik izan esateko baizik, alako gauzarik etxekoandreagatik sekulan etzala aditu.

Susana garbia etxera itzuli zan, neskameak laguntzen ziotela, eta etsirik mundukoak etziotela gauza onik egingo, Jaunaren eskuetan jarri zan eta

eskatu zion aren garbitasunari, arren, begiratzeko. Susanaren senar, guraso eta ezagunai aldats egiten zitzaien onelako gauza bat Susanak egin zuela sinistea; baña zar berdeak lana aurrera zeramaten; eta Susanak ikusikizunik ez izan arren, lekuko edo testiguak esan ezkerro, judarren legeari zegokanez, arrika il bear zan.

Biaramonean oi bezala Joakinen etxean batu ziran, auziak ikusi eta erabakitzaera. Susana bereala erakarri zuten, eta eskuak oni buruan ipiñirik, zartzar aiek esan zuten: Emakume au, atzo baratzan genbiltzala, bere neskameakin sartu zan, neskatzak bereala bialdu eta ateak itxi zituen; gero galai bat ezkutata zegoan lekutik irten zitzaion, eta biak gaiztakerian ibilli ziran. Guk galaia atzitu nai izan genduen; baina gu baño geiago zalako, iges egin zigun, eta oni eldurik, galdetu giñion zein zan, eta etzigun esan nai izan. Guk gerok au guzia ikusi genduen. Bilduta zegoan jendeak zar aiek ziotena sinistu zuen, gezurrik esango etzutelakoan, eta erabaki zan il zedilla.

Susanak etzuen itzik atera, eta biotza zeruronz jatorik, Jaunari onela erregutu zion: Ene Jainko betiko, gauza isillak ezagutzen eta egin baño ere lenago dakizkizuna; badakizu egin ez dedan gaiztakeria eza-

rri didatela, eta oiek nigatik esan dituzten gezurragatik iltzera noala. Jainkoak entzun zion, ez ordea gizonak ezertan artu. Lotu zuten, eta urkamendira zeramatera, Daniel gazteak deadarrari eman zion, esanaz: Ez naiz ni andre onen odolean kutsutzen. Itz oiek aditu zituztenean, Danieli ingurukoak esan zioten: Orrela zer diozu? Danielek orduan esan zien: Burutik jauziak al zaudete, geiagoko gabe eta ikusikizunik ez duen gauza bategatik, Judako alaba bat iltzeko? Itzuli zaitezte, eta gauzari ondo begiratuta, berriro erabaki ezazute: andre oni ezarritako guzia gezurra da. Erabaki-leku edo tribunalera itzuli ziran; jendeak Daniel erdian artu zuen eta bere iritzia eskatu zioten. Danielek erantzun zien salatzaileak banakatu zitzaatela, eta ark bere galdeak biai bat-banaka egingo ziezatela. Banakatu ziranean, Danielek bati otsegin, eta galdetu zion: Zer arbola-petan galaiarekin emakume ori ikusi zenduen? Legeltxorra-pean, salatzaileak erantzun zion. Danielek esan zion: Ori, zer gezurra. Gero besteari deitu eta galdetu zion, ea Susana eta galaia zer arbola-petan ikusi zituen. Arte-pe batean, bigarren onek erantzun zion. Zer gezurra diozun, oni ere Danielek esan zion. Aditzen zeudenak ikusirik esanetan biak bat etzetozela, ezagutu zuten

gezurretan zebiltzala, eta Susanaren aide jaiki ziran, esanaz, oni nai zioten eriotza bera, agure gezurti aiek merezi zutela. Susana askatu zuten; zar salatzalleak lotuta urkalekura eraman eta arrika il zituzten. Daniel zeruetaraño altxatu zuten, eta onen azkartasun argia bazter guzietara barreatu zan; eta Susanaren garbitasuna ere agirian geratu zan: geroz len-lenagoko begirunea gorde zioten, emakume on eta jainkozkotzat iduki zuten, eta oraindaño aitortu eta sekula guzian aitortuko da deabruaren amuetatik gorde nai diranen maisu eta ispillu garbia dala.

Susanaren kontu au gertatuta laster, Nabukodonosor-i gogoak eman zion ain aginte andia zeukan erregeari zegokion gortea edo serbitzari asko ipintzea, oietatik bere anditasuna ezagutu zedin. Mendean zeuzkan erreinuetako mutil gazte ederrenak bere etxera eramanerazo zituen, bere maitetik jan eta edanaz, eder eta galant azi zitezen; eta kaldearren itzkuntza eta eskola ikasita, gero etxean serbitu zezaten. Judarren artean Daniel, Ananias, Misael eta Azarias onetarako autuak izan ziran.

Daniel bereala bildurrak artu zuen, ematen zitzaien janarian izango ote zan zerbait Moisesen legeak debekatua edo idoloai eskeñi edo ofrendatua,

eta ezertan ere ez kutsutzeagatik beren agintari edo kontuartzalleari esan zion beste jan-gauza batzuek emateko. Beingoan beste janaririk etzien eman nai izan, erantzunaz, baldin jan gabez gañerakoak baño ubeltxeagoak bazeuden, erregeak ari nozierazoko ziola, eta ezin egin zezakean gauza eskatzen ziola. Danielek etsi etzuen; bigarren kontuartzalle Malasar-i mesede bera eskatu zion, esanaz: Amar egunean baberrumak jaten eta ura edaten iguzkizu, eta gero begira zaguzu, erregearen maietik jan dutenak edo gu ederrago geran. Malasar-ek ala egin zuen; eta amar egunen buruan besteak baño ederrago eta galantago arkitu zituen; eta iru urte, artarako izentatuetan, baberruma eta ur utsarekin bizi izan ziran; eta Malasar ere onela ondo zijoa, men erregearen maietik zetozkion jan-edanak saldu eta oien dirua beretzat zuen. Bitarte onetan, gorputzeko edertasuna ez ezen, jakinduria eta gauza isillak asmatzeko doaia ere lau gazte aiei, batez ere Danieli, Jainkoak eman ziezten.

Iru urteen buruan, nork bere kontukoak erregeari aurkeztu ziozkaten eta erregeak ikusirik ederrenak Daniel eta bere lagunak zirala, eta itzketan ere argienak, bertatik bere serbitzora artu zituen.

4. Nabukodonosor-en ametsa

Andik zerbait denborara, Nabukodonosor-ek gau batean amets izugarri bat egin zuen, eta esnatu orduko, aztu zitzaion zer zan. Erreinuko sorgin, azti eta asmatzalle guziak bildu zituen eta agindu zien zer amets egin zuen asmatu eta zer esan nai zuen azaldu zezatela; bestela, ilerazoko zituela. Azti oiek ezin zuten asmatu zer amets zan; eta erantzun zioten, munduan au zezakeanik etzala, eta asi ziran guziak iltzen. Daniel eta bere lagunak ere asmatzalletzat zeuzkaten, eta besteak bezala, billatzen zituzten iltzeko. Orduan Daniel erregeari aurkeztu zitzaion eta esan zion, baldin epea edo leku ematen bazion, asmatuko ziola. Itz onetan Daniel bere lagunakin jarri zan Jaunari erregutzen, eta Jainkoak naiko guzia agertu zien. Bereala erregeari joan eta esan zion: O errege! Zu jarri zera ondoren zer datorren pensatzen, eta gauza isillen berri duenak etorkiñak agertu dizkizu. Niri ere adierazo dit zure ametsak zer esan nai duen. Guziak begira jarri zitzaiozkan, eta gisa onetan itze gin zuen.

O errege! Sunbil edo giz-antz begiratu ikaragarriko bat zure aurrean ikusi dezu. Burua urrezkoa, bularra eta besoak zillarrezkoak, sabela eta isterrak kobrezkoak, bernazakiak burnizkoak eta oñak erdi-burni eta erdi-lurrezkoak zituen: eta zu begira zengokiola, amildu zan arkaitz batek oñetan jo eta guzia porrokatu zan: une, zillar eta beste gaiak aizeak daraman autsa bezala aienatu ziran; baña arkaitza mendi egin zan, eta mundu guzia estali zuen. Zure ametsa au da. Erregeak ezagutu zuen Danielek egia ziola eta ezertan ere utsegin gabe amets guzia asmatu zuela.

Onen ondoren azaldu zion zer adierazten zuen, esanaz, urrezko buruak bere erreinaldia aditzera ematen zuela; zillarrezko bular eta besoak gero sortuko zan beeragoko erreinaldi bat; kobrezko sabel eta izterrak irugarren erreinaldi mundu guzian zabalduko zana; eta burni eta lur nasteko bernazaki eta oñak laugarren erreinaldi erdibituko zana. Atzenean arkaitz ark adierazten zuela lau erreinaldi oien buruan sortuko zala beste bat, gañerako guziak desegiten ikusi eta berak beti iraungo zuena.

Danielek itzketa onetan geroko berriak eman zituen, bere begiakin ikusitakoak izan balira bezala. Nabukodonosor-en agintearen ondoren medo edo

persaena izan zan; gero greziarrena; atzenean erro-marrena. Eta oien guzien ondoren eta buruan Jesu Kristo gure Jaunak ipiñi zuen bere Elizako erreinu, beti iraungo duena eta gañerako guzien gora-beerak eta autsi-osoak ikusiko dituen.

Nabukodonosor Danielen azkartasun eta argiarekin arritu zan eta auzpeztu zitzaion, adoratu eta inzensua eskeñi naiez, baña Danielek etzion utzi, esanaz, agur hura Jainko egiazkoari bakarrik zor zitzaio-la. Ordutik Daniel goeneneko mallan jarri, eta erregearen lenengo serbitzariaren aulkian eseri zan, denbora batean Egipton Jose egon izan zan era berberean; eta Danielen lagunak ere erregeak agintean ipiñi zituen.

5. Nabukodonosor-en giz-antza

Nabukodonosor-ek Danielen erakutsi onakin erreinuko gauzak txit zuzen eraentzen zituen; eta Israel eta Judako katibu guziak ere beren erritar ain gora zegoanaren babesean, lasaitasun andian eta eskurantza askorekin bizi ziran. Baña urte asko baño

lenago, ezinikusiak leku egin zuen. Babiloniarrek onean ezin eraman zuten Daniel eta bere lagunak, arrotzak izanik, alako eskubideak izatea. eta asi ziran Nabukodonosor-i iguinerazotzen. Erreinuko lanbideetan eta eraenean nondik eldurik etzuten arkitzen. eta erlejioaren aldetik sartu ziran. Erregeari esan zioten lenago izandako amets ark merezi zuela ondorengoai oroipen bat uztea, eta eragin zezala lotan iruditu zitzaionaren erako giz-antz bat, guzia urrezkoa, eta erreinuko andizki guziak hura adoratzera beartzeko.

Erregeak esan au ondo artu zien, eta eragin zuen urrezko giz-antz bat, ogeita amar kana luze eta iru zabal zana, eta Dura-n ipiñi zuen. Erreinuko andizki eta buru guziak Duran bildu eta giz-antz oni belaunikatu zitzaiozkan; baña ikusi zutenean Danielen iru lagun Sidrak, Misak eta Abdenagok etzutela besteak bezala egin, erregeari salatu zioten iru gazte aiek etzutela aren agindua ezertan artu, eta giz-antzaren aurrean ez ere belaunikatu.

Nabukodonosor-ek beregana otsegin eta esan zien: Egia da nere jainkoai ez diezutela agur egiten eta nik eragin dedan idoloa adoratzen? Orain, bada, baldin ez badezute nik agindua egin nai, labe goritu batean sar erazoko zaituztet: eta, zein Jainkok nere

eskutik aterako zaituzte? Gazte santu oiek, Jainkoaren amorioarekin suturik, esan zioten: Ez dagokigu gai onetan zuri ezer erantzutea, zeren gure Jainkoak labe goritutik eta zure eskuetatik atera gaitzakean; eta au egin nai ez balu ere, jakin ezazu, O errege! ez diegula agurrik zure jainkoai egingo, ez zure idolorik adonatu ere.

6. Danielen lagunak labe gorituan

Mundu guziak baietz esaten oituta zegoan Nabukodonosor arroak, ez da zer esan erantzuerara au nola artuko zuen. Begiratu zorrotz bat eginda, berai itzik esan gabe, agindu zuen labe bat sutu zedilla bestetan baño zazpi aldiz beroago jartzeraño, eta iru gazte oiek ondo loturik botatzeko, erre eta auts egin zitezzen. Zerbitzariak ala egin zuten, eta ain goritua ipiñi zuten non gana ogeita lau kana eta erdian igotzen zan, errekinak ematen ari zitzaiozkan guziak erretzen zituela. Iru gazteak garretara bota zituzten, eta lotura guziak Aingeruak askaturik, labe gorituan zelai

eder batean bezala or-emen zebiltzan Jainkoa alabazten, akatsik txikiena ere suak egin gabe.

Nabukodonosor-i au esan zioten, eta bere begia-kin mirari au ikusteagatik labe ondora joanda, begiratu zien eta esan zuen: Au zer da? Ez dituzute iruak, ondo ootuta, labera bota? Ala ere nik neronek dakuskit, lokarri guziak askatuta, batera eta bestera dabil-tzala, Jainkoaren semea dirudien bat lagun dutela. Nabukodonosor arkitu zan zer egin edo zer esan etziekiela. Geroenean labera alderatu zitzaien eta otsegin zien: Jainko andiaren serbitzari onak, irten zaitezte eta atozte. Laugarren lagun Aingeruak bereala aldegin zuen, eta iru gazteak gar artetik irten ziran. Errege, andizki eta gañerako guziak arriturik gelditu ziran, ikusi zutenean ille-izpi bat ere etzitzaie-la erre: eta Nabukodonosor-ek agindu men, baldin Sidrak, Misak eta Abdenagoren Jainkoagatik iñork gaizki esaten bazuen, il zedilla; bada, beste Jainkorik ez da, zion, labeko su-garretatik onela gorde ditza-keanik. Len-lenago baño ere geiago altxatu zituen, eta oiek ezin ikusiz eta galdu naiez zebiltzan biotz dollorrekoak lotsaturik geratu ziran.

Mirari onen ondoren urte batzuetara, izan zuen beste amets bat txit ikaragarria, eta lenagokoa baño

obeto gogoan geratu zitzaiona. Bazter guzietan zera-
mazkien garaipenakin arroturik, etzuen uste bera ain-
bat iñor zanik, eta Jainkoak urgulleri au beeratu nai
izan zion. Lotan iruditu zitzaion zekusala zuaitz edo
arbola bat zeruraño iristen eta munduaren lau ertze-
tatik ikusten zana. Orri txit ederrak eta fruta asko
zituen. Lurreko abereak onen itzalpean eta aireko
egaztiak adarretan egoten ziran. Zer jana guziai ema-
ten zien. Nabukodonosor amets onetan zegoala, kon-
tuartzallea zerutik jatsi zan eta otsegin zuen: Arbola
ori ondotik ebaki, adarrak autsi, orriak astindu, frutak
barraiatu edo zabaldu, abereak bere itzaletik eta
egaztiak adarretatik igesi joan bitez; baña epait-
ondoari lurrean utzi bekio, burnizko eta kobrezko
kateakin lotuta, belar artean, intzak busti dezan.
Gizon-biotza, biotz basati itzuli bedi, eta gisa onetan
zazpi denbora edo urte igaro bitza. Ametsa au zan.

Zer esan nai ote zuen jakiteko, erreinuko sorgin
eta azti guziai Nabukodonosor-ek deitu zien, baña
etzion iñork azaltzen. Atzenean Danieli otsegin eta
onek agertu zion. Ara nola. Arbola ori zu zera, O erre-
ge! Danielek esan zion. Zure anditasuna zeruraño igo
eta zure agintea mundu guzira zabaldu da. Gañerako
iruditu zazkitzun arbola-ebakitze, adar-auste eta bes-

teak, ara zer adierazten duten. Giza-artetik botako zaituzte eta lar-abereakin bizituko zera, belarra idiak bezala janaz eta intzak bustitzen zaituela, eta gisa onetan zazpi urte joango zazkitzu, Jaun Zerukoak gizonen aginteak eskuan dauzkala, eta nori nai, ari ematen diozkala ezagutu dezazun artean. Epait-ondoa bere sustraiaetik uzteko esateak adierazten du zure erreinua zuretzat izango dala, eskualdi guzia zerutik datorrela ezagutzen dezunean. Nere esana orain ar ezazu: zure bekatu eta gaiztakeriaen truke limosnak egin itzatzu, beartsuai lagunduaz, eta Jauna menturaz zuzaz errukituko da.

Nabukodonosor-ek albista onekin ikara andia artu zuen, eta Danielek esandako gauza onai ekin bearrean, gerrako iskanbillakin zerbait aztutzen ote zitzaion ikusteko, Egiptoko eta auzoetako beste erregeai indar andiakin eraso zien, eta guziak naierara menderaturik, Babiloniara itzuli zan, arrokeriaz beteta, mundu guziaren jabetzat bere burua zeukala.

7. Nabukodonosor abere egiña

Garaipen oien ondoren, Danielek ametsa azaldu zionetik amabi illabetera, egun batean etxean egurastutzen zebillela, Babiloniako erri ederrari begira jarri zan, esanaz: Zer? Babiloniako uri eder au ez da, nere anditasun guzian bizitutzeko nik eragin nuena? Itz oiek esan orduko, zeruko ots bat aditu zuen, ziola: Zure erreinua zugandik badijoakizu: giza-artetik irtenda, abereetara zoaz. Danielen esanak bereala asi ziran gertatzen. Burutik jauzitako amorratu baten eran, uste du aberea dala, eta abereen griñak artzen ditu; soñekoak urratzen ditu, itzegin nai ez du, eta idiak bezala *muu* egiñaz, lau-oñetan abiatzen da.

Etxetik irtenda, gizonetatik iges egin zuen; basora joanda, sasiteetan sartu zan eta lar-abereen eran belarra jaten zuen; eta gisa onetan zazpi urte igaro zituen, izotz eta inziarrak, eguzki eta euriak, kazkabar eta beste ekaitz guziak aragian artuaz: larrua kaskartu eta illea, egaztiai lumak bezala, azi zitzaion, gorputz guzia estaltzeraño; azkazalak luzetu eta kakotu zitzaiozkan. Gauza ikaragarria! Mundu guzia bere mendean jotzen eta anditasunean iñor alderatzen ere etzitzaiola uste zuen Nabukodonosor, bere arrokeria, antuste eta urgulleriak bas-abere biurtzen du.

Bitarte onetan biotza zeruronz jaso zuen, eta eza-
guturik Jainkoa dala zeru-lurren jabea eta erreinu
guziak nori-nai eta noiz-nai eman eta kentzen ditue-
na, alabatu eta adoratu zuen, eta aitormen onekin
giz-antzera itzuli zan. Daniel kontuan zegoan zazpi
urteak noiz betetzen ziran, eta orduan, onen gazti-
guz, erreinuko andizki guziak baturik, errege bere
etxean artu zuten, eta egundaño baño goratasun
andiagoan jarri zan. Jainkoak arekin egindako mirari
andiak aitortu zituen, oiek adituta, bere agintepe
guzian Jainko egiazko bakarra adoratu zedin. Andik bi
urteren buruan il zan, Jainkoagana menaz biurtu zala-
ko ezagunbide eta aztarnak utzirik; len-lenagoko
arrotasunik, benik bein, etzuen agertu, eta Jaun Zeru-
koari lurreko guzien buru eta jabetzat begiratu izan
zion.

Aitaren lekuan Babiloniako errege Ebilmerodak
sartu zan, eta bereala adierazo zuen Danieli eta onen
katibu-lagunai aitik bezain begiramendu ona ziela:
txit pake onean eta Jainkoak nai zuen arteraño erbes-
tean egon bearra, beste nekerik etzutela bizi ziran.
Erregeak begi onez begiratzen zien denbora berean,
berak ere alegiñean etzioten iñori gaitzik egiten eta

naigaberik ematen, eta ardura guziarekin Jainko egiazkoaren legea osotoro gordetzen zuten.

Joakin Judako erregeak kateetan ogeita amazazpi urte zeramazkien, Nabukodonosor bildur zitzaiolako, berriz ere odol-isurtzeren bat eragin zezan; baña Ebilmerodak semeak, agintean sartu zaneko, ainbeste urtean itxian usteltzen zegoana atera zuen, bere etxean bizilekua ipiñi zion eta bere maiean artu zuen; baña etziran luzaro elkarrekin egon; bada, Ebilmerodak urtebeteren buruan eta Joakin andik laster, lenago ez bazan ere, il ziran.

Ebilmerodaken seme Baltasar aitaren aulkian eseri zan; baña oraindik aurra zalako, bere ama Nitokris-ek agintea artu zuen. Emakume au, ain argia eta azkarra izanik, ogeita lau urtean eraenduta, semeari eskua eman zion. Bitarte onetan judar katibuak, lenagoko erreinaldietan bezala, beren izaeran ondo zijoa-zen: eta au bera esan dezakegu Persian zeudenai ere gertatzen zitzaiela.

OGEITA ZORTZIGARREN IRAKURGAIA

1. Ester eta Mardokeo Persian

Lenago esan da, katibutasunean zeuden Juda eta israeltarren erdiak Nabukodonosor-ek, Persiaz jabetu zanean, bazter oietara bialdu zituela. Beste askoren artean Mardokeo zeritzana joan zan. Mardokeo Juda bere erritik Babiloniara errege Joakinekin eraman zuten, eta persiara aldatu zanean Susako urian bizi zan, Ester zeritzan illoba bat bere ondoan zuela. Mardokeo gizon zuzena eta Jainkoaren bildurrekoa izanik, aita ilda, umezurtz geratutako illoba bere kontura zeukan, eta txit oitura onetan azi zuen.

Mardokeo onela bizi zala, izan zuen amets bat zer pensatu andiak eman ziozkana eta, etorkizuna ikusi artean, igerri etziona. Lo zetzala, iruditu zitzaiozkan ots, iskanbilla eta iñusturiak; lur-ikara eta zanbuluak: gero ikusi zituen bi erensugetzar, elkarri eraso naiez zebiltzanak. Oien txistuetara, on guzien kontra jendeak jaiki ziran, eta mundu guzian izu-ikara latza

sortu zan. Onak ere ikaratu ziran eta Jainkoari otsegin zioten. Orduan ikusi zuen iturtxo bat ibai andi egin eta ur asko zeriona. Eguzkia eta illargia agertu ziran, eta umillak goratu eta arro urgullutsuak aien azpira erori ziran. Ametsa au zan.

Denbora onetan Persiako uri Susatik Asuero erregeak eunda ogeita zazpi probinzia bere mendekoetan agintzen zuen: eta arestiko Mardokeoren ametsetik urtebetera, bere anditasun eta izanak erakusteko, eman zuen bazkari bat, egundaño ikusi dan andiena. Eunda ogeita zazpi probinziaetako buru eta agintariak, erreinu guziko errege-gizon eta andizkiak bere etxera bildu zituen, eta eman zien bazkariak eunda larogei egunean iraun zuen: bitarte luze onetan ezeren ere utsunerik ikusi etzan. Jan-edanak eta beste gauza guziak lenengo egunean bezala atzenekoan agertzen ziran, mundu guziak Asueroren anditasun eta aberastasuna jakin zezan.

Bazkari au bukatutakoan, Susako gizon guziai ere beste zazpi eguneko bat eman zien. Onetarako aulki, mai eta bear ziran beste tresna guziak etxeatarian ipiñierazo zituen, eguzkiak jo etzitzan, urrea eta zillarra zeriozkien kortina ederrakin estalpeak eginda. Atzenean, guzia erabat joan zedin, nai izan zuen bere

emazte Bastik ere Susako emakume guziai bere beste etxe batean beste zazpi eguneko bazkari bat eman zizaien.

Atzeneko egunean, errege Asuerok, ardoz kaskoa ondo berotuta zeukala, erregiñari gaztigatu zion zituen soñeko eta edergarririk obenak janzi eta koroa buruan zuela aurkeztu zekiola, an zeuden guziak aren edertasuna zekusaten. Erregiñak etzion gaztigu au ontzat artu, eta etzitzaion joan nai izan, debekatua zegoalako aren erako emakumeak atzeen begietan jartzea. Senarra txit aserretu zan, eta alboan zeuzkan ondo-erakusleai galdetu zien ea erregiñak zer kastigu merezi zuen. Emaztearen erantzuerak bidezkoa zan; baña ondo-erakusle losentxariak etzioten erregearen suari errekiñak emateari baizik begiratu. Mamukan-ek, guzien izenean, erregeari erantzun zion, Basti erregiñaren ukoak erregearen onoreari ez ezik, erreinu guziari ere ukitu ziola. Bastiri ezer egin gabe uzten bazitzaion, bazter guzietan barreatuko zala; emazte guziak jarraituko zitzaiozkala, au bera egiñaz, eta senarrak nai zutenik ezinean arkituko zirala: beragatik erregearen aserrea bidezkoa zala, eta baldin ondo bazeritzan, agindu zezala aren etxean Basti ez geia-go sartzeko, eta beste emazte bat artu zezala. Lanbi-

de au erreinu guzian zabaldu zedilla eta senarren aginduak emazteak txotillago egingo zituztela. Esan au erregeak ondo artu zuen, eta erreinu guziari gatzigatu zion zer neurri artu zuen.

Asuerok, andik laster burua oztu eta ardoaren indarrak beeratu zitzaiozkanean, ezagutu zuen agindu hura ematen izandako arintasuna eta Bastik atzean aurrean jartzeko uzkurtasunarekin erakutsi zuen onestasuna: baña legeak debekatzen zion bein utzi ezkerokoa berriz artzea; eta bere erakusleak buruan sartu zioten, Basti zan baño ere neskatz ederrago bat emazte egin bear zuela. Agindu zuen erreinu guzian arkitzen ziran neskatzik ederren eta moduzkoenak bildu eta bere etxera ekarri zitezela. Neskatz oiek Ejeo-ren kontura ipiñi zituzten, eta beste askoren artean Mardokeoren illoba Ester. Urte betean errege-etxean iduki zituzten, edertzen; eta guziak bat-banaka erregeari eraman ziozkatenean, Ester-ek begiak bete ziozkan; ederrentzat autu zuen; eta koroa buruan ipiñi zion, zeñak adierazten zuen, emazte nagusi edo lenbiziko zala. Ezkontza onen berna erreinu guzian bereala eman zan; eztai andiak egin ziran; eta ezkontza onekin erreinu guziak mesede bat izan zezan, emankizunak gitxitu zituen.

Mardokeo, bere illobari txit nai ziolako, beti errege-etxe-atarian zebillen, erak agintzen zion guzian Ester-i bere ikasbideak emanaz. Ester ezkondu zane-tik iru urteren buruan, errege-etxeko atean kontu egi-ten zuten biri, Mardokeok igerri zien erregea iltzeko asmoan zebiltzala, eta Ester-i esan zion senarra kon-tuan ipiñi zezan. Gaztigu onekin asmo gaizto guziak agertu ziran; eta bi gizon biurri aiek il zituzten. Mese-de paregabe onegatik bazirudien Asuerok Mardokeo-ri ondo begiratuko ziola; baña eskuerakutsi labur batzuek baizik egin etzizkan eta agindu zion etzeza-la jauregi ondotik aldegin. Jainkoak Mardokeoren saria geroko gordeta zeukan; eta bitartean Asuerok bere penzudea edo konfianza guzia etsairik gaiztoe-nean zeukan, eta au Aman zan.

Aman, Asuerok goeneneko mallan zeukan serbi-tzaria eta errege beraren urrenako zan. Arestian esan dan errege iltzeko asmo artan, Amanek zer-ikusia bazuen, Lidiako errege Amanen aidearekin Asueroren illoba Mediako Erregeak zerabillen gerran osaba illo-baren aide zalako: bada, Asuero il ezkeru, Amanen aideak ondo irteteko ustea zeukan; eta badira diote-nak Asuero galtzeko Susara joan zala. Ala ere, Ama-

nekin Asuero itsutua zegoan, Jainkoari egiten zitzaiozkan agur berak Amani egiteko agintzeraño.

Agindu onen bidez, erregearen etxe-atariratzen zanean, Mardokeo ez, beste guziak belaunikatzen zitzaiozkan eta adoratzen zuten. Amani esan zioten Mardokeok etzuela besteak bezala egiten, eta bere begiak ikusi zuenean salatu ziotena egia zala, artu zuen Mardokeo eta onen lagun Juda eta Israelko guziak ondatzeko asmoa; eta Mardokeoren argi eta leialtasunak Asuero bizirik zeukala gogoratzeak lanbide onetarako su geiago ematen zion.

Amanek Asuerori sinisterazo zion, bada, katibu aiek Persian zeuden bitartean, gauza onik etzegoala; asko ugaritu eta indar andia artu zutela, eta erreinu guzia nastu eta pakea austeko zorian zebiltzala. Asuerok, serbitzari gaizto onen esanai belarriak idikitak. agindu zuen egun jakin batean guziak il zitezela, eta probintzia guzietara aginte au bialtzeaz gañera, leku agirietan txartelak ipiñi ere zituzten.

Juda eta israeltarrak berri min au artu zutenean, negarrari eman zitzaiozkan; zaku eta penitenziako beste soñekoak janzi zituzten, gorputzak zatitu, zilioakin nekatu, barauak atera zituzten, eta estura larri artan zer egin etziekitela zebiltzan. Mardokeo

ere erregearen etxe-atarian oska bazebillen, bere miña Ester-i adierazo naiez. Mardokeo gisa onetan zekustenak baziekiten Ester-en txit adiskidea zala, osaba zanik jakin ez arren, eta aditzera eman zioten nola zebillen. Ester-ek igerri zion naigabe andiren batek artaratuko zuela, eta soñeko bat bialdu zion, zerabillenaren orde z janzita joan zekion. Ester-ek lan au egin zuen alako janzkerarekin erregearen etxean sartzeko eskurik iñork etzuelako; baña Mardokeok etzuen aldatu nai izan. Geroenean Ester-ek bere morroi Atak bialdu zion, zer zuen jakitera. Mardokeok gaztigatu zion zer lanbide estu eta larrian bera eta lagun guziak arkitzen ziran, eta erregeagana sarturik eskatu zizaiola, arren, agindu gogor hura atzeratze-ko.

Erregearen gelan iñor, erregeak gaztigatu gabe, sartzea, biziaren azpian debekatuta zegodn, eta osa-bari erantzun zion: Nola egin dezaket zuk diozuna, baldin ogeita amar egun oietan ez banau deitu? Osa-bak esan zion: Ez uste izan, ez, erregearen etxean zaudelako zu bakarra bizirik geratuko zerala, beste judar guziak ilda: bada, zu orain isillik bazaude, judar-rak beste biderik izango dute ondo irteteko: orduan zu eta zure aitaren jatorriak ilko dira. Eta, nork daki,

zu erregiñatzara igo ote zeran, esturasun latz onetan gu gordetzeko? Atzenean oiek eta onelako osabaren beste esan askorekin, aurrenetik uzkur bazegoan ere, jarri zan erregeagana agertzera. Onetarako osabari gaztigatu zion, Susan arkitzen ziran Judako guziak bil-durik, iru egun eta iru gauean barautu zezatela; berak ere bere neskameakin ala egingo zuela; Jainko-ari gogoz eskatu zizaiotela bere lanbidean ondo irten zedin.

Ester-ek gaztigatua Mardokeok egin zuen; biotza Jainkoronz jasorik, eskari au egin zion: Jauna, Jauna, Errege guziz Altsua: gauza guziak zure eskuan dituzu, eta zure naiari gogor egin dizaioketanik ez da. Zeru-lurren Egillea zu zera; gauza guzien Jabea zu zera. Badakizu Amanek nai zuen agurra ez diodala nere arrokeriaz eta ezertan ez daukadalako ukatu: Israe-len onerako ala bear izan ezkerro, beraren oñ-pean pozik jarriko nintzaion; baña zuri bakarrik zor zatzuna besteri emateak bildurtzen ninduen. Orain, bada, Abrahamen Jainkoa, zure erriaz errukitu zaite; dakusu etsaiak il nai gaituztela.

Ester-ek ere eskari bera Jaunari egin zion, eta iru egun negar eta nekekoak igarotakoan, prestatu zan; soñekorik ederrenak janzi zituen; gorputza un gorritz

eta arri distiatuz apaindu zuen; eta neskame batek besotik eutsi eta besteak mantuaren ertza jasotzen ziola, senarra errege-aulkian eserita zegoan lekura sartu zan. Erregeak, gaztigatu gabe sartu zalako egin zion begiratu zorrotzak desganatu zuen, eta korde gabe lurrera jauzi zan.

Gisa artan Ester ikustek Asueroren biotza bigundu zuen, eta aulkitik jaikirik eldu zion, esanaz: Ester, zer egin zatzu? Ez ikaratu: legea ez da zugatik ipiñi, ezpada besteakgatik. Atoz eta urrezko koroa janzi ezazu. Ester-ek etzion itzik egiten: eta senarrak koroa buruan ipiñi zion, esanaz: Zergatik itzegiten ez didazu? Ester, itz oiek adituta, berera zan eta erregeari esan zion: Jauna, uste izan det Jainkoaren aingeru bat zugan ikusten nuela, eta nere biotza zure anditasunak ikaratu du. Berriz ere desganatu zan, eta itza etorri zitzaionean, Asuero poztu zan, eta esan zion: Ester, zer nai dezu? erreinuaren erdia eskatzen badezu ere, emango zatzu. Ester-ek erantzun zion: Eskatzen dizudana da, nik nere gelan prestatuta daukadan bazkari bat, zuk eta Amanek jan dezazutela. Itza bereala eman zion: Asuero eta Aman gelara joan ziran bazkaltzera; eta Asuerok, ardoz zerbait berotu zanean, berriz ere galdetu zion: Zer nai dezu edo zer

eskatzen dezu? Ala bear bada, erreinuaren erdia emango zatzu. Ester-ek erantzun zion: Zure gogoa bada, gaur bezala biar ere atozte nere gelan bazkaltzera.

Aman poz andian irten zan, eta etxera zanean, bere adiskideak deitu zituen eta esan zien erregeak zer goratasun andian zeukan, zer ondasunen jabe zan; nola egun artan berean erregiñaren gelan, bestek ez, eta erregearekin bazkaldu zuen; eta biaramonerako esanda zegoala; baña zorion oiek guziak ezertan etzeuzkala, Mardokeo judarra erregearen etxeko ateetan zekusan bitartean: etzion, alabañan, orduan ere, gañerakoak bezala, agurrik egin.

Zarez bere emazteak eta adiskideak esan zioten ogeita bost kanako zentoi bat prestaerazo, eta erregeari aginduerazo zizaiola zentoi onetatik zinzilika Mardokeo ipintzeko, eta onela biaramonean pozago joango zala bazkaltzera.

Asuerok gau hura igaro zuen esnai eta irakurtzen ziozkaten bere erreinaldi-ari zitxeokan gauzak adi-tzen, eta irakurri ziotenean erregea iltzeko ateko kon-tuartzalleak artu izan zuten asmo gaizto, Mardokeok agertu zuena, galdetu zuen ea zer sari leialtasun are-gatik Mardokeori eman zitzaion. Ezer ez, serbitzariak

erantzun zioten. Itzketa onetan ziardutela, erregeari gela aurrean norbait iruditu zitzaion eta galdetu zuen nor zan. Aman gizon biotz gogorrekoa zebillen erregeagana sartu naiez, Mardokeo zinzilika ipintzeko erregeari agindu erazotzeko asmoan; baña Mardokeoren kontua Jainkoak zeukan, eta Amanek aren kontra ezin zuen ezer egin. Erantzun ziotenean, bada, Aman zala, gelan sar erazo eta galdetu zion: Erregeak onratu nai duen bati zer egin bear zaio? Amanek uste zuen bera onratu nai zuela, eta erantzun zion: Erregeak onratu nai duenari, errege-soñekoak janzi, errege-koraa buruan sartu eta erregearen zaldirik obenean ipiñirik, erreinuko prinzipe eta andizki guzietan lenengoak zaldia bridatik duela, leku agirikoetan erabilli bear da, otsegiñaz: Erregeak onratu nai duena, onela onratua izango da.

Egizu, bada, ezer ere utzi gabe, erregeak esan zion, atarian eserita dagoan Mardokeo Judakoarekin. Asuerok agindu guzia Amanek egin zuen, eta etxera lotsaturik biurtu zan, negar-malkoak zeriozkala. Emazteari esan zion zer gertatu zitzaion, eta emazteak erantzun zion, baldin Mardokeo judua bazan, ezin arpegi emango ziola eta eroriko zala.

Senar-emazteak itzketa onetan ziardutela, erregearen morroiak Amani esan zioten erregeiñaren gelara bazkaltzera joan zedilla. Iruak bazkaldu ondoan, Asuerok Ester-i galdetu zion: Zer eskatzen didazu? Zer egitea nai dezu? Ester-ek erantzun zion: Baldin ni zure gogokoa banazu, O errege! ni eta nere erritarrak bizirik utzi gaitzatzu. Nork il nai zaituzte edo zuen etsai ori nor da? erregeak txit su biziarekin galdetu zion. Gure etsaia Aman ori da, Ester-ek erantzun zion. Erregea aserre bizian jaiki, eta baratzara asnas-bakarrean joan zan. Amanek bereala igerri zion arentzat gauza onik etzala, eta Ester-i barkazio eske jarri zitzaion. Asuerok, gelara itzuli zanean, Aman arkitu zuen Ester-en eser-aulkian bere burua botata, eta deadarrai eman zion: Zer? Nere etxean bertan ere erregeiñari gogor egin nai dio? Itz oiek esan orduko, Amanen eske bazkaltzera etortzeko esatera joandako morroi batek esan zion nola Amanen etxean ikusi zuen zentoi luze bat, Mardokeo zinzilika ipintzeko jarria; eta erregeak esan zuen: Zentoi orretan zinzilika Aman bera ipiñi bedi. Ala egin zuten, eta Amanek eraman zuen Mardokeo errugabeari eman nai izan zion patu bera.

Egun artan berean erregeak Mardokeo beregana eraman zuen, zeren Ester-ek esan zion osaba zuela. Bereala Amanen lekuan bere lenengo serbitzari edo ministrotzat ipini zuen. Juduen kontra lenago eman-dako agindu odoltsuak kendu zituen; eta berri onekin mandatariak bazter guzietara zabaltu zituzten, eta juduen negarrak isildu ziran. Orregatik zeregin guziak batetan aitu etziran. Persiako legean bein agindua egin bear zan; eta Amanen adiskideak, egun jakiña etorri zanean, onen denboran agindutakoa egin nai izan zuten eta asi ziran juduak iltzen: baña juduak ordurako bizkortu ziran eta gogor egiteko prestaturik zeuden, eta Amanen aldeko asko il zituzten, eta oien artean Amanen amar seme il eta aitaren gisan zinzi-liko ipini zituzten.

Gertakari andi onegatik, katibu zeuden Judako eta Israelko guziak pesta andiak egin zituzten, Jainkoak ain argiro gorde zituelako Amanek guziak galtzeko artu zuen asmo gaiztotik; eta egun onen oroipenak beti iraun zezan, agindu zorrotz batekin beartu ziran urteoro bezperan barauakin eta egun berean eta biaramonean pestakin berritzera. Geroz Persian txit pake onean bizi izan ziran. Asuero Ester-ekin ezkondu zanetik amar urtera il zan. Eskritura santak ez

digu Ester noiz il zanik esaten; baña etzan andre andi gogoangarri au, nerekiko, luzaro bizi izan. Asuerok bere lekuan utzi zuen Dario, zeñak aitari zerraikiola, juduai asko nai izan zien eta bere serbitzari leialenekotzat Mardokeo berekin beti iduki zuen.

OGEITA BEDERATZIGARREN IRAKURGAIA

1. Babiloniako gertaerak. Baltasar-en afaria

Persian esan diran gauza oiek gertatzen ziran bitartean, Babilonian ere zer ikusi eta esan bazan. Lenago esan degu Babiloniako agintea eta erregetza Nabukodonosor-en seme Baltasar-ek artu zuela. Onek etzuen bere gogo gaiztoak nondik eta nola beteko zituen ibilli baizik egiten. Arterañoakoak asko ez baziran bezala, gau baterako afari andi bat prestatarazo zuen, eta au jatera deitu zituen erreinuko milla andizki, zeintzuekin maiean zegoala, erakarri zituen aitasaba Nabukodonosor-ek Jerusalengo Elizatik eramandako urre eta zillarrezko ontziak, eta berak, andizki, emazte, emazte-ordeko eta beste emakume galdu, an zeuden askok, ontzi oietatik ardoa edaten zuten.

Poz eta atsegiñik andienean maiean jaten eta edaten ziardutela, agertu ziran gizonaren eskuko

beatz-antz batzuek, paretean zerbait eskribatzen zutenak. Erregeak au ikusi zuenean, izutu eta ikaratu zan: erreinuko sorgin eta aztiak sar erazo zituen, asmatzalleari sari andiak eskeñita; baña etzion iñork ez irakurri eta ez asmatu zer esan nai zuten. Naigabez onela beterik eta biotzak txit illundurik zeudela, ama erregiña sartu zan eta seme Baltasar-i esan zion: Ez ikaratu, o errege! Babilonian bada zure aita Nabukodonosor-en denboran gauza isill asko asmatzen zituen, eta gizon au Daniel da; otsegiozu eta eskribu oriek azalduko dizkizu.

Daniel afal-tokian sartu zan, eta erregeari esan zion: Jaun Zerukoak zure aita Nabukodonosor-i erreinua, anditasuna eta aberastasuna eman ziozkan, eta erri eta jende guziak begirune andia zekarkioten: nai guzia egiten zuen; biotza uanditu zitzaion, eta bere arrokeriak basora bota zuen zazpi urtean lar-abereen gisan bizitutzera, Jaunaren almena edo esku altsua ezagutu zuen artean. Zuk, Baltasar, zure aitari gertatu guzia baziñiekien, eta ala ere umildu bearrean, Jaun Zerukoaren kontra jaiki zera: bere etxeko edanontziak erakarri dituzu eta afari onetan oietatik edan dezute, eta beste gaiztakeria askori leku eman diezu.

Beragatik paretean itz oiek eskribaerazo ditu: *Mane, Tecel, Fares*; zeñak ara zer esan nai duten. *Mane*: Jainkoak zure erreinua neurtu du eta bukatu da. *Tecel*: Pisatu zaitu eta bear baño ariñago arkitu zera: erioa gañean dezu. *Fares*: Zure erreinua erdiratu du, eta Media eta persiarrai emango die. Azalduera onen ondoren bereala Danieli erregeak saritzat agindutako janzi ederrak ipiñi ziozkaten eta erreinuko irugarren gizontzat ezagutu zuten. Baltasar gau artan berean illa izan zan, eta ikusi zituzten gauza miragarri oiekin, guziak arri egiñik geratu ziran.

2. Dario, Babiloniako Erregea

Baltasar-ek etzuen semerik utzi, eta onen lekuan bereala Dario Babiloniako erregea sartu zan, zeñak poz andia artu zuen Daniel juduari arestian emandako goratasun andiarekin; eta gañera erreinuko agintaritza goitu bat bertatik eman zion.

Daniel, lenagoko erreinaldietan asko ikusia eta erreinuko gauzaetan ondo trebatua zan; beragatik erregeak lanbide guzietan iritzia eskatzen zion, eta txit egoki erabakitzen zituen. Zeukan baño ere

eskualdi geiago erregeak eman nai zion, bere doai ezin obeagoakgatik, eta onek berak beste andizkietan Daniel ezin ikusia eta galdu naia sortzen zuen. Danielek etzuen gaizki esateko eta eltzeko biderik ematen: baña biotz dollordunak berritu zuten Nabukodonosor-en denboran egin izan zuten lanaren antzeko bat.

Dariori aginduerazo zioten ogeita amar egunean etzezala iñork, ez Jainkorik eta ez gizonik Dario baizik adoratu, eta agindu au austen zuena, leoietara bota zedilla. Danielek, Jerusaleneronz begira jarrita, egunean iru aldiz otoitz edo orazioa egin oi zuen. Darioren agindu onen berria artu zuenean, bere oitura ona etzuen utzi, zeren zion, bere eginkizunak betetzetik etzuela ezerk ere atzeratuko. Bein batean, bada, gelan sartu zan, eta bere etsaiak zelatatu zuten, eta belaunikatuta zegoan tokira sartu zitzaiozkan. Erregeari-bereala esan zioten Daniel zertan arkitu zuten, eta erregeak, uzkur eta gogo gaiztoz bederik, agindu zuen leoi artera bota zedilla, eta begietatik bialdu zuen, esanaz: Zuk beti adoratzen dezun Jainkoak gordeko zaitu.

Daniel leoi artera bota eta atea itxi zioten. Dariok gau guzia, begirik itxi gabe, esnai egin zuen, eta bia-

ramonean Danieli joan zitzaion, eta ikusi zuenean leoiak ukitu etziotela txit poztu zan eta bere-bereala zulotik ateraerazo zuen. Agindu zuen Daniel galdu nai izan zutenak aren lekuan bota zitezela; eta berak, beren humeak eta emazteak arturik, bota zituzten, eta lurrera alderatu ere baño lenago, zuloko leoiak atzaparrak ezarri, eta ezur eta mami zeatu zituzten.

Orduan Dariok Jainkoaren esku altsua ikusirik, agindu zuen etzedilla Danielen Jainkoa besterik eza-gutu eta adoratu. Agindu onekin Israelko eta Judako katibu guziak txit atsegin andian eta naiera guzian jarri ziran. Dario epe laburrean il zan, eta bere lekuan Astiajes semea utzi zuen; baña au ere zortzi edo bederatzigarren illean il, eta onen ordeztuz Persiako Errege Ziro sartu zan. Ziro bere bi aurrekoen bideai jarraitu zitzaion Daniel eta beste juduakin, zeñak pakean bizi ziran, bai Babilonian eta bai Persian, beren errira itzultzeko ordua lenbaitlen ikustea beste opa gabe.

3. Ziro Persiako eta Babiloniako Erregea

Ziok serbitzari nagusitzat Daniel artu eta jaten bere maiean iduki oi zuen, eta lanbide guzietan onezaz beartzen zan, eta Danielek ere erregearen amorioari leialkiro erantzuten zion. Ziogan utsune negargarri bat ikusten zuen. Jainko gezurrezkoetara etziña zan, eta Danielek artu zuen errege berri au lege onera ekartzeko asmoa. Neke andiak ekarri ziozkan lanari ekin zion; baña atzenean ere ondo irten zitzaion.

Ziok, Babiloniara etorri zanean, topatu zuen idolo bat *Bel* zeritzana, eta babiloniarak txit begirune andian zeukaten. Ziok ere agur eta adorazioak egunoro egiten ziozkan: Danielek ez ordea. Ziok bein batean Danieli galdetu zion: Zergatik Bel ez dezu adoratzeko? Danielek erantzun zion etzuela ark gizonak egindako jainkorik ezagutzen, ezpada zero-lurrak egin zituen eta gauza guziak eskuan dituen Jainko bizia. Zer bada? erregeak esan zion: Uste dezu Bel jainko bizia ez dala? Ez dakusu egunoro zenbat jan eta edaten duen? Idolo onentzat egunean milla eta larogei libra ogi, berrogei ardi eta emezortzi arroba ardo bear ziran. O errege! Danielek, farra axal batekin, erantzun zion: Ez itsutu eta gezur ori sinistuta egon; bada, Bel orrek mamia lurrezkoa eta azala

bronzekoa du, eta ez du ezer jaten. Danielen esan onekin Ziro suak artu zuen; Belen apaizak deitu eta esan zien: Baldin ez badidazute agertzen Beli egunoro ematen zaiozkan gauza oiek nork jan eta edaten dituen, il bear zaituztet; eta sinisterazotzen badidazute Bel berak jaten dituela, Daniel ilko da, zeren Belgatik ain gaizki itzezin duen. Danielek erregeari esan zion: Zuk diozuna egin bedi.

4. Belen apaizak

Belen apaizak aldarepean zeukaten ate isill bat, ustez iñork etzekiena. Ate onetatik apaizak beren emazte eta humeakin gauaz sartu, eta Beli egunaz ipintzen zitzaiona jaten zuten. Apaiz oiek erregeari esan zioten Belen aurrean jan-edanak ipiñi zitzala eta eliz-atea bere silluarekin itxitzeko, eta biaramonean ikusiko zuela nola ipiñi guzia Belek jan zuen.

Apaizak elizatik irten ziran, eta erregeak zekusala, Danielek eliza guzian galbaiarekin autsa zabaldu zuen, zertako zan iflori esan gabe, eta erregea eta Daniel elizatik irtenda, atea itxi zuten eta erregeak bere sillua ipiñi zion. Lan au, iñork, biak bestek, etzie-

kien. Apaizak beren etxekoakin ate isilletik oi bezala gauaz sartu ziran, eta arkitu guziak jan zituzten, zer amutan erortzen ziran gaitz-pensatu gabe. Biaramonean errege eta Danielek atea bere silluarekin, illunabarrean utzitako eran, topatu zuten, andik iñor sartutako antz gabe. Eliza idikita, erregeak aldarera begiratu zuen eta ezer ikusi etzuenean deadarrari eman zion: O Bel, andia zera, bai, eta ez dezu, ez, gezurrik! Danieli farra joan zitzaion, eta sartu etzedin besotik eldu eta erregeari esan zion: Lurrera begira. Erregeak erantzun zion: Nik emen, gizon, emakume eta aurren oñ-arrastoak dakuskit. Bereala ezagutu zuen au gezurra baizik etzala; apaizak artu zituen; beren isillana agertu zuten eta ilerazo zituen. Bel Danieli eman zion nai zuena egiteko: eta Danielek puskatu eta eliza arras ondatu zuen.

Babilonian bazan erensuge edo dragoi andi bat, babiloniarrek jainkotsat zeukatena; eta Bel galduta ondoren, erregeak Danieli esan zion: Orra jainko Dragoia, Babilonia guziarekin nik ere adoratzan dedana. Ezin ukatuko dezu, ori, benik-bein, jainko bizia dala. Zuk ere adora ezazu. Nik, Danielek erantzun zion, nik nere Jaun eta Jainko bizia adoratzan det. Dragoi ori Jainko bizia ez da, eta zuk nai badezu, nik, makilla eta

ganibita gabe, ilko det. Gogoak dizuna egizu, erregeak erantzun zion. Danielek baimen onekin, pikea, seboa eta illea batean guziak egosi, eta opiltxo batzuek egin zituen; Dragoiari aoan sartu ziozkan, eta bereala ler egin zuen. Ara emen zuen jainkoa, Danielek esan zion; eta erregea lotsaturik gelditu zan. Babiloniarrek Bel eta Dragoia Danielek ondatu zituela ikusi zutenean, matxinada gogor bat sortu zan; erregeari eskatu zioten Daniel emateko; bestela bera eta etxeko guziak iltzera zijoazela.

5. Daniel leoi-zuloan

Erregeak, gogo gaiztoz bederik, Daniel eman zien, eta eskuak bereala ezarririk, bota zuten zazpi leoitza gometu zeuden zulora, oien ortz-agiotan triskillatu zedin. Baña lenagoko aldia ez ezik, oraingoan ere Jainkoak bere profeta leialaren ardura bazeukan. Egun oietan Habakuk profeta Judan bizi zan, eta igitarientzat elzaria eta ogiarekin sorora zijoala, Jaunaren aingeru bat aurkeztu zitzaion eta esan zion janari hura leoi-zuloan zegoan Danielentzat Babiloniara eramateko. Jauna, ni Babilonian egundako ez naiz izan,

eta leoiak non dauden ere ez dakit, profetak erantzun zion. Aingeruak bereala illeetatik eldu zion, eta begien itxi-idiki batean, irureun leguaz aparte zegoan Babiloniara eraman zuen eta leoi-zulo gañean ipiñi zuen. Habakuk profetak otsegin zion: Daniel Jainkoaren serbitzaria, Jaunak bialdutako jan au ar ezazu. Danielek, zeruronz begiak zuzendurik, esan zuen: Nizaz oroitu zera, ene Jainkoa, eta maite zaituztenak aztu etzazkizu! Jaikita, jan zuen. Gero aingeruak Habakuk illeetatik eldurik, itzuli zuen Judara, artutako lekura.

Erregea zazpigarren egunean Danielgana joan zan, ilda egongo zanez etsita; baña, zer miraria! ikusi zuen Daniel leoiaren erdian eserita. Biotzak pozez gañeztu zion, eta deadar egin zuen: Danielen Jainko Jauna, andia zera! Bere-bereala ateraerazo zuen, eta erregearen aginduz, Daniel galdu nai izan zutenak bota zituzten, eta leoi gosetuak bat-batetan iretsi edo tragatu zituzten, erregeak zekusala. An bertan agindu zuen Danielen Jainko miraritsua mundu guziak aitortu eta adoratu zezala.

6. Babiloniako katibutasunaren bukaera

Danielek, ikusirik mirari oiekin Zioren biotza Jainko egiazkoron z griaatu zala eta ezaguturik bere lagun judar eta israeltarrak Jainkoak profetaren bitartez izendatu izan ziezten irurogeita hamar urte katibutasunekoak bete zituztela. asi zitzaion ez-arian esaten, Jainkoaren borondatea zala bere mendean, bai Kaldan eta bai Persian, zeuzkan katibuai beren lurrera itzultzeko eskubidea ematea. Isaiasek berreun urtez lenago aditzera eman zuela nola lanbide andi onetarako Jaunak Ziro erregea esleituko zuen; argatik Kaldan eta Persiako erregetzak eskuan ipiñi ziozkala. Eskari onek Zirori, dudarik gabe, atsekabe latza emango zion, zeren bere mendeko guzietan etzuen katibu oiek baño leialagorik, edozein gauzatarako artetsuagorik eta zer egin gitxiago bere erreinaldian ez ezik, lenagokoetan ere eman zuenik. Ala ere, ezaguturik Jainkoak ala nai zuela, beren tokira itzultzeko baimena eman zien.

Onen ondoren laster il zan Daniel, ainbat mirari egin zituena, eta ainbat egia erregeai esan, eta zer egin ain ondo erakutsi izan ziena.

7. Israeltarrak prestatzen dira Israelera itzultzeko

Israeltarrak erregearen baimen au jakin zutenean, asi ziran biderako prestamenak egiten. Beren atzerapen eta eragozbideak bazituzten, bere-bereala irteteko. Bazter aietan egondako irurogeita amar urteetan, bertako egiñak zeuden: beren bizia ateratzeko erak, batzuek nekazaritzan, besteak saldu-erosian, nork bere gisan artuta zeuzkaten, eta guziak zerbait zer galdu-gorde zuten. Baña Jaunaren borondatea ala izanik, eta Jerusalemgo Eliza berritzeko eresian, erabaki zuten bideari ekitea. Etzegokien guziak batean abiatzea, ezpada txandaka, gelditzen ziranak irten ziranen gauzai buruzpidea emateko.

Juda eta Benjamingo tribuetakoak lenbiziko prestatu ziran, Jainkoak onela adierazorik. Buru edo gidaritzat artu zituzten Josue edo Jesus, Aaronen ondorengo edo odolekoa; eta Zorobabel, Josias erregearen seme zarren eta erreinuko naspillakgatik errege izan etzan Joanen billoba edo semearen semea. Beren lekuratzen ziranean, Jerusalemgo Eliza berriro bereala

egin bear zuten. Onetarako erbestean gelditzen ziranak urre eta zillartza andiak eta beste gauza asko eman ziezteen. Erregeak ere, Nabukodonosor bere lenagokoak Jerusalengo Elizatik Babiloniara eramandako ontzi guziak itzuli ziezten. Ara zenbat: ogeita amar katillu urrezko eta milla zillarrezko; ogeita bederatzi ganibita zillarrezko eskudun; ogeita amar kopa edo edanontzi urrezko eta lareunda amar zillarrezko, eta beste milla ontzi, txiki askoz gañera; guzitara bost milla eta lareun edanontzi edo baso urrezko eta zillarrezko baziran.

8. Babiloniatik Jerusalenerako irteera

Abenduaren lenengo egunetan irten eta martxoaren atzenekoetan beren lurrera iritsi ziran, Babiloniatik Jerusalenerako irureun leguak lau illabetean egiñik. Bideante oien buru Josue apaiz nagusia eta Zorobabel prinziphea ziran. Berekin ere zituzten Esdras, Nehemias eta ots andiko Mardoqueo, Ester erregiñaren osaba, zeñak beren buru zuritu eta zartuakin gizalde andi hura edertzen zuten.

Judako lurrean oñak ipiñi zituztenean, auzpez jarrita, Abraham, Isaak eta Jakoben Jainkoa adoratu zuten eta esker onak eman ziozkaten. Jende guzia bereala zenbatetu edo kontatu zuten, eta berrogeita bederatzi milla seieunda larogeita amabost arkitu zituzten, emazte eta aurrak kopuru onetan sartu gabe, zeñakin eun milla ondotxo baziran.

Jerusalenen sartuta, zaborrak eta ondakiñak baizik ikusi etzutenean negarrari eman zitzaiozkan; gauza batek biotzak zerbait lasatzen ziezten: noizbait berritzeko usteak. Ofrenda edo eskeñtza andiak egin-da itzuli ziran nor bere etxekoakin anziñako beren erri eta bazterretara: baña aspaldian lur aien jabe egiñik bizi ziran arrotzak etzieten eman nai izan, berentzat nai etzutena baizik, eta labakiak joaz eta otadiak okuntzatuaz, luzaro txaoaetan bizi izan ziran, alik eta erriak egin eta etxeak jasotzen asi ziran arte-raño.

Josue apaiz nagusia bere aideakin eta Zorobabel erriko burua Dabiden ondorengoakin Jerusalenen gel-ditu ziran; estalpeak egin zituzten, ekaitzetatik beren buruak gordetzeko. Elizaren orua garbitzeari bereala ekin zioten, Aldarea egiteko; eta egun gitxiren

buruan zerbait moldatu eta asi ziran Jaunari ofrendak eskeñtzen.

Israeltarrak poz eta atsegin andia zuten erlejioko gauza oiek egiten, zeren, geienak erbestean jaioak ziralako, etzituzten egundako ikusi, eta zarrak ere atzerrian igaro zituzten irurogeita amar urtean etzuten alakorik egin.

9. Elizaren berritzea

Bereala Eliza berritzeko langilleak eta gaiak biltzeari ekin zioten, eta urtebeteren buruan guzia zuzendu zuten. Bigarren urteko bigarren illean asi ziran zimenduak ateratzen. Elizari oña ipiñi ziotenean, Israel guzia Jerusalemenean batu zan, eta egun asko igaro zituzten Jauna alabatzen. Baña lanari jarraitzeko eragozpenak laster sortu zitzaizten. Israelkoak Babiloniara joanda, Israel eta Judan jarri ziran arrotzak etzuten Jerusalemgo Eliza berritzea ontzat artu, zeren zioten, israeltarrak an jarri ezkeror, beren lenagoko lurak artu naiko zituztela, eta geroenean guziakin jabetuko zirala.

Ziro israeltarren ongillea bizi izan zan artean, etsai oiek etzuten nai guzia egin osotoro eragozteko; baña Ziro il zanean, onen ondorengoagandik atera zuten aginde bat, Jerusalengo uria paretaz itxitzea bakarrik debekatzen zuena. Langilleak berri onekin Elizako lanari ere utzi zioten, eta Eliza erdi-egiaña gel-ditu zan. Zorobabel eta beste gidariak eragin nai zuten, esanaz, Eliza egiteko debekurik irten etzala, baña bildurtu ziran; eta Elizari utzirik, asi ziran lur-lanetan eta etxeak berentzat egiten.

Jainkoak lanbide au etzien ondo artu, eta bost urte ondorengoetan etzuten abustu onik izan, eta neke guziak alperrik egin zituzten. Zeruak etzien euri-rik bialtzen, eta lurrak ere, iñongo obena eta goxoe-na izanik, etzien elkorrenak baño geiago ematen. Ala ere etzuten gaitz onen sustraia ezagutzen. Andik las-ter Jainkoak Ajeo profetaren bitartez Zorobabeli esan zion: Erri onek dio Jaunaren etxea egiteko denbora oraindik ez dala. Zer bada? Zuek etxe ederretan bizi-tzeko denbora noiz-nai da, eta nerea erorita egongo da? Eskua kolkoan ipiñi ezazute eta ikusiko dezute zuen laborerik eza eta beste neke negargarri, aspal-dian daramazkizutenak, nere etxea egiteari uztetik

datozkizutela. Mendira igo, bada, zurak ekarri eta etxea egin zadazute, eta gogoan artuko dizutet.

Zorobabelek Jaunaren gaztigu au guziai adierazo zien, eta ezaguturik txit gaizki egin zutela ainbestez lanari uzten, eta geldi-aldi onetako nekeak ondo irabaziaz zituztela, Eliza egiteari berriro ekin zioten, bukatu arteraño ez geiago uzteko asmoarekin. Orduan ere etsaiak etziran zabartu eragozteko. Dario Babiloniako erregeari gaztigatu zioten Jerusalemener lanbideetan ari ziran: baña Dariok ez debekatu ezik, zorrotz agindu zien aren izenean langilleai bear zuten guzia emateko. Ajeo profetak Zorobabeli berriz ere itzegin eta esan zion Eliza hura lenagokoa baño gogoangarriagoa izango zala. Jende guziaren *Opatuak* beteko zuela. Ala gertatu zan, bada munduaren Salbatzalle Jainkoaren Semea Eliza onetan egon zan, eta bere bizitzako mirari andiak emen egin zituen.

10. Jerusalemgo Elizaren bukaera

Bost urteren buruan Eliza bukatu zan, eta Israel guzia Jerusalemener bilduta, eliz-gauza edo funzio

andiak eta pesta asko egin zituzten, eta geroz Jainko egiazkoa emen onratzen zan.

Esdras, Zorobabelekin batean Babiloniatik Jerusalemenera joan zana, Babiloniara itzuli zan, eta emen geratutako katibu-ondarrak arturik, Jerusalemenera bihurtu zan. Uri onetara ziranean, eskeñi zituzten Babiloniatik ekarritako ofrenda andiak, eta beren lagunakin poz andian bildu ziran. Esdrasek langai au eginda laster, ezagutu zuen israeltar askok beren odoleko etziran emakume atzeak emaztetzat artu zituztela, eta berri onek naigabe andia eman zion, zeren legeak debekatzen zien arrotzakin ezkontzea: beragatik erriko zar eta buruak bildurik, erabaki zuten, emazte oiek guziak seme-alabakin beren tokira bialtzea, eta israeltar uts-utsak gelditu ziran, iñorekin ere nastu gabe.

Eliza eta eliz-inguruko lanak egin zituztenean uria ere berritu nai zuten; baña Babiloniako Erregeak, noren mendean oraindik zeuden, debekatuta zeukan, eta onek atsekabe andia ematen zien: ikusten zuten, alabañan, Jerusalemengo uri santa zaborraz eta pareta erdi-errez betea, eta Elizan zeuzkaten ondasun andiak, etsaia etorrita, galtzeko bidean; eta artu zuten baimena eskatzeko asmoa.

Nehemias judarra denbora artan Babiloniako Erregearen etxean zegoan, eta erregearen txit kutuna izanik, eskatu zion emateko, arren, bere errira itzuli eta bere gurasoak zetzaten Jerusalemgo uria berritu eta paretaz sendotzeko eskua. Erregeak baimen au ez ezik, eman ere baziozkan biderako kontuartzalleak eta Israelko agintarientzat bere aldeko kartak, esaten ziela Nehemiasi esturasun guzietan laguntzeko.

11. Jerusalemen iskera

Jerusalenera zanean iru egunean atsedean eta uriari ertz guzietara gauaz isillik begiratu zion, eta gogoan artu zuen nola egin. Bearren-bearrenekoa auzoetako etsaiak oartu baño lenago uriko paretak aurreratzea zan: onetarako langilleai lanean asi zira-netik etzien atsedeten utzi, eta arierazo zituen eskurik ere kendu gabe. Etsaiak alegin asko egin zuten eragozteko, baño alperrik; eta berrogeita amabigarraren egunean Jerusalem guzia pareta eta murre lodiz inguratua eta ate sendoakin itxia agertu zan. Bitarte onetan langilleak esku batean atxurra eta bestean

etsaiari arpegi emateko arma zuten; edo batzuek lanean ari ziran bitartean, besteak kontuan zeuden, etsaia bazetorkien gogor egiteko; benik-bein, Nehemiasen azkartasun eta argiak etsai guziak arriturik utzi zituen, eta argiro igerri zioten Jainkoaren lana zala eta bere esku altsua zebillela.

Lan andi oiek egindakoan, Israelko eta Judako jende guziak Jerusalemene bildu ziran, egun askoan eliz-gauza edo funzio andiak egin zituzten, Jakoben ondorengo Erri autuari Jainkoak egin izan ziezen mesede miragarrien oroipenean.

Ogeita seigarren irakurgaiean 300-garren orrian esan zan Jererniasek Jerusalengo Elizatik atera eta lur-zulo batean gordeta zeuzkan gauza santak Neboko mendira eraman zituela, su santua ez beste guziak. Eliza eta uria berrituta gero, arestian aitatu diran eliz-gauzaetan zebiltzan egunetan, Nehemiasek lur-zulo artara suaren billan bialdu zituen, eta neke asko eginda, lur-zuloa topatu zuten, ez ordea sua, ezpada ur arrezko putzua. Nehemiasek ur puska bat erakarri zuen; eta ur onekin aldare gañeko egur eta jauskañi edo biktimak busti zituen. Gero eguzkiak odoipetik irtenda ukitu zieneko, irazeki zitzaien, eta egur eta beste gauzak erre ziran, eta su au gelditu

zan lur-zuloan arkitu ezin izan zuten suaren orde. Jerusalemen batutako Israelko seme guziak, mirari onekin arriturik, Jainkoa alabatu zuten, eta ezagutu ere bai bere Erri autuari bezala begiratzen ziela, eta artu zuten geroz leialak izateko asmoa eta eman zioten bere agindu guziak zintzo gordetzeko itza.

Gauzak onela prestaturik, Nehemiasek esan zien txit konbeni zala Jerusalem jendez jaztea, eta amarretatik bat emen gelditu eta gañerakoak Israel guzian zabaldu zitezkeala. Nor gelditu zotz egin zuten, eta guziak pozez geratu ziran, bai lenagoko beren lekuak utzirik, Jerusalemen bizi bear ziranak; eta bai nor bere tokira joan ziranak. Uri guzia bedeinkatu zuten, eta nork bere lan eta bizimoduari ekin zion.

OGEITA AMARGARREN IRAKURGAIA

1. Makabeoen kondaira edo historia

Ikusi degu Nehemias, Persiako Erregearen serbitzoa utzirik Jerusalemara bere lagunakin etorri zala; eta orduan erregeari emandako itza betetzeagatik, lenagoko eginkizunera itzuli zan, non urte batzuek igaro zituen, erregearen txit gogoko. Jerusaienen geiditu ziran israeitarrak ez-arian zijoazen Jainkoari leialak izateko itza jaten, eta Nehemiasek berri au artu zuenean, utzirik ain maite zeukaten nagusiak, Jerusalemara biurtu zan, eta zuzenbideak artu zituen.

Oiek eta beste gauza asko eginda, Nehemias Jerusalemaren il zan; baita bere lagun maite Esdras eta Zorobabel ere, zeñak, esan dan bezala, katibutasunetik etorrita, berritu zituzten Eliza santa eta Jerusalemgo uria; Israel guzian bizilekuak egin zituzten eta Jainkoaren Erri autua txit oñ onean utzi zuten. Geroz irureunda geiago urtean israeltarrak Persiako Erregea-

ren babesean aurrena eta Greziakoarenean gero, bere-gaño bizi izan ziran, iñork ere gaitzik egiten etzie-la, eta Jainkoaren esku altsua beren aide argiro zekustela.

Baña pake gozoaren mingarria uste etzuten alde-tik izan zuten. Simon zeritzan Elizako burua, auzo-erri Siriako errege Seleukori joan zitzaion esatera Jerusa-lengo Elizan dirutza andiak eta aisa artu zitezkeanak zeudela. Errege au, juduai ondo nai zielako, uzkur zegoan gaztigu onekin nai zana egiteko; baño geroe-nean dirutza aren eske Heliodoro bere serbitzaria bialdu zuen.

Heliodoro Jerusalemene sartu zan emen iñork gaitz-pensatu gabe; baño bere asmo galdua agertu zue-nean, guziak, Onias apaiz nagusia aurrena zutela, negarrari eman zitzaiozkan. Apaizak aldare aurrean eta besteak al zuten lekuan Jaunari eskatzen zioten, arren, esku lapurti aietatik bere etxe santa gorde zezala. Jainkoak aditu zien. Esan-al guziak Heliodoro etzuen atzeratu Elizan bere oñ zikiñak ipintzetik, eta Jainkoak bere almena erakutsi zion. Heliodoro Elizan sartu zanean, lagunak ikusi zuten zaldi eder bat zal-duntzar izugarri bat gañean zuela, zeñak bere anka-kin joaz, Heliodoro lurrean ezarri zuen. Bi gazte eder,

aldi berean, alboetan jarri zitzaiozkan, eta zatitu eta bana-banatzen zuten erdi-illean uzteraño. Bereala eldu eta kanpora atera zuten, Elizan il etzedin. Juduak mirari au ikusi zutenean, Elizan sarturik, Jainkoari eskerrak eman ziozkaten, eta arestiko negarrak leortu ziran.

Heliodororen lagunak, nagusia iltzen ikusirik, Oniasi esan zioten, arren, aren osasuna Jaunari eskatzeko. Onias erreguan jarrita berealaxe, len zatitu zuten gazte aiek alboetan agertu zitzaiozkan, eta osotoro sendatu zuten, eta esan zioten: Zure bizia Oniasi zor diozu, eta Jainkoaren eskubide andia eza-gutu ezazu. Au esan eta ezkutatu zitzaiozkan. Heliodoro bere errironz itzuli zan, Jainkoak arekin egindako mirariak barreatuaz. Erregeari guzi-guzia esan zion eta berriz diru eske iñor bialtzetik atzeratu zuen: baña Simon salduak etzuen bere asmo gaiztoa utzi. Bere iguin guzia Oniasen kontra agertu zuen. Jerusalemarrak sinisterazo zien, Heliodoro Onias berak erakarri zuela, eta onelako beste gezur askorekin jendea nastu zuen, Onias il naiean abiatzeraño; eta arkitu zan Seleukogana joan eta nasle aiei, ez, arren, eskurik emateko eskatu bearrean. Seleukok txit begitarte ona egin zion; baña nai ziran zuzenbideak artu baño

lenago il zan; eta bere lekuan sartu zan anaia Antio-ko gizonik errebesena eta biurrienetakoa.

2. Antioko

Oniasek ikusi zuenean Antioko zein gizon gaiztoa zan, eta ezer iritxiko etzuenetz etsita, bazter batera bakartu zan eta etzan ostera Jerusalenera itzuli, geiagoko nastutzeko oña artu etzezaten.

Jason, Oniasen anaia, ez ordea oituraetan anaia-
ren antzekoa, bereala asi zan anaiaren ordeztapaiz nagusitzan sartu naiez. Antiokori diru askoren truke laguntza eskatu zion. Antiokok beste gauzarik naiago etzuen, eta pozik lagundu zion. Jasonek, bera gaiztoa izan ez ezik, besteak ere gaiztotu zituen: baziekien, alabañan, egiazko apaiz nagusia etzala eta iraungo bazuen, indarrak naspillatik etorri bear zitzaiozkala. Errege Antiokoren laguntzarekin jentil edo idoloza-leen legeak Jerusalenen ipiñi zituen; eta urte gitxiren buruan, guzia gora-beeratu zuen, eta Jerusalengo jende zuzena eta jainkozkoa, lenagoko antzik ere etzuela ipiñi zuen.

Antioko, juduen gogoko berri jakin naiez, Jerusalemenera joan zan, eta txit begitarte andia eta gozoa egin zioten. Jason, batez ere, egin-al guzian nekatu zan erregea onratzeko, eta erregea bere errironz bereala itzuli zan.

Ikusi au Jerusalemenera eman zionetik iru urteren buruan, Jasonek, len bezala, urteoroko emankizuna bialdu zion, arestian aitatutako Simon zorigaiztokoaren anaia Menelaorekin. Onek ezaguturik erregearekikoa zerbait diru geiago eman ezkeru egin zezakeala, apaiz nagusitzagatik eskeñi bat egin zion. Antioko artara jarri zan, eta Jasoni kendurik Menelaori eman zion, apaiz nagusitza eman edo kentzea bere egitekoa bazan bezala.

Menelao Jerusalemenera alderatu zanean, Jasonek amontarretara iges egin zuen, oroiturik burniarekin iltzen duena burniak ilko duela dion esaeraz: eta Menelao jarri zan apaiz nagusiaren izenean, ez ordea izatez, zeren etzegokion. Menelaok bereala erakutsi zuen urteoroko dirutza emateko uzkurra. Au erregeak gaizki artu zion, eta Menelaoren lekuan Lisimako ipini zuen. Onela apaiz nagusitza eskutik eskura zebillen, eta guziak ziran zein baño zein gaiztoagoak eta biurriagoak, eta oitura guziak galtzeko, Elizako ondasu-

nak ostutzeko eta guzia naspillatzeko egokiagoak. Gora-beera oietan saldukeriaz il zuten Onias apaiz nagusi gogoangarria, Jaunaren aide egiak esatera bere bakarretik irten zalako. Juduak ezagutu zezaketen naspilla guziak zertatik zetozkien; baña etzuten ontzeko asmorik artzen. Egunetik egunera gaiztotzen zijoazen.

Denbora onetan Jerusalemene gañean agertu ziran eta berrogei egunean airean ikusi zituzten zaldizko gizon-samalda andi urrez janziak, elkarri erasotzen ziotela eta arma-ots ikaragarriak egiten zituztela. ala ere Jerusalemengo biotzak etziran biguntzen. Odeietako siñaleak ukitzen etzieten ezkerro, lurreko zigorrada gogorak jo zituen.

Antiokoren il-berria gezurtiren batek Jerusalemene barreatu zuen, eta egia zalakoan, txit poztu ziran, zeren bildur zitzaiozkan. Antiokok aditu zuenean berri onek zer poza eman zien, soldadu-talde andiarekin eraso zien, eta Jerusalemene indarrez sartuta, txiki eta andi, eskuratzen zituzten guziak il zituzten. Ilkintza onek iru egunean iraun zuen; bitartean larogei millak bizia galdu zuten. litzez asperturik, berrogei milla atzeman, eta beste berrogei milla katibutzat saldu zituzten.

Ain ilkintza izugarria eta ainbeste odol isurtzeren ondoren, Antioko Elizan sartu zan, eta urrezko aldare eta kandeleroa, urrezko eta zillarrezko ontzi eta beste gauza guziak artu zituen, eta Antiokiara itzuli zan, bost milla eta bederatzi eun arroba eta geiago un eta zillar Elizakoakin txit arrotu eta uanditua. Ilkintza eta lapurreta oiekin etzeritzan oraindik ere Jerusalemen nai adiña ondamen egin zuela. Urte biren buruan ogeita bi milla gizonekin Apolonio bialdu zuen, eta jai-egun batean Elizan otoitz-aldian zeudela, jerusalentar guziak il zituen. Karrikaetara irten ziran, eta gizon larri guzia ere il, eta arkitu guzia ostu zuten; etxerik obenak erre eta uriaren inguruko paretak bota zituzten, eta Jerusalem osotoro ondatua gelditu zan.

Andik laster agindu zuen etzedilla greziarren jainko Jupiter baizik adoratu; eta aginte au bazter guzietan betetzeko, bialdu zituen mandataririk gogorrenak eta egin nai etzuten guziak iltzeko prestatuak. Judue-tatik, zenbait artara jarri baziran ere, askok naiago izan zuten bizia galdu, eta beste askok baso eta eremuetara joanda nekepe latzean bizi, Jainko egiazkoa ukatu baño. Jerusalemgo Eliza berean jainkatzat Jupiter ipiñi zuen, eta lasaikeria eta urdakeriarik itsusienak leku santuan egiten ziran. Baña, nork esan Antio-

ko biotz gogorreko ark zein estura larri eta negargarrian juduak ipini zituen? Amak, aurtxoak bularrean zituztela, karrikaz-karrika erabilli eta murrutik beera botata, ama-humeak lertzen ziran, Jainkoaren legeak agindua egin nai zutelako. Beste asko bizirik erretzen zituzten. Jainko egiazkoaren onran zerbait egitea asko zan, zelatariak bereala ikusi eta bizia kentzeko. Iñor ozta menturatzen zan Judakoa zala esatera ere.

3. Eleazar-en irmotasuna eta eriotza

Biotzak aide guzietatik naigabez beteta zeuden denbora onetan, Jainkoak eman zien, beste askoren artean, ikasbide edo ejemplo eder bat, bildurti guziak lotsatu zitzakeana. Eleazar zeritzan gizon zar jakintsu eta aditu bat Jerusalem bizi zan. Oni agindu zioten legeak debekatzen ziozkan gauza batzuek jan zitzala; aoa indarrez zabalduta, janerazo nai izan ziozkaten; baña gizon sendo eta jainkozko onek etzien nai zutenik egin, eta naiago zuen eriotza on bat artu, bekatuaren truke gordetako bizia baño. Urkaberara bazeramaten, eta adiskideak errukiturik esan zioten debe-

katzen etzitzaiozkan jan-gauza batzuek eramango ziozkatela, eta idoloai eskeñitako gauzak jan-irudia egin zezala. Baña etzuen au ere egin nai izan, eta erantzun zien: Naiago det bizia galdu, zuek diozutena egin baño: gezurrezko irudipenik nere adiñari ez dagokio: ondorengo gazteak ez dute esango Eleazar larogeita amar urtekoak. bizia gordetzeagatik, legeak debekatua egin duela, eta emendik oña artu au bera egiteko, ez: gaur gizonen eskuetatik irtenda ere, Jainkoarenetatik, ez bizirik eta ez ilda irtengo naiz; nere zarzaroa ez det illundu nai: beragatik biotz andiarekin erioa artzen badet, adierazoko det nere buru zuriari dagokiona naizala, eta gazte guziai erakutsiko diet Jainkoaren lege santa eta zuzenagatik bizia onroso galtzen.

Itz oiek entzun ziozkatenean, asi zitzaiozkan makillakin zeatzen, ezurrak agertzeraño. Atzeneko asnasa eman baño lenago, deadar min bat egin zuen, eta itz oiek esan zituen: O Jaun, guzia dakizuna! Dakusu bizia gorde nezakeala, iltura edo tormenturik gogorrenak daramazkidala; baño pozik daramazkit, zure bildur naizalako. Au esan eta agure santu hura ilzan, sekula guzian bizitzeko zarrai ez ezen, gazteai ere irmotasunaren erakutsi ederra emanaz.

4. Ama batekin zazpi semeen eriotza

Antiokok uste izan zuen bere esanera Eleazar etzala jarri bera begira etzegoalako, eta artu zuen urrengoan begira egoteko asmoa; eta era laster izan zuen. Ama bat zazpi semerekin aurkeztu zioten. Agindu zien aragi debekatuak jan zitzatela; baña guziak erantzun zioten etzutela Jaunaren legerik autsiko, eta agindu zuen idi-zillakin zeatzeko. Seme zarrenak orduan esan zion: Gugandik zer nai dezu? Iltzeko prest gaude Jainkoak gure gurasoai emandako legea ez austeagatik. Erantzuera onekin Antioko su eta ga egiñik, burnizko zartagiak eta kobrezko eltzeak gorituerazo zituen, garra zeriela; bitartean seme zarren, itzegin zuenari, mingaña ebaki zioten, burua larrutu eta oñ-eskuetako beatzak moztu ziozkaten, ama eta anaiak zekustela; gero zartagi eta eltze gorituak erakarrita, txigortu eta frejitu zuten, il arteraño. Lenengo itzegin zuen seme zarrena onela iltzen zegoala, ama eta beste semeak elkar poztu eta bizkortzen zuten, patu bera artzeko. Txanda iritsi zitzaientean, beste

bost semek eriotza bera izan zuten, Jainkoaganako amoriorik irazekiena agertzen zutela.

Gañerakoak ilda, Antiokok zazpigarrena onez onean artu zuen, eta itz leun eta losentxakin asi zitzaion beretzen: baña Jainkoaren lege santagatik bizia galtzeko besteak bezain irmo arkitu zuenean, amari deitu eta esan zion aren esanera ipiñi zezala. Leku onean zebillen! Ama paregabe ark semetxoari belarrira itzegin zion, ez Antiokok nai zuena egiteko, ezpada Jainkoaren lege santagatik bizia galtzeko geiago eta geiago irmotzeko eran. Amaren esan onak aditu orduko, semea deadarka asi zan, ziola: Zer nai dezute? Nik erregearen esanik ez det egingo, eta bai Moisesek eman zigun Jainkoaren legea. Antiokok zazpigarren au, besteak baño ere gogortasun geiagorekin ilerazo zuen. Atzenean seme guziak bizkortzen aritu zan ama ilerazo zuen, eta onela etxe bat osoa ondatu eta zortzi doatsu zerura bialdu zituen.

5. Matatias Apaiz Nagusiaren irmotasuna

Martiri oien eta beste askoren odola Juda guzian txirrian zijoan, eta israeltar egiazkoak ikusgarri negarezko au ezin eramanez bizi ziran. Oien artean eta guzien buru arkitzen zan Matatias apaiz nagusia, zeña, odol-isurtze onekin biotza erdiraturik, Jerusalemetik irten eta Modingo mendietara joan zan, bost seme eta zenbait adiskide berekin arturik, baso bakoitzean bizi igarotzera. Muño batetik begira jarrita, negarra zeriola zion: Ai ene errukarria! Zertako jaio nintzan, nere erriaren galmena eta uri santa ondatua eta etsaien mendean ikusteko? Gauza santak arrotzen eskuetan eta Eliza, gizon desonratua bezala, daude. Guzia galdua dago: Zertako geiago bizi? Eta soñekoak urratu eta negar egiten zuen bere semeekin batean.

Bere negar-aldiak eginda, ondo etzeritzan mendiai bakarrik bere miña adieraztea: Modingo urira jatsi zan, emengoak bere esanakin sendotu eta Jainko egiazkoaren aide eta onen lege santa aitortzera ipintzeko asmoan. Modintarrak poz andia eman zioten aren esana egiteko prest zeudela agertzearekin, eta elkar bizkortu zuten Jaunaren etsaien erasoai arpegi emateko, eta premian laster arkitu ziran.

Antiokok jakin zuenean Matatias eta Judako beste asko Modinen batu zirala, agintari bat bialdu zien, beren Jainkoaren legea utzita Antiokorena aitortu eta adoratu zezatela esatera. Antiokok eta onen agintariak baziekiten Matatias eta bere lagunakin gogor-rean etzutela ezer egingo; eta asi zitzaion losentxaro itzegiten eta eskuratzeko egin-al guziak egiten: baña gizon santu onek erantzuten zion, beste guziak Antiokoren esanera jartzen baziran ere, bera, bere seme eta lagunak etzirala Jaunaren legea austera jarriko.

Itzketa onetan zeudela, Judako galdu bat agertu zan idoloari ofrenda egitera. Matatiasen biotza suak artu zuen, eta gizon gaizto hura eskuetan artuta, aldare gañean porrokatu zuen. Bereala Antiokoren agintariari ere eskuak egotzi eta il zuen, onela Jainko-aganako amorioa eta onratu naja agertuaz. Lan onen ondoren etzeritzan Modinen egon zitekeala, eta bere bost seme Juan, Simon, Judas, Eleazar eta Jonatas eta beste lagunakin eremura edo basora iges egin zuen; eta Antioko eta Matatias, nor bereakin, ordutik elkarren kontra jarri ziran, eta sortu zan israeltarrak Jainko egiazkoaren aide eta Antiokok gezurrezkoak ipin-

tzeagatik erabilli zuten gerra gogor, ainbeste odol-
isurtze ekarri zuena.

Modindik Jerusalemenera Antiokori laster joan
zitzaiozkan mandatariak Matatiasek zer egin zuen eta
basora nola igesi joan zan esatera. Antiokoren solda-
duak beren errabia bereala agertu zuten, eta jai-egun
batean otoitz-aldia Elizan egiten zeuden tokian, milla
jerusalentar il zituzten. Matatiasek ere bildu zitzaioz-
kan banakak trebatu zituen etsaiari erasotzeko, eta
asi zan berearekin irteteko zuzenbideak artzen. Erriz
erri zebillen Jaunaren legea erakusten eta bide zuzen-
nean irauteko sendotzen. Idoloen aldareak bota, ido-
loak puskatu eta onelako beste gauza asko egin
zituen. Baña lanbide onetan artutako nekeak auldua
eta gelgetua zegoan, eta ezagutu zuenean iltzera
zijoala, bost semeak oe aurrera deitu eta ondo-esan
asko egin ziezten. Erakutsi zien nola iraun bear zuten;
Judas anaia burutzat ezagutu bear zutela; eta onen
esanak egin eta onen mendean ibilli zitezela; eta
onela beste gauza asko bere semeekin jo, eta txit zar-
tua il zan, eta Modingo bere errian lurpetu zuten.

6. Matatias ilda, Judasen agintea

Judas Makabeok, aita ilda bereala, aitak utzi ziozkan soldadu banakak kopuratzeari eman zion: onetarako errietan sartu eta israeltar egiazkoai otsegiten zien, eta denbora gitxiren epean sei milla gizon bizkor zuzendu zituen, eta prestatu zan etsaiari arpegi eman eta gogor egiteko, aurrena Jainkoari biotz biotzetik indarra eta laguntza eskaturik.

Lenbiziko batalla, Jerusalemaren ainbeste gizon Eli-zan ildako biotz gogorreko Apoloniorekin izan zuen, zeñari lagun guziak abarrakitu eta bera ilda kendu zion ezpata, geroz eraso guzietan eskuan oi zerabil-len. Onen ondoren are soldadu-talde andiagoarekin Seron agintaria aurkeztu zitzaion, Apolonioren utsegi-teak zuzentzeko uste oso-osoa, eta gitxiagorako etzan, bi aldeetako jendeen desberdintzari begiratu ezker. Seronen soldadu-taldea agertu zanean, Judasi lagunak esan zioten: Nola guk, ain gitxi izanik, eta banaka oiek ere barauak makalduak, arpegi eman dizaiokegu? Judas Makabeok erantzun zien ansi etzala: Jainkoaren aurrean gitxik ainbat zezaketela, zenbat askok: etsai asko zetozkiela berak, emazteak,

humeak eta zuten guzia ondatzera; baña Jainkoaren lege santaren aide zebiltzan ezker, etzutela zer bildur izan: Jainkoak lagunduko ziela. Itz oiek esanda, Seronen jendeari eraso zioten; zortzi eun il zituzten, eta gañerakoak igesi joan ziran.

Antiokok Seronen ondamenaren berria artu zue-nean, Nikanor erreinu guzian goeneneko andizki eta Gorjias gerra-gizon adituari deitu zien, eta ogeina milla gizon emanik prestatu zituen juduai erasotzeko. Garaipena ain eskuan ustez zeukaten non, itsas-erri guzietara gaztigatu zuten merkatariak joan zitezela judu katibuak erostera, txit merke salduko ziozkatelako itza emanda.

Judas Makabeok bere soldaduai bereala esan zien nola etsaia indar andiakin zetorkien. Etzuela soldadu bildurtirik nai, eta baldin bereetan iñor bildur zanik bazan, andik joan zitekeala. Sartu berri banaka batzuek irten zitzaiozkan; eta gelditu ziranai bere itz-keta onarekin, aien lenagokoai Jainkoak eman izan ziezten indarrak, eta eunda larogeita bost milla soldadu Senakeribenak illaz egindako mirariak, eta denbora guzietan bere serbitzariai emandako laguntza andia gogoraerazoaz biotzak txit bizkorturik, prestatu

ziran etsaiari arpegi emateko Jainkoaren legea zain-tzeagatik eta beren etxe eta erriak gordetzeagatik.

Zazpi milla soldadu, ordurako zeuzkanak, Judas Makabeok anaiaen kontura ipiñi zituen, nori bere samalda emanda, eta berak ere saldo bat artuta. Etsaiari eraso zion *Jaunaren laguntza* otsegiñaz, eta Nikanor eta bere lagunak bereala ondatu ziran; batzuek il eta besteak iges egin zuten; eta ozta bat bakarra bizirik irtengo zan, baldin Makabeoren soldaduak jai-eguna sartu zanari begiratu ez bazioten, zeñagatik etziran igeslarien ondoren geiago joan nai izan.

Juduak garaipen onekin ondasun andiak beretu eta guzien, eta batez ere beartsuenen artean zabaldu zituzten. Andik laster Timoteo eta Bakides agintari adituak soldadu-talde andiakin agertu zitzaiezten erasotzera; baña asi bezain laster, lenagokoen patua izan zuten. Berebat egin zuten Lisias agintari ots andiko eta beste askorekin ere; eta atzenerako garaipena garaipenaren gañean irabazita, etsai guziak Judatik bialdu zituzten, Antiokoren soldadu-ezurrez bazterrak ondo ereinda.

Judas Makabeo Juda guziko buru egiñik, eta etsaiak gaitz andirik egiteko bildur gabe jarrita, bere

jendearekin Jerusalem-era joan zan. Baña, zer naigabea soldadu bizkor eta Jaunaren lege santagatik ainteste neke artu eta garaipen irabazi zuten aiek izango zuten, Jerusalemgo ondamen negargarria ikustearekin? Uria jentil banaka batzuek baizik gabe, Eliza loitua, aldarean idolotzar bat ipiñita, eliz-ateak erre-ta, apaiz-etxeak lur-jota, eliz-inguruak sасituta, ondасunak ostuta, itz batean, guzia ondatua zegoan, eta alderatu ziranean, negarrari eman zitzaiozkan, zakuz janzi ziran, buruak autsez bete zituzten, auzpez jarri ziran, malkoak zerieztela, eta beste era askotan biotzeko miña eta damua agertu zuten.

Bereala auturik apaizik obenak eta Jainkoa ondoena serbitzen zutenak, Eliza garbitu, idoloa zeukan aldarea kendu, berria egin eta bedeinkatu zuten: elizbarruko eta atariko gauza ondatu guziak berritu zituzten, eta atzenean guzia zuzendutakoan zortzi eguneko pestak egin zituzten, Jaunari eskerrak ematen eta bere Etxe santa geroz alako ondamenetik gorde zezalа eskatzen eta erregutzen. Oien ondoren, auzoak zer egiñik eman etzizaien, eta Jerusalemgo Eliza eta uria etsaien erasoetatik gordetzeagatik, uria pareta sendoz berriro ingurutu zuten, unetik unera gazteluak jaso zituzten, eta edozeñi arpegi emateko eran jarri

zan. Andik aurrera ere Judas Makabeo auzoakin gerra asko egin bearrean arkitu zan; baña Jainkoaren laguntzarekin beti garaipentsu irteten zan, eta Israelen etsai guziak laborrian ipiñi zituen.

Antioko, agintariak Judan utzirik, Judas Makabeo eta lagunai eraso eta ustez galtzeko adiña jenderekin, Persiara joan zan, diru eta ondasun andiak andik ateratzeko asmoan; baña persiarrak ere, igerri ziotenean zertara zijoan, gogor egin eta lotsa gorrian estieragin zioten. Gauzak Persian uste ez bezala irteten zitzaiozkan egunetan, artu zuen bere jendeari Judas Makabeok emandako ondamenaren bernia, eta Jerusalem zer oñ onean ipiñita zegoan albista; eta su eta gar egiñik, judu guziak galtzeko itza eman zuen, eta Jerusalemeneronz abiatu zan. Baña, Jainkoaren kontu andia! Une berean sabeleko miñak eman eta etzion pakean uzten. Ala ere etzan bigundu, eta bere asmo gaiztoarekin bazijoan.

7. Antioko gaizkitua

Azkar baño azkarrago Jerusalemeneratzeagatik, kotxean korrika zijoala erorita, ezur guziak porrokatu

zitzaiozkan, eta zeruak baño gorago igo nai zan gizon on hura, andetan ibilli bearrean arkitu zan, Jainkoaren esku andia eta gizonen ezereztasuna mundu guziari erakusten ziola. Gorputza usteldu eta arrak zeriozkala jarri zitzaion. Oñazez ezin zegoan, eta gorputzeko usai gaizto eta kiratsa ingurukoak ere ezin eraman zuten. Aragi ustelduakin nazkaturik, errietan sartzera ere menturatu gabe, gelditu ziran Persiako baso eta bakardadeetan, non egon zan il arteraño. Biotzeko illuntasun eta tristurak artu zuen, lanak ondo irten etzitzaiozkalako; eta oñazeak batetik eta tristurak bestetik, etzioten atsedeten ere uzten, eta bere eskuz ilko zan, baldin gauza izan balitz.

Gisa onetan zetzala, bere adiskideak deitu eta itz langiakin esan zien: Loak iges egin dit, biotza tristoraz betea daukat, eta kordea badijoakit. Ah, ene adiskideak! Orain gogoratzen zazkit Jerusalenen egin nituen okerrak; ostu nituen un eta zillarrezko ontziak eta diruak; judu guziak bide gabe iltzera mandatariak bialdu nituela. Ezagutzen det orain daramazkidan gaitzak andik datozkidala. Begira, ene adiskideak, nola leku anotzean, tristuraz josirik, iltzen nagoan. Arrokeriak artu ninduen eta orain dakust gizona Jainkoaren mendean egon bear dala, eta lotsagabekeria-

rik beltzena dala gizon ilkorra Jainko betikoaren parean jani nai izatea.

Antioko ezin gaizkiago zegoan: ala ere bizi-eresiak eta zeraman lotsa andia kendu naiak, zerbait bigundu zuen Jainkoari enegutzera: baña Jainkoak baziekien aren damu-antz edo irudiak etzetozela egindako gaiztakeriaen aldetik, ezpada egoera ark ematen zion miñetik; eta etzion bizia luzatzeko usterik ematen, Antiokok nai bezala. Gauzak bere bidean zijoazen, eta ezagutu zuenean iltzen zala, bere adiskide Filipo oe aurrera erakarri zuen eta eman zion, Antioko bederatzi urteko semea adiñeratzen zan bitartean, erreinuan agintzeko eskua. Esan zion, baldin aren illoba Demetriok erregetzan sartzeko asmorik artzen bazuen, gogor egin eta erregetza semetxoarentzat gorde zezala.

Beldur zan juduak aitaren gogortasunarekin asperturik, etzutela semea naiko, eta au gogoan zeukala, bialdu zien karta bat itz oiekin: «Antioko erregeak judu onai, osasuna, bizitza ona eta zorion guzia. Txit atsegin izango det zuek eta zuen humeak ondo izatea eta gauza guziak naierara zuei irtetea. Persia-tik nentorrela, ustez-uste gabe artu ninduen gaitz andi batekin eri banago ere, uste det nere egitekoa

dala zuen onagatik begiratzeara, ez sendatuko ez naiz-
zan etsimena artu dedalako; bada, oraindik sendatu
uste naiz; ezpada nere aitak probintzia goietan zebi-
llenean, erabaki zuelako nor aren oñordeko izan bear-
zan, ez-bearren bat edo gertaera gaiztoren bat izan-
da ere, noren mendean gelditzen ziran jakin gabez
pakea autsi etzezaten. Begiraturik gañera auzoak ere
eraren zai daudela berentzat zerbait egiteko, errege-
tzat aututzen det nere seme gazte Antioko, zeñaren
kontura utzi zinduztedan goi-errira joan nintzanean.
Beragatik eskatzen dizutet, nork bere aldian, nigan-
dik artu izan dituzuten mesedeen truke, nere semea
nagusitzat ezagutu dezazutela; bada uste det txit
sotilla izango dezutela eta, niri darraikidala, arpegi
onarekin begiraturik dizutela».

Gezurrez eta losentxaz betetako karta oni bere
sillua ezarrita laster, amabi urte erregetzan eginda, il-
zan Antioko biotz-gogorreko, bere mendeko eta
gañerakoen gorroto eta iguiña bere gaiztakeriakin
irabazi zuena. Antioko zein gaiztoa eta gogorra izan
zan ezin esan ditekean gauza da. Etzuen odol-isur-
tzea besterik gogoan; eta bizitzari zegokion eriotza
izan zuen: gorputz ustelduaren aide guzietatik zorna

zeriola, iñork bere kiratsa ezin eraman ziola, basoan er-bestean eta lotsa gorri-gorrian il zan.

8. Antioko gaztea

Aita Antioko il zanean Antioko gazte, izengoitiz *Eupator* zeritzana, errege jarri zan. Eupator aurra zalako, Lisias juduen kontra aspaldian agertu eta eza-gutuak agintea artu zuen. Judas Makabeori erasotzeko alegiñak bertatik egin zituen. Lisiasen agintari Gorjias eta Timoteo ere gai onetan etziran atzeratzen: baña Judasek Jainkoaren laguntzarekin gogor egin eta ondatzen zituen.

Judas Jerusalenera zan bein batean, jakin zuen Timoteo gerra-gizon aditua soldadu-talde oñezko eta zaldizkoakin zetorkiela. Len ere Judasek astin-aldi latza eman izan zion; baña oraingoan, iñoiz ez bezalako jendetza bilduta, alderatu zitzaion erasotzera. Judas bere soldadu guziakin Elizara joan, eta guziak buruak autsez beterik, Jainkoari aldare aurrean laguntza eske jarri zitzaiozkan. Prestamen onekin etsaiaren bidera irten ziran. Elkarri erasota, estuen-estuenean ari ziran denboran, bost aingeru, gizon-iru-

dian, urrez apaindutako zaldi ederren gañean Judas Makabeori ondoan jarri zitzaiozkan, eta botatzen zituzten dardu edo ezten zorrotzakin Timoteoren soldaduetan ondamen izugarria egin zuten. Ogei milla eta bost eun oñezko eta sei eun zaldizko illotzik gelditu ziran, eta Timoteok Gazarara iges egin zuen, gaztelu onetan bere burua gordetzera; baña egun gitxiren epean juduak gogorrean sartu eta beste lagun askorekin batean il zuten.

Lisiasek berri au artu zuenean, larogei milla oñezko eta zenbat milla zaldizko, elefante askorekin artuta, joan zan Betsura, Jerusalendik urrean zegoan uri ondora, juduai erasotzeko asmoan. Judas, beti bezala, Jainkoari erregututa prestatu zan; eta Jerusalendik irten ziranean Lisiasi gogor egiteko asmoan, agertu zitzaien zaldizko bat zuriz janzia, urrezko armakin eta lanzak distiatzen ziola. Ikusteko onekin sendoturik, otsoak ardiari bezala, Lisiasen jendeari eraso zioten, eta begien itxi-idiki batean amaika milla oñezko eta milla eta sei eun zaldizko il zituzten, gañerako guziak lotsa gorrian igesi bialdurik.

Lisiasek ezagutu zuen juduen kontra etzegoala ezer egiterik Jainkoaren eskua beren aide zuten bitartean, eta pozik askorekin, izan zituen eraso-aldietan

bizirik irten zalako, Judas Makabeori gaztigatu zion pakea nai zuela, eta geroz adiskide izateko eresia zeukala. Judas ere gerra billan etzebillen, Jainkoaren gauzaetan iñor sartzen ez bazitzaion, eta erriaren onari begiratuta, jarri zan pakeak egiteko.

9. Judasekin Antiokoren agintari Lisiasen arteko pake-egitea

Judasek kontu andia izan zuen juduai eskubide guziak uzteko, beren erlejio eta lege santaren azpian bizi izan zitezen, oiek debekatzen zieten gauzarik egi-tera iñork beartu gabe; eta berak ere eman zuten gañerako gauzaetan Siriako Erregeari ez kontra egi-teko itza: eta elkartasun onekin, zirudienez, pakean jartzen ziran: baña juduak siriarren itzetan bildur ziran, eta billatu zuten bein emandako itza nork gor-derazo eta esana eragin; eta erromarrai babesa eska-tu zieten, asegurantza geiagorekin elkartasun hura egin eta gero bizi izateko.

Juduak utsegiñak etzijoazen siriarren itzetan uste osoa ez idukitzen. Laster ikusi zuten aien itzak aizeak

eraman zituela. Denbora asko baño lenago soldadutalde andiakin aide guzietatik eraso zieten; baña Judas Makabeok bere soldadu banakakin gogor egin eta menderatu zituen. Eraso oietatik batean ikusi zuen etsaiak oi baño gizon geiago galtzen ziozkala, eta illak lurpetzen asi zanean, arkitu zien zenbat gauza idoloai eskeñiak, eta garaipen-aldi batean siriarrak kenduak. Emendik ezagutu zuen gizon-galtze eta garaipenak oi baño geiago luzatzea, izan zala debekatuta zeuzkaten gauza aiek artu zituztenak Jainkoak kastigatu nai izan zituelako. Lagunai esan zien ildakoen aide Jaunari eskatzeko, errukimentuz begiratu eta beren utsegiña barkatu zizaien. Agindu zuen illen onerako proguak eta errekuak egin zitezela, eta gisa onetan Judas Makabeok erakutsi zuen illak biztuko diran sinitsmena.

10. Siongo gaztelua artzeko prestamenak

Lanbide oietan zebillela, Jerusalendik gaztigatu zioten etzegoala uri onetan bizitzerik, Siongo gaztelua kendu edo menderatu gabe. Gaztelu au etsaiak

zeukaten, eta urikoen zabar-aldirik txikienaren begira zeuden, itsumustuan jatsi eta kalte gogorak egiteko. Eliza ere noiz-nai inguratu eta etzioten iñori sartzen uzten. Judas, bada, gaztigu onekin, zegoana zegoan eran utzita, Jerusalemenera joan zan, eta gaiari zegozkion prestamen guziak artu zituen, gaztelua setiatu eta menderatzeko.

Gaztelukoak ain estura larrian ikusi ziranean, Antioko Eupator beren erregeari gaztigatu zioten, eta erregea eun milla soldadu oñezko, ogei milla zaldizko, ogeita amabi elefante gerra-lanetan trebatu eta irureun gurdi-arma arturik, Jerusalemeneron abiatu zan. Judas bidera irten zitzaion, iru eguneko barauakin Jainkoari laguntza eskatuta, eta izan zituzten eraso-aldietan, Judasek gizon asko galdu ziozkan. Baña Antioko eta bere jendea geien-geiena arritu zituen gauza izan zan, Judasen anaia Eleazar-en atrebidea. Elefante bakoitzak gañean zeramazkien gaztelu oso bana eta ogeita amabiña gizon. Eleazar-ek ikusi zuenean elefante guzien artean bat, bestiak baño andiagoa, errege-armaz estalia eta gizon asko kontuartzalle zituela, iruditu zitzaion erregea elefante onek zekarrela, eta guzien onerako, bere bizia naiz galdu, etsaien artean sartu zan, ezker-eskuira topa-

tzen zituen guziak illaz, eta elefantearen azpian jarrita, lantzarekin sabela zulatu zion eta lurrean illotza ezarri zuen, eta berak ere abere portitz aren azpian ler egin zuen, Sansonek denbora batean bezala. Eleazar-ek lanbide au errege Eupator an zalakoan egin zuen; baña ustea uts irten zitzaion: Erregea beste batean zebillen.

Au eta onelako beste kolpe kaltetsu askorekin, Judas Makabeok etsaiari zenbat milla gizon kenduta ere, zekusan ildakoen lekuan berriak bereala sortzen zitzaiozkala, eta Jerusaleneronz atzeratu zan, etsaia Betsura ondoan utzita. Orduan Antiokok Betsurako gaztelua beretu zuen, elkarri geroko itzak emanda. Onen ondoren Jerusalenera alderatu, eta urja eta Eliza setiatu zituen.

Egun oietan Judas Makabeo egundaño baño estura larriagoan arkitu zan. Inguruan, etsai gogorra eta egin-al guziak egiten zituena zeukan; barruan ere betikoan txit nekatuak eta goseak erdi makalduak zeuden; baña Judas Makabeo beti zegoan Jainkoak lagunduko zion uste osoan, eta berak eskatu eta besteai ere eskaerazotzen zien, eta itxaropen onekin iritsi zuen estura larri artatik ustekabezean irtetea. Ara nola.

Antioko zarrak il aurrean erreinuko agintea seme Antiokoren aur-denborarako eman zion Filipori, zeña Persian bizi zan, Antiokoren izenean Lisiasek Antio- kian agintzen zuen bitartean. Filipino, Persiako egiteko- ai buru emanda, Antiokiara joan eta lege- z egiteko agintean jarri zan. Lisias Antioko erregeare- kin Jerusalem arkitzen zan, eta Filiporen etorrera jakin zuenean, erregeari sinisterraz zion Jerusalem utzita Antiokiara Filipori gogor egitera joan obe zala. Erregea artara jarri zan. Judas Makabeorekin pakeak egin zituen, eta oni bere legepean bizitzeko eskubi- deak utzirik, Antiokiara joan zan; Filipino benzutu zuen eta Antioko gaztea jaun eta jabe, eta Lisias onen ordeko gelditu ziran.

Poz onek Antiokori etzion luzaro iraun. Garaipen onetatik urte betera, Demetrio bere lengusua, Erro- man amairu urtean egonda, gizon banaka batzuekin Antiokiarantz joan zan, eta gauetik goizera Antiokori erregetza eta bizia kendurik, aren aulkian bera jarri zan.

11. Demetrio Erregea

Demetrio erregetzan sartu zanean, Alzimo judu, bere lege eta erlejioaren ukatzalle biurria aurkeztu zitzaion, eta gezurrez errege juduen kontra su eta gar ipiñi zuen. Soldadu-talde andiakin agintaririk adituenak Judara bialdu zituen, Judas eta onen lagunak eskuratzera. Ilkintza andiak egin zituzten, saldukeriarik beltzenak ere lanbide onetarako utzi gabe. Beste askorekin batean, bialdu zuen Nikanor agintari aditua, zeñak lenengoan Judasi txit ondo begiratzen bazion ere, atzenerako erregearen esana egiteagatik etsairik gogorrena bezala jarri zitzaion. Soldadu-talde andiakin eraso zion, Jerusalengo uria eta Eliza ondartzeko keñadak egiñaz. Judasek bere soldadu apurra-kin arpegi eman zion, eta eraso-aldi batean Nikanor eta bere ogeita amabost milla gizon il zituen, zeñaren bidez Judasen izen andia barreatu zan, eta Israelen etsai guziak izu-ikara latzak artu zituen, eta juduak nai adiña leku artu zuten aspaldiko neke gogorretatik atsedeteko.

OGEITA AMAIKAGARREN IRAKURGAIA

1. Erromaren aginte andia

Denboratsu onetan erromarrak munduan txit aginte andia zeukaten; erreinu osoak mendean zeukaten; eta etzuten bein erasotakorik eskuratu gabe uzten. Demetrio Siriako erregeari Judas Makabeo bildur zitzaion, Nikanor eta onen soldaduak ondatu zituelako, eta noizbait egingo zionez etsita zegoan. Arteraño, ain argiro ikusi izan zuen Jainkoaren Imiuntzari begiratuta, etzuen lurrekoenik eskatu; baña oraingoan zerbait itsutu zan, eta erromarrai gaztigatu zien oien babesean jarri nai zala, baldin beren indar andien itzalpean artu nai bazuten. Erromarrak baietzkoa bereala eman zioten, eta bien arteko elkartasuna egin zuten, eta beartuak gelditu ziran erri biak elkarri estura-aldietan laguntzeko.

Demetriok Judasen kontra soldadu-talde andi bat bialdu zuen; eta bi aldeetakoak Jerusalemene ondoan aurkez aurke laster arkitu ziran. Oiek txit izu-ikara

andiak artu zituen, aien kopuru andia ikusita: eta bi milla eta berreunek Judasi iges egin zioten, eta gelditu zitzaiozkan zortzi eun bakarrak ere, ezurretaraño bildurra sartuta zeuden. Obe degu, esaten zioten, gure lagunetara joan, etsaiari arpegi emateko gitxi geralako. Ez ori, Judasek erantzuten zien; Jainkoari nai ez dakiola, guk gure etsaien aurretik iges egitea. Ordua bete bazagu, gure anaiakgatik garboz il gaitezzen eta gure izen ona illundu ez dezagun.

2. Judasen eriotza

Judasek esan on oiekin eta Jainkoagan iduki bear zan itxaropenarekin bizkortu zituen, eta gauzak prestatu, elkarri eraso zioten, eta goizetik arratsalderaño aritu ziran elkar iltzen: baña, o miña! Judas Makabeo, garaipena eskuan zuela uste zan unean, illotza erori zan, eta gañerakoak igesari eman eta batalla bukatu zan. Jonatas eta Simeonek, anaia maite Judasen gorputza arturik, Modinera eramán zuten, eta emen progu andiarekin lurpetua izan zan. Judasen iltzeak Juda guziari negarbide andiak eman ziozkan, eta deadar egiten zuten: Israelko gordetzalle indar-

tsua nola galdu da? Legearen zaintzalle eta Jainkoaren onra, eta bere erriaren onagatik ainbeste irriskatzen zanak, zer egin du? Eraso-aldi guzietan ondo irteten zana. nora da? Onelako esan askorekin adierazotzen zuten zer atsekabe eta miña eman zien Judas agintari biotz andikoaren iltzeak. Gizon gogoangarri onen oroipena Eskritura Santak itz oiekin egiten du: Judasen beste gerrak, bertuteak eta biotzaren anditasuna eskribatuak ez daude, txit asko eta andiak izan ziralako.

Judas ilda, juduak ezin esan ere ditekean izaera negargarrian gelditu ziran, artzai gabeko artalde otsoz ingurutuaren antzean, etxeko lege-ukatzalleak eta auzoetako etsai gaizto guziak nondik-nai erasotzen ziotela. Ain estura larrian beren buruak ikusita, Judasen lekuan agintaritzat anaia Jonatas artu zuten, zeña alegin guziakin prestatu zan etsaiari arpegia erakusteko. Onetarako Judasi sakabanatu zitzaiozkan guziak billerazo zituen; Juan anaia bialdu zuen auzo adiskideetara laguntza eske, eta zenbat lagunekin etxera zetorrela, saldukeriaz bidean il zuten. Gauzak onela prestatuta, lenbiziko erasoetatik bat izan zuen Bakides agintari adituarekin, zeña, gizon asko galdu-ta gero, beartu zuen Jonatasi pakea ematera. Jonatas

eta Bakides adiskidetu ziran, eta elkarri gaitzik ez egi-
teko itza emanik, Bakides Antiokiara itzuli zan, juduai
zer egiñik geiago ez emateko asmoan.

Pake onek Jonatasi lau urtean iraun zion. Bitar-
tean lenagoko gerra eta gora-beerak utzitako naspi-
llak garbitu eta egindako kalteak orbaindu, eta gauza
guziak era onean ipiñi zituen: batez ere Jainko egiaz-
koari zegokion agur eta adorazioa emateko lanetan
txit nekatu zan, eta iritsi zuen, aspaldian ez bezala,
Jauna adoratzea eta bere lege santa gordetzea.

3. Antiokoren seme Alejandro

Denbora onetan Antiokoren seme Alejandro
Demetriori erregetza kendu naiez irten zitzaion, eta
ezaguturik, baldin Jonatas Alexandrorekin adiskide-
tzen bazan, kalte izango zuela, aurrea artuta, bere
adiskidetzat eskatu zion, soldadu-taldeak ipintzeko
eta armak egiteko eskubidea eskeñiaz. Agindu ere
bazuen Siongo gazteluan zeuzkaten atzeman guziak
eman zekizkiola.

Jonatasek, baimen eta eskeñtza oiek ikusita, bere
itza ezertarako Demetriori eman gabe, ekin zion Jeru-

salengo uria sendotu, gerrarako gizonak egin eta trebatzeari, eta egun gitxiren epean jarri zan edozeñi zer-pensatu emateko eta gogor egiteko bidean. Alejandrok ere bere aide iduki nai zuen, eta gaztigatu zion adiskide izan nai zala, eta siñaletzat janzi eder bat eta urrezko koroa bialduko ziozkala. Demetriok ere eskeñtza asko eta andiak egin ziozkan; baña Jonatas eta onen lagunak, Demetriok Israeli egindako kalteak gogoraturik, Alejandroren aide jarri ziran. Onek, laguntza berri onekin sendoturik, Demetrioni eraso zion, eta au il eta jende guzia ondatu zuen, eta erreinu guziaz jabetu zan.

Alejandrok Tolemeo Egiptoko erregeari Kleopatra alaba emaztetzarako eskatu zion, eta egin zituzten eztai-egunetan, Jonatas txit onra andian erabilli zuen, arestiko gerran egin izan zion mesedeagatik. Geroko iru urteetan Sirian eta Judan etzan gerrarik izan. Bitartean Jonatas etzan zabartu bere jendea eraentzeko, oñ onean ipintzeko eta Jaunaren bildurra biotzetan irazekitzeko; baña iru urte oien buruan agertu bearrean arkitu zan.

4. Demetrio Erregea

Batallan ildako Demetriok bi seme utzi zituen, eta zarren, aita bezala Demetrio zeritzanak artu zuen Alejandrori erregetza kentzeko asmoa, eta or emen zenbat soldadu bereturik, bere lurrean sartu zitzaion eta estura larrian ipiñi zuen, eta Jonatas Alejandrori lagundu bearrean arkitu zan.

Alejandroren agintari Apolonio, bere nagusia salduta, Demetrioren aide eta onen soldaduen agintean jarri zan. Jonatasi gaztigatu zion odolik isuri gabe argana jarri zedilla; bestela gaizki ibilliko zala; baña Jonatasek etzion aditu, eta bere adiskide eta ongille Alejandrori laguntzera, zor zion bezala, irten zan. Azoto-ko zelaietan elkarri eraso zioten, eta Jonatas eta bere anaia Simonek Apolonioren jende guzia ondatu eta Apolonio ipiñi zuten geiago onen izenik ez aditzeko eran. Alejandrok mesede au txit gogoan artu zion, eta Jonatasi onra andiak egin ziozkan.

5. Tolemeo Egiptoko Erregea

Tolemeo Egiptoko erregeak bazirudien iñork baño obeto Alejandro bere suiari lagundu bear ziola, eta

antz onetan, itsasoan are-bikor ainbat gizonekin Grez-iaronz abiatu zan. Alejandroren mendekoak ere bazter guzietan txit arrera ona egin zioten. eta gaztelu guziak idikitzen zitzaiozkan, gogoak zion bezala sartzeko. Baña Tolemeoren asmoak besterik ziran; eta guzia eskupean, on-irudian, artu zuenean, bere saldukeria erakutsi zuen.

Seleuziako urira zanean, suiaren etsai Demetriori gaztigatu zion ara joateko; Alejandrokin alaba ezkondua damuturik zegoala, eta oni kendurik, emaztetzat ari emango ziola. Demetrio joan zitzaion; alaba eman zion eta erregetzan ipiñi zuen. Alejandro une artan, eginkizunak ala aginduta, beste aide batean zebillen, alako gauzarik gaitz-uste gabe, eta aitagiarrabaren saldukeria jakin zuenean, zezakean jende guzia bildurik Antiokiaronz joan zan: elkarri eraso zioten, eta Alejandrok jende guzia ondatua ikusirik, iges egin zuen Arabiaronz, non gizon dollor batek il zuen, eta Tolemeo ere, batallan artutako zauri batekin irugarren egunean il zan. Demetrio Siria guziaz jabetu zan, eta Tolemeok Egiptotik ekarritako soldadu-talde andiak Egiptoronz bialdu zituen, bere esana egin nai izan etzioten guziak lenago ilda, eta bera bakarra agintean jarri zan.

Bitarte onetan Jonatas, bere bazterraren jabe zan bezala, bazebillen bere jendea nola obeto eraenduko zuen. Zekusan Jerusalem zegoan Siongo gazteluak zenbat zer-egin eta buruauste Israeli ematen zion: eta aita Matatias eta anaia Judasen eresiarri zerraikio-la, menderatzeko asmoa artu zuen, kostako zana kos-tarik.

Lanbide onetan asita, zerbait aurrera zerama-nean, Siriako errege berri Demetriok gaztigatu zion, lanai ari utzirik, Tolemaidara joan zekiola; bada, itzal-di bat egin bearra zeukala. Jonatasek bereala igerri zion neke hura nondik zetorkion; ezagutzen zuen bere artekoak zirala aren eginbideak onean ezin era-man zituztenak; eta galdu naiez, gezur askorekin Demetrio Jonatasen kontra aserre ipifli zutela. Bera-gatik uzkur bazegoan ere, atzenean erabaki zuen bere erria utzita joatea. Zenbat apaiz eta gizon eldu berekin artu zituen, eta bere uste eta itxaropena Jain-koaren eskuetan ipiñita, Tolemaidaronz abiatu zan.

Demetriok, uste baño arrera ohea egin zion, eta galdu nai izan zutenak aldi onetan atsekabe andia artu zuten. Biak elkartasun bizia egin zuten: Deme-triok eskubide andiak eman ziozkan; baña Siongo gazteluari pakean uzteko itzean, esanaz berak agin-

duko ziela ez jerusalentarra gaitzik egiteko. Demetriok Jonatas eta juduakin adiskidetasunak onela eginda, soldadu geienak etxeetara bialdu zituen, bearrrik izango etzuelakoan; baña lanbide onek bere ondamena ekarri zion.

6. Antioko

Alejandrok, il zanean, utzi zuen semetxo bat, *Antioko* zeritzana: eta Emalkuelek isillik Arabian zeukan azitzen. Trifon Alejandroren serbitzari batek seme onen berri baziekien; eta nekez bederik, Emalkueli emanerazo zion, erregetzat aitaren lekuan ipintzeko asmoan. Demetriok etxeetara bialdutako soldaduak txit kejatiak zeuden, erregeak gisa artan utzi zituelako; eta begien itxi-idiki batean eunda ogei milla gizon bere kontra eta il naiez Antiokian altxatu zitzaiozkan. Esturasun latz artan Jonatasek bialdutako iru milla juduen babesean bizirik gorde zañ, eta altxatu ziran guziak il eta menderaturik, Jonatasenak Jerusalemenera itzuli ziran.

Mesede andi au Demetrioni laster aztu zitzaion: Jonatasi itzuli ziozkan bere burua gordetzeko utzitako

soldaduak, eta asi zan juduai emandako itz guziak jaten. Trifon arestian aitatu danari, Demetriorekin Jonatasen arteko autsi-osoak ondo etorri zitzaiozkan. Etxeetaratutako soldaduak erraz bildu zituen; erregetzat Antioko ezagutuerazo zien, eta errege berri eta jendearekin Antiokiarako bidean jarri zan. Demetrio ere batu zitzakeanakin irten zitzaion erasotzera; baña jende guzia abarrakiturik, igesi joan zan, eta Antioko Antiokian garailari sartu zan.

Trifonek, bere asmoak ondo irten zitzaiozkanean, bereala igerri zion lanik obena juduak bereganonz ekartzea zuela, eta Jonatasi bere eresia gaztigatu zion. Jonatas jarri zan Antiokorekin elkar artzera; eta asi zitzaiozkan aide batetik eta Simon anaia bestetik laguntzen; eta Antiokoren etsai indartsuak erasorik, garaitu zituen, eta Jonatas Jerusalemenera itzuli zan.

Geroz juduak txit era onean arkitzen ziran beren legeak gordeaz bizitzeko. Etsaiak bildur zitzaiezen. Bakarrik Siongo gazteluak zer egin eta pensatu asko ematen zien. Judasek asitako lana, beren gogoz aurreratuko zuten; baña Antiokok bein aserrerao ezkerro, ikaratzen zituen: eta gogoak eman zien, erro-marrakin aurrena eta lazedemoniarrakin gero, adiskidetetasunak ez-arian egitea, premian arkitzen baziran,

oien babesean arpegi emateko. Erroma eta Lazedemoniara mandatariak isillik bialdu zituzten, eta elkartu ziran, nori bere bear-orduan laguntzeko itzak emanaz.

Jonatasek, adiskidetasun oiek eginda, pensatu zuen pake onean eta eskurantza guziakin bizitzeko biderik obena, Juda guzian or-emen gaztelu eta murru sendoak egitea zala. Gizon zar eta elduai bere eresia eta iritzia agertu zien, eta guziak bat zetozelako, lanari bereala ekin zioten.

7. Jonatasen Tolemaidara joanera

Trifonek artu zuen, Antioko ilda bera errege izateko gogoia. Lanbide onetarako eragozpenik andienekotzat Jonatas eta onen jendea zeuzkan; eta Jonatas bidetik kendu eta galtzeko asmoa biotzean isillik zeukala, soldadu-talde andi bat artu zuen eta Judan sartu zan. Jonatasi gaztigatu zion itz-aspertu bat egin nai zuela, eta Tolemaidara joan zekiola. Jonatas uzkur zegoan; baña aren losentxak adituta, Tolemaidan sartu zan, milla gizon berekin artu eta beste bi milla

kanpoan utzita. Tolemaidarrak ateak bereala itxi zituzten, eta ezertarako lekurik eman gabe, eskuak ezarri ziozkaten. Trifon dollor biotz-tolezturazkoak eskupean zeuzkan Antioko errege eta Jonatas bildur zitzaiona, eta bere gogoa betetzeko erarik obenean arkitu zan.

Juduak jakin zutenean Jonatasi gertatua, uste izan zuten illa zala, eta negarrari eman zitzaiozkan. Simon anaia, gaztelu eta murrak egiteari utzita, Jerusaleneron z joan zan, eta juduen biotz eroriak altxatu naiez, onela itzegin zien: Badakizute nere aita, anaiak eta ni zenbat nekatu geran gure legeak eta gauza santak gordetzeko, eta zer naigabeak izan ditugun. Nere anaia guziak lanbide onetan il dira; ni bakarra gelditu naiz; baña Jainkoari nai ez dakiola, neke-pena onetan gauden bitartean, nere biziari barkatzea; bada, ni nere anaiak baño ohea ez naiz. Guziak itzke-ta onekin bizkortu eta etsaiari erasotzeko prestatu ziran.

8. Jonatas eta bi semeen iltzea

Trifon Tolemaidatik irtenda, Judaronz abiatu zan, juduak bere alderatzearekin izutuko ziralakoan; baña ikusi zuenean Simonek gogor egin nai ziola, oña atzeratu zuen. Simoni gaztigatu zion, baldin aren anaia Jonatasek zor utzitako dirua eta bere bi semeak bialtzen baziozkan, Jonatasi emango ziola nai zuen guzia egiteko eskurantza. Simonek Trifonen eskeñi gezurrezkoari igerri zion; baña mendekoak uste izan etzezaten berekoia zala, eta dirurik ez emateagatik etziola eskatua egiten, dirua eta Jonatasen bi semeak bialdu ziozkan. Trifonek oiek artu bezain laster, itza janda, Judari soldadu-talde andiakin eraso zion, eta Simonek gogor egindako batean, Jonatas eta bi semeak Trifonek il zituen, eta Antiokiara itzuli zan. Simonek anaia eta bi illobaen gorputz-illak artu eta ederki apaindutako obian Modinen lurpetu zituen. Trifon gaiztoak Antioko errege gaztea ere saldukeriaz il zuen, bera onen lekuan sartzeagatik.

Simon jarri zan anaiaren ordeiz Israel guziaren buru, eta alegin andiak egin zituen bere alderdiak sendotzeko eta oñ onean ipintzeko; eta gauzak zerbait zuzendu zituenean, Demetrio Siriako errege eroriarekin adiskidetasuna berritu zuen, laguntzeko itza ematen ziola. Bereala indarrez Gaza artu zuen, eta

idolozale guziak botarik, Jainko egiazkoa adoratzeko eran ipiñi zuen. Andik laster eraso zion bere aita eta anaiak ainbeste aldiz artu nai izan zuten Siongo gazteluari, eta geroenean beretu zuen, eta Jerusalem kendu zion zenbat kalte egin izan ziozkan auzo galgarri au; eta israeltarrak gaztelu onetan sartutako egunean pesta andiak egin zituzten, eta gero ere urteoro bere oroipena egiten zuten.

Israel guzia pake andian jarri zan, eta lanbide guzietan txit aurreratzen zuten; baña autsi-oso negargarri bat denboraz izan zuten. Arestian aitatu da Demetrio jaiki zala Siriako erregetzatik Trifon kendu eta legez eta bidez zegokion lekuan eseri naiez. Auzi onetan berearekin irteteko jende billan zebillela, Mediako Erregeak atzeman zuen eta katibu zeukan. Antioko anaiak berri au artu zuenean, zenbat gerrari bildu zituen eta gogor egiñik Trifon il zuen, eta Siriako erregetzan jarri zan.

Simon eta Israel guziari zor ziezten mesede andiak osotoro aztuta asi zan Juda esetsi edo persegitzen, eta soldadu-talde andi bat ere bialdu zuen Judako bazterrak beretzera. Simonek, abela au ikusirik eta bere zartasunez ezertako ere etzegoala eza guturik, Judas eta Juan bere bi semeak bere lekuan

soldaduai agintzen ipiñi zituen. Oiek bereala siriarren agintari Zendebeori arpegi emanik, ondatu zuten, eta batzuek il eta besteak igesi bialdu zituzten.

Juduak garaipen onen ondorengo bi urteetan etzuten neke andirik izan; baña gertakari izugarri batekin izaera doatsu au lastu zitzaien. Simonek iru seme eta alaba bat zituen. Adiñera zanean, bere kerako Tolemeo zeritzan batekin alaba ezkondu zuen. Tolemeo berez aberatsa, eta apaiz nagusiaren sui egiñik arkitu zanean, bear baño geiago arrotu zan eta aitagiarrabaren agintean sartzeko asmoa artu zuen. Simon, Judas eta Matatias bere semeakin, bazkari bat emateko aitzakitan, suiak eraman zituen *Dok* zeritzan gaztelu txiki batera, non bere egonaldiak Tolemeok egin oi zituen. Aita-semeak maiean ipiñi zituen, eta pozik andienean zeudela, Tolemeo irten zan; gordeta zeuzkan gizon-iltzalle batzuekin bazkaltokira itzuli zan, eta aitagiarraba, koñatoak eta zenbat serbitzari il zituen. Beste seme bakar Juangana ere iltzalleak bialdu zituen; baña Juanek jakiñik Tolemeok zer egin zuen eta mandatariak zertara zijoazen, aurea artu eta il zituen. Juduai, Simon eta bere semeen iltzeak min andia eman zien. Bereala aitaren lekuan apaiz nagusitzat ezagutu zuten seme Juan Hirkano, zeñak

bere asaba, osaba eta aitaren doai on guziak erakutsi zituen.

9. Juan Hirkanoko

Israel eraentzen asi zanean, Siriako Erregeak eraso zion; baña arpegi beltza erakutsirik, bien arteko pakeak egin zituzten. Geroz Israeli alderdi andi eta asko beretu ziozkan; bere agintea zabaldu zuen, eta il zan Jesu Kristo mundura baño eunda bi urtez lenago.

Juan Hirkanoko ilda, onen aginte eta apaiz nagusitzan Judas Aristobulo semea sartu zan; baña anditasun oiek etziran, nereko, aren gogoia betetzeko adiña, eta artu zuen erregearen izen, lenagoko bost eun urteetan iñork izan etzuen. Bereala ama eta senideak itxian sartu zituen. Ama gosez il zan; Antigono anaia ilerazo zuen; eta beste senideak itxian iduki zituen bizi izan zan. arteraño. Erregetzan urte bete egin zuen, eta sabela lerturik odola zeriola il zan.

Alejandra emazteak senar zanaren senideak itxitik atera zituen, eta Alejandro zeritzan senide oietatik batekin ezkondu zan. Alejandro onek ogeita zazpi

urte agintean igaro zituen, eta bitarte luze onetan bere anaia bat eta mendeko asko milla il zituen. Odol isurtzea baizik gogoan etzuen, eta atzenean bera ere, ordituta, il zan.

Alejandrak senarra ilda, agintea artu zuen. Bi seme zituen: bat Hirkanok asaba bezala zeritzana apaiz nagusi ipiñi, eta bestea Aristobulo zeritzana erregetzako lanetan laguntzeko artu zuen. Alejandra irurogeita amairu urtekoa il zan, eta bere lekuan Hirkanok, seme nagusia, utzi zuen. Emakume au il zan urtean jaio zan *Mesías* mundura zanean Judako Errege egiten zuen Herodes, Antipatroren semea.

Bi anaia oien artean auzi gogor bat sortu zan, Aristobulok apaiz nagusitza ez ezik, erregetza ere beretzat nai zuelako. Elkarri erasota, lenbiziko bata-lan Aristobulo garailari irten zan, eta anaiari apaiz nagusitza kendu zion, eta apaiz nagusi eta errege gelditu zan. Anaiaren txarkeria Hirkanok ikusi zue-nean, erromarren agintari Ponpeiori Damaskora bere espasunakin joan zitzaion. Ponpeiok bidezkotzat artu ziozkan eta bere soldaduakin Judan sartu zan. Jerusalemeneron abiatu zan; baña Aristobuloren adiskideak gogor egin eta etzioten urian sartzen utzi alik eta iru illabeteetan setiatuta idukirik indarrez artu zuen artera-

ño. Apaiz nagusitzan berriro Hirkanok ipiñi zuen; baña etzion erregetzarik eman nai izan, eta Judako alderdi guzia erromarren mendeko egin eta Herodesen aita Antipatro buru eta eraentzalle ipiñi zuen. Eta Aristobulo errege eroria, onen semeak eta beste asko kati-bu arturik, Ponpeio Erromarantz itzuli zan.

Aristobuloren seme Alejandro Ponpeiori bidetik iges egin zion eta Judan gerra berriro irazeki zuen; baña Gabinio soldadu-agintariak bereala sua itzali zuen, eta Alejandro eta lagunak menderatu zituen.

Gabiniok orduan Juda guzia bost zati egin eta bakoitzari agintari bat ipiñi zion. Lanbide onen ondoren laster, Ponpeio Erromako agintaria il zan, eta Zesar, Ponpeioaren ondorengoagandik Juda guziko agintaritza Antipatrok iritsi zuen. Jerusalemenera joanda, Hirkanori apaiz nagusitza itzuli zion. Bere bi seme Faselo eta Herodes Jerusalemgo eta Galileako agintean ipiñi zituen. Galileako agintari Herodesek bere biotz gogorra bereala agertu zuen, asko gizon oben gabekoak ilerazotzearekin. Au eta onelako beste gauza askogatik bazter aietan iguin latza artu zioten, eta agintearen gañeko naspilla andiak sortu ziran, eta une gitxiren epean gai onetatik odol asko isuri

zan. Herodes Erromara iges egin bearrean arkitu zan bizia gordetzeko.

Erroman Talde-agintzako jaunak bere aide ipiñi zituen, eta juduen errege egin zuten, eta Tolemaidarra panda, emen arkitzen ziran Erromako soldaduak lagun artu zituen. Oiekin Jerusalem eraso zion, an agintzen zuen Antigono kenduta bera jartzeko. Lanbide onek luzaro iraun zuen; baña geroenean ere indarrez sartu zan, eta Antigono ilerazorik, onen lekuan jarri zan.

Erregetzat artzeko juduak uzkur jarri zitzaiozkan, arrotza zala ziekitelako, eta ogeita amaika urtean gogo gaiztoz onen mendean bizi izan ziran. Bitartean Herodesek juduen uzkurra ikusirik eta oien gogoan sartu naiez, Jerusalem pareta andiakin berritu zuen, Eliza edertu zuen eta aien gogoko zeritzan beste gauza asko egin zituen; baña alperrik: eta atzenean gogorrean asi zan. Bere aitaren adiskide andi Hirkano apaiz nagusia eta erregeen odoletik zetozen guziak il zituen: baita Batzar nagusi edo Sanedringo irurogeita amar juezak ere, beste askorekin batean.

Juduak, ainbeste gogortasunekin asperturik, ogeita amaika urteren buruan jarri ziran erregetzat Herodes eta onen odolekoak ezagutzera, eta oraindik bizi

izan zan geroko beste sei urteetan etzuten Herodesen kontra ezer egin, eta paketsu egon ziran; eta errege arrotz au ezagutzea zan munduaren Salbatzailea laster etorriko zan siñalea, denbora gitxiren epean ikusi zan bezala.

10. Joakin eta Anaren ezkontza

Joakin zeritzan judu eta Dabiden odoleko gizon bertutetsua, ogei urteetan ezkondu zan amasei urteko neskatz Ana zeritzan batekin. Urte askoan seme gabe egon ziran; eta geroenean izan zuten alaba bat *Maria* deitu ziotena. Alaba parerik gabe au Nazaret zeritzan errian jaio zan munduaren iru milla bederatzi eun eta larogeita laugarren urteko agor-illaren zortzigarren egunean. Jaiotza onekin Zeruak poztu ziran, zein zan ziekitelako; ez ordea mundua, nor etorri zitzaion oartu etzalako. Iru urte zituenean, gurasoak Jerusalengo Elizan Jaunari bere serbitzorako eskeñi zioten, eta aurrak berak ere garbia izateko itza eman zion, eta geroz Elizan gauza onak egiten bizi izan zan.

11. Jose eta Mariaren ezkontza

Denbora berean Dabiden odoleko gizon, *Jose* zeritzana, Nazareten sortu zan. Erregeen jatorria izanda ere, israeltarren artean lotsarik etzan bere eskuko lanarekin bizimodua ateratzen. Oietatik bat Jose zan, eta arotziarekin bere ogia irabazten zuen. Jose. ogei-ta amarren bat urteko adin edo edadearaño ezkontzaka egon zan; baña ikusi zuenean Joakin eta Ana bere aideak alaba bat izan zutela, gogoak eman zion onekin ezkontzea ondo zetorkiola. Israeltarrak, aideen artean ezkontzak egitea oituraz zuten. Bestetik ezkondu gabe gelditzea lotsa andia zan, Mesias mundura emateko ustea onela galtzen zalako. Mariak garbia izateko emanik zeukan itza, Jainkoak bestek etzie-kien. Mariaren kontua zeukatenai ere gogoak eman zien Josekin ezkontzea, eta Jose eta Maria ezkondu ziran; eta gisa onetan prestatu zan Jaunari garbiak izateko itza eman izan zioten senar-emazteen arteko ezkontza zorioneko, lau milla une aietan itxedoten zuten Jainko gizon egiña mundura eman bear zuena.

12. Maria eta Joserren Adanganañoko asabak

Maria eta Jose zorioneko eta paregabeko senar-emazte oiek aitatu ditugun ezkerro, deritzat txit egoki dala beren aurrekoen errenkada luzea, Adangandik asita, emen ezartzea, Eskritura Santak dakarren eran, jakin dedin lenengo guraso argandik munduaren Salbatzalle Jesu Kristo nola datorren.

Adanek sortu zuen Set.

Setek sortu zuen Enos.

Enosek sortuzuen Kainan.

Kainanek sortu zuen Malaleel.

Malaleelek sortu zuen Jareb.

Jarebek sortu zuen Enok.

Enokek sortu zuen Matusale.

Matusalek sortu zuen Lamek.

Lamekek sortu zuen Noe.

Noek sortu zuen Sem.

Semek sortu zuen Arfaxad.

Arfaxadek sortu zuen Kainan.

Kainanek sortu zuen Sale.

Salék sortu zuen Heber.
Heber-ek sortu zuen Faleg.
Falegek sortu zuen Ragau.
Ragauk sortu zuen Sarug.
Sarugek sortu zuen Nakor.
Nakorek sortu zuen Tare.
Tarek sortu zuen Abraham.
Abrahamek sortu zuen Isaak.
Isaakek sortu zuen Jakob.
Jakobek sortu zuen Judas.
Judasek sortu zuen Fares.
Faresek sortu zuen Esron.
Esronek sortu zuen Aram.
Aramek sortu zuen Aminadab.
Aminadabek sortu zuen Naason.
Naasonek sortu zuen Salmon.
Salmonnek sortu zuen Booz.
Boozek sortu zuen Obed.
Obedek sortu zuen Jesse, edo Isai.
Jessek sortu zuen Dabid.
Dabidek sortu zuen Salomon.
Salomonek sortu zuen Roboam.
Roboamek sortu zuen Abias.
Abiasek sortu zuen Asa.

Asak sortu zuen Josafat.
Josafatek sortu zuen Joram.
Joramek sortu zuen Ozias.
Oziasek sortu zuen Joatam.
Joatamek sortu zuen Akaz.
Akazek sortu zuen Ezekias.
Ezekiasek sortu zuen Manases.
Manasesek sortu zuen Amon.
Amonen sortu zuen Josias.
Josiasen sortu zuen Jekonias.
Jekoniasek sortu zuen Salatiel.
Salatielek sortu zuen Zorobabel.
Zorobabelek sortu zuen Abiud.
Abiudek sortu zuen Eliakim.
Eliakimek sortu zuen Azor.
Azorek sortu zuen Sadok.
Sadokek sortu zuen Akim.
Akimek sortu zuen Eliud.
Eliudek sortu zuen Eleazar.
Eleazarek sortu zuen Matan.
Matanek sortu zuen Jakob.
Jakobek sortu zuen Jose, Mariaren senarra.
Mariagandik jaio zan munduaren Salbatzalle

Jesu Kristo.

Eskritura Santak sorterro edo genealogia luze onetan emakumerik sartzen ez du; eta Mariaren senarra Jose zala esatearekin sallari uzten dio; baña orañago esan dan bezala, israeltarrak oituraz edo legez, aideen artean ezkontzak egiten zituzten; beragatik Jose Mariaren senarra zala esateak adierazotzen digu biak aideak eta odol batekoak zirala. Oien bien artean zer aidetasun dan esaten, erakusleak bat ez datoz. Batzuek diote Joserren asaba Matan, Mariarena ere berebat zala, bitartean Josek Jakob eta Mariak Joakin besterik izan gabe; beragatik Jose eta Maria lengusuak zirala. Besteak diote Joserren amargarren asaba Zorobabelen lenengo seme Abiudgandik ,Jose datorrela; eta bigarren seme Ressagandik Maria. Beste asko gorago dijoaz; baña guziak bien iturri edo sustraitzat Dabid jotzen dute; eta ezin ukatu diteke, errege andi oni Jainkoak itza eman izan zion bezala, Dabiden odoletik datorrela Jesusen Ama Maria guziz Santa; baita bere senar Jose ere.

Maria emakume andi, ainbeste erregeren ondorengo onek, bada, prest zeukan, Isaías profetak esandako birjiñatasuna autsi gabe semea egingo zuen sabel garbia. Jainkoaren Semea, Jainkotasuna utzi

gabe, Mariaren errai garbian gizon egitera bazetorren. Jainko gizondua gizonen artera etorri eta gizonakin itzegiteko denbora alderatu zan; baña lanbide oni utzi dizaiogun, lege zarrari buru eman eta berriari bigarren zatian asiera emateko.